

**T.C.
AYDIN ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI
2019-Dr- Enstitüden alınacak**

**Aliağa Örneğinden Hareketle
SANAYİLEŞME VE KENTLEŞME SÜRECİNDE
DEĞİŞEN AİLE YAPISI**

**HAZIRLAYAN
Zehra SEVİM**

**TEZ DANIŞMANI
Prof. Dr. Gülsen DEMİR**

AYDIN- 2019

T.C.
AYDIN ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI
2019-DR-007

Aliğa Örneğinden Hareketle
SANAYİLEŞME VE KENTLEŞME SÜRECİNDE
DEĞİŞEN AİLE YAPISI

HAZIRLAYAN
Zehra SEVİM

TEZ DANIŞMANI
Prof. Dr. Gülsen DEMİR

AYDIN- 2019

T.C.
AYDIN ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE
AYDIN

Sosyoloji Anabilim Dalı Doktora programı öğrencisi Zehra SEVİM tarafından hazırlanan “Aliğa Örneğinden Hareketle SANAYİLEŞME VE KENTLEŞME SÜRECİNDE DEĞİŞEN AİLE YAPISI” başlıklı tez 07/02/2019 tarihinde yapılan savunma sonucunda aşağıda isimleri bulunan jüri üyelerince kabul edilmiştir.

Unvanı, Adı Soyadı	Kurumu	İmzası
Başkan: Prof. Dr. Gülsen DEMİR	ADÜ	
Üye : Prof. Dr. Hasan TÜZEN	PAÜ	
Üye : Prof. Dr. Serkan GÜZEL	PAÜ	
Üye : Dr. Öğr. Üyesi Emin YİĞİT	ADÜ	
Üye : Dr. Öğr. Üyesi Serdar ÜNAL	ADÜ	

Jüri üyeleri tarafından kabul edilen bu Doktora tezi, Enstitü Yönetim Kurulunun tarih sayılı kararı ile onaylanmıştır.

Doç. Dr. Ahmet Can BAKKALCI
Enstitü Müdürü V.

T.C
AYDIN ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE
AYDIN

Bu tezde sunulan tüm bilgi ve sonuçların, bilimsel yöntemlerle yürütülen gerçek deney ve gözlemler çerçevesinde tarafımdan elde edildiğini, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce, sonuç ve bilgilere bilimsel etik kuralların gereği olarak eksiksiz şekilde uygun atıf yaptığımı ve kaynak göstererek belirttiğimi beyan ederim.

07.02.2019

Zehra SEVİM

ÖZET

Aliağa Örneğinden Hareketle

SANAYİLEŞME VE KENTLEŞME SÜRECİNDE

DEĞİŞEN AİLE YAPISI

Zehra SEVİM

Doktora Tezi, Sosyoloji Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Gülsen DEMİR

2019, XVIII+241 sayfa

Toplumsal yapı çeşitli kurumlar aracılığıyla varlığını sürdürmekte, kurumlar ise çeşitli ilişkiler/pratiklerle düzen inşa etmektedir. Yapı bir yandan eylemler aracılığıyla oluşmakta, oluşan eylemler ise toplumsal yapıyı şekillendirmektedir. Bu sebeple toplumsal değişimin temelini oluşturan en temel gerçekliklerden bir olan “kentleşme” süreci de bu bağlamda değerlendirilmelidir. Bir alan araştırmasına dayanan bu çalışmada, farklı kentleşme dinamikleri gösteren (kentsel- kısmi kentsel- kısmi geleneksel) üç mahalle üzerinden aile yapısına ilişkin yaşamsal fotoğraflar oluşturulmuştur. Bu bağlamda araştırma genelde kentleşme ve aile konusuna, özelde ise toplumsal cinsiyet algısı, kız ve erkek çocuğa yönelik algı, yaşlıya yönelik tutum, boşanmaya ilişkin yaklaşım, demokratik tutum ve davranış eğilimleri, geleneklere bağlılık düzeyi, bir arada yapılan faaliyetler ve düzeyi, komşuluk ve akrabalık ilişkileri gibi aile pratiklerine odaklanarak kentleşme düzeyleriyle bağlantılı olarak İzmir ili Aliağa ilçesinde karma yöntemle (nicel ve nitel) gerçekleştirilmiştir. Araştırma, konusu gereği uygun olduğu düşünülen üç mahalleyi (Yeni mh., Atatürk mh., Siteler mh.) kapsamaktadır. Bu kapsamda araştırma verileri “kentleşme” ve “aile” perspektifinde sosyolojik olarak değerlendirilmiş, mahallerinin aile yapılarına ilişkin yaşamsal haritalar ortaya çıkarılarak, benzerlikler ve farklılıklar üzerinden sosyolojik olarak değerlendirilmeye çalışılmıştır.

ANAHTAR SÖZCÜKLER: Sanayileşme, Kentleşme, Toplumsal Değişme, Aile Yapısı.

ABSTRACT
CHANGING FAMILY STRUCTURE
IN THE PROCESS OF INDUSTRIALIZATION AND URBANIZATION

With Reference To Aliğa

Zehra SEVİM
PhD Thesis at Sociology
Supervisor: Prof. Dr. Gülsen DEMİR
2019, XVIII+241 page

Social structure maintains its existence through various corporates and corporates build establishment through various relations/practices. The social structure exists through various institutions, while institutions build order with various relations / practices. On the one hand, the structure is formed through actions, and the actions formed shape the social structure. Therefore, the urbanization process, which is one of the most fundamental realities underlying the social change, should be evaluated in this context. In this study which is based on a field research, vital photographs related to family structure were formed in three neighbourhoods with different urbanization dynamics (urban-partial urban-partial traditional). In this context, research is generally related to urbanization and family, in particular to gender perception, perception towards girls and boys, attitudes towards elderly, approach to divorce, democratic attitudes and behaviour tendencies, level of commitment to traditions, level of activities and level of neighbourhood, neighbourhood and kinship. In relation to urbanization levels such as their relations, they were carried out by mixed method (quantitative and qualitative) in the province of Izmir Aliğa in connection with urbanization levels. The research covers three neighbourhoods which are thought to be significant. In this context, the research data were evaluated sociologically in the perspective of urbanization and family. In this context, vital maps of the family structures of three different urbanization processes, which are thought to be significant due to the subject of the study, were revealed, and the structures and actions were evaluated sociologically on similarities and differences.

KEYWORDS: Industrialization, Urbanization, Social Change, Family Structure.

ÖNSÖZ

Toplumsal gerçekliklerin en temelinde olan aile kurumu, toplumsal değişme hareketleriyle yeniden inşa sürecine girebilmektedir. Toplumsal değişmelerin en temelinde ise sanayileşme ve kentleşme hareketleri bulunmaktadır. Bu nedenle kırdan kopuşla birlikte bireylere yeni yaşam alanı sunan kentler bir çok toplumsal değişmeye ev sahipliği yapmaktadır.

Toplumsal değişme hareketleri gün geçtikçe hızını artırmakta ve değişimin etkisi çok boyutlu olarak sosyal hayata yansımaktadır. Bugün hem ulusal, hem küresel ölçekte hızlı bir değişme ve dönüşme hareketi yaşandığının bilinmesiyle birlikte toplumsal gerçekliklere açıklık getirebilmek için en “öz” e inmek faydalı görünmektedir. Bu öz ise toplum için ailedir. Aile içi ilişkiler, aile yapısı, aile pratikleri, yaşam biçimleri vb. argümanlar toplumsal düzeninin inşası için açıklanması gereken önemli dinamiklerdir. Bu sebeple çalışmada kentleşme konusundan hareketle temelde aile konusuna odaklanılmıştır. *Araştırma Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bireysel Araştırma Projesi kapsamında desteklenmiştir (FEF-17016).*

Öncelikle araştırmanın çerçevesinin belirlenmesi ve gerçekleştirilmesinde yol gösterici olması, tecrübesi ve deneyimleriyle çalışmanın her aşamasında ve her anlamda yoğun desteğini hissettiğim Danışman Hocam Sayın Prof. Dr. Gülsen DEMİR’ e çok teşekkür ediyorum. Ayrıca Tez İzleme Komitesinde yer alan ve tecrübelerini paylaşarak çalışmaya olumlu eleştirileriyle katkı sunan Değerli Hocalarım Prof. Dr. Serkan GÜZEL ve Dr. Öğr. Üyesi Serdar ÜNAL’ a, savunma jürimde yer alan, ilgileri ve yorumlarıyla çalışmaya önemli katkı sunan Prof. Dr. Hasan TÜZEN ve Dr. Öğr. Üyesi Emin YİĞİT’ e teşekkürlerimi iletmek isterim.

Araştırma süresince çalışmaya ilgi gösteren, katkı sağlayan, görüşlerine başvurduğum ismini saymadığım herkese ve bu süreç boyunca manevi desteğini her anlamda hissettiğim çok değerli arkadaşım Öğr. Gör. Serdar ADIGÜZEL ve Öğr. Gör. Sema ÇAKIR ÖNGÖREN’ e varlığı ve desteği için teşekkürlerimi sunuyorum.

Veri toplama aşamasında anket ve görüşmelere katılan herkese ayrıca teşekkürlerimi iletiyorum.

En büyük teŖekkürü her anlamda desteğini yanımda hissettiğim aileme ve özellikle eksik kalacağını bilerek de olsa “Anneme” etmek istiyorum.

Araştırmanın bitimini heyecanla beklerken kısa bir süre önce aramızdan ayrılan “Ablama” ithafen...

Zehra SEVİM
şubat 2019, Aydın

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY SAYFASI.....	iii
BİLİMSEL ETİK BİLDİRİM SAYFASI.....	iv
ÖZET.....	v
ABSTRACT.....	vi
ÖNSÖZ.....	vii
TABLolar DİZİNİ.....	xii
HARİTALAR DİZİNİ.....	xvi
EKLER DİZİNİ.....	xvii
KISALTMALAR DİZİNİ.....	xviii
GİRİŞ.....	1
1. BÖLÜM: ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ.....	8
1.1. Araştırmanın Konusu	8
1.2. Araştırmanın Amacı ve Sorunsalları.....	9
1.3. Araştırmanın Önemi.....	11
1.4. Araştırmanın Sınırlılıkları.....	13
1.5. Araştırmanın Aşamaları.....	13
1.6. Araştırma Alanının Tanıtılması.....	14
1.7. Araştırmanın Yöntem ve Tekniği.....	29
1.8. Araştırmanın Evren ve Örneklemi.....	30
2. BÖLÜM: KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE.....	36
2.1. Sanayileşmeye İlişkin Kavramsal Açıklamalar.....	36
2.1.1. Türkiye’ de Sanayileşme Süreci.....	37
2.2. Kente ve Kentleşmeye İlişkin Kavramsal Açıklamalar.....	42
2.3. Kente ve Kentleşmeye İlişkin Kuramlar.....	48
2.3.1. Feodalizmden Kapitalizme Giden Yol: Klasik Kent Kuramları.....	49
2.3.2. Bir Yaşam Biçimi Olarak Kentleşme-Kentsel Ekoloji: Şikago Okulu.....	52
2.3.3. Sermaye Birikimi: Çağdaş Kent Kuramları.....	54

2.4. Türkiye’ de Kentleşme Süreci.....	57
2.5. Türkiye’ de Kalkınma Planlarında Kentleşme Sorunsalı.....	61
2.6. Toplumsal Değişmeye ilişkin Kavramsal Açıklamalar.....	64
2.6.1. Toplumsal Değişmeyi Etkileyen Faktörler	66
2.7. Toplumsal Değişmeye İlişkin Kuramlar.....	67
2.7.1. Makro Kuramlar: Organizmacı, Evrimci, Diyalektik Modeller.....	67
2.7.2. Mezzo Kuramlar: Yapısal-Fonksiyonalist ve Çatışmacı Modeller.....	68
2.7.3. Mikro Kuramlar: Grupsal ve Bireyci Modeller.....	71
2.8. Aile Kurumuna İlişkin Kavramsal Açıklamalar.....	72
2.9. Aile Kurumuna İlişkin Kuramsal Açıklamalar.....	73
2.9.1. Semboller ve Anlamlar Çerçevesinde Aile: Sembolik Etkileşimci Yaklaşım.....	73
2.9.2. İşlevler Perspektifinde Aile: Yapısal-İşlevselci Yaklaşım.....	77
2.9.3. Eşitsizlik ve Güç Mücadelesinde Aile: Çatışmacı Yaklaşım.....	80
2.9.4. Toplumsal Cinsiyet Merkezinde Aile: Feminist Yaklaşım	81
2.9.5. Günümüz Ailesine İlişkin Yeni Yaklaşımlar.....	82
2.10. Geçmişten Günümüze Toplum Tiplerinde Aile Kurumu.....	83
2.10.1. Aile Kurumunun Avcı-Toplayıcı Toplumdaki Görünümü	84
2.10.2. Aile Kurumunun Tarım Toplumundaki Görünümü.....	85
2.10.3. Aile Kurumunun Sanayi Toplumundaki Görünümü.....	86
2.10.4. Aile Kurumunun Sanayi Sonrası Toplumdaki Görünümü.....	87
2.10.5. Değişen Yapısıyla Günümüz Ailesi.....	89

3. BÖLÜM: BULGULAR.....92

3.1. Sosyo-ekonomik Düzey ve Aile Yapılarına İlişkin Genel Bilgiler.....	92
3.2. Toplumsal Cinsiyet Rollerine İlişkin Algılar.....	108
3.3. Aile İçi Tutum ve Davranışlara Yönelik Eğilimler.....	122
3.4. Kız ve Erkek Çocuğa Yönelik Algılar.....	136
3.5. Yaşlılara Yönelik Tutumlar.....	147
3.6. Boşanmaya İlişkin Algılar.....	153
3.7. Aile İçi Bir Arada Yapılan Faaliyetler ve Düzeyi.....	164
3.8. Geleneklere Bağlılık Düzeyi.....	172

3.9. Komşuluk ve Akrabalık İlişki Düzeyi.....	181
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME.....	194
KAYNAKLAR.....	202
EKLER.....	217
ÖZGEÇMİŞ.....	242

TABLolar DİZİNİ

Tablo A: $\alpha=0.05$ için örneklem büyüklükleri.....	34
Tablo 1: Katılımcıların cinsiyet durumu.....	92
Tablo 2: Katılımcıların yaş durumu.....	92
Tablo 3: Katılımcıların medeni durumu.....	93
Tablo 4: Katılımcıların eğitim durumu.....	93
Tablo 5: Katılımcıların mesleki durumu.....	94
Tablo 6: Katılımcıların aylık gelir durumu.....	95
Tablo 7: Oturulan evin mülkiyet durumu.....	96
Tablo 8: Aliğa' da yaşanan süre.....	96
Tablo 9: Aliğa' ya yerleşmeden önce yaşanan bölge.....	97
Tablo 10: Aliğa' ya yerleşme nedeni.....	98
Tablo 11: Ailedeki üye sayısı.....	99
Tablo 12: Ailedeki çocuk sayısı.....	99
Tablo 13: Evde eş ve çocuk harici yaşayan bireyler.....	100
Tablo 14: Ailede bakıma muhtaç yaşlının varlığı/ yokluğu.....	101
Tablo 15: Ailede yaşlının bakımını üstlenen birey.....	101
Tablo 16: Ailede bakıma muhtaç engellinin varlığı/ yokluğu.....	102
Tablo 17: Ailede engellinin bakımını üstlenen birey.....	102
Tablo 18: Evlenme yaşı.....	103
Tablo 19: Eşle yakınlık durumu.....	104
Tablo 20: Evlilik kararını alma şekli.....	104
Tablo 21: Ailevi konularda karar alma şekli.....	105
Tablo 22: Aile içindeki sohbet konusu.....	106
Tablo 23: Boş zamanları değerlendirme şekli.....	107
Tablo 24: “Evin geçimini sağlama” sorumluluğuna yönelik bakış.....	108
Tablo 25: “Ailenin toplam aylık geliri” ile “evin geçimini sağlama” sorumluluğuna yönelik bakış.....	109
Tablo 26: “Yemek yapma” sorumluluğuna yönelik bakış.....	110
Tablo 27: “Aile bütçesini idame etme” sorumluluğuna yönelik bakış.....	111
Tablo 28: “Aile içindeki düzeni sağlama” sorumluluğuna yönelik bakış.....	111

Tablo 29: “Ev temizliği” sorumluluğuna yönelik bakış.....	112
Tablo 30: “Bebek bakımı” sorumluluğuna yönelik bakış.....	112
Tablo 31: “Çocukların derslerine yardım” sorumluluğuna yönelik bakış.....	113
Tablo 32: “Okul-ğretmen ilişkileri” sorumluluğuna yönelik bakış.....	113
Tablo 33: “Yaşlı ve hasta bakımı” sorumluluğuna yönelik bakış.....	114
Tablo 34: “Ailenin toplam aylık geliri” ile “yaşlı ve hasta bakımı” sorumluluğuna yönelik bakış.....	115
Tablo 35: “Engelli bireyin bakımı” sorumluluğuna yönelik bakış.....	116
Tablo 36: “Aile içinde kararlar eşler tarafından ortak alınmalıdır” ifadesine yönelik tutum.....	123
Tablo 37: “Eğitim durumu” ile “aile içinde kararlar eşler tarafından ortak alınmalıdır” ifadesine yönelik tutum.....	124
Tablo 38: “Ev işlerinde eşler birbirine yardımcı olmalıdır” ifadesine yönelik tutum.....	125
Tablo 39: “Aile içi kararlarda çocukların fikri önemlidir” ifadesine yönelik tutum”.....	126
Tablo 40: “Kadın ve erkek aynı hak ve sorumluluklara sahip olmalıdır” ifadesine yönelik tutum”.....	126
Tablo 41: “Ailemin diğer üyelerinin benim desteklediğim partiye oy vermelerini isterim” ifadesine yönelik tutum.....	127
Tablo 42: “Kadının dışarda ücretli bir işte çalışması aileye olumlu katkı sağlar” ifadesine yönelik tutum.....	127
Tablo 43: “alışan kadın ailesine daha az vakit ayırır” ifadesine yönelik tutum.....	128
Tablo 44: “Kadın eşinin desteklediği partiye oy vermelidir” ifadesine yönelik tutum.....	129
Tablo 45: “Kızlar küçük yaşta evlendirilmelidir” ifadesine yönelik tutum.....	137
Tablo 46: “Kız ocuk ile erkek ocuk eşit düzeyde mirastan yararlandırılmalıdır” ifadesine yönelik tutum.....	138
Tablo 47: “Kız ocuklar eşlerini kendi seçmelidir” ifadesine yönelik tutum.....	138
Tablo 48: “Erkek ocuklar eşlerini kendileri seçmelidir” ifadesine yönelik tutum.....	139
Tablo 49: “Neslin devamı sadece erkek ocuk ile sağlanır” ifadesine yönelik tutum.....	139
Tablo 50: “Erkek ocuk ailenin itibarını artırır” ifadesine yönelik tutum.....	140
Tablo 51: “Çocuklar büyüdüğünde anne ve babasına maddi katkıda bulunmalıdır” ifadesine yönelik tutum.....	140
Tablo 52: Kendisine bakamayacak kadar yaşlandığında düşündüğü yaşam şekli.....	141
Tablo 53: “Eğitim durumu” ile “kendisine bakamayacak kadar yaşlandığında düşündüğü yaşam şekli.....	142

Tablo 54: “Çocuklar yaşlandığında anne-babasına bakmalıdır” ifadesine yönelik tutum.	148
Tablo 55: “Yaşlı bakımı aile için büyük bir yükür” ifadesine yönelik tutum.....	148
Tablo 56: “Huzurevleri yaşlılar için iyi bir yaşam alanıdır” ifadesine yönelik tutum.....	149
Tablo 57: “Kadın mutsuz da olsa evliliğini devam ettirmek zorundadır” ifadesine yönelik tutum.....	153
Tablo 58: “Mutsuz olan çiftler boşanabilmelidir” ifadesine yönelik tutum.....	154
Tablo 59: “Boşanma ancak evliliğe yönelik bütün çabalar sona erdiğinde gerçekleştirilmelidir” ifadesine yönelik tutum.....	154
Tablo 60: “Erkeğin evin geçimini sağlayamaması” nı boşanma için tek başına sebep olarak değerlendirme durumu.....	155
Tablo 61: “Kadının evin geçimine katkıda bulunmaması” nı boşanma için tek başına sebep olarak değerlendirme durumu.....	155
Tablo 62: “Kadının ev içi iş ve sorumlulukla ilgilenmemesi” ni boşanma için tek başına sebep olarak değerlendirme durumu.....	156
Tablo 63: “Erkeğin ev içi iş ve sorumlulukla ilgilenmemesi” ni boşanma için tek başına sebep olarak değerlendirme durumu.....	156
Tablo 64: “Kadının eşinin ailesiyle geçinememesi” ni boşanma için tek başına sebep olarak değerlendirme durumu.....	157
Tablo 65: “Erkeğin eşinin ailesiyle geçinememesi” ni boşanma için tek başına sebep olarak değerlendirme durumu.....	157
Tablo 66: “Çeşitli nedenlerden dolayı eşlerin çocuk sahibi olamaması” nı boşanma için tek başına sebep olarak değerlendirme durumu.....	157
Tablo 67: “Kadının eşini bir kez bile olsa aldatması” nı boşanma için tek başına sebep olarak değerlendirme durumu.....	158
Tablo 68: “Erkeğin eşini bir kez bile olsa aldatması” nı boşanma için tek başına sebep olarak değerlendirme durumu.....	158
Tablo 69: “Erkeğin eşine şiddet uygulaması” nı boşanma için tek başına sebep olarak değerlendirme durumu.....	159
Tablo 70: “Kadının eşine şiddet uygulaması” nı boşanma için tek başına sebep olarak değerlendirme durumu.....	159
Tablo 71: Aile üyelerinin beraber olarak “akraba ziyareti” yapma düzeyi.	164
Tablo 72: Aile üyelerinin beraber olarak “komşu ziyareti” yapma düzeyi.....	164
Tablo 73: “Eğitim durumu” ile “aile üyeleriyle beraber komşu ziyareti yapma” düzeyi..	166
Tablo 74: Aile üyelerinin beraber olarak “arkadaş ziyareti” yapma düzeyi.....	167
Tablo 75: Aile üyelerinin beraber olarak “dışarda yemeğe gitme” düzeyi.....	168

Tablo 76: Aile üyelerinin beraber olarak “pikniğe gitme” düzeyi.....	168
Tablo 77: Aile üyelerinin beraber olarak “sinemaya/tiyatroya gitme düzeyi.....	169
Tablo 78: Aile üyelerinin beraber olarak “alışverişe gitme” düzeyi.....	169
Tablo 79: Aile üyelerinin beraber olarak “tatile gitme” düzeyi.....	170
Tablo 80: Aile üyelerinin “dini bayramlarda bayramlaşma” düzeyi.....	173
Tablo 81: Aile üyelerinin “düğün, nikah vb. törenlere katılma” düzeyi.....	173
Tablo 82: Aile üyelerinin “ev alan yakınlarına ev görmeye gitme” düzeyi.....	174
Tablo 83: “Eğitim durumu” ile “ev alan yakınlarına ev görmeye gitme” düzeyi.....	175
Tablo 84: Aile üyelerinin “bebeği olan yakınlarına bebek görmeye gitme” düzeyi.....	176
Tablo 85: Aile üyelerinin “askere gidenleri uğurlamaya/karşılama gitme” düzeyi.....	177
Tablo 86: Aile üyelerinin “hasta ziyaretine gitme” düzeyi.....	177
Tablo 87: Aile üyelerinin “başsağlığına gitme” düzeyi.....	178
Tablo 88: Aile üyelerinin “kabir/mezarlık ziyaretine gitme” düzeyi.....	178
Tablo 89: Apartmandaki bütün komşuları tanıma durumu.....	182
Tablo 90: “Ailenin toplam aylık geliri” ile “apartmandaki bütün komşuları tanıma durumu”.....	182
Tablo 91: Komşularla yüzyüze görüşülme sıklığı.....	184
Tablo 92: Komşularla olan ilişki düzeyi.....	184
Tablo 93: Akrabalarla yüzyüze görüşülme sıklığı.....	185
Tablo 94: Akrabalarla olan ilişki düzeyi.....	185

HARİTALAR DİZİNİ

Harita 1: Aliğa ilçesi.....	16
-----------------------------	----

EKLER DİZİNİ

EK 1: FOTOĞRAFLARLA ALİAĞA

EK 2: GÖRÜŞMECİ LİSTESİ

EK 3: ANKET SORULARI

EK 4: GÖRÜŞME SORULARI

EK 5: ÖZGEÇMİŞ

KISALTMALAR DİZİNİ

ASAGEM: Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel M¼d¼rl¼ę¼

ALOSBİ: Aliağa Organize Sanayi B¼lgesi

ALTO: Aliağa Ticaret Odası

A.ř.: Anonim şirketi

Bkz.: Bakınız

DPT: Devlet Planlama Teşkilatı

EBSO: Ege B¼lgesi Sanayi Odası

İZKA: İzmir Kalkınma Ajansı

İZTO: İzmir Ticaret Odası

KİT: Kamu İktisadi Teřebb¼s¼

LNG: Likit Naturel Gaz

LPG: Likit Petrol Gazı

Ltd.: Limited

Mh: Mahalle

San.: Sanayi

şti.: şirketi

Tic.: Ticaret

T.C.: T¼rkiye Cumhuriyeti

TİB: T¼m İktisatçılar Birliği

TMK.: T¼rk Medeni Kanunu

TMMOB: T¼rk M¼hendis ve Mimar Odaları Birliği

TOKİ: Toplu Konut İdaresi

TÜİK: T¼rkiye İstatistik Kurumu

TPAO: T¼rkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı

UNICEF: Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu

Y.y.: Y¼zyıl

GİRİŞ

Toplumsal yapı, bir toplumun işleyişi, düzeni, ilişki biçimlerini açıklayan sistemsel bir mekanizma olarak ifade edilmektedir. Bir diğer ifadeyle toplumsal kurumların karşılıklı ilişkilerinden meydana gelen bütün, toplumsal yapı olarak belirtilmektedir. Toplumsal yapıya ilişkin çalışmaların vurguladığı esas mesele onun dinamik olduğu gerçeğiyle ilişkilendirilmesidir. Yani birbiri üzerinde etkili olan tüm toplumsal unsurların bütünsel perspektifte toplumu etkilediği ifade edilmektedir. Burada belirtilmesi gereken ise herşeyin değiştiği toplumsal yapıda, tüm unsurların birbiriyle ilişkili olduğu gerçeğidir. Bu sebeple tarih boyunca meydana gelen her toplumsal olgunun nedeninin başka bir toplumsal olguda aranması gerektiği fikrinin ön plana çıktığı görülmüştür. Bu bağlamda toplumsal yapıda yaşanan çeşitli siyasal, tarihsel, sosyolojik değişme ve dönüşmeler beraberinde yeni toplumsal olgular getirmiştir.

Tarihsel perspektifte değerlendirildiğinde toplumların genel olarak geleneksel ve modern toplum; daha özelde ise avcı-toplayıcı toplum, tarım toplumu, kırsal toplum, sanayi toplumu, sanayi sonrası (bilgi) toplum şeklinde sınıflandırıldığı bilinmektedir. Her bir toplum tipinin üretim faaliyetleri farklı olmasına rağmen bir sonraki toplum tipine zemin hazırladığı da ifade edilmektedir. Bu sebeple avcı-toplayıcı toplumların daha çok üretim ve geçim faaliyetlerini hayvanları avlayarak ve bitkileri toplayarak sağladığı belirtilmektedir. Bu tür toplumlarda eşitsizlik yok denecek kadar az, işbirliği yoğundur. Avcı toplayıcı toplumlarda bilgi deneyimleyerek oluşmaktadır. Bu sebeple avcı-toplayıcı toplumların zaman içinde bilgi ve deneyimlerinin artmasıyla toprağı işleme faaliyetlerine geçtiği ifade edilmektedir. Bu durum bir bakıma yerleşik yaşama geçişin ilk aşaması olarak değerlendirilmektedir. Üretim ilişkilerinin gelişmesi ve yaşam biçimlerinin değişmesi toplumların tüm ilişki biçimlerine yansımıştır. Toprağı işleyebilme becerisindeki artış yerleşim alanlarında farklılık yaratmış, bireyler sulak araziler etrafına yerleşmeye ve tükettiğinden fazlasını (artık ürün) üretmeye başlamıştır. Bu durum tarım toplumlarının oluşması gerçeğini gündeme getirmiştir. Tarım toplumları, geçim faaliyetlerini ve üretim ilişkilerini toprağı ekip biçerek gerçekleştiren toplumlar olarak ifade edilmektedir. Tarım toplumlarında emek gücü ön plandadır. Tarımsal faaliyetlerin yanında hayvanların evcilleştirilmesi ve yetiştirilmesiyle üretim ilişkilerinin geliştiği ifade edilmektedir. Bu durum ise kırsal toplumları meydana getirmiştir. Üretim ilişkilerinin farklılaşması, bireylerin tükettiğinden fazlasının üretmesi, tarım dışı faaliyetleri yoğunlaştırmış ve

ticaretin yaygınlaşmasına zemin hazırlamıştır. Toprağa bağlılığın azalması ve ardından gerçekleşen coğrafi keşifler, sermayenin tarımdan ticarete geçmesini sağlamıştır. Tarım dışı üretimin yapıldığı ve ticaretin yoğun olduğu toplumlar da sanayi öncesi toplumlar şeklinde ifade edilmektedir. Üretim araçlarının ve biçimlerinin gelişmesi toplumların yaşam biçimlerini de derinden etkilemiştir. Feodalizmin çöküşü ve 1600' lerin sonlarında başlayan Aydınlanma hareketleriyle birlikte siyasi, dini, sosyal alanda bir takım yenilikler meydana gelmiştir. Aklın ve bilimin ön plana çıkmasıyla teknoloji gelişmiş ve sanayileşme hareketlerini oluşturmuştur. Tarımsal-kırsal ve ticari faaliyetler yerini sanayileşme sürecine bırakmıştır. Emek gücünün yerini makineler almıştır. Bir başka ifadeyle denilebilir ki; tarım devrimi yerini sanayi devrimine bırakmış ve bu durum toplumların üretim biçimlerine, yaşam şekillerine türlü biçimlerde yansımıştır. Böylelikle yeni bir toplum tipi olan sanayi toplumlarını gündeme getirmiştir. Sanayi toplumunda üretim biçimleri kapitalist ilişkiler çerçevesinde yürütülmektedir. Kapitalizm, özel mülkiyete dayalı ve kar amacı güden bir ekonomik sistem olarak ifade edilmektedir. Bu sebeple ilkel toplumlarda görülen işbirliği ve dayanışmanın kapitalist hareketlerle birlikte rekabet ve eşitsizliğe dönüştüğü ifade edilmektedir. O halde denilebilir ki sanayi toplumlarında sosyal, kültürel ve ekonomik çıkarın çatışmasıyla birlikte eşitsiz bir toplumsal yapı ön plana çıkmaktadır. Toprağa bağlı olarak çalışan nüfus, yerini fabrikalarda, dükkanlarda çalışan nüfusa bırakmıştır. Bu sebeple bireylerin yeni yerleşim mekanı kır değil kent olmuştur.

Sanayileşme akabinde kentleşme hareketlerini de getirmiştir. Yeni iş olanakları arayan bireyler yeni bir yaşam tarzıyla karşı karşıya kalmıştır. Bu durum bireylerin sadece mekansal olarak yaşadıkları yerleri değiştirmemiş, sosyal, ekonomik, kültürel olarak da yeni değişimlerin habercisi olmuştur. Kısacası sanayi devrimiyle birlikte toplumda ekonomik, siyasi, sosyal, kültürel bir çok öge, geleneksel topluma oranla köklü bir değişim geçirmiştir. 1950' lerde başlayan ve 20. yüzyılın son çeyreğinde artan kentleşme hareketleri toplumsal yapı üzerinde belirleyici olmuştur. Nitekim idari ölçüte göre kent nüfusunun toplam nüfus içindeki oranı 1950' lerde % 25 iken, 1960' larda % 31,9; 1980' de % 43,9' a yükselmiştir. 80' lerden sonra da kırdan kente göç akımı devam etmiş ve ilk kez 1985' te kent nüfusu kır nüfusunu geçerek % 53' e kadar yükselmiştir. 2000 yılında % 65 olan kent nüfusu, 2010' da % 76 olarak görülürken, son nüfus sayımında nüfusun % 92,3' ünün kentte yaşadığı belirtilmektedir (TÜİK, 2017). Denilebilir ki günümüz toplum yapısında kent, bireylerin yoğunlukla tercih ettiği yaşam alanı olmuştur.

1980' li yıllar hızlı bir değişme sürecinin başlangıç yılları olarak ifade edilmektedir. Tarım ve sanayiden sonra gerçekleşen üçüncü devrim “enformasyon” devrimi olarak değerlendirilmektedir. Bu sebeple enformasyonun/bilginin hızla yayılıp, sermaye haline geldiği süreç daha çok sanayi sonrası toplum/bilgi toplumu olarak adlandırılmaktadır. Bu sebeple toplumsal üretim ve yaşayış ilişkileri de bu paralel de bir önceki dönemlerden farklı özellikler göstermektedir. Böylelikle sanayileşmeyle bağlantılı olarak gerçekleşen kentleşme sürecinin de tüm toplumsal gerçeklikler üzerine etkisi kaçınılmazdır.

21. yüzyıl Türkiye’ sinde yaşam mekanı olarak kentin tercih edilmesi bir çok çekici unsuru bünyesinde barındırmasıyla ilişkilendirilmektedir. Kırın olumsuz şartları bireyleri kente iterken, öte yandan kentin cazip görünen koşulları bireyleri kente çekmektedir. Bu sebeple kent ve kentleşmeye yönelik çalışmalarda dile getirilen ifadelerden biri kentleşme sürecinin sosyal, siyasal, ekonomik, kültürel vb. bir çok boyutla ilişki içinde olduğu gerçeğidir. Daha iyi olanaklarda ve daha iyi ücretlerle çalışmak isteyen bireylerin yeni yaşam alanını kent mekanları oluşturmuştur. Ancak ülkemizde sanayileşme ve kentleşme hızının aynı seyirde devam etmemesi, kentleri sorunlar yumağı haline getirmiştir. Öncelikle bireyin en temel ihtiyaçları olarak değerlendirilen fiziksel ihtiyaçların (yeme, içme, barınma) giderilme biçimlerinde olumsuzluklar ortaya çıkmıştır. İlk olarak kentin yüksek tüketim fiyatları, bireylerin gelir elde etme biçimlerinde ve barınma koşullarında sıkıntılar yaşamasına sebebiyet vermiştir. Bu ihtiyaçları kendi imkanlarıyla gidermeye çalışan birey marjinal (enformal) söktörün oluşumuna zemin hazırlamıştır. Ayrıca barınma ihtiyacını gidermek için sağlıksız koşullarda barınma olanakları yaratmıştır ki gecekondulaşma süreci de tam da bu noktada oluşum göstermeye başlamıştır. 20. yüzyılın ikinci yarısından sonra ortaya çıkan gecekondulaşma aslında bir kentleşme sorunudur. Gecekondulaşma; “tapusuz ve izinsiz arsalar üzerine ruhsatsız ve yasa dışı konut inşaatı” şeklinde tanımlanmaktadır (775 Sayılı Gecekondu Kanunu, 1966). Bu itibarla kentleşme sürecinin yaşandığı yıllarda izinsiz ve yasa dışı yollarla yapılan konutların yıldan yıla arttığı ifade edilmektedir. 1948’ de 30.000, 50’ lerde 50.000, 60’ larda 240.000, 1965’ te ise 430.000’ e kadar yükseldiği ifade edilmektedir (Çakır, 2007:36). 1965 yılından itibaren planlı döneme geçilmesiyle birlikte kentleşme ve gecekondu sorunları çeşitli politikalarla giderilmeye çalışılmıştır. 1980 sonrası yaygınlaşan imar affı yasalarıyla gecekonduların yasallaştırılması sağlanmış ve yeni gecekondu yapılması yasaklanmıştır. Bu değişim ve dönüşümler kente ait görünümü başkalaştırmış, yeni kent görünümleri yer yer gecekondu

kuşaklarıyla çevrelenmiştir. Kent alanlarının bu sebeple çarpık kentleşme görüntüsüne hakim olduğu dile getirilmektedir.

Sanayi devrimi sonrası kentte yaşam alanı bulan kapitalist düşünce, kentsel mekanların görünümelerini etkilemekte gecikmemiştir. Harvey' e göre kapitalist kentleşme, sermayenin üretim ilişkilerinde krize girmesi sebebiyle karını arttırmak maksadıyla kentlerin yapılı çevrelerine yönelmiştir. Harvey modern kentlerin gelişim tarihini, kapitalistlerin karını azamiye çıkarmak istemesinin tarihi olarak değerlendirmektedir. Yeni konutların yapımı ve inşaat sektörü, modern kentlerde sermayenin dönüşümü ve akışını hızlandırmaktadır. Kentsel alana yapılan yatırımlar kenti yeniden yapılandırmaktadır. Kentsel gelişimin ve değişimin sermayeye bağlı olması ise kentte eşitsiz bir yapılanmaya/örgütlenmeye zemin hazırlamaktadır. Bu nedenle gelir düzeyi yüksek ve orta olan bireyler kendileri için en ideal yaşam alanını “seçerken”, alt gelir grubunda olanlar ise kentin henüz gelişmemiş ya da yeni yeni gelişmekte olan alanlarına yerleşmek “zorunda” kalmaktadır. Kentsel alana ait mahalleler yer yer sosyo-ekonomik düzeye göre ayrışabilmektedir. Bu durum ise kapitalist sermaye ilişkilerinin bir sonucu olarak değerlendirilmektedir (Harvey, 1982). Denilebilir ki bireylerin yaşam yeri seçeneği onların sahip oldukları sermayelerle ilişkilidir ve bu durum kent mekanlarında farklı yaşam alanlarının oluşmasına zemin hazırlamaktadır. Bir açıdan toplumun mekansal olarak değişimi makro ölçekte çeşitli değişimlere de sebebiyet vermektedir. Çünkü toplum, daha önce de belirtildiği gibi toplumsal kurumların işleyişi ve etkileşiminden bağımsız olarak değerlendirilmemektedir.

Toplumun yapısında meydana gelen demografik, fiziksel, sosyal, kültürel, teknolojik bir çok faktör toplumsal değişme kavramıyla ilişkilendirilmektedir. Çünkü toplumsal değişme bu faktörlerin etkileşimi sonucunda orta çıkan bir durum olarak değerlendirilmektedir. Göç ve kentleşme kaynaklı oluşan demografik değişmelerin etkisi ise toplumun yapısı, işleyişi ve düzenlenişinde yeniden inşa edilmektedir. Günümüz toplum yapısındaki en büyük toplumsal değişme unsurunun sanayileşme olduğu dile getirilmekte ve sanayileşme en çok değişme yaratan süreç olarak açıklanmaktadır. Bu nedenle günümüz toplum yapısını değerlendirirken; sanayileşme ve kentleşme süreçlerinin toplumsal yapının düzenlenmesindeki etkisinin kaçınılmaz olduğu dile getirilmelidir. Çeşitli nedenlere bağlı olarak ortaya çıkan sanayileşme ve kentleşme süreci, toplumsal yapının tüm boyutlarında değişmelere yol açmıştır. Bu değişme hareketleri, toplumsal yapının tüm kurumlarını etkisi altına alarak, temel kurum olan aileyi de derinden

etkilemiştir. Bu itibarla aile kurumunun yapısında, işleyişinde ve işlevlerinde önemli farklılıklar oluşması gerçeğini gündeme getirmiştir. Bu farklılaşmalar “toplumsal değişme” kavramı ile daha net açıklanabilir. Toplumsal değişmeler toplumsal yapıya ilişkin olarak toplumun değerlerinde, kurumlarında, ilişki ve üretim biçimlerinde oluşan farklılaşmalardır. Sanayileşme ve kentleşme süreciyle birlikte değişme gösteren toplum yapısı, aile yapısına da çeşitli etkilerde bulunmuştur. Türkiye’ de aile yapısal olarak geniş aileden çekirdek aileye doğru bir yönelim içindedir. Aile ilişkileri bakımından ise geleneksel ve cinsiyetçi bir ilişkiden, modern ve eşitlikçi bir görünüme doğru farklılaştığı belirtilmektedir. Özellikle kentleşme sürecinin aile yapısına hangi konularda ve ne tür etkilerde bulunduğu meselesi Toplumbilim araştırmalarında her zaman önemli bir yerdedir. Denilebilir ki araştırmalarda, zaman içerisinde farklı mekansal alanlarda yaşam deneyimleyen bireylerin yaşam pratikleri, davranış ve tutumlarında nasıl bir farklılık olduğu meselesi her zaman ilgi konusu olmuştur. Bu değişme unsurunun Toplumbilim araştırmalarında daha çok zamana ve mekana ait farklılaşmalar perspektifinde değerlendirildiği görülmüştür. Yani değişmeyi incelemek için özellikle kentleşmenin hızlı yaşandığı dönem olarak ifade edilen 1980’ li yıllar bu noktada önemli bir zaman dilimi olarak görülmüş ve araştırmalar daha çok 1980 öncesi ve sonrası şeklinde karşılaştırmaya dayalı olarak yürütülmüştür. Bir diğer inceleme konusu ise mekansal farklılıklar üzerinden belirlenmiş ve kır-kent/geleneksel-modern karşılaştırılması toplumsal değişmeyi daha net analiz edebilmek amacıyla tercih edilen bir diğer konu olmuştur. Bu araştırma ise konusunu üç farklı yaşam alanına dayandırması yönüyle önemli görülmektedir [kentsel/modern, kısmi kentsel/modern (moderne yakın), kısmi geleneksel (geleneksele yakın)]. Belirtmelidir ki 21. yüzyıl toplum yapısı kır-kent ya da geleneksel-modern şeklinde iki kümede incelenecek kadar yalın değildir. Hızla gerçekleşen toplumsal değişme süreci, kentleşmenin sosyolojik olarak çok katmanlı olarak irdelenmesini zorunlu hale getirmektedir. Bu sebeple farklılıkları taban tabana zıt olan iki mekan üzerinden değil de yakın mekanlarda birbirinden kısmen farklı özellikler gösteren mahalleler üzerine yürütülen bu çalışma değişiminin hangi boyutta daha fazla belirginleştiğini ortaya koyması açısından önemli görülmektedir.

Araştırmanın çerçevesini, İzmir-Aliğa (Yeni mh.-kısmi geleneksel, Atatürk mh.-kısmi kentsel/modern, Siteler mh.-kentsel/modern) özelinde yürütülen bir alan araştırması belirlemektedir. Aliğa ilçesinin karakteristik yapısının 1960’ lı yıllarda tarımsal niteliği sahip olduğu, ancak 1970 ve 80 sonrası sanayileşme süreciyle bu yapıdan hızla uzaklaştığı

ve çevre illerden aldığı yoğun göç itibariyle hızlı bir kentleşme sürecine girdiği bilinmektedir. Özellikle Tüpraş ve Petkim gibi dev sanayi kuruluşları nüfusun hızla artmasında büyük etken olarak değerlendirilmektedir. Bunun yanı sıra Gemi Söküm İşletmeleri ve buna bağlı olarak Demir-Çelik Sanayisinin de gelişmiş olması Aliğa' da sanayi ile yerleşimin artmasına vesile olmuştur. Bu kapsamda günümüzde 94.070 (TÜİK, 2017) nüfusa sahip Aliğa' nın nüfus artış hızı, Tüpraş ve Petkim'in işletmeye açıldığı yıllar olarak bilinen 1975 ve 1985 yılları arasındaki on yıllık dönemde % 133 olmuştur. Bu veriler de aslında Aliğa' da yerleşimin sanayi eksenli oluştuğuna yöneliktir. Demografik yapıda meydana gelen bu değişimler, mekansal alanların oluşumu ve dönüşümünü de beraberinde getirmiştir. Toplumbilim çalışmalarında kentleşme, yalnızca mekansal bir değişim olarak görülmemiş, sosyal boyutta da yaşanabilecek değişimlerin habercisi olarak değerlendirilmiştir. Bu sebeple bireylerin hangi mahallelerde ve hangi koşullarda yaşadığı mevcut sermaye birikimleriyle şekillenirken, bu değişimin sosyal yönü de merak edilen konular arasında yerini almıştır. Bu sebeple araştırmada; kentsel/modern, kısmi kentsel/modern, kısmi geleneksel olarak belirtilen mahallelerde ikamet eden ailelerin toplumsal cinsiyete dair algılarını, aile içi demokratik tutum ve davranış eğilimlerini, yaşlı bireylere yönelik tutumlarını, boşanmaya ilişkin yaklaşımlarını, aile içi bir arada yapılan faaliyetlerini, geleneklere bağlılıklarını, komşuluk ve akrabalık ilişkilerini ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır. Kısaca ifade edilirse bu tez, belirlenen alanlar ve konular üzerinde benzerlikler ve farklılıkları ortaya çıkararak sağlıklı bir değerlendirme yapılabilmesine katkıda bulunma umudu taşımaktadır.

Tezin genel tanıtımının ve değerlendirilmesinin yapıldığı giriş açıklamalarından sonra, birinci bölümde araştırmanın konusu, amacı, sorunsalları, önemi, sınırlılıkları belirtilmiş, araştırmanın evren ve örneklem kapsamı ifade edilerek, çalışma alanı tanıtılmış son olarak ise araştırmanın yöntem ve tekniğine ilişkin açıklamalar yapılarak araştırmanın metodolojik çerçevesi netleştirilmiştir.

Araştırmanın ikinci bölümünde ise kavramsal ve kuramsal çerçeve sunulmuştur. Öncelikle sanayileşme hareketlerine ilişkin tarihsel ve kavramsal açıklamalar yapılmış, Türkiye' de sanayileşme sürecinin gelişimine değinilmiş, akabinde kente ve kentleşmeye dair açıklamalara yer verilerek, kent kuramları konuyla bağlantılı olarak ifade edilmiştir. Sonrasında Türkiye' deki kentleşme süreci açıklanmış, kent sorunları ve bu sorunların planlı dönemde nasıl giderilmeye çalışıldığına açıklık getirilmiştir. Sanayileşme ve

kentleşmenin bir çok değişme unsurunu içinde barındırdığı ise bilinen bir gerçekliktir. Bu sebeple öncelikle toplumsal değişmeye ilişkin kavramsal açıklamalar yapılarak, toplumsal değişmeye ilişkin kuramlara da yer verilmiştir. Son olarak ise sanayileşme ve kentleşmenin toplumsal değişme sürecinde aile kurumuna nasıl etkilerde bulunduğu aile kuramları çerçevesinde ifade edilerek, aile yapılarının geçirdiği aşamalar toplum tipleri bağlamında açıklanmıştır.

Üçüncü bölüm araştırma verilerinin değerlendirildiği kısmı oluşturmaktadır. Bu bölümde araştırma alanından elde edilen nicel ve nitel veriler bir arada değerlendirilmeye çalışılmıştır. Alandan gözlem ve görüşme yoluyla elde edilen nitel veriler, nicel verilerin daha sağlıklı yorumlanabilmesi amacıyla kullanılmıştır.

Son bölümü ise araştırmanın sonuç kısmı oluşturmaktadır. Burada elde edilen veriler belirlenen sorunsallar çerçevesinde gözden geçirilmiş ve araştırmanın bütünü açısından bir takım sonuçlara varılmıştır. Böylelikle araştırmanın amacı doğrultusunda sistematik bir değerlendirme gerçekleştirilerek, araştırmada elde edilen verilerin bütünselliği sağlanmaya çalışılmıştır.

1. BÖLÜM: ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

1.1. Araştırmanın Konusu

Toplumsal yapının sürekli bir değişme içinde olduğu muhakkaktır. Toplumsal yapının dinamik olması söylemi, onun sürekli değişme içinde olmasının bir diğer ifadesi şeklinde yorumlanmaktadır. Bu sebeple denilebilirki, toplumsal her öge bir diğer toplumsal ögeyle ilişki halindedir. Toplumda yaşanan mikro ölçekli değişme ve dönüşmeler makro ölçekte toplumun yapısı üzerinde etkili olabilmektedir. Özellikle Türkiye’ de 1980 sonrası yaşanan değişme hareketlerinin olumlu ya da olumsuz olarak toplumun yapısında ne gibi sonuçlar yarattığı meselesi özellikle kentleşme çalışmalarının hareket noktasını oluşturmaktadır. Kentleşmenin beraberinde hangi toplumsal gerçeklikleri getirdiği araştırma konularının öznesi olarak değerlendirilmektedir. Özellikle temelde ekonomik sebeplerle başlayan ve beraberinde farklı bir mekana yerleşme gereksinimi duyulan yer değişikliklerinin, temelde aile kurumuyla ilişkili olması kentleşmenin “aile” üzerine ne derece etkili olduğu meselesini ön plana çıkarmaktadır. Çünkü kırdan sonra kent aynı zamanda ailelere yeni yaşam alanı sunan alternatif mekanlar olarak görülmüştür. Kırdan az olan nüfus kentte yoğunlaşmış, kentleşmeyle üretim ve mülkiyet ilişkileri, mesleklerin niteliği farklılaşmıştır. Özetle kır ve kentin karakteristik yapısının, üretim ve tüketim ilişkilerinin farklı olması, değişen süreç içinde pratiklerin, algıların, tutumların da farklılaşmasını getirmiştir. Kırdan duygusal olan birincil ilişkiler, kentte yerini rasyonel olan ikincil ilişkilere bırakmıştır. Kentleşmeyle birlikte dayanışma azalmış, bireysel hedefler ve amaçlar kentli bireyin yaşam tarzı olarak ön plana çıkmıştır. Ancak hiçbir değişme aniden gerçekleşmemekte, belli bir zaman dilimine yayılmaktadır.

Özellikle toplum, yapısı gereği yeni bir aşamaya geçerken yeni pratikler, yeni alışkanlıklar da meydana getirebilmektedir. Bu durum değişimin aslında sancısız gerçekleşmesi için toplumsal yapının ürettiği sistemsel mekanizmalar olarak değerlendirilmektedir. Çünkü toplumsal yapı bir yandan değişirken, öte yandan bu değişikliklerin toplumda yaratacağı olumsuz durum ve koşulları yönetebilme kapasitesini içinde barındırmaktadır. Bu sebeple değişimin yönünün ve hızının değişimin özne ve nesnesine göre farklılık gösterdiği belirtilmelidir. Kentleşme süreci kırdan farklı olarak sadece kent yerleşimlerini oluşturmamıştır. Aşamalı olarak değişen toplumsal yapıda gecekondulaşma kır ve kentin bir takım ortak özelliklerini barındırmasıyla gerçeğiyle “geçiş” aşaması olarak değerlendirilmektedir. Kırdan henüz kopamayan ve kente henüz

ekonomik, sosyal, kültürel açılardan tam uyum sağlayamayan bireylerin yaşam yerleri genellikle gecekondu olarak görülmektedir. Ancak öte yandan gittikçe yoğunlaşan ve farklılaşan yaşam alanlarının, sınırlarını ve tarifini yapmak da gün geçtikçe zorlaşmaktadır.

21. yüzyılda küreselleşme sürecinde “dünyanın küçük bir köy haline geldiği” söylemine sıkça rastlanılmaktadır. Bu sebeple ülkelerin sosyal, kültürel, siyasi, teknolojik sebeplerden dolayı sınırlarının ortadan kalktığı, ilişkilerin karşılıklı bağımlılık sürecine dayandığı dile getirilmektedir. Ulusötesi bağımlılık ölçeğinde verilen bu örnek, daha mikro boyutta ulusal düzeyde de verilebilir. Öyle ki kentleşme sürecinde yerleşim yerlerinin birbirine bağımlı olduğu gerçeği de gözden kaçırılmamalıdır. Bireyler mekansal olarak kentlerde yaşamaya başlamış olsalar dahi, çeşitli sosyal ilişki ve ihtiyaçları dolayısıyla kırla ilişkilerini sürdürebilmektedir. Bu durum kimi çevrelerce “kentlerin köyleştiği” söyleminde buluşmaktadır. Daha önce de dile getirildiği gibi değişme öznesine göre farklı şekillerde ve hızda değişebilmektedir. Bu sebeple fiziksel değişimler daha hızlı gerçekleşirken, sosyal değişimler daha yavaş bir farklılaşma seyrindedir. O halde denilebilirki, bireyler fiziksel olarak farklı mekanlarda barınmaya ya da ekonomik ihtiyaçlarını kentsel faaliyetlerle karşılayabilmektedir ancak sosyal kentleşme süreci daha uzun bir süreç gerektirebilmektedir. Yani kente ait kültüre uyum sağlamak, davranış ve pratikleriyle kentli davranışı sergilemek fiziksel uyuma göre daha zor olabilmektedir. Bu sebeple kentleşmeye yönelik toplumsal araştırmalar kentleş(e)me(me) perspektifinde de ele alınmaktadır.

Toplumlar en genel şekliyle geleneksel-modern ya da köysel-kentsel gibi iki ayrı kutuplaşma şeklinde ifade edilmektedir. Geleneksel toplum kavramı özellikle 1960’ lı yıllarda sıkça duyulan bir terim olarak gündeme gelmiştir. Bireysel ve toplumsal pratiklerin geleneksel kurallara dayandığı, uzmanlaşmanın olmadığı, işbirliğinin yaygın olduğu, birincil ilişkilerin yoğun olduğu, yasalarla sınırlanmış bürokrasinin olmadığı, cinsiyetçi yaklaşımın hakim olduğu gibi özellikler geleneksel/köysel toplum yapısının özellikleri şeklinde sıralanmaktayken, 1980 sonrası tarihe işaret eden; davranış ve pratiklerin geleneklerden ziyade akla ve bürokrasiye dayandığı, ikincil ilişkilerin yaygın olduğu, uzmanlaşmanın hakim olduğu, işbirliğinin yerini iş bölümüne bıraktığı, cinsiyetçi yaklaşımdan eşitlikçi yaklaşıma geçildiği gibi özellikler modern/kentsel yapının özellikleri olarak ön plana çıkmaktadır. Ancak sınırların ve homojenliğin ortadan kalktığı küresel bir toplumsal yapıda, bu ikili ayrımın daha parçalı görünümleriyle karşılaşıldığını ifade etmek yerinde görülmektedir. Bu sebeple geleneksel olarak isimlendirilen toplumlarda tam

anlamıyla geleneksel özellikler göstermeyebilir. Keza kentsel/modern olarak ifade edilen yerleşim alanlarının da tam anlamıyla kent özelliklerini barındırmadığı dile getirilebilir. Bu sebeple “kısmi kentsel” ya da “kısmi geleneksel” gibi kavramların kullanılması toplumsal yapıyı daha iyi analiz edebilmek amacıyla bir ihtiyaç olarak görülmektedir. Türkiye’ de kentleşmeyle başlayan süreç, yeni toplumsal yapıları analiz edebilmek maksadıyla yeni toplumsal kavramları gündeme getirmektedir. Bu çerçevede araştırmada genel olarak; kentsel, kısmi kentsel ve kısmi geleneksel olarak değerlendirilen mahallelerin, aile yapılarının ne tür özellikler gösterdiği konusuna odaklanmaya çalışıldığı dile getirilmelidir.

1.2. Araştırmanın Amacı ve Sorunsalları

Toplumun varlığı ve devamlılığı konusunda aile kurumunun etkisi büyüktür. Toplumsal yapının birbiriyle etkileşim halinde olduğu düşünülürse, toplumda yaşanan sosyolojik, ekonomik, demografik, mekansal değişme ve dönüşmeler aileyi her yönüyle etkilemektedir. Sosyal bir kurum olan aile, sosyal ağın etkisi altındadır. Bu itibarla kentleşme gibi önemli bir değişme unsurunun aile kurumundan soyutlanması imkansızdır. Aile kurumunun toplumun çekirdeği olduğu ifade edilirse, kentleşme ve aile ilişkisi üzerine yapılan çalışmalar, bir açıdan toplumsal yapı hakkında fikir sahibi olmayı sağlamaktadır. Bu tür değerlendirmeler toplumsal düzenin sağlanması ve sosyal politikalar üretilmesi açısından önem arz etmektedir. Belirtilmelidir ki İzmir’ in kuzey bir ilçesi olarak bilinen Aliğa’ nın Yeni mh., Atatürk mh. ve Siteler mh. de gerçekleştirilen çalışmanın, toplumsal perspektifte yol gösterici bir işlevde bulunacağı düşünülmektedir.

Araştırmada esas amaç; sanayi kenti olarak nitelendirilen ve her geçen yıl nüfusunu artırarak hızlı bir kentleşme süreci yaşayan Aliğa’ nın kentsel (Siteler mh.), kısmi kentsel (Atatürk mh.) ve kısmi geleneksel (Yeni mh.) olarak değerlendirilen mahallelerinin aile yapılarını betimsel bir yaklaşımla ortaya çıkarmaktır. Bu bağlamda araştırma aşağıda belirtilen sorunsallar çerçevesinde yürütülmüştür. Yukarıda ifade edilen mahallelerin;

- Toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin yaklaşımlarının cinsiyetçi olup olmadığı,
- Aile içi tutum ve davranış eğilimlerinin demokratik olup olmadığı,
- Kız ve erkek çocuğa yönelik algıda farklılık olup olmadığı,
- Yaşlılara yönelik tutumun ne düzeyde olduğu,
- Boşanmaya ilişkin tutumun ne düzeyde olduğu,

- Ailenin bir arada yaptığı faaliyetler ve düzeylerinin ne olduğu,
- Geleneklere bağlılık düzeylerinin ne olduğu,
- Komşuluk ve akrabalık ilişki düzeylerinin ne olduğu şeklinde belirtilebilir.

Araştırma belirtilen sorunsallar çerçevesinde yürütülmüştür. İfade edilen konularda örneklem kapsamındaki mahallelerde ikamet eden ailelerin özellikleri ortaya çıkarılarak, kentleşmenin aile üzerine etkilerinin sosyolojik bir değerlendirilmesi yapılmaya çalışılmıştır.

1.3. Araştırmanın Önemi

Aile, birey ve toplum arasında köprü görevi gören sosyal bir kurumdur. Bireylerin yaşamlarına şekil veren ve toplumların devamlılığını sağlayan bir kurum olarak aile, sosyal bilim araştırmalarının en önemli öznesi olarak ifade edilmektedir. “Aile”, sanayileşme ve kentleşmenin yaygınlaşması ile toplumlar için sahip çıkılması ve sosyal politika geliştirilmesi gereken en önemli konular arasına girmiştir. Çünkü aile kurumu, sanayileşme ve kentleşmeden doğrudan etkilenecek toplumsal yaşamın şekillenmesinde başat rolü oynamaktadır. Sosyolojik literatürde sosyal kurum, toplumda belirli ihtiyaçları karşılayan ve ihtiyaçlara ilişkin oluşturulan anlam kodları ve davranış örüntüleridir. Bu ihtiyaçlara karşılık gelen görevler ise “işlev” olarak ifade edilmektedir. Bu anlamda aile işlevleri, ailenin toplumda çeşitli ihtiyaçları karşılamasını dile getiren görevlerdir. Aile sosyal bir kurum olarak bir yandan bireyin, diğer taraftan toplumun ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Birey aile kurumu içinde anlam kazanıyor ve varlığını refah içinde sürdürebiliyorsa, aile de toplumun anlam kazanması ve varlığını düzen içinde sürdürmesi için gereklidir. Bu sebeple “birey-aile” ilişkisi, “aile-toplum” ilişkisi çerçevesinde değerlendirilmelidir. Aile toplumun anlamsal yönünü ifade eden, toplumun yapısını doğrudan etkileyen merkez kurum olması gerçeğiyle önemli görülmektedir. Anayasanın 41. maddesinde de belirtilen “Aile toplumun temelidir” ifadesi, ailenin temel birim olduğunu ifade etmesinin yanı sıra toplum araştırmaları konusunda da ailenin her zaman ayrıcalıklı bir konumu olduğunu göstermektedir. Nitekim sosyal bilimlerde aile, en önemli konu olarak her zaman gündemdedir. Çünkü toplumu var eden ve toplumun devamlılığını sağlayan en temel kurum ailedir.

Toplumun “temeli”, “yapı taşı”, “en küçük birimi”, “çekirdeği” gibi çeşitli nitelemelerde ifade edilen aile kurumu, tüm zamanlar boyunca önemini koruyan en önemli

sosyal kurumdur. Bu sebeple aile üzerine yapılan tüm çalışmalar, toplumsal olgulara açıklık getiren temel bir konu olması gerçeğiyle her zaman önemli görülmüştür. Bu amaçla toplumsal yapıyı anlamlandırabilmek için aile kurumunu iyi değerlendirmek gerekmektedir. Aile üzerine yapılan araştırmalar merak edilen toplumsal olgulara karşı fikir oluşmasını sağlamak maksadıyla önemini korumaktadır. Bu nedenle aile üzerine yapılan araştırmalar sosyal birçok olguya ışık tutacağından, konu araştırılmaya değer görülmüştür. Toplumsal değişme sürecinin günümüzde geldiği nokta, “aile” kavramının kendisinin bile tartışılır hale geleceği hatta geldiği gerçeğidir (Aslantürk ve Amman, 2001:294). Bu itibarla tekrar yinelemek gerekirse “aile toplumun temelidir” fikrinden hareketle; nasıl ki sosyal, kültürel, psikolojik, ekonomik açıdan sağlıklı bireylerin yetişmesi sağlıklı bir aile yapısıyla mümkün olmaktaysa, sağlıklı bir toplum/toplumsal yapı için de, aile kurumu oldukça önemlidir ve aileye ilişkin sosyal bilim araştırmalarının artması elzem bir hal almaktadır.

Tarihsel perspektiften değerlendirildiğinde aileye ilişkin çalışmaların temelde iki şekilde yürütüldüğü görülmektedir. Bunların ilki literatüre dayanan ve daha çok tarihsel unsurlardan hareket eden arşivsel çalışmalar (aile yazıları, aile ansiklopedileri), ikinci ise daha çok ülke genelinde nicel ve nitel yöntemlerle toplumsal unsurlara ilişkin çeşitli bakış açıları ortaya koymak için yapılan alan araştırmalarıdır. Aileye ilişkin demografik olgularla ilgili ve geniş ölçekli araştırmaların yanısıra farklı nüfus kesimlerine ait monografik çalışmaların da alana katkı sağladığı belirtilmektedir. Ülkenin önemli kurum ve kuruluşları aracılığıyla belirli aralıklarla gerçekleştiren “Aile Yapısı Araştırmaları”, “Aile Değerleri Araştırmaları”, “Nüfus Yapısı ve Sorunları Araştırması” gibi çalışmalar aile konusuna odaklanması gerçeğiyle önemli görülmektedir (Aktaş, 2015). Ülke genelini kapsayan geniş ölçekli araştırmalar Devlet Planlama Teşkilatı, Türkiye İstatistik Kurumu, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı gibi çeşitli kurumlarca yürütülmekte ve kamunun bilgisine sunulmaktadır (Canatan, 2013). Bu durum aileye ilişkin çalışmaların öneminin arttığını gösteren bir aşama olarak değerlendirilmelidir. Tüm bu gelişmelerden hareketle, mevcut toplumsal, kültürel, siyasal, teknolojik gelişmelerden etkilenen bir kurum olan ailenin yapısal olarak incelenmesi, aileye ilişkin olası sorunlara çözüm bulunması ve toplumsal düzenin sağlanması için sosyal politikalar geliştirilmesi amacına hizmet etmesi bağlamında önemli görülmektedir. Aileyi merkeze alan çalışmalar genel perspektifte toplumsal düzen ve refahı için önemli görülmektedir (Aktaş, 2015).

Ailenin toplumsal değişmeden etkilendiği gerçeğinden hareket eden çalışmalar daha çok biçim ve ilişkilerin değişme içinde olduğundan bahsetmektedir. Özellikle bu biçim ve ilişkilerin değişimi daha çok kır ve kent gibi iki zıt mekansal alandan hareketle gerçekleştirilmektedir. Hangi mekansal alanda yapılırsa yapılsın aileye ilişkin bu çalışmalar daha çok toplumsal gidişata uygun olarak şekillendirilmektedir. Bu sebeple değişme hızının günden güne arttığı gerçeği göz önüne alındığında iki ayrı kutuptan ziyade farklı ilişki biçimlerinin ortaya çıktığı kısmi özellikler gösteren yapılar görmezden gelinmemelidir. Aslında bir yönüyle değişimin aşamaları toplumsal gidişatın da bir göstergesi olarak değerlendirilmelidir. Bu sebeple “kentsel”, “kısmi kentsel” ve “kısmi geleneksel” şeklinde ayrılan mekanlar üzerinde gerçekleştiren bu çalışma aile yapısı açısından toplumsal değişme aşamalarının daha iyi betimlenmesi bakımından önemli görülmektedir.

1.4. Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu tez çalışması, araştırma konusuna uygun olduğu düşünülen üç mahalleyle sınırlıdır. Araştırma, Türkiye’deki ve Aliaga’daki aile özelliklerini tüm boyutlarıyla kapsayacak geçerli genellemeler oluşturma gayreti içinde değildir ancak araştırmanın aile üzerine yapılan çalışmalar açısından yol gösterici olacağı düşünülmektedir. Ayrıca çalışma temelde aile konusuna odaklandığından bekar yani hiç evlenmemiş bireyler araştırma kapsamının dışında tutulmuştur.

1.5. Araştırmanın Aşamaları

Araştırma aşamalarını kısaca belirtmek gerekirse; araştırma kapsamında ilk olarak kavramsal ve kuramsal çerçeve oluşturmak amacıyla literatür taraması yapılmıştır. Konuya ilişkin teorik bilgilerin elde edilmesi, pratik bilgilerin elde edilmesinde (uygulama aşamasında) yönlendirici olmuştur. Diğer bir ifadeyle kaynak taraması yapmanın araştırmanın sonraki adımları için önem teşkil ettiğini belirtmek gerekir. Literatür okumaları, gözlem ve ön görüşmeler neticesinde elde edilen bilgilerle, araştırmanın ilk aşamalarında belirlenen problem, amaç ve kapsam gözden geçirilmiştir. Güncellenen verilerle sorunsallar oluşturulmuş, araştırma alanına dair gözlem ve mahalle muhtarlarıyla yapılan ön görüşmeler neticesinde ön bilgiler toplanarak çalışmanın evren ve örnekleme belirlenmiştir.

Mahalle muhtarlarından elde edilen Yeni mahallesi, Siteler mahallesi ve Atatürk mahallesinin farklı karakteristiğe sahip olması bilgisinden hareketle araştırma örneklemini için uygun mahalleler olduğu düşünülmüştür. Mahalle sakinlerine uygulanacak anketler öncelikle az sayıda pilot uygulama şeklinde gerçekleştirilmiştir. Bu sayede dikkat edilmesi gereken noktalar tespit edilerek, mevcut düzenlemelerden sonra anket uygulaması gerçekleştirilmiştir. Araştırma boyunca elde edilen tecrübelerle yalnızca nicel yöntemin uygulanmasının yetersiz kalabileceği düşünülmüş ve anket sorularından hareketle derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Son olarak elde edilen nicel ve nitel veriler bir arada analiz edilerek değerlendirilmeye çalışılmıştır.

1.6. Araştırmanın Alanın Tanıtılması

Tarihçesi: İzmir ilinin kuzey ilçelerinden biri olarak bilinen Aliğa' nın kuruluşu hakkında kaynaklara bakıldığında kesin bir bilgiye rastlanılmamaktadır. İsmi Ali Ağa isimli bir çiftlik sahibinden aldığı belirtilmektedir. İlçenin Sultan Murat devrinde kurulduğu ve 1800' lü yıllara değin uzandığı ifade edilmektedir. 4. Murat Bağdat' tan zaferle dönerken Osmanlı ordusuna yardımcı dokunanları beraberinde getirmiş ve onlara Batı' dan geniş topraklar vermiştir. Bu bağışlar sırasında şu an Aliğa olarak ifade ettiğimiz bölgeyi, Arapoğullarından Abdülkerim Ağa' ya vermiştir. Abdülkerim Ağa ise bu toprakları 4 oğlu arasında pay etmiştir. Kuzu Beyi ve Kerim Ağa Kuzubeyli taraflarına, Çelebi ve Ali Ağa da bu topraklara yerleşmiştir (Aliğa Kaymakamlığı, 2001).

Kaynaklarda Ali Ağa' nın vakti zamanında nedeni bilinmeyen bir suç işlediği ifade edilmekte ve bu sebeple İstanbul' da ölüme mahkum edildiği belirtilmektedir. Ali Ağa' yı bu cezadan kurtaran kişinin ise Avusturyalı Baltacı Edwars (sonradan müslüman olmuş ve Kemal adını almıştır) olduğu belirtilmektedir. Ali Ağa ise bu yardıma kayıtsız kalmayarak ve adını değiştirmemek şartıyla çiftliğini Edwars' a bıraktığı ve , Edwars' ın da buraya üç katlı bir malikane yaptırdığı ifade edilmektedir. Aliğa' nın ilk yerleşme ve yapılanmasının bu şekilde olduğu bilinmektedir (İzmir İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2015).

Tarih 15 Mayıs 1919' u gösterdiğinde Aliğa' da yaşayan Müslümanların 300' e yakın haneyi boşalttığı belirtilmektedir. Nedeni Yunanlılar' ın İzmir' e asker çıkarmasıdır. Boşaltılan Aliğa' ya yerleşenler ise, Midilli Adasından gelen Rumlar olmuştur. Tarih 9-10 Haziran 1919' u gösterdiğinde Yunan işgali başlamıştır. Yunan Ordusu, Menemen' den

gelip Bergama yönünde işgaline devam etmiştir. 800 piyade ve 80 Süvari, üç makineli tüfek ve iki toptan oluşan Yunan kuvveti, 10 Haziran' da Reşadiye' ye (Zeytindağ) varmış, 12 Haziran' da ise Bergama' yı işgal etmiştir. İşgalin ardından 172. Alaya bağlı Türk kuvvetleri 14 Haziran' da Yunan kuvvetlerine saldırarak Yunanlılara karşı zafer kazanmıştır. Düşmanın gönderdiği takviye kuvvetler ise ancak Aliğa Çiftliği' ne kadar gelebilmiş ve orada kalmıştır (Aliğa Ticaret Odası/ALTO, 2009).

Yunanlılar 9 Eylül' de İzmir' de yenilmiş ve Türk Ordusu 13 Eylül 1922' de Aliğa Çiftliği' ne varmıştır. Aliğa Çiftliğindeki Yunan birlikleri ve Rumlar bölgeden ayrılmışlardır. Kurtuluş yılından bir buçuk yıl sonra, 1924' te Yunanistan' dan mübadele sonucunda gelen Türk göçmenler Aliğa Çiftliği' nde Kazım Dirik Mahallesi' ne, 1936 yılı sonu ve 1937 yılında gelen Bulgaristan göçmenleri ise Kurtuluş Mahallesi' ne yerleştirilmiştir. Göçmenlerin bu topraklara yerleştirilmesinden sonra, Aliğa Çiftliği Cumhuriyet döneminin bucak merkezlerinden biri olmuştur. 1951-1952 yıllarında Aliğa'ya Bulgaristan ve Yugoslavya'dan yeni göçmenler gelmiş ve Aliğa'nın değişik mahallerine yerleşmişlerdir. Bu tarihlerde nüfus birden artınca 1952 yılında Aliğa'da Belediye teşkilatı kurulmuş ve 14 Ocak 1982'de Aliğa beldesi ilçe olmuştur. Osmanlılar döneminde nahiye olan Aliğa, 1 Mart 1952 yılında belediye statüsüne dönüşmüş, 21 Ocak 1982 tarihli Resmi Gazetede yayınlanan 2585 sayılı kanun ile ilçe statüsüne kavuşmuştur (ALTO, 2009).

Harita 1: Aliğa İlçesi

(http://www.aliaga.bel.tr/aliaga-resimleri-fotogoruntule&fotograf_kategori=2.html)

İzmir iline bağlı olan Aliğa, Ege Denizinin hemen kıyısında yer almaktadır. Aliğa'nın Doğusunda Manisa, Güneyinde Menemen, Kuzeyinde Bergama, Güneybatısında Foça, Batısında ise tamamen Ege Denizi yer almaktadır. İlçe Bergama ve İzmir yönlerine doğru yayılarak büyümektedir ve yüzölçümü 412,5 km²' dir (İzmir Ticaret Odası/İZTO, 2015).

Nüfusu: Aliğa önceleri küçük bir balıkçı köyü olarak adlandırılmıştır. Aliğa' nın nüfusunda çok uzun süre kayda değer bir değişim olmazken, 1980'li yılların başından itibaren nüfusunda hızlı bir artış gözlenmiştir. Nüfus artışında görülen bu değişim, Aliğa'nın sanayileşmesiyle muhakkak ki bağlantılıdır. Tüpraş ve Petkim gibi büyük ölçekli iki tesisin kurulmasının yanında demir çelik sektörüne ait fabrikaların üretime başlamasıyla yeni iş olanakları doğmuş ve ilçe dışardan göç almaya başlamıştır (Işık, 2005a). Göçle birlikte Aliğa'nın nüfusunda sürekli artan bir değişiklik olduğunu söylemek mümkündür. Nüfus 1950 yılında 2.130, 1955' te 2.590, 1960'ta 2.862, 1965'te 3.087, 1970'te 4.915, 1975'te 5.727, 1980'de 11.129, 1985'te 17.578, 1990'da 25.450,

2000’de 37.537, 2010’da 65.753, 2014’te 83.366, 2015’ te 87.376, 2016’ da 91.026, 2017’ de 94.070’ tir (TÜİK, 2017). Aliğa’nın 1950-1955 döneminde nüfus artış hızı % 39’ a, 1955-1960 döneminde % 19’ a, 1960-1965 döneminde ise % 16’ ya gerilemiştir. 1965’e kadar olan dönem, Aliğa’da tarımsal faaliyetlerin ağırlıklı olduğu bir dönemken 1975 sonrası dönem Petkim ve Tüpraş gibi dev sanayi kuruluşlarının açılmaya başladığı dönemdir ve ilçede hızlı nüfus artışı olduğu gözlenmektedir (Coşar, 1992). 1965’e kadar Aliğa’da hızlı nüfus artışı yaşanmamasının bir diğer nedeni de İzmir’ in Aliğa’ ya çok yakın olması ve en önemlisi güçlü bir çekim alanı olarak görülmesidir (Işık, 2005a).

Aliğa’nın nüfusundaki hızlı değişme, sanayi bölgesi olarak adlandırılmasının bir yansıması olarak değerlendirilebilir. Aliğa’nın bir sanayi kentine dönüşmesi süreci 1967’ de inşa edilmeye başlanan ve 1972’ de işletmeye açılan İzmir Rafinerisi olarak ifade edilmektedir. Rafinerinin inşasına başlanan 1967’ den sonra, Aliğa, daha çok göç nedeniyle yoğun bir nüfus alım sürecine girmiştir. Rafinerinin işletmeye açılmadığı zamanlardaki yüksek nüfus artışı, rafinerinin inşasında çalışmak için çok sayıda bireyin ilçeye gelmesiyle ilgilidir (Işık, 2005a).

Aliğa nüfusunda görülen en büyük artış dönemlerinden biri de 1975-19 85 arasındaki on yıllık dönem olarak gözlenmektedir. Nüfus 1975’ te 5.727 iken 1980’de 11.129’ a yükselmiştir. Böylece nüfus artış hızının % 133 olduğu görülmektedir. Bu dönemdeki nüfus artış hızı da yine sanayileşmeyle bağlantılı olarak gerçekleşmiştir. Petrokimya tesisinin, demir-çelik ve diğer sanayi kollarının kurulmaya başlandığı ve Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı/TPAO ve bazı tesis lojmanlarının kullanıma girdiği bir dönemdir. 1980 ile 1985 arasındaki dönemde Aliğa’nın ilçe statüsü kazanması nedeniyle nüfus % 91’ lik bir artış göstermiştir (Işık, 2005a). Aliğa’nın nüfus verilerine bakıldığında günümüze değin artış gösterdiği görülmektedir. Yoğun artış olan dönemlerin ise daha çok sanayi faaliyetlerine bağlı olduğu görülmektedir.

Sanayisi: Aliğa’ da, 1960’ lara kadar ekonomi tarım ağırlıklıyken 1961 Anayasasıyla birlikte Aliğa “Ağır Sanayi Bölgesi” olarak ilan edilmiş ve sanayi sektörü 1970’ lerden itibaren kendini hızla göstermeye başlamıştır. Aliğa, son 15 yılda Türkiye’ nin en önemli stratejik enerji üretim, depolama ve dağıtım merkezi haline gelmiştir. Tüpraş ve Petkim gibi makro sanayi kuruluşlarının kurulmasıyla sanayileşme süreci hızlı bir boyut yakalamış, Nemrut limanı’nın kuzeyine yerleşen ülkemizin en büyük Petro-Kimya

endüstrisi, Petrol Ofisi ve çeşitli sıvılaştırılmış gaz ve dolum tesisleri, irili- ufaklı ark ocakları ve demir-çelik fabrikalarının kurulması Aliğa'nın "sanayi kenti"ne dönüşme sürecini hızlandırmıştır. Aliğa'nın elverişli liman ve iskele olanakları, kara ve deniz ulaşımı, coğrafi ve stratejik konumu nedeniyle sanayi yatırımlarının merkezi haline gelmiştir. Bu bağlamda Petkim, Tüpraş, Demir Çelik Fabrikaları ve Haddehaneler Mke Kurumu Vasıflı Çelik Fabrikası, Gemi Söküm Tesisleri, Hurda Geri Kazanım Tesisleri, Akaryakıt Dolum ve Satış Tesisleri, Lpg Dolum Tesisleri , Enerji Üretim Tesisleri, Ege Gübre ve Viking Kâğıt Fabrikaları, Organize Sanayi Bölgeler ALOSBI ve Dökümcüler İhtisas OSB, küçük sanayi sitesi ve diğer çeşitli sanayi kollarında işlevselliğini sürdürmüştür (Türkiye Mühendisler ve Mimarlar Odası Başkanlığı/TMMOB, 2012). Farklı endüstri kuruluşlarını bünyesinde barındıran Aliğa, birçok iş sahasında faaliyet gösteren işletmelere ev sahipliği yapmaktadır. Bölgede rafinerinin kurulmuş olması petrol endüstrisi ve yan kuruluşlarının da bu bölgede kurulmasına zemin hazırlarken (çok sayıda gaz dolum ve depolama tesisi) benzer şekilde hurda demiri işleyen çelikhanelerin, hurda demiri tedarik eden hurda işletmeleri ve gemi söküm işletmelerinin de Aliğa'da toplanmasını sağlamıştır (Balamir, 1997).

Aliğa' nın bünyesinde barındırdığı sanayi kuruluşlarını şöyle sıralamak mümkündür;

Tesis Adı / Faaliyet Alanı

- Akdemir Çelik Sanayi ve Ticaret Anonim Şirketi (A.Ş.) / Haddecilik
- Akdeniz Kimya Liman İşletmeciliği ve Nakliye / Liman Tesis
- Akpet (Aytemiz) A.Ş / Dolum Tesis
- Akpet Akaryakıt Dağıtım A.Ş / Akaryakıt Dağıtım
- Al Alüminyum (Simge) Sanayi (San.) ve Ticaret (Tic.) A.Ş. / Alüminyum Geri Dönüşüm
- Aliğa Çakmaktepe Enerji Üretim A.Ş. / Elektrik
- Alpet Altınbaş Petrol ve Ticaret A.Ş. / Akaryakıt Depolama
- Anadolu Gemi Söküm Limited (Lmt.) Şirketi (Şti). / Gemi Söküm
- Astaş A.Ş. / Kömür Paketleme
- Avşar Gemi Söküm San. ve Dış Tic.Ltd.Şti. / Gemi Söküm
- Aygaz A.Ş. Aliğa Dolum Tesis / Dolum Tesis
- Batıçim Batı Anadolu Çimento Sanayi A.Ş. / Hazır Beton Üretimi

- Batıçim Batı Liman Tesisleri A.Ş. / Liman Tesisleri
- Bereket Gemi Söküm / Gemi Söküm
- Bp Gaz / Gaz Dolum
- Butoni Gemi Söküm / Gemi Söküm
- Cemsan Gemi Söküm San.Tic.Ltd.Şti / Gemi Söküm
- Çebitaş Demir Çelik Endüstrisi A.Ş. / Çelikhane ve Haddehane
- Demtaş Denizcilik Turizm San. ve Tic.A.Ş. / Gemi Söküm
- Diğeray Çelik Endüstri San.ve Tic.A.Ş. / Demir Çelik
- Dört Yıldız Demir Çelik Endüstrisi Tic.Ltd.Şti. / Haddecilik
- Dörtel Gemi Söküm Demir Çelik San. ve Tic. / Gemi Söküm
- Eastchem Kimyasal End. İml. Tic. San. A.Ş. / Kimya San.
- Ege Çelik Endüstrisi San.ve Tic.A.Ş. / Demir Çelik
- Ege Gaz A.Ş. / LNG (Likit Naturel Gaz) Depolama Tesisleri
- Ege Gemi Söküm San. ve Tic.A.Ş. / Gemi Söküm
- Ege Gübre San.A.Ş. / Kompoze Gübre- Organik Çözücül
- Ekin Ata A.Ş. / Depolama
- Ekor Geri Dönüştürüle. MaddeSan.ve Tic.A.Ş. / Geri Dönüşüm Tesisleri
- Ergen Kimya San. Ltd Kimya San. / Kimya
- Ersa Döküm Ve İşleme İthalat İhracat Ltd. Şti. / Döküm
- Gemi Yan Sanayi Tic.A.Ş. / Gemi Söküm
- Gür-Pet Petrol Ürünleri Ltd. Şti.
- HABAŞ / Demir Çelik Üretimi
- İmsan / Gemi Söküm
- Işıksan Gemi Söküm Pazar. ve Tic. Ltd. Şti. / Gemi Söküm
- İnmet Metal Dış Ticaret San .Ltd. Şti. / Gemi Söküm
- İpragaz Aliğa Dolum Tesisleri / LPG (Likit Petrol Gazı) Stoklama Tesisleri
- İzmir Demir Çelik San.A.Ş. / Demir Çelik
- İzmir Elektrik Üretim Ltd.Şti. (ENKA)/ Elektrik
- İzmir Gemi Geri Dönüşüm / Gemi Söküm
- Akdemir Çelik Sanayi ve Ticaret A.Ş. / Haddecilik
- Akdeniz Kimya / Liman İşletmeciliği ve Nakliye
- Akpet (Aytemiz) A.Ş / Dolum Tesisleri

- Akpet Akaryakıt Dağıtım A.Ş. / Akaryakıt Dağıtım
- Al Alüminyum (Simge) San. ve Tic.A.Ş. / Alüminyum Geri Dönüşüm
- Aliğa Çakmaktepe Enerji Üretim A.Ş. / Elektrik
- Alpet Altınbaş Petrol ve Ticaret A.Ş. / Akaryakıt Depolama
- Anadolu Gemi Söküm Ltd.Şti / Gemi Söküm
- Ka Tershanecilik / Gemi Söküm
- Kalkavan Gemi Söküm San. ve Tic.A.Ş. / Gemi Söküm
- Karbon Aray A.Ş. / Kömür Depolama
- Karbontay / Kömür Depolama
- Kar-Demir Haddecilik Sanayi ve Tic. Ltd. Şti. / Haddecilik
- Kılıçlar Hurdacılık A.Ş. / Hurda Metal İşleme-Ayrıştırma-Depolama
- Kocaer Haddecilik San.ve Tic.Ltd.Şti. / Haddecilik
- Kubilay Boya San. Tic. Ltd. Şti. / Boya ve Kimya
- Kursan Gemi Söküm / Gemi Söküm
- Leyal Turizm İnşaat Mobilya San.Tic.Ltd.Şti. / Gemi Söküm
- Liman İşletmeleri A.Ş. / Liman İşletmeciliği
- Makbosan İnşaat Malzeme Taahhüt San. Tic. A.Ş.
- Makina ve Kimya Endüstri Kurumu Hurda İşletme Müdürlüğü/ Hurdaların Değerlendirilmesi
- Çemaş Çelik ve Metal Tic.A.Ş. / Gemi Söküm
- Milangaz A.Ş. / Dolum Tesisi
- Odak Kömür A.Ş. / (Bamak) Kömür Eleme-Paketleme
- Opet Petrolcülük A.Ş. / Depolama – Dağıtım
- Öge Gemi Söküm İthalat İhracat Tic.ve San.A.Ş. / Hadde ve İzabelik Sac - Demir
- Özkan Demir Çelik A.Ş. / Haddehane
- Pegagaz A.Ş. / LPG Dolum Tesisi
- Petkim Petrokimya Holding A.Ş. Genel Müdürlüğü / Petrokimya
- Petrol Ofisi A.Ş. / Aliğa Madeni Yağ Üretim-Akaryakıt-depolama
- İdç Liman İşletmeleri A.Ş. / Liman İşletmesi
- Petrolaks Petrol Ürünleri Kimya San. Tic. / Kimya San
- Shell Turcas Petrol A.Ş. / Aliğa Bölge Müd. Akaryakıt Depolama ve Stoklama
- Sider (Erege) Metal Demir Çelik San.Ve Tic .A.Ş. / Demir Çelik

- Star Rafineri A.Ş. / Ham Petrol İşleme ve Depolama
- Sök Denizcilik Tic. Ltd. Şti. / Gemi Söküm Tesisi Hurda Metaller
- Sözer (Sözden) Demir Çelik San. ve Tic. A.Ş. / Haddecilik
- Süper Karbon (Enerji) A.Ş. / Kömür Eleme-Paketleme
- Şimşekler Gıda, Gemi Sök.İnş.San.ve Tic. Ltd.Şti. / Gemi Söküm
- Total Oil Türkiye A.Ş. / Benzin, Motorin ve Madeni Yağ Depolama
- Mega Yağ Sanayi A.Ş. / Ham Yağ Üretimi
- Totalgaz Total Oil Türkiye A.Ş. / LNG Dolum Tesisi- LPG Stoklama Tesisi
- Turkuaz Petrolleri A.Ş. / Dolum Tesisi
- Tüpraş Türkiye Petrol Rafinerileri A.Ş. / İzmir Rafineri
- U.C. Kimya San. Tic. Ltd. Şti / Kimya San
- Urla Makina San. Tic. A.Ş. / Antrasit ve Petrokok
- Viking Kağıt ve Selüloz A.Ş./ Baskılık ve Temizlik Kağıt.
- Yazıcı Demir Çelik San.ve Tur.Tic.A.Ş. / Gemi Söküm
- Ka Tershanecilik / Gemi Söküm
- Kalkavan Gemi Söküm San. ve Tic.A.Ş. / Gemi Söküm
- Karbon Aray A.Ş. Kömür / Depolama
- Karbontay Kömür / Depolama (Bayram ve Diğ, 2009). Tüm bu sanayi işletmelerinin yanı sıra Aliğa' nın sanayi kenti olarak adlandırılmasında öncü olan uluslararası kuruluşlar da mevcuttur. Bunlar Tüpraş, Petkim, Star Rafinerisi, gemi söküm tesisleri, demir çelik fabrikaları ve Organize sanayi bölgesi olarak ifade edilmektedir.

Tüpraş: Türkiye' de artan petrol ürünleri ihtiyacını karşılamak maksadıyla Aliğa' da 1968 yılında inşasına başlanan Aliğa Rafinerisinin işletmeye açıldığı yıl 1972' dir. Kamu iktisadi teşebbüslerinin daha verimli işlemlerini sağlamak için 1983' te çeşitli düzenlemeler yapılmıştır. Ülkemizdeki kamuya ait rafinerilerin bir çatı altında birleştirilmesi fikri de bu kapsamda ortaya çıkmıştır. Bu amaçla, 1961 yılından beri faaliyet gösteren İpraş'ın (İstanbul Petrol Rafinerisi A.Ş) Ana Sözleşmesi, 25 Ekim 1983 tarihinde yapılan Olağanüstü Genel Kurul Toplantısı'nda Tüpraş (Türkiye Petrol Rafinerileri A.Ş) ana sözleşmesine dönüştürülmüş ve Tüpraş'ın tescil ve ilanı 16 Kasım 1983 tarihinde tamamlanmıştır (Aliğa Belediyesi, 2015). Aliğa Rafinerisi' nin inşaat- montaj anlaşması Türk ve SSCB taraflarınca 1967 yılında imzalanmıştır. Çalışmaların ardından 1972 yılında,

3 Milyon Ton/Yıl ham petrol İşleme kapasitesi ile tesis işletmeye geçmiştir. Tesis yaklaşık 6000 dönüm arazi üzerine kurulmuştur (ALTO, 2015).

İzmit, Kırıkkale, Batman ve İzmir-Aliğa' da kurulu bulunan dört petrol rafinerisinin faaliyet alanları;

- Ham petrol elde etmek/rafine etmek, petrol ürünlerini ithal ve ihraç etmek
- Petrokimya sanayi ve diğer ilgili sanayi alanında fabrikalar kurmak ve işletmek,
- Her türlü petrol ürünlerinin depolanması, pazarlanması ve dağıtımını yapmak, bu ürünlerin perakende satışını yapmaktır amacıyla akaryakıt istasyonları ve bakım tesislerini kurmak,
- Yasa ve yönetmelikler çerçevesinde, her türlü enerji ve enerji ile ilgili sanayi alanında santraller, tesisler kurmak ve işletmek olarak sıralanabilir (Tüpraş Faaliyet Raporu, 2009).

Tüpraş; ham petrolü işleyerek bir çok ana ve yan ürünler elde etmektedir. Üretilen ana ürünler; LPG, propan, nafta, normal benzin, süper benzin, kurşunsuz benzin, jet yakıtı, F-40 askeri jet yakıtı, F-46 askeri benzin-mogaz, F-54 askeri motorin, F-76 askeri motorin, F-77 askeri motorin, gazyağı, motorin, kalorifer yakıtı, fuel-oildir. Üretilen yan ürünler ise; hexane, heptane, clarified oil (petkim hammaddesi), mineral seal oil, soğutma yağı, pen asfaltları, cut-back asfaltları, kükürt, slack wax'lar (branda, kağıt, kibrit, mum, pet, jel), parafin wax'lar, türbin yağları, ve ekstrakt'lar (plastik sanayi) dir (İZTO, 2015). Termoplastiklerin temel maddelerinden biri olan nafta Tüpraş tarafından üretilmektedir. Türkiye'de ana petrokimya üreticisi Petkim, naftanın büyük kısmını Tüpraş'tan temin etmektedir. Rafineriden çıkan ve Türkiye pazarlarına satılacak ürünler kara, deniz, boru yolları ile ulaştırılmaktadır. Kara tankerleri ile yapılan satışlar toplam satışların % 17'sini, boru hattı ile yapılan satışlar % 43'nü ve deniz tankerleri ile yapılan satışlar % 40'nı oluşturmaktadır (Kibrit, 2003).

Tüpraş, Avrupa' nın 5. Büyük şirketi olmasının yanı sıra, Doğu Avrupa ve Balkanlar' ın da en büyük rafineri şirketi olarak bilinmektedir. Yeniden edinme değerinin 7 milyar doların üzerinde olduğu ifade edilmektedir. En büyük 500 sanayi kuruluşu arasında 1. sırada olan Tüpraş; milli gelire sunduğu katkı, özel sanayiye girdi sağlaması, piyasaya kaliteli ürün sunması, istihdam alanı yaratması nedeniyle Türk ekonomisi için önemli bir kuruluş olarak değerlendirilmektedir (Kayıkçı, 2013:11).

Tüpraş' ın 10 Temmuz 1990' da özelleştirilmesiyle sermayesi T.C. Başbakanlık Özelleştirme İdaresi Başkanlığı' na devredilmiştir. 13 Eylül 2005' te Tüpraş' ın yüzde 51' lik kamu hissesinin özelleştirilmesi için yapılan ihalede, Koç-Shell konsorsiyumu, 4 milyar 140 milyon dolarlık teklifiyle ihaleyi kazanmıştır. 8 Kasım 2005' te Özelleştirme Yüksek Kurulu, Tüpraş' ın 4 milyar 140 milyon dolara Koç-Shell grubuna devrini onaylamasıyla Tüpraş özelleştirilmiştir. Tüpraş; sahip olduğu 27.6 milyon ham petrol işleme kapasitesi ile Avrupa' nın 5. büyük rafinaj kapasitesine sahip önemli bir uluslararası bir kuruluştur (Aliğa Belediyesi, 2015).

Petkim: Petrokimya Holding A.Ş. ' nin kuruluşu 1960' lı yıllara dayanmaktadır. Planlı kalkınma dönemi Türkiye' de sanayileşme hareketlerinin başlamasının ilk işaretleri olarak ifade edilmektedir. I. Beş yıllık Kalkınma Planının benimsenmesi ve bu itibarla Türkiye' de sanayinin kurulması fikri Petkim' in kuruluşunun ilk haraketleri olarak değerlendirilmektedir. Petkimin ilk kompleksi yapılan etütler neticesinde TPAO öncülüğünde 03.04.1965 tarihinde İzmit Yarımca' da kurulmuş ve 1970' te işletmeye açılmıştır. Hızla artan ve karşılanamayan yurtiçi talepler karşısında III. Beş yıllık kalkınma planıyla birlikte Petkim' in ikinci kompleksi Aliğa' da kurulmuştur. Aliğa-Petkim' in işletmeye açıldığı tarih ise 1985' tir. Petkim 28.5.1986 gün, 3291 sayılı kanunun 13. maddesindeki hükme istinaden 11.9.1987 gün ve 87/12184 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile özelleştirme kapsamına alınmıştır. 2001 yılında ekonomik ömrünü tamamlayan Petkim Yarımca Kompleksi Tüpraş Türkiye Petrol Rafinerileri A.Ş' ye satılmıştır. Halka açık bir şirket olan Petkim' deki % 51' lik kamu hissesi, 20 yıllık özelleştirme çalışmaları sonunda Ekim 2007' de 2.04 Milyar dolar karşılığında Socar-Turcas-Injaz Konsorsiyumu' na satılmıştır. Konsorsiyum, 30 Mayıs 2008 tarihinde yapılan devir teslim töreniyle kompleksin yönetimini devralmıştır. Petkim, 50' yi aşan petrokimyasal ürün yelpazesıyla bugün ülke sanayisinin vazgeçilmez bir hammadde üreticisi konumundadır (Petkim Faaliyet Raporu, 2008).

Petkim' in ürettiği ürünler; PVC, AYPE, YYPE, PP, PS, akrilonitril, saf tereftalik asit, monoetilen glikol, kaprolaktam, stiren bütadien kauçuk (SBR), CIS-poli bütadien kauçuk (CBR), karbon siyahı, amonyum sülfat, sudkostik, hidrojene benzin, benzen, paraksilendir. Petkim' de üretilen ürünler; sentetik iplik yapımında, deterjan-sabun sanayinde, boyaların yapım sanayinde, böcek ilaçları yapımında, çözücü olarak, kozmetik, ilaç sanayinde, patlayıcı yapımında, kağıt sanayinde, suni ipek, film sanayinde, sulama ve

pis su boruları yapımında, ambalaj filmi, kablo kaplamaları, çeşitli tüp ve şişelerde, ayakkabı tabanları, yer karoları, çeşitli yapı malzemelerinde, ağır hizmet torbalarında, sera örtüsünde, alışveriş torbasında, oyuncak, hortum, kağıt-kumaş ve metal kaplamada, örgü-çuval-halı ipliğinde, paspasta, tekerlek lastiğinde v.b. sektörlerin hammaddeleri olarak kullanılmaktadır. Aliğa-Petkim birçok sanayi için girdi üretmektedir (İZTO, 2015).

STAR Rafinerisi (Socar Turkey Aegean Refinery): 2008 yılında Petkim' i satın alan Socar Turcas tarafından, Petkim' in hammaddedeki dışa bağımlılığını kırmak amacıyla kurulan ve temelleri 2011 yılında atılan Star rafineri, Aliğa Yarımadası'nda yaklaşık 2.400 dönümlük alana kurulmuştur. 10 Milyon ton ham petrol işleme kapasitesine sahiptir. 2018 Eylül ayında üretime başlaması planlanan STAR Rafineri 6 milyar dolar yatırımla hayata geçirilmiş, İspanyol Técnicas Reunidas, İtalyan Saipem, Güney Koreli GS Engineering ve Japon ITOCHU firmalarının oluşturduğu uluslararası konsorsiyum tarafından inşa edilmiştir. Yılda 1.6 milyon tonluk nafta, dizel, jet yakıtı ve petrokimyasalların ham maddesi olan LPG gibi petrol ürünleri üretimi gerçekleştirecektir. 1984 yılından bu yana kurulan ilk rafineri olma özelliğine sahip STAR Rafineri, üretime geçmesiyle birlikte Türkiye'nin işlenmiş petrol ürünü ihtiyacının % 25' inden fazlasını karşılayacaktır. Farklı ham petrol türlerini işleme teknolojisi ve 63 tank ile yaklaşık 1 milyon 640 bin metreküp depolama kapasitesine önemli bir yatırım olarak görülmektedir (Petkim Faaliyet Raporu, 2017).

Gemi Söküm Tesisleri: Gemi söküm işlemi, ekonomik ömrü sona eren gemilerin ekonomiye tekrar yarar sağlaması için geri dönüşüm işlemine tabi tutulmasıdır. Gemi söküm tesisleri, ekonomik ömürleri tükenmiş ve hurdaya çıkarılan gemilerin son durağı şeklinde ifade edilmektedir. Türkiye' de gemi söküm sanayisi, bölgede bulunan demir çelik fabrikalarına hammadde kazandırmak amacıyla İzmir-Aliğa' da kurulmuştur. TOKİ' den kiralanan 25 adet parsel üzerinde, yıllık 900.000 ton hurda gemi işletme kapasitesine sahip yirmiye yakın işletme mevcuttur. Bu sektörde ülkemiz hem tecrübeli, hem de bölgesindeki en avantajlı ülke konumundadır. Bölgedeki ufak tonajlı gemilerin Uzakdoğu'ya çekilerek gitmesi ekonomik olmayacağından gemiler Aliğa'daki gemi söküm yerini tercih etme durumunda kalmaktadır (Ağır, 1989).

Aliğa' da gemi sökümün başlangıcı 1976 yılıdır. 1984 yılından beri ise gemi söküm faaliyetleri hız kazanmıştır. Gemi Söküm Sanayicileri Derneği'nin sağladığı bilgilere göre,

yıllık 600.000 ton gemi söküm kapasitesi olan Aliğa Gemi Söküm Bölgesi, bu konuda dünyadaki 3. büyük tesis olarak belirtilmektedir (Gemi Sökümü Yapılan İşyerlerinde İş Sağlığı ve Güvenliği Proje Denetimi Değerlendirme Raporu, 2005). Ülkenin tek gemi söküm alanında çeşitli devlet kuruluşları ve özel kuruluşlarla yöre için çıkarılmış özel Gemi Söküm İlke ve Esasları Yönetmeliği' ne göre eski gemiler parçalanıp hurda olarak satılmaktadır. İlk yönetmelik 12.12.1977 tarihinde çıkmıştır. 1986 yılında üretimde dünya birinciliği 650.000 ton/yıl ile Türkiye'ye aittir. Hurda gemilerden çıkarılan sarı ve kırmızı alüminyum, dökümhanelerde Türk otomotiv sanayinin kullandığı çeşitli malzemeleri üreterek, yakın bir zamana kadar yurt dışından ithal edilen malzemelerin yurt içinde imal edilmesini sağlamaktadır (İZTO, 2015). Gemi söküm işleminde elde edilen parçalar demir çelik fabrikalarında ve haddehanelerde değerlendirilmek üzere İzmir ve Denizli'ye nakledilmektedir. Sökülen tesisat, donanım, motor, makine gibi malzemeler ise yeni yapılacak tekne, motor ve gemilerde ve diğer alanlarda kullanılmak üzere yurtiçi ve yurtdışına pazarlanmaktadır (Gemi Sökümü Yapılan İşyerlerinde İş Sağlığı ve Güvenliği Proje Denetimi Değerlendirme Raporu, 2005). Türkiye, Avrupa' nın ve Ortadoğu' nun gemi sökebilen tek ülkesi şeklinde ifade edilmektedir. Nedeni ise Orta ve Doğu Avrupa ile Ortadoğu ülkeleri arasında fiilen gemi söken ülkelerin bulunmaması olarak açıklanmaktadır (Kibrit, 2003).

Demir-Çelik Fabrikaları: Aliğa' nın sanayileşme sürecine hız kazandıran diğer bir oluşum ise demir-çelik sanayisidir. Bu durum 1970' li yılların ortalarına rastlamaktadır. Gemi söküm faaliyetlerinin Aliğa' da gerçekleştiriliyor olması demir-çelik sektörünün gelişmesini sağlamıştır. Gerek gemi sökümünden elde edilen, gerekse yurt içi ve yurt dışından temin edilen hurdaların işlenerek değerlendirilmesi vesilesiyle ilçede çok sayıda demir-çelik tesisi kurulmuştur. Ayrıca demir-çeliklerin işlenmesini sağlayan haddehanelerin kurulması da Aliğa' nın sanayileşme sürecine büyük katkı sağlamıştır (Süslü, 2002 ve Kılıç, 2004). Aliğa' daki demir çelik fabrikaları, elektrik ark ocağı ile üretim yapılan; Habaş, Ege Çelik, Çebitaş, Erege Metal, İzmir Demir Çelik fabrikalarıdır. Aliğa' da kurulu bulunan demir-çelik sektörü, Türkiye demir üretiminin yaklaşık yüzde 25' ini karşılamaktadır (Barka, 2009).

Aliğa Organize Sanayi Bölgesi; İzmir-Çanakkale, E 87 Karayolunun 67. Kilometresi üzerinde kurulmuştur. Bölge, yaklaşık 10 milyon m² alanıyla Türkiye'nin en büyük OSB' lerinden biridir. Aliğa Organize Sanayi Bölgesi (ALOSBİ), 1997 yılında

yüzde 70'i Ege Bölgesi Sanayi Odası (EBSO), yüzde 15'i İzmir Vilayeti ve yüzde 15'i de Aliğa Ticaret Odası (ALTO) işbirliğiyle kurulmuştur. Toplam alanı 9 milyon 220 bin m² olan ALOSBI' de, minimum 5 bin m², den başlayan 394 adet sanayi parseli bulunmaktadır. Aliğa Organize Sanayi Bölgesi, hem coğrafi konumu hem de son teknoloji ile gerçekleştirilen altyapısı ve katılımcı firmalarına sağladığı tanıtım-gelişim hizmetleri ile sadece Türkiye' de değil yurtdışında da örnek alınacak, Avrupa Birliği normlarında Yedi Yıldızlı bir Organize Sanayi Bölgesi olarak faaliyetlerini sürdürmektedir (ALTO, ALOSBI, 2015).

Organize Sanayi Bölgesi' nde bulunan sanayi kuruluşları; tekstil, plastik, plastik ambalaj, otomotiv, makine, metal, madeni yağ, kâğıt, inşaat, ağaç, elektrik-elektronik, gıda ve kimya sanayi şeklinde ifade edilmektedir (ALTO, 2009:325). Bu kapsamda ALOSBI;

- Sanayi için tahsis edilmiş, gerekli altyapı hizmetleri, sosyal tesisler ve teknoparklar ile donatılmış alanlar sunmak,
- Sanayiciyi bilgi ve bilişim teknolojilerinden faydalandırmak,
- Sanayinin rekabet hızını arttırmak,
- Uygun görülen alanları yatırıma yönlendirmek
- İstihdamı ve bölgenin ülke ekonomisine katkısını arttırmak,
- Planlı kentsel ve bölgesel kalkınmaya katkı sunmak,
- Toplu konut projeleri ile uydu kentler oluşturmak amacıyla hızlı bir gelişim içindedir (Kibrit, 2003). Tüm bu amaçlar doğrultusunda Aliğa' nın hızlı bir kentleşme sürecine girdiği ifade edilmektedir.

Kentleşme süreci: Aliğa' da ilk yerleşimler tarımsal nitelikte, evler genelde tek kattan oluşan mekanlar şeklindedir (İdil, 1983:14). İlk planlı yerleşim 1960, ikinci planlı yerleşim ise 1968 yılında gerçekleşmiştir. 1960' lı yıllar Aliğa' da tarımın yoğun olarak gerçekleştiği yıllar iken 1970 ve sonrasında sanayileşmenin hız kazandığı gözlenmektedir. Sanayileşme beraberinde hızlı bir nüfus artışını da beraberinde getirmiş, bu hızlı artış ise neticesinde kent ve konut sorunlarını doğurmuştur. Özellikle sanayi kuruluşlarında çalışmak üzere gelen bireyler, yeteri kadar konut olmaması sebebiyle gecekondulaşmaya yönelmiştir. Bu durum çarpık kentleşmenin yanı sıra alt yapı sorunlarını da beraberinde getirmiştir. Kent yapısının bozulmasına engel olmak maksadıyla 1967 yılında gecekondulaşma önleme bölgesi çalışmaları başlatılmış ancak yeterli olmamıştır. Bu nedenle 1975 yılında

gecekondü önleme bölgesi çalışmaları tekrar ele alınmıştır. Gecekondulaşmayı önlemek amacıyla arsa düzenlemesi yapılmıştır. İmar planında (1934) gelişme, konut alanı olarak belirlenen alanlardaki hazine mülkiyetinde olan adalar, toplu konut alanı ilan edilerek hazineden satın alınmış ve böylece alt yapı hizmetlerinin tamamlandığı, maliyeti düşük arsalar yaratılarak gecekondulaşmanın önüne geçilmesi amaçlanmıştır (İZTO, 1997).

1975 yılında yapılan imar planında çok katlı ve planlı bir yerleşim şekli düzenlenerek gecekondulaşmanın önüne geçmek istenmiştir. Ancak 1980 yılının sonlarına doğru gecekondulaşma başlamış ve 1984 yılında imar affı yasası da çıkınca gecekondulaşma hızla artmıştır. Eksikleri gidermek amacıyla 1987 yılında yeni bir imar planı yapılmıştır. Planlar yeterli olmadıkça ilave imar planları yapılmıştır. Mevcut gecekondusu yıkılacaklara ve 775 sayılı gecekondü yasasında belirtilen nitelikleri taşıyan, oturacak evi olmayan dar gelirli belde sakinlerine tahsis edilmek suretiyle, 3 nolu gecekondü önleme bölgeleri çalışmaları başlatılmıştır. İlk plan çalışmalarından itibaren Aliğa' da alınan önlemlerle, önemli bir sanayi odağı olmasına rağmen kaçak yapılaşma kısmen kontrol altına alınabilmiştir. Hızlı büyüme ve kentleşmesine rağmen yerel yönetimlere kentlerin planlı gelişmesi için verilen insiyatif sayesinde yerel yönetim toplu konut projelerini teşvik edebiliyor olması kaçak yapılaşmayı engellemiştir. Ulaşım kolaylığı olan elektrik, su gibi altyapı hizmetlerinin verildiği çevre köyler, bir kısım işçiler için yerleşim yeri olarak tercih edilmiş olduğu için Aliğa' ya yönelmiş konut talebi bir miktar hafifletilmiştir (Kibrit, 2003).

Aliğa' nın 1970' lerden itibaren hızlı bir sanayileşme süreci yaşaması ilçeyi hem demografik olarak, hem de yapısal olarak etkilemiştir. Hemen her sanayi merkezinde olduğu gibi, Aliğa da göç alan ve bu göçler sonucunda hızla büyüyen bir sanayi kenti olmuştur. Kentin nüfus artışları da bu göçlerin bir göstergesi olarak ifade edilmektedir. Türkmen' in (2015) ifadesiyle; Aliğa'nın stratejik konumu, bulunduğu coğrafya, arazi yapısı, yakın bölge tesislerinin lojistik ihtiyaçları (Manisa'ya olan demiryolu bağlantısı), karayollarına ve havayoluna olan yakınlığı ve doğal yapısı kentin avantajları arasında sayılmaktadır. Ayrıca sanayileşme, istihdam olanakları, ucuz barınma, iş bulma ümidinin öteki yerleşim yerlerine göre daha gerçekçi olması, hizmet sektörünün gelişmesi, denizi ve doğası kentin çekici yanlarını oluşturmaktadır. Aliğa' nın 2014 Ekim dönemine ait işsizlik oranları % 10,4 seviyelerinde gerçekleşmiştir. İzmir il nüfusu 2007-2014 arası % 10 artarken, Aliğa nüfusu 2007-2014 arası % 39 artmıştır. Bunda STAR Rafinerisinin kurulmaya başlanmasının önemi büyüktür. Yani bu dönemde Aliğa nüfusundaki artış

İzmir' den dört kat fazladır. Bu durum sanayileşme ile göç arasında doğrudan bir ilişkinin olduğunu göstermektedir (Türkmen, 2015).

Günümüzde nüfusun büyük bir bölümünün kent merkezinde toplanmış olmasında, gelişmiş kentsel fonksiyonlarla birlikte, gelişmiş sanayi, ticaret ve ulaşım fonksiyonlarının etkili olduğu belirtilmektedir. Diğer taraftan Aliğa önemli ticaret kapasitesine sahip bir liman kenti olarak ifade edilmektedir. Aliğa' nın kıyıları doğal liman özelliği taşımaktadır. Nemrut Koyu, Aliğa Koyu ve Aliğa Yarımadası' nın kıyılarında büyük tonajlı gemilerin yükleme ve boşaltma yaptıkları çok sayıda liman iskeleleri mevcuttur (Eroğlu, 2013: 394). DPT (2004) verilerine göre ilçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Durumunu gösteren raporda, Türkiye'de 872 ilçe arasında Aliğa 5. sırada yer almaktadır. Bu konumuyla Aliğa, çalışma kapsamına giren ilçeler arasında İzmir' in en gelişmiş ilçesi ve ülke genelinde de 1. derece gelişmiş ilçeler arasında sayılmaktadır (İZKA, 2013).

Aliğa' nın sanayileşme süreci kentin hem nüfusunu, hem ekonomisini hem de yapısını büyük ölçüde etkilerken, yıllara göre artan nüfus ve göç oranları da durumu açıklar niteliktedir. Aliğa' daki kentleşme hareketlerinin, hızlı sanayileşmenin sonucu olarak gerçekleştiği rahatlıkla söylenebilir. Bu durum Batman, Kırıkkale, Seydişehir, Ereğli, Karabük, İskenderun gibi Aliğa' da da sanayiyle yerleşimin gerçekleştiğini göstermektedir. Nitekim İskenderun, Karabük ve Ereğli demirçelik; Seydişehir aliminyum; Batman rafineri; Kırıkkale ise savunma sanayine dayalı bir gelişimle kentleşme sürecine geçmiştir. Aliğa' yı bu kentlerden ayıran en önemli etken ise; İzmir gibi büyük ve çok işlevli bir kentin yakınında olmasıdır. Diğer bir deyişle, İzmir' in varlığı ve yakınlığı, Aliğa' yı daha hızlı bir nüfuslanmadan korumuştur. Ancak bu görelî durum bir kenara bırakıldığında, Aliğa' nın son derece hızlı büyüdüğü ve bu büyümenin devam ederek, beraberinde sosyo-ekonomik etkileri getirdiği aşîkardır (Işık, 2005a).

Kentleşme olgusu gelişmiş ülkeler için refah seviyesinin arttığını gösterirken, alt yapı ve üst yapı hizmetleriyle henüz bu hızlı nüfus artışına hazırlıklı olmayan ülkemizde kentleşme durumu gelişmişliğin aksine sorunların arttığı bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu itibarla Aliğa' nın kentleşme sürecine bakıldığında da aynı durum göze çarpmaktadır. Sanayileşmeyle birlikte gelen yoğun göç ve artan konut ihtiyacının karşılanamaması gecekondulaşmayı beraberinde getirirken, ilçenin sosyal ve kültürel dokusu üzerine de çeşitli etkilerde bulunduğu dile getirilmektedir.

1.7. Araştırmanın Yöntem ve Tekniği

Bilimsel araştırmalarda temel nokta, doğru bilgi sahibi olmak ve doğru karar vermektir. Bu sebeple doğru bilgilere ulaşma ve elde edilen bilgileri genelleştirme ihtiyacı, araştırmada kullanılan çeşitli teknik ve yöntemlerle giderilmeye çalışılmaktadır (Arıkan, 2004:129). Dolayısıyla bilimsel araştırmaların dönüm noktası, yöntem ve tekniklerin doğru şekilde seçilmesi ve uygulanmasıyla doğru orantılıdır. İstenen hedefe ulaşmak için belirlenen yöntem araştırmanın geleceğini inşa etme konusunda oldukça önemlidir.

Araştırmada hangi yöntem ve tekniklerin kullanılabileceği, çalışma süresince elde edilen tecrübelerle netlik kazanmış; Neuman'ın "nirengi" olarak ifade ettiği; "bir şeye birden çok bakış açısından bakmanın daha fazla doğruluk sağladığı" fikrinden hareket edilmiştir (Neuman, 2010: 222). Bu sebeple araştırmada en sağlıklı veriyi sağlayacak olması düşüncesinden hareketle nicel ve nitel yöntem teknikleri bir arada kullanılmıştır. Nitel ve nicel yöntem teknikleri birbirinden farklıdır ancak aynı zamanda birbirini tamamlar niteliktedir. Nicel araştırma verileri; daha çok sayılar ve oranlarla ifade edilirken, nitel veriler neden-sonuç ilişkisi çerçevesinde anlamlandırma ve yorumlama süreçlerinden oluşmaktadır. Araştırmada her iki yöntemin de kullanılacak olması, nicel ve nitel yöntemin zayıf yönlerini bertaraf ederek, ikisinin de güçlü yönlerini ön plana çıkarma isteğiyle ilişkilidir. Nicel tekniğin önemli bir yanını oluşturan anketler, araştırma verilerini nesnelleştirerek gözlemlenebilir, ölçülebilir ve sayısal olarak ifade edilebilir bir şekilde ortaya koymak için başvurulan araçlardan biridir. Bu araştırmada elde edilen nicel veriler de, SPSS programıyla betimsel olarak (frekans ve çapraz tablolarla) analiz edilmiştir.

Nitel verilerin analizi ise, nicel verilerin analizinden tamamen farklı bir yol gerektirmektedir. Farklılık niceliksel veride kodların sayılara karşılık gelmesi, niteliksel veride ise kavram, konu ve temalara karşılık gelmesidir (Kümbetoğlu, 2015:151). Bu açıdan nitel analizler, toplumsal olaylar ve olguların "nasıl" ve "ne şekilde" gerçekleştiğini anlamamızı/yorumlamamızı sağlayan tekniklerdir. Genel olarak nitel verilerin analizinde betimsel analiz, içerik analizi ve yorumlama olarak ifade edilen üç yöntem mevcuttur. Bu araştırmada ise tercih edilen teknik "betimsel analiz" olmuştur. Verilerin sınıflandırılması, özetlenmesi ve sonuçlara ulaşılması yöntemi olan betimsel analiz tekniğinde, verilerin özgün biçimleri korunmakta, katılımcıların ifadelerinden doğrudan alıntılar yaparak veriler sunulmaktadır. Bir diğer deyişle görüşme analizinde yer alan ifadelerle tanımlayıcı bir

analiz yapılmaktadır (Kümbetoğlu, 2015:154). Betimsel analizde elde edilen veriler belirli başlıklar altında sınıflandırılmakta, özetlenmekte ve yorumlanmaktadır. Bu açıdan görüşmecilerin ifadelerinden yapılan alıntılar araştırmanın güvenilirliği açısından yararlı görülmektedir. Bu analiz tekniğinin amacı, ham verilerin anlaşılabilmesini kolaylaştırma ve çarpıcı görüşlerin mantık sırasıyla yorumlanmasıdır. Bu sayede yapılan betimlemeler, yorumlamaların ışığında gelecekle ilgili yeni tahminlerde bulunarak yeni açılımlar yapma imkanı sağlamaktadır (Coşkun ve diğ., 2015:324). Bu bağlamda çalışmada nitel veriler görüşme sorularıyla bağlantılı olarak önce temalara/konulara ayrılmış, sonra kategorilendirilerek sık tekrar edilen konular üzerinden mantık sırasıyla değerlendirilmeye çalışılmıştır. Böylelikle elde edilen nitel veriler nicel verilerin ardından görüşmecilerin ifadelerinden doğrudan alıntılar yapılarak bütünlük sağlayacak şekilde sunulmaya çalışılmıştır.

1.8. Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Bir araştırmada problem belirlendikten sonra en önemli konulardan biri de araştırmanın uygulama alanı ve kime uygulanacağı meselesidir. Bu sebeple araştırma sonuçlarının geçerli olacağı büyük grup “evren” i, evrenle ilgili çalışmak için seçilen evrenin sınırlı bir parçası ise “örneklem” i ifade etmektedir (Büyüköztürk, 2012). Örneklemi oluşturan süreç temelde dört aşama şeklinde ifade edilmektedir. İlk olarak yapılması gereken araştırma evrenini tanımlamak, sonra örneklem çerçevesini belirlemek, daha sonra örnek büyüklüğünü belirlemek ve son aşamada ise uygun örneklem tekniği kullanarak örneği seçmektir (Coşkun ve diğ., 2015:135).

Bu araştırmanın temel noktası; sanayileşmeye bağlı olarak hızlı bir şekilde kentleşme süreci geçiren Aliğa’ nın aile yapılarına ilişkin değerlendirmeler yapmaktır. Bu sebeple araştırmada evren ve örneklem belirlenmeden önce ilçenin merkez mahalle muhtarlarıyla görüşülmüştür. Araştırma konu ve amaç bakımından ifade edilmiş ve bu kapsamda Aliğa ve mahalleleri hakkında genel bilgi alınarak uygun bölgeler taranmıştır.

Aliğa’ nın 12/11/2012’de kabul edilen 6360 sayılı yasadan önce 8 merkez mahallesi bulunmaktaydı. (Merkez mah.: *Yeni mh., Siteler mh., Atatürk mh., Kazım Dirik mh., Kurtuluş mh., Kültür mh., Yalı mh., Şakran mh.*, Helvacı: *Barbaros mh., Fatih mh., Mimar*

Sinan mh., Köy mahalleleri: Aşağısakran mh., Bahçedere mh., Bozköy mh., Çakmaklı mh., Çaltidere mh., Çıtak mh., Çoraklar mh., Güzelhisar mh., Hacıömerli mh., Horozgediği mh., Kalabak mh., Kapukaya mh., Karaköy mh., Karakuzu mh., Samurlu mh., Aşağı Şehitkema1 mh., Yukarı şehitkema1 mh., Uzunhasanlar mh., Yüksekköy mh.). Ancak sonrasında torba yasa ile köylerin mahalle statüsüne kavuşturulması, çeşitli avantajlardan yararlanabilmesi imkânını oluşturmuştur. Yeni kurulan ve sınırları genişleyen bütün büyükşehirlerde (Yeni kurulan: *Aydın, Balıkesir, Denizli, Hatay, Malatya, Manisa, Kahramanmaraş, Mardin, Muğla, Ordu, Tekirdağ, Trabzon, Şanlıurfa ve Van*; Sınırları Genişletilen: *Adana, Ankara, Antalya, Bursa, Diyarbakır, Eskişehir, Erzurum, Gaziantep, İzmir, Kayseri, Konya, Mersin, Sakarya ve Samsun*) büyükşehir belediyelerinin görev ve sorumluluk alanları il mülki sınırlara genişletilmiştir. Köy ve belde belediyelerinin tüzel kişiliği kaldırılmıştır. Bu yerlerdeki köyler mahalle olarak, belediyeler ise belde isimleri ile tek mahalle olarak bağılı oldukları ilçenin belediyesine katılmıştır. Bu sebeple İzmir' in Aliağa ilçesinin köyleri mahalle statüsüne kavuşmuştur.

Günümüzde 30 mahallesi olduğu bilinen Aliağa' nın TÜİK verilerine göre 2017 yılı itibariyle nüfusu 94.070 olarak gösterilmektedir. Aliağa' nın en fazla nüfusa sahip olan Yeni mahallesi' nde ise 18.542 kişi ikamet etmektedir. Örneklem kapsamına alınan Yeni mahallesi, adından da anlaşılabilceğı gibi Aliağa' nın henüz yeni yeni oluşan çevre mahallelerindendir. Mahalle muhtarından alınan bilgiye göre sanayileşme etkisiyle Aliağa' nın merkezi, yoğun göçü kaldıramayınca gecekondu önleme bölgesi kapsamında imara açılan bir mahalle olan Yeni mahallesi, heterojen yapısıyla dikkat çekmektedir. Aliağa sanayi kentine dönüşme süreci geçirirken, hem İzmir gibi büyük bir kentin ilçesi olması, hem de Tüpraş ve Petkim gibi dev sanayi kuruluşlarına ev sahipliğı yapması nedeniyle nüfusunu her geçen gün artırmaktadır. Aslında Yeni mahallesi buna en iyi örnektir. Yeni oluşmuş bir mahalle olmasına karşın, Aliağa' ya yeni göç edenlerin ikamet ettiğı 18.542 nüfusuyla Aliağa' nın nüfusu en yüksek mahallesidir (TÜİK, 2017). Uygun konut fiyatları ve yaşam koşullarıyla Yeni mahallesi Aliağa' ya yeni göç edenlerin yoğun olarak tercih ettikleri mahalle olarak ön plana çıkmaktadır. Araştırma öncesi örneklem tespiti için yapılan alana dair gözlemler ve muhtarlardan alınan bilgilerle, Yeni mahallesinin gecekondu önleme bölgesi olarak imara açılan ve her bölgeden yoğun göç alan, kimi bölgelerinin bahçeli tek katlı evler kimi bölgelerinin yeni yeni apartmanlaştığı ve konut inşaatları yapımının hızla devam ettiğı düzensiz görünüm arz eden, ayrıca Aliağa' da

bulunan tek taziye evini mahalle sınırları içinde barındıran bir mahalle olması gerçeğiyle “kısmi geleneksel” bir mahalle olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Araştırma kapsamına alınan Siteler mahallesi ise; Tüpraş ve Petkim gibi dev sanayi kuruluşlarının hemen yakınında olan (Petkime ev sahipliği yapan), kentleşmenin ağırlıkta olduğu 12.941 nüfusuyla, Aliğa’ nın en fazla nüfusuna sahip ikinci mahallesidir (TÜİK, 2017). Aliğa’ nın yoğun göç alan mahallelerindendir. Bu sebeple inşaat sektörü bu mahallede de hızlı bir şekilde devam etmektedir ancak yüksek konut fiyatları ve yaşam koşullarıyla genellikle üst sosyo-ekonomik düzeye sahip bireylerin daha çok tercih ettiği sakin ve düzenli bir mahalle olarak değerlendirilmektedir. Genelde Petkim ve Tüpraş çalışanları ile emeklilerinin yaşadığı bu mahallenin sosyo-ekonomik açıdan kendi içinde homojen olduğu mahalle muhtarı tarafından dile getirilmiştir. Ayrıca yüksek konut fiyatları ve küçük bakkal ya da fırın olmayıp, bunun yerine büyük alışveriş marketlerinin bulunması, mahallede hiç kahvehane bulunmaması mahallenin kültürel ve ekonomik düzeyine ilişkin ipuçları olarak değerlendirilebilir. Adında da anlaşılabileceği gibi Siteler mahallesinin, site halindeki yüksek katlı apartmanlardan oluşan, yapılan gözlem ve muhtarlarla yapılan görüşmeler neticesinde “kentsel/modern” görünüm arz eden bir mahalle olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Çalışma kapsamına alınan bir diğer mahalle ise 8.672 nüfusu ile Atatürk mahallesidir. Özellikle Aliğa’ nın en eski merkez mahallelerinden olması nedeniyle Atatürk mh. çalışma alanı olarak tercih edilen bir diğer mahalle olmuştur (TÜİK, 2017). Bir yönüyle de Tüpraş’ a ev sahipliği yapmaktadır. “Kısmi kentsel” ilişkileri barındıran bir mahalle olarak ifade edilen Atatürk mahallesinin yoğun göç alan bir mahalle olmadığı belirtilmelidir. Çünkü mekansal yapısıyla bu mahalle yoğun göçü kaldırabilecek kapasitede değildir. 2016 verilerine göre Siteler (% 10) ve Yeni (% 7) mahallelerinin nüfusu bir önceki yılın istatistiklerine göre artarken, Atatürk mahallesinin nüfusunun azaldığı (% 0.16) görülmektedir (TÜİK, 2016). Benzer durum yaklaşık 10 yıllık süreçte aynı şekildedir;

YENİ MH.			SİTELER MH.			ATATÜRK MH.	
2017	18.542		2017	12.941		2017	8.672
2016	17.830		2016	11.849		2016	8.646
2015	16.715		2015	10.747		2015	8.660
2014	15.255		2014	9.831		2014	8.487
2013	14.286		2013	9.024		2013	8.362
2012	12.548		2012	8.104		2012	8.318
2011	11.553		2011	7.404		2011	7.944
2010	10.682		2010	6.358		2010	7.496

Her üç mahallenin nüfus artışı TÜİK’ ten elde edilen verilerle yukarıda sunulmuştur. Bu itibarla denilebilir ki sanayi bölgesini çevreleyen ve toplamda Aliğa nüfusunun yaklaşık yarısını (40.155) oluşturan bu mahalleler, Aliğa’ nın kentleşmeye bağlı genel karakteristik yapısı için de önemli görülmektedir. Atatürk mahallesi en eski merkez mahallelerden biriyken, Siteler ve Yeni mahalleleri ise merkezin biraz daha dışında kalan ve yıldan yıla nüfusunu artıran mahalleler olarak bilinmektedir. Yapılan görüşmelerden elde edilen bilgilerle mahalleler sosyo-ekonomik düzey açısından değerlendirilecek olursa Siteler mahallesi ve Yeni mahallesinin de farklılıkları ortaya çıkmaktadır. Siteler mahallesinde üst ve orta sosyo-ekonomik bir yapı hakimken, Yeni mahallesinin nispeten daha alt bir konumda olduğu ifade edilebilir.

Literatürde nicel örnekleme türleriyle ilgili olarak çeşitli sınıflamalar yapılmaktadır. Ancak en genel ifadeyle nicel örnekleme türleri “olasılıklı” ve “olasılıklı olmayan” olmak üzere iki şekilde ele alınmaktadır. *Olasılıklı örnekleme*, evreni oluşturan birimlerin hepsine eşit seçilebilme şansının verildiği örnekleme türüdür. Temel olarak basit tesadüfi örnekleme, tabakalı örnekleme, küme örnekleme ve sistematik örnekleme olmak üzere dört şekilde ifade edilmektedir (Coşkun ve diğ., 2015). Evreni temsil etmek amacıyla seçilecek örneğe girecek birimlerin tesadüfi olarak seçilmeyip araştırmacının amacına uygun olarak kendi inisiyatifi ile seçtiği birimlerden oluşan örneklemeler ise *olasılıklı olmayan örneklemeler* olarak ifade edilmektedir. Başlıca olasılıklı olmayan örnekleme türleri ise; gelişigüzel örnekleme, kota örnekleme, amaçlı örnekleme ve kartopu örnekleme şeklinde belirtilmektedir (Yazıcıoğlu ve Erdoğan, 2004). Bilimsel araştırmalarda hangi örnekleme tekniğinin kullanılacağı meselesinin önemli olduğu aşikardır. Çalışmada yapılan gözlem ve muhtarlarla yapılan ön görüşmeler neticesinde çalışma alanı olarak belirlenen mahallelerin (Yeni mh., Atatürk mh., Siteler mh.) kentleşme sürecinin farklı

özellikler gösterdiği dile getirilmiştir. Çalışma “kentsel”, “kısmi kentsel” ve “kısmi geleneksel” olarak değerlendirilen mahalleler üzerinden yürütüleceğinden nicel yöntemde tabakalı örnekleme tekniğinin kullanılmasına karar verilmiştir. Sosyal bilimlerde tabakalı örnekleminin kullanılmasını gerektiren durumlar; farklı yaş, cinsiyet, sosyo-ekonomik durum, ikamet edilen yer gibi ölçütlere ilişkin olarak gerçekleştirilmektedir. Bu çalışmada ise tabakalar mahalleler (ikamet edilen yer) üzerinden belirlenmiş ve her mahalle için ayrı bir örneklem sayısı oluşturulmuştur.

Araştırmalarda evren ve örneklem belirlendikten sonra örneklem büyüklüğü meselesi ön plana çıkmaktadır. Örneklem büyüklüğü tesadüfi olarak ya da isteğe bağlı belirlenmemelidir. Alınan örneklemin evreni temsil yeterliği bulunmadığında örnekleme hatası olur (Bailey, 1987; akt. Balcı, 2005:91). Yeterli bir örneklem, güvenilir sonuçlar sağlayacak kadar eleman kapsayan örneklemdir (Young, 1968:324). Nicel araştırmalarda örneklem büyüklüğünü saptamak için bazı formüller geliştirilmiştir. Ayrıca araştırmacılara kolaylık olması bakımından $\alpha = 0.05$ için $+ 0.03$, $+ 0.05$ ve $+ 0.10$ örnekleme hataları için farklı evren büyüklüklerinden çekilmesi gereken örneklem büyüklükleriyle ilgili tablolar oluşturulmuştur. Sosyal bilim araştırmalarında $\alpha = 0.05$ anlamlılık düzeyi yeterli görülmektedir (Yazıcıoğlu ve Erdoğan, 2004:49-50).

Tablo A : $\alpha = 0.05$ İçin Örneklem Büyüklükleri

Evren Büyük- Lüğü	+ 0.03 örnekleme hatası (d)			+ 0.05 örnekleme hatası (d)			+ 0.10 örnekleme hatası (d)		
	p=0.5 q=0.5	p=0.8 q= 0.2	p=0.3 q=0.7	p=0.5 q=0.5	p=0.8 q= 0.2	p=0.3 q=0.7	p=0.5 q=0.5	p=0.8 q= 0.2	p=0.3 q=0.7
100	92	87	90	80	71	77	49	38	45
500	341	289	321	217	165	196	81	55	70
750	441	358	409	254	185	226	85	57	73
1000	516	406	473	278	198	244	88	58	75
2500	748	537	660	333	224	286	93	60	78
5000	880	601	760	357	234	303	94	61	79
10000	964	639	823	370	240	313	95	61	80
25000	1023	665	865	378	244	319	96	61	80
50000	1045	674	881	381	245	321	96	61	81
100000	1056	678	888	383	245	322	96	61	81
1000000	1066	682	896	384	246	323	96	61	81
100 Milyon	1067	683	896	384	245	323	96	61	81

Kaynak: (Yazıcıoğlu; Erdoğan, 2004:50)

Yukarıdaki tablodan hareketle $\alpha = 0.05$ anlamlılık düzeyinde ve $d = + 0.05$ örnekleme hatası ana sütununda $p = 0.8$ $q = 0.2$ sütunu baz alınmak suretiyle örneklem büyüklükleri hesaplanmıştır. Bu doğrultuda her mahalle için örneklem sayısı ayrı ayrı belirlenmiştir. Örneklem sayısı; 18.542 nüfuslu Yeni mahallesi kapsamında örneklem büyüklüğü % 95 güven düzeyinde 244, 12.941 nüfuslu Siteler mahallesi kapsamında, örneklem büyüklüğü

% 95 güven düzeyinde 242 ve 8.672 nüfuslu Atatürk mahallesi kapsamında örneklem büyüklüğü % 95 güven düzeyinde 240 olarak belirlenmiştir. Çalışma alanı olarak belirlenen üç mahallede toplam 726 katılımcıya anket uygulanmıştır.

Araştırmada nicel ve nitel yöntem bir arada kullanılacağından nitel örnekleme türlerinden de bahsetmek yerinde olacaktır. Literatürde nitel örnekleme türleriyle ilgili olarak söylenebilecek en net ifade örneklem sayısının nicel yöntem kadar geniş olmaması gerçeğidir. Nitel araştırmada amaç belirli bir evrene sağlam genellemeler yapmak değil, evrene çeşitlilik ve zenginlik katarak bütüncül bir fotoğraf elde etmektir (Goetz; LeCompte, 1984). Başlıca sayılabilecek nitel örnekleme türleri; aşırı veya aykırı durum örnekleme, maksimum çeşitlilik örnekleme, benzeşik örnekleme, tipik durum örnekleme, kritik durum örnekleme, kartopu veya zincir örnekleme, doğrulayıcı veya yanlışlayıcı örnekleme, kolay ulaşılabilir durum örnekleme ve teorik örnekleme şeklinde sıralanabilir (Patton, 1987). Bu araştırmada ise; nitel verilerin toplanmasında kolay ulaşılabilir durum örnekleme kullanılmıştır. Örneklem büyüklüğü konusunda ise ifade edilmesi gereken nitel örneklem sayısının nicel örneklem sayısı kadar geniş olmadığıdır. Grubun benzer özellikler göstermesi küçük bir grubu örneklem için yeterli kılabilir. Eğer grup farklı özellikler gösteriyorsa o vakit örneklem grubu biraz daha geniş tutulabilir. Araştırmanın nitel boyutu için örneklem genellikle örneklem birimlerinden artık yeni bir bilgi gelmediği noktada durdurulmaktadır. Bu durum diğer bir ifadeyle doyum noktası olarak ifade edilmektedir. Nitel veri toplamada bilgilerin tekrarlanması örneklem sayısının yeterli olduğunu gösteren önemli bir ölçüt olarak değerlendirilmektedir (Shenton, 2004). Bu çalışmada da görüşmeci sayısı önceden belirlenmemiş ancak birbirini tekrarlayan ifadelerle karşılaşmaya başlandığında nitel veri toplama aşaması durdurulmuştur. Yeni mahallesinde 16, Siteler mahallesinde 14, Atatürk mahallesinde ise 10 kişiyle toplamda 40 kişiyle yapılan görüşmeler araştırmaya nitel veri sağlaması açısından yeterli görülmüştür.

2. BÖLÜM: KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Sanayileşmeye İlişkin Kavramsal Açıklamalar

Sanayileşme, feodalite sisteminin devamında oluşan ve toplumsal yapı içinde bir çok değişme serüvenin mimarı olan toplumsal bir olgudur. Feodalite ise Avrupa'nın Ortaçağ'daki siyasi, hukuki ve sosyo-ekonomik düzenini belirleyen sistem olarak ifade edilmektedir. Kavramsal olarak açıklamak gerekirse sanayileşme makro ve mikro çerçevede ele alınmaktadır. Mikro açıdan sanayileşme; mal üretiminde makine kullanma veya milli gelir içinde sanayi kesiminin payının belirli bir orana erişmesidir. Makro açıdan ise sanayileşme; yeni üretim teknolojilerinin üretime uyarlanması, üretim kalitesinin artırılması, üretimin azalan maliyetle gerçekleştirilmesi neticesinde ülkenin ekonomik, sosyal, siyasal ve toplumsal açılardan değişmeye uğraması olarak ifade edilmektedir (İlkin,1973:427). Bendix sanayileşmeyi, devamlı olarak sürdürülen uygulamalı bilimsel araştırmalara ve enerji kaynaklarına oturtulmuş bir teknolojinin sebep olduğu ekonomik değişme olarak açıklamaktadır (Bendix, 1995:99). Günümüzde sanayileşme, teknolojik gelişmenin bir ürünü, toplumsal ilerlemenin ise bir göstergesi olarak ifade edilmektedir (Eser, 1993:14). Ancak sanayileşmenin doğuşunu incelemek toplumsal yapının işleyiş sürecini açıklamak açısından oldukça yararlı görülmektedir.

6. yy.dan itibaren islam medeniyetinin yayılmaya başlaması Avrupa ülkelerinin doğu ile bağlarının zayıflamasına sebep olmuştur. Norman ve Macar istilaları ticareti durma noktasına getirmiştir. Bu durum toprağı olmayan ve toprakla yaşamını sürdürmek isteyen bireylerin kırsala göç etmesine neden olmuştur. Literatürde “serf” olarak adlandırılan bu bireyler “senyörler” tarafından kontrol altında tutulmuştur. Senyörler de serflere işleyeceği toprağı, araç-gereçleri vererek, aynı yardımda bulunup onların güvenliğini sağlamıştır. Bu sayede serfler yaşamını idame ettirirken, senyörler de toprağını işleterek düzen sağlamıştır. O dönemde “serf-senyör” ilişkisi toplumsal düzen ve devamlılık açısından en gerekli durumlardan biri olarak görülmüştür (Göze, 1989).

Toprak, feodal düzende en önemli metadır. Toprak sahibi bireyler, güç ve otoriteyi elinde bulundurur. Bu sebeple feodal düzende serfler sosyal, ekonomik, politik açılardan kontrol altında tutulan bireylerdi (Hatiboğlu, 1989:39). 6. ve 11. yy.lar arasındaki süreçte bir yandan yoksulluk, diğer yandan kutsal topraklara hakim olma düşüncesiyle haclı seferleri sürmüştür. 11.yy.'dan itibaren Avrupa'da tarım etkisini yitirirken asıl unsur olarak

ticaret ve el sanatları ön plana çıkmıştır. Ticaretin gelişmesi, şehirlerin nicelik ve nitelik bakımından değişmeye uğramasıyla köylüler özgürlüklerini satın alabilecek duruma gelmiştir. 13.yy. serflerin özgürlüklerine kavuştuğu yüzyıl olarak ifade edilmektedir. Artık zenginlik sadece toprak sahibi olmayla ölçülüyor, ticaret ve ticari ilişkiler zenginliği belirleyen unsurlar olarak ön plana çıkıyordu (Göze, 1989:71). Yeni şehirler yeni zenginleri de beraberinde getirmiş, “burjuva” olarak adlandırılan yeni sınıf, sadece iktisadi alanda değil, düşünce, bilim ve kültürde de yeni açılımlar yaparak gücüne güç katmıştır. Burjuvalar sanayinin gelişmesine büyük katkı sağlarken, bir yandan da sömürgeciliğin yayılmasına sebep olmuştur (İşçi, 1998:70).

Coğrafi keşiflerle birlikte zenginleşen burjuva, soyluların da topraklarını satın alır duruma gelmiştir. Zenginleşen Avrupa, kültür ve sanat faaliyetlerine olan olumlu katkılarıyla rönesansın doğmasına vesile olmuştur (Şirin, 1993:123). Ayrıca coğrafi keşifler ve sömürgecilik faaliyetleri merkantilizmin doğuşuna zemin hazırlamıştır. İstila edilen yerlerdeki altın, gümüş gibi madenler zenginlik simgesi olarak değerlendirilmiştir. Güçlü bir devlet olmak; “ülkedeki değerli madenleri korumak ve ülke içinde maden girişini kolaylaştırmaktan geçer” düşüncesi gelişmiştir. Bu sebeple ülkeler hem kendi tüccarlarını korumuş, hem de sömürge sayısını arttırarak hızlı sermaye birikimi sağlamıştır (Şaylan, 1995:23).

Üretimin artışıyla birlikte sermaye artışı da gerçekleşmiş ve bu durum kapitalizme zemin hazırlamıştır. Sosyo-ekonomik yapı ve üretim biçimi olarak ifade edilen kapitalizm; tarım devriminin yerini sanayi devrimine bırakmasıyla ortaya çıkan maddi ilişkiler ve çıkarlar üzerine dayalı bir sistem olan açıklanmaktadır. En öz şekilde kapitalizmde liberal düşünce hakimdir. Daha açık bir ifadeyle; bireyselleşme, özel mülkiyet, rekabet, serbest piyasa, serbest dış ticaret ve sınırlı devlet müdahalesi kapitalizmin dayandığı temel argümanlardır. Bireyi ve bireysel çıkarı öne çıkaran, kâr peşinde koşan kapitalistler sanayileşme sonucu ortaya çıkan ve günümüzün sosyo-ekonomik düzenini belirleyen bir süreç olarak da ifade edilmektedir (Bal, 2011:4).

Sonuç olarak ifade etmek gerekirse; sanayileşmenin doğuşu coğrafi keşiflere, sömürgeciliğe, rönesans ve aydınlanma süreci gibi önemli olgulara dayanmaktadır. Aydınlanma süreciyle, toplumsal yapıda “aklın ve bilimin başat rol oynaması süreci”

gündeme gelmiştir. Bilimsel gelişmeler ve rasyonel düşünme teknolojinin gelişmesini sağlamış ve toplumsal yapı hızlı bir sanayileşme sürecine girmiştir.

2.1.1. Türkiye’ de Sanayileşme Süreci

Sanayileşme hareketlerinin ilk olarak İngiltere’de başladığı sıklıkla dile getirilmektedir ancak bunun hızla tüm dünyaya yayıldığını belirtmekte fayda vardır. Türkiye’de ise ilk sanayileşme faaliyetlerinin 1839 yılında Tanzimat Hareketleriyle başladığı belirtilmektedir. Tersane, demirhane gibi tesislerin kurulmasıyla sanayileşme yönünde ilk adımlar atılmıştır. Ancak 16.yy.da Avrupa devletleriyle imzalanan kapitülasyonlar (anlaşma gereği başka devlete tanınan sosyo-ekonomik ayrıcalıklar), Osmanlı İmparatorluğu’na çeşitli yükümlülükler getirmiştir. Gümrük vergilerinin yükselmesiyle Osmanlı dış pazarda rekabet edemez duruma gelmiş, fabrikalar zarar ederek kapanmıştır. Bir kaç küçük fabrikayla ülke gereksinimleri karşılanmaya çalışılmıştır. O dönemde sanayinin büyük bir kısmı İstanbul, İzmir, Bursa, Manisa, Uşak gibi illerde toplanmıştır. Ancak Lozan Antlaşmasıyla kapitülasyonların uygulanması ülkede sanayiye zor duruma sokmuştur. Cumhuriyetin ilanıyla 17 Şubat 1923’te, İzmir İktisat Kongresiyle birlikte sanayileşme sürecinde farklı yollar teşvik edilerek “özel sektör” gündeme getirilmiştir. On beş gün süren kongrede sanayiye geliştirmek için belli kararlar alınmıştır. Bunlardan bazıları;

- Teşviki Sanayi Kanunun yeniden düzenlenmesi,
- Sanayiye kredi verecek bir sanayi bankasının kurulması,
- Gümrük politikasının yeniden gözden geçirilmesi,
- Çalışma özgürlüğünün esas kabul edilmesi, tekel sisteminin kaldırılması,
- Alt yapıların ele alınması,
- Yerli üretimlerin arttırılmasına gayret edilmesi,
- İhracatın teşvik edilmesi,
- Ticaret ve sanayi odalarının kurulması,
- Sınai makina ve teçhizat ithalinden gümrük vergilerinin alınmaması,
- Kambiyo ve borsa işlerinin düzenlenmesi,
- Ekonomik gelişmeye katkısı olan yabancı sermayeye müsaade edilmesi gibi kararlardır. Kongrede alınan kararlar doğrultusunda 1924 yılında Türkiye İş Bankası, 1925 yılında Türkiye Sanayi ve Maadin Bankası, 1926’ da Emlak ve Eytam Bankası

kurulmuştur. 1927’de ise ulusal sanayinin canlanması için vergi, gümrük, ulaşım, hammadde konularında kolaylıklar getirilmiştir. Kalkınmanın özel teşebbüs aracılığıyla gerçekleştirilmesi fikri benimsenmiştir (Gölhan, 2012).

İzmir’deki ilk kongrenin ardından 1934-1938 yıllarında Birinci Beş yıllık Kalkınma Planı sanayileşme süreci için ikinci önemli adım olmuştur. Bu planla birlikte şeker, dokuma, maden, selüloz ve seramik fabrikalarının ülkenin değişik yerlerine kurulması fikri gündeme getirilmiştir. Bu dönemde dünyada yaşanan ekonomik kriz dönemleri devletin başat rol oynamasına zemin hazırlamış ve 1933 yılında Etibank önderliğinde kimya sanayi (suni ipek-Gemlik, gülyağı-Isparta, kibrit ve asit-İzmit), pamuklu dokuma (Bakırköy, Kayseri, Ereğli, Malatya, Iğdır, Nazilli), kağıt ve selüloz (İzmit), kamgarn sanayi (Merinos-Bursa), kendir sanayi (Kastamonu), demir sanayi (Karabük), kükürt (Keçiözü), toprak sanayi (seramik-Kütahya, şişe-cam Paşabahçe, çimento fabrikaları), şeker sanayi (Kırklareli-Alpullu, Uşak, Tokat-Turhal) alanında yatırımlar yapılmıştır. Özellikle bu yatırımlar ile dokuma sanayi alanında önemli gelişmeler olmuş, Çukurova ve Ege bölgesinde özel sektöre ait tesisler de kurulabilmiştir. Ayrıca 1937’de ilk Demir-Çelik Fabrikası Karabük’te kurulmuştur. Yapılan teşvik ve alınan tedbirler sayesinde Türkiye’deki sanayileşme hareketlerinin hız kazandığı ifade edilmektedir (Ertin, 1998).

1950’lerden sonra ise özel sektörün sanayiye yatırım yapması, nüfusun kırdan kente göç etmesi ve kentte iş gücü potansiyeli yaratması gibi durumlar sanayinin gelişmesine daha fazla ivme kazandırmıştır. Türkiye Sanayi Bankasının kurulmasıyla birlikte özel sanayi daha da çeşitlenmiştir. 1963 yılından itibaren ise kalkınma planlarının hazırlanması, sanayinin planlı ve hızlı bir şekilde gelişmesinde etkili olmuştur.

1963-1967 yıllarını kapsayan Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planında tarımdan ziyade sanayiye ağırlık verilerek sanayi yatırımlarına başlanmıştır (DPT, 1963). 1968-1972 yılında uygulanan İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planında değerlendirilmeye alınan konu büyükşehirlerden ziyade diğer illerin de gelişimini sağlamak ve sanayileşme noktasında yatırımlar gerçekleştirmek şeklinde olmuştur. Bu açıdan Petro-kimya, çimento, makine, cam sanayilerinin ön plana çıkarılması ve kırsal bölgelerin desteklenmesi şeklinde politikalar gündeme getirilmiştir (DPT, 1967).

1973-1978 yılında uygulanan Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planındada çok sanayi bitkilerinin ön planda olmasını gerektiren ve yağlı tohumlar üzerine üretimin yaygınlaştırılmasını içeren üretimlerin gerçekleştirilmesi konusu ele alınmıştır. Bu açıdan tarımdan ziyade sanayi ağırlıklı ekonomik faaliyetlerin ön plana çıkarılmaya çalışıldığı ifade edilmektedir (DPT, 1972).

1978-1984 yılında uygulanan Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planında Avrupa Ekonomi Topluluğu' na yönelik çalışmaların değerlendirilmeye alındığı görülmektedir (DPT, 1979). Diğer yandan sanayi yatırımlarına teşvik amacıyla devletin 24 Ocak 1980 yılında çeşitli kararlar aldığı bilinmektedir. Çünkü ülke açısından 1980 yılı ekonomik sıkıntıların yaşandığı ve 24 Ocak kararlarının alınmasının zorunlu olduğu bir dönemi işaret etmiştir. Bu bağlamda ele alınan 24 Ocak kararları;

- Serbest piyasa ve özel girişime dayalı ekonomik gelişimi sağlamıştır.
- Devletin ekonomideki payını küçültmüştür.
- Tarım ürünleri alımlarını sınırlandırmıştır.
- Dış ticareti serbestleştirmiştir.
- Yabancı sermayeyi ve düşük faizli kredi gibi sistemleri teşvik etmiştir (Kazgan, 1988:344). Bu kararlarla başlayan süreç, Türkiye'nin kalkınma politikalarında ithal ikameci dönemin sona erdirilmesi ve ihracata yönelik sanayileşme döneminin başlangıcını oluşturmuştur (Makal ve Toksöz, 2015: 156). 24 Ocak kararları sonrası devlet çeşitli fonlardan özel sanayiye kredi ve finansman sağlamış, KİTler özelleştirilmiş, “yap-işlet-devret” modeliyle yeni tesisler kurulmuştur. Bu tedbir ve teşviklerle sanayinin milli gelire katkısı yükselmiştir (Ertin, 1988).

1984-1989 döneminde uygulanan Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planında ise ithalat ve ihracat konularına öncelik verildiği görülmektedir. Yabancı sermayeye teşvik eden politikalar gözden geçirilmiştir ve sanayiye destek olması amaçlanmıştır (DPT, 1985).

1990-1994 yıllarında uygulanan Altıncı Beş Yıllık Kalkınma planında kalkınmanın ve ilerlemenin kaynağının sanayileşme olduğu yinelenmiş ve rekabetin sanayileşme süreciyle bağlantılı olduğu gerçeği dile getirilmiştir. Bu bakımdan dış pazarlara girmenin ülke refahına katkıda bulunacağı fikri ön plana çıkmıştır (DPT, 1989).

1996-2000 yıllarında uygulanan Yedinci Beş Yıllık Kalkınma sanayinin teşviki için ayrılan kaynaklara dikkat çekilmiştir. Ülke sanayisi uluslararası arenada rekabet edebilecek potansiyele getirilmek istenmiştir. Bu bağlamda liberal ekonomi politikaları ön plana çıkmıştır. Sanayinin ülke ekonomisine olan katkısını artırmak amacıyla organize sanayi bölgelerine dikkat çekilmiş ve bu bölgelerin sayısında artış sağlanması gerekliliği vurgulanmıştır (DPT, 1996).

2001-2005 yıllarında uygulanan Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planında doğal kaynakların kullanılması gündeme gelmiştir. Bu durumun tercih sebebi hammadde ve enerji ihtiyacının daha ekonomik, hız ve güven konusunda daha işlevsel olması gerçeğidir. 2001 yılında yaşanan ekonomik kriz, atılacak adımların az risk politikası kapsamında olmasını mecbur kılmıştır. Bu planda Avrupa’ya sunulması hedeflenen ihracata yönelik malların önemi vurgulanırken, istihdam, iletişim, rekabet gücü, bilgi, Ar-ge çalışmaları da planın diğer önemli gündem maddeleri olarak görülmüştür. Avrupa Birliği uyum sürecine ilişkin konular görüşülerek, sanayi-çevre ilişkisine özen gösterilmiştir (DPT, 2001).

2007-2013 dönemini kapsayan Dokuzuncu Kalkınma Planındaki konular daha önceki planlara benzer şekilde rekabet, teknoloji, nitelikli eleman, gelişen diğer sektörlerle ilişki, organize sanayi bölgelerinin yetersizliği, Ar-ge ve bilişim şeklinde sıralanabilir. Geleneksel sanayi üretiminden ziyade, daha modern ve daha rekabetçi sanayinin kalkınmayı beraberinde getireceği düşünülmüştür. Özellikle ülkenin savunma sanayisi alanında dışa bağımlılığın azaltılması için geniş çaplı çalışmalar üzerinde durulmuştur (DPT, 2007).

2014-2018 dönemini ve günümüzü de kapsayan Onuncu Kalkınma Planında ise; üretimde verimliliğin sağlanması, ithalatta bağımlılığın azaltılması, yurtiçi tasarruf tedbirlerinin yaygınlaştırılması ve israfın önüne geçilmesi konuları üzerinde durulmaktadır. Kayıt dışı ekonominin azaltılması ve yerli kaynaklara dayalı enerji üretiminin sağlanması kalkınmayı beraberinde getirecek önemli unsurlar olarak görülmektedir (DPT, 2013). 1963 yılından itibaren başlayan ve belli dönemleri kapsayan kalkınma planlarında, “sanayiye teşvik” ve “organize sanayi bölgelerinin artırılması” konusu sürekli gündemde olmuştur.

Özetle; 1950’ li yıllarda devlet öncülüğünde oluşan sanayileşme hareketleri 1960’lı yıllarda planlamanın başlamasıyla yükselişe geçmiştir. 70’ li yılların sonlarına doğru

oluşan kısa süreli düzensizlik, 1980' den sonra Dünya Bankası ve IMF' nin desteğiyle dışa açık politikalarla serbest piyasa ekseninde şekillenmiştir (Şenses ve Taymaz, 2003:1). 1980' li ve 1990' lı yıllar ülkenin sanayileşme sürecinde önemli iki dönem olarak görülmektedir. İlki dışa açık sanayi stratejisi, ikincisi ise ekonomik entegrasyona yönelik sanayi stratejisidir. 1980 üç temel özellik itibariyle önceki dönemlerden ayrılmaktadır.

1. İthal ikameye dayalı sermayenin yerini dışa dönük politikaya bırakması neticesinde yabancı sermaye kısıtının kaldırılması,
2. Devletin sanayileşmedeki rolünün azalması ve yatırımcıyı özel sektöre yönlendirmesi,
3. 1987' de AB' ye üyelik başvurusu, 1995' te AB ile Gümrük Birliğine girilmesi, DTÖ'ye üye olunması gibi durumlar neticesinde dış dinamiklerin güçlü etkisi sanayileşmeyi önemli ölçüde etkilemiştir.

Belirtilen kriterler çerçevesinde 1980 sonrasında Türkiye' nin sanayileşme sürecinin, küreselleşme ve AB entegrasyonu ile şekillenen bir yapıda olduğunu söylemek mümkündür (Türkkan, 2001:105). Küreselleşme; ülkelerin sosyolojik, ekolojik, ekonomik ve siyasi açılardan birbirine bağımlı olduğu, karşılıklı bir etkileşim sürecini beraberinde getiren evrensel bir olgudur. Bu itibarla Türkiye'nin ekonomisi ya da sanayileşme politikaları diğer ülkelerle olan ilişkilerden bağımsız olarak düşünülememektedir.

2.2. Kente ve Kentleşmeye İlişkin Kavramsal Açıklamalar

Sosyal olaylar toplumsal yapıyı oluşturan birbirine bağlı bir zincirdir. Bu sebeple bir kavramı açıklayabilmek ve içeriğini tam olarak doldurabilmek için başka kavramlara da ihtiyaç duyulmaktadır. Bu sebeple kent kavramını açıklığa kavuştururken toplumsal yapı, toplumsal değişim, göç, kentleşme ve kentlileşme(me) gibi kavramları da konuya dahil etmek gerekmektedir. İlk olarak denilebilir ki kentleşme, toplumsal yapıda meydana gelen bir toplumsal değişim sürecidir. O halde ilk olarak toplumsal yapı kavramına değinmek yerinde olacaktır.

Toplumsal yapı kavramını genel olarak ifade etmek gerekirse; “bir topluluğun toplumsal düzeni, kuruluşu, kuruluşun işleyişi ve bir takım işlevlerin yerine getirilme yoludur” denilebilir (Yasa, 1970:1). Birey, toplumsal bir varlıktır ve ilişkilerin bir düzen çerçevesinde gerçekleşebilmesi ancak toplumsal temelleri sağlam bir yapıyla mümkün

görülmektedir. Toplum içerisinde yaşayan bireyler arasında çok çeşitli ilişkiler bulunmaktadır. Bu ilişkilerin tümü toplumun yapısını meydana getirmektedir. Toplumsal yapı, karşılıklı bağımlılık içine girmiş olan kurumların düzenini ifade etmektedir. Radcliffe Brown, toplumsal yapıyı bir anlamda “bireyler arası bütün ilişkiler” olarak görmektedir (Tezcan, 1995:83). Tüm bireysel ve toplumsal ilişkilerin temelinde ekonomik ilişkiler bulunmaktadır. Bu ekonomik ilişkiler ekonomi dilinde “üretim ilişkileri” adıyla anılmaktadır. Bu ilişkilerdeki değişme hareketleri, toplumun yapısını da etkilemektedir (Hançerlioğlu, 1986:427). Bir toplumsal yapının heterojen olduğu gerçeği; çeşitli statüleri, kültürleri, inanç ve değerleri bir arada barındırmasıyla ilişkilidir (Nirun, 1991: 106). Toplumsal yapıya şeklini veren değişkenler ve özellikler; doğal kaynakların kullanımı ve niteliği, kaynakları işlevsel kılan teknoloji, nüfus ve özellikleri, toplumsal ilişkiler, ayrıca ifade edilen tüm unsurları birleştiren değerler sistemi olarak belirtilmektedir (Kıray, 1999:155).

Toplumsal yapı bütünsel bir mekanizmadır. Bir tarafta bütünlük varken, her şey birbirine bağlı ve ilişkiliyken, diğer taraftan toplumda meydana gelen değişmelerin, diğer toplumsal ilişkileri de zincirleme olarak farklılaştırdığı bilinmektedir. Yani Kıray’ ın deyimiyle doğayı işleme biçimi farklılaştığında, nüfus da farklılaşmakta, nüfus farklılaştığında yerleşme biçimi de farklılaşmakta, yerleşme biçimi farklılaştığında toplumsal ilişkiler de farklılaşmaktadır. Bu sebeple tüm bu değişme hareketleri değer ve inanç sisteminiz de farklılıklar yaratmaktadır (Kıray, 1999:312). Bu sebeple toplumsal yapı içinde değişme kaçınılmaz bir kavramdır.

Toplumsal değişme genel anlamıyla, toplumsal yapıyı oluşturan unsurlardaki farklılaşmaları ifade etmektedir. Toplumsal değişme; temel olarak “ilişkilerin değişmesi” olarak açıklanmaktadır. Bir açıdan toplumsal değişme; toplumsal dengenin yeni bir toplumsal durum karşısında farklılık göstermesi olarak ifade edilebilir. Toplumsal değişme Tütengil’ in deyimiyle; ekonomik, sosyal ve kültürel yapıda sanayileşmenin neden olduğu farklılaşma süreci olarak açıklanmaktadır (Tütengil, 1985:8). Toplumun kurumlardan oluştuğu gerçeği göz önüne alındığında, kurumsal ilişkiler değiştikçe toplumsal yapı da değişmektedir. O halde değişme en öz ifadeyle, ilişkilerin değişmesi olarak açıklanmaktadır (Kongar, 2007).

Göç kavramı da aslında bir anlamda toplumsal değişme süreciyle şekillenen bir olgudur. Literatüre bakıldığında göç kavramına ilişkin çeşitli açıklamalar mevcuttur. Göç, “kent, kır gibi bir yerleşme biriminden diğerine yerleşmek amacıyla yapılan nüfus hareketi” dir (Üner, 1972:77). Bireylerin yaşadığı coğrafyadan/mekandan ayrılması ve farklı bir mekana yerleşmesi olarak da belirtilmektedir. Bir anlamda Özcan göçü sosyal bir hareket olarak değerlendirmektedir. Göç; “bireylerin yaşadıkları yeri terk edip devamlı olarak yaşayacakları başka bir yere gitmeleri” olarak ifade edilmektedir (Özcan, 1997:78). Göç en öz ifadeyle bir yer değiştirme olayı olarak ifade edilmekte, bu yer değiştirme ise en geniş anlamda kır ve kent arasında gerçekleşmektedir. Bir mahalleden başka bir mahalleye taşınmak ya da semtler arasında gerçekleşen yer değiştirmeler, göç kapsamına alınmamaktadır. Ayrıca göçte “süre” de önemli bir etken olarak değerlendirilmektedir. Yine de belirtilmelidir ki hangi sürede değişmelerin göç kapsamına alınacağı göreceli bir durum olarak görülmektedir. Ancak yer değiştirmelerde esas nitelik; “yerleşme” olarak görülmektedir. Göç hem toplumsal ve ekonomik dönüşümlerin bir sonucu, hem de ekonomik ve toplumsal değişmelerin bir ürünüdür (Ünal, 2008:1). Göç, öncelikle fiziksel bir harekte olarak değerlendirilse de olgunun sosyal bir hareket olduğu gerçeği de gözardı edilmemelidir. Bu açıdan göçün sosyal ve fiziksel açıdan geniş etkiler yarattığı dile getirilmelidir (Demir vd., 2006:1). Bu anlamda göç sadece mekansal değil, sosyal bir olgu olarak da değerlendirilmektedir. Nitekim göç, bireylerin ya da toplumların nüfus yapılarında, coğrafi mekanlarında değişmeler yaratan, eylemin bitiminden sonra dahi etkileri devam eden çeşitli süreçleri içinde barındıran karmaşık bir olgudur (Çakır, 2010:210).

Göç; iç göç, dış göç, gönüllü göç, zorunlu göç, süreli göç, kalıcı göç gibi mekana ve zamana göre çeşitli biçimlerde sınıflandırılmaktadır. Akım yönlerine göre göçler ise ; kırdan-kıra, kentten-kıra, kentten-kente ya da kırdan kente olabilmektedir. Türkiye’deki göçler daha çok kentten-kente, en yoğun şekliyle ise kırdan-kente olarak gerçekleşmektedir. Keleş’ e göre gelişmekte olan ülkelerin hemen hepsinde tarımsal faaliyetlerin gelir getirisinin düşük olduğu, toprakların miras yoluyla küçülerek değersizleşmesi, toprak üyeliğindeki dengesizlikler vb. koşullar bireyleri kırdan kente iten nedenlerden bir kaçı olarak ifade edilmektedir (Keleş, 2002:27). Kırdan kente göçün gerçekleşmesinde hem kıran itici gücü, hem de kentin çekici yönüne ilişkin görüşlerin Tümertekin, Yavuz, Keleş, Geray, Tütengil ve Şenyapılı gibi pek çok araştırmacı tarafından dile getirildiği görülmektedir. Köyden kente göç etme sebepleri çeşitli şekillerde

ifade edilse de genel ifade ile göç; sanayileşme sürecinin sosyolojik ve ekonomik bir yansıması olarak açıklanmaktadır (Zhang ve Song, 2003). Bu süreç, kırsal alanlarda gerçekleşen tarıma dayalı ekonomik ve sosyal yapının akabinde getirdiği sorunlarla daha fazla açığa çıkmaktadır. Kırdaki çeşitli sorunlar itici faktörleri oluştururken, kentteki ekonomik canlılık, yüksek ulaşım olanakları, nitelikli eğitim koşulları ve gelişmiş sağlık olanakları kentin çekici faktörleri olarak ifade edilmektedir. (Çelik 2006; Şimşek ve Gürler 1994). Tarım topraklarının parçalanması sonucu yetersiz kalması, verimsizleşmesi, makineleşmenin iş gücü ihtiyacına önemli fırsat yaratması, işsizlik, kişi başına düşen gelirin düşüklüğü, eğitim, sağlık ve diğer alt yapı kurumlarının yetersizliği, terörün yarattığı güvensiz ortam vb. nedenler bireyleri göç etmeye zorlarken, gelişmiş fırsatlardan yararlanma isteği de kentleşme/kentlileşme isteğini ön plana çıkarmaktadır (Bal, 1999:52).

Kent; göç eden bireylerin ilk tercih mekanı olarak ifade edilmektedir. Kırdan kente ya da kentten kentte yapılan yoğun göçler bu kanıyı desteklemektedir. Eski dönemlerde kent kavramı tanımlanırken kale ve sur gibi ölçütler kullanılmaktaydı. Ancak günümüz toplum yapısına bakıldığında kent kavramını tanımlayan ölçütlerin farklılaştığı görülmektedir. Kent ölçütleri; istihdam yapısı ve olanakları, ekonomik işlevsellik ve demografik yoğunluk gibi durumlarla açıklanmaktadır. Her yaklaşımın ayrı bir ölçüt kullanarak kenti ifade etmeye çalıştığı bilinmektedir. Bu bağlamda demografik yaklaşımın kentin nüfus yoğunluğunu dikkate alarak niceliksel bir bakış açısına sahip olduğu ifade edilebilir. Kenti belli bir nüfus yoğunluğuna ulaşmış mekanlar olarak tanımlayan Sencer, kenti “kendine özgü bir iş/güç biçimi, toplumsal örgütü ve belli bir yerleşik kültürü bulunan çok nüfuslu yerleşmeler” şeklinde ifade etmektedir (Sencer, 1979: 4). En genel ifadeyle kent; tarım dışı üretimin yapıldığı, ticaretin yaygın olduğu, tarımsal üretimin kontrol edildiği, üretim-tüketim ve dağıtımın koordine edildiği, üretimde teknolojinin yaygın olarak kullanıldığı, iş birliğinin yerini iş bölümü ve uzmanlaşmaya bıraktığı, belli nüfus büyüklüğü ve yoğunluğuna ulaşıldığı, ekonomik, siyasal, sosyal, kültürel farklılıkları bünyesinde barındıran heterojen ve dinamik yerleşmeler olarak ifade edilmektedir (Çezik, 1982:17). Kent; ekonomik yapılanmanın yenilenmesi ve fiziki çevrenin değişmesi dışında aynı zamanda bireylerin hareketlerine, duygularına, davranış ve düşüncelerine de etkide bulunan yeni bir toplumsal düzeni ifade etmektedir (Sezal, 1992:23). Bu açıdan göç gibi kent kavramının da, bireyler üzerindeki sosyal etkisinin tüm yaşam alanlarına yansıdığı unutulmamalıdır.

Kentler Kıray' a göre, tarım dışı üretimin gerçekleştirilmesinden ziyade, tarımsal ve tarım dışı üretimin-dağıtımının-kontrol fonksiyonlarının toplandığı, belirli teknolojik gelişme seviyelerine göre büyüklük, heterojenlik ve bütünleşme düzeylerine ulaşmış yerleşmelerdir (Kıray, 1998: 17). Yörükan, Sorokin ve Hartzler tarafından yapılan açıklamaya göre kentin belli özellikleri ön plana çıkmaktadır. Bu itibarla kent;

- Kent heterojen bir gruptur.
- Kentte mekansal sınırlılıktan dolayı nüfus yoğunluğu vardır.
- Bireyler kentte mekan olarak birbirine yakın olsalar da yani fiziksel mesafe az olsa da, aralarındaki ilişki yönünden sosyal mesafe fazladır.
- Kentte, özgürlük ve bireysellik ön plandadır.
- Kentlerde bireyler arası ilişkiler, formal ve rasyonel kanunlarla yani duygusallıktan ziyade akla dayalı olarak düzenlenmektedir.
- Uzmanlaşmaya dayalı, farklılaşmış formel iş organizasyonları yaygınlaşmıştır.
- Kentte ulaşım imkanları ve mekansal hareketlilikten dolayı sosyal hareketlilik ileri düzeydedir.
- Kent kültürü dinamik ve değişkendir.
- Kent; ekonomik fırsatlar, sağlık ve eğitim olanakları, bilim-sanat faaliyetleri bakımından gelişmiştir.
- Kent; sorunların yoğunlaştığı bir mekan olarak görülmektedir. Kentte; kazalar, suç işleme, alkol-uyuşturucu bağımlılığı, anomi, yabancılaşma vb. konularda sorunlar yoğunlaşmaktadır (Yörükan, 1968). Bu itibarla denilebilir ki kent; bireylere fiziksel, sosyal ve ekonomik olarak bir yaşam alanı sunarken, onları bu faktörlerden hareketle değiştirmektedir.

Kent kavramına ilişkin olarak açıklanan *kentleşme kavramı*, sanayinin gelişmesiyle birlikte tarım dışı etkinliklerin artması sonucu nüfusun kent alanlarında yoğunlaşması ve kentsel mekanların genişleme süreci olarak ifade edilmektedir (Ozankaya, 1999). Gökçe' ye göre kentleşme; “Belirli bir zaman aralığında kent olarak kabul edilen yerleşme birimlerinde nüfus artışı ile birlikte görülen ekonomik ve toplumsal yapıdaki değişmeyi belirleyen süreçtir” (Gökçe, 1977:8). Sencer kentleşmeyi farklı beş boyuta değinerek açıklamaktadır. İlk olarak kentleşmeyi nüfussal olay olarak kabul etmektedir. Kent nüfusunun artması, doğum ve göç ile sağlanmaktadır. Kentleşmenin ikinci boyutu, ekonomik mekanlar arası bir nüfus aktarımı veya çeşitli mekanların etkin nüfus içindeki

oranında bir değişme olmasıdır. Bu anlamda kentleşme, nüfusun tarımdan sanayi ve hizmetlere kayması, bu nedenle kentsel iş-güç biçimlerinin ekonomide işlevsellik kazanması anlamına gelmektedir. Üçüncü olarak kentleşme fiziksel bir mekan olmasından hareketle işlevsel bir iç bütünlüğüne sahip bir yerleşme biçimidir. Dördüncü olarak, kentleşme yeniden biçimlenme sürecini anlatmaktadır. Son olarak ise kentleşme bir yönetsel örgütlenme sürecidir (Sencer, 1979). Keleş kentleşmeyi bir nüfus birikim süreci olarak açıklarken; sanayileşmeye ve ekonomik gelişmeye bağlı olarak kent sayısının artması ve kent alanlarının büyümesi sonucunu doğuran toplum yapısında, örgütlenmenin arttığını, uzmanlaşmanın geliştiğini, bireylerin davranış ve düşünce biçimlerinde farklılıklar yarattığını ifade etmektedir (Keleş, 1996:19).

Kentleşme, dar anlamıyla kent sayısının ve kentte yaşayan nüfustaki niceliksel artış şeklinde dile getirilmektedir. Geniş anlamıyla kentleşme, kentli olarak ifade edilen bir yaşama tarzı oluşturan ve beraberinde nüfusun ölçüsü, yoğunluğu ve heterojenliği (farklılığı) konusunda niceliksel artış yaratan; sosyal ilişkilerin, derecesini ve sıklığını da belirli ölçülerde farklılaştıran dolayısıyla da bireysel ve toplumsal ilişkileri şekillendiren bir olgu olarak açıklanmaktadır (Sezal, 1992:23). Bu sebeple kentleşme; hem ekonomik ve sosyal ilişkilerin şekillenmesiyle meydana gelen bir “sonuç” hem de toplumsal değişme sürecini etkileyen bir “öge” dir (Kartal, 1978:4). Kentleşme süreci, kırsal mekanın kent mekanına dönüşmesi ve toplumsal pratiğin değişme sürecidir (Tolan, 1991: 162). Bir anlamda, kentleşme; demografik, ekonomik, sosyal ve kültürel açılarından çok boyutlu bir yapısal dönüşümü içermektedir (Suher, 1991). Sosyolojik bir kavram olarak ise; kentleşme dar mekanlı bir cemaat hayatından, geniş mekanlı bir cemiyet hayatına geçiş ve yeni “sosyal ilişkilere” ve bunun gerektirdiği “yeni örgütlenmelere giriş” olarak ifade edilmektedir (Sezal, 1992:22). Louis Wirth'e göre "kentleşme bir hayat tarzıdır" (Giddens, 1993:99). Kentleşmenin, bireyin tutum ve davranışlarında bir değişmeye neden olması, kente göç edenlerin "kent kültürü" nü benimsemeleri ve kentsel hayat biçimini yaşamaları "kentleşme" sürecini oluşturmaktadır (Bayhan, 1997).

Kentleşmeye bağlı olarak gelişen *kentleşme*, kısaca kırsal mekandan kentsel mekana göç eden nüfusun ekonomik ve sosyal bakımdan, kırsal özellikleri bırakarak, kentin özelliklerine uyum sağlaması süreci olarak tanımlanabilir. Anlaşılacağı üzere kentleşen bireyde, ekonomik ve sosyal olmak üzere iki açıdan değişme yaşanmaktadır. Bu sebeple, kentleşme ekonomik kentleşme ve sosyal kentleşme olarak iki şekilde

açıklanmaktadır. Ekonomik açıdan kentlileşme, kişinin geçimini tamamen kent mekanında ya da kente ait işlerle kazanması şeklinde gerçekleşmektedir. Sosyal açıdan kentlileşme ise, kırsal bireyin çeşitli konularda kente ait tutum ve davranış biçimlerini ve kültürel değer yargılarını özümsemesiyle gerçekleşmektedir (Kartal, 1983:94).

Kentlileşme veya “kentli olmak” birey eksenli bir değişme sürecidir. Bu süreç toplumsal kentleşme sürecinin bireysel özelliklere yansımasıdır. Bir yönüyle denilebilir ki kentlileşme psikososyal bir süreçtir (Keleş, 1998). Kentlileşme; kentleşme sonucunda, toplumsal değişimin bireylerin tavır, davranış ve ilişkilerinde, değer yargılarında, inançlarında, yaşam tarzlarında değişme yaratma sürecidir. Kentlileşme, hem kırdan kente göç sonucu bireyin kente ait işlerde gelir elde etmesi, hem de kentin sunduğu bütün fırsatlardan yararlanması şeklinde bir değişme sürecine işaret etmektedir (Erkut, 1991:52).

Kentlileşme, bir açıdan kültürle bağlantılı bir kavramdır. Denilebilir ki kentlileşme, bir kültür oluşumudur ve kültür değişimini ifade etmektedir. Kent ve kırsal kendine özgü yaşam biçimleri vardır. Bu durum kültür unsurlarının kente yansıması şeklinde ifade edilmektedir. Kentlileşme kente uyumu ifade ederken, kentlileşememe kentle bütünleşemeyen, davranışları, düşünce ve yargılarıyla kente ait olanı içselleştir(e)meyen bireyleri ön plana çıkarmaktadır. Yani kentlileşme bireylerin davranış ve ilişkilerinde, yaşam biçimlerinde değişme yaşaması ve kente uygun yapılara bürünme sürecidir. Kentlileşme, Tatlıdil (2002) tarafından kentsel yaşam biçimine uyum şeklinde ifade edilmektedir. Kent yaşamına maddi-manevi ayak uyduramayan bireylerde kentlileşme bilinci oluşamamakta ve kent kültürü özümse(e)memektedir. Kent kalıplarıyla bütünleşemeyen birey; siyasi, dini, eğitimsel tavır ve davranışlarda, bilgi edinme ve hak arama biçiminde, dayanışma ve yardımlaşma değerlerinde kent kültürüne uyum sağlayamamaktır (Görmez, 1997:22; Erkut,1995:61). Bu durum kentlileşen ve kentlileşemeyen bireylerin farklı tutum ve davranışlar içerisinde olduğunun bir diğer ifadesi olarak değerlendirilebilir.

2.3. Kente ve Kentleşmeye İlişkin Kuramlar

Kuram; olguların nedenlerini ve olgular arasındaki ilişkileri araştıran, olguların bağlı olduğu kanunlar bulunup bulunmadığını açıklamaya çalışan bir düşünce sistemidir. Kent kuramı ise, kentlerin neden var olduklarını, temel özelliklerini, nasıl genişlediklerini

mantığa uygun olarak açıklayan bir düşünce mekanizmasıdır. Kent kuramı iki temel amaçtan hareket eder. İlki, kentlerin oluşumunu, gelişimini ve planlanmasını ortaya koymak ikincisi ise; önceden saptanan amaçların gerçekleştirilmesi için izlenmesi gereken yolları ve kuralları göstermektir (Keleş, 2002:120).

19. yy.da kentleşme olgusu yaşanan toplumsal değişimleri merkeze alarak açıklanılmaya çalışılmış ve bir açıdan kentler Saint Simon' un ifadesiyle tarım toplumundan sanayi toplumuna geçiş, Tönnies' in deyiimiyle cemaatten cemiyete geçiş, Spencer'ın ifadesiyle basit toplumlardan karmaşık toplumlara geçiş, Durkheim ve Howard Becker'ın deyiimiyle mekanik dayanışmalı toplumlardan organik dayanışmalı toplumlara geçiş olarak tanımlanmıştır (Yörükkan, 2005). 19. yy. sosyologları kentleşmeyi çeşitli sosyal argümanları ön plana çıkararak analiz etmiştir. Bunlar Klasik Kent Kuramları, Şikago Okulu ve Çağdaş Kent Kuramları olarak temel üç başlıkta analiz edilebilir.

2.3.1. Feodalizmden Kapitalizme Giden Yol: Klasik Kent Kuramları

19. yy. da Feodalizmden kapitalizme geçiş sürecinde yaşananlar toplumsal yapının tüm unsurlarına tesir etmiştir. Bu açıdan toplumsal yapının önemli bir dinamiğini oluşturan kentler de bu değişme sürecinden fazlaca etkilenmektedir. Kapitalizmin kent alanlarına yansıdığı farklı sosyologlar tarafından dile getirilmiştir. Karl Marx, Frederich Engels, Max Weber, Emile Durkheim gibi araştırmacılar bu kapsamda kapitalizm-kent/kentleşme ilişkisine fikişsel anlamda yorum katan önemli isimlerdir.

Marx ve Engels' in düşüncelerinden hareketle Klasik Kent Kuramları çerçevesinde Ekonomi-Politik Yaklaşım şekillenmiştir. Bu yaklaşım kentleşme olgusunu, kapitalist sistemle ilişkilendirmekte ve sermaye birikiminin kentleşme süreciyle bağlantısını açıklamaktadır. Yaklaşımın temsilcileri kenti, feodalizmden kapitalizme geçiş bağlamında önemli bir tarihsel öge olarak görmüşlerdir. Marx ve Engels'in kente özgü fikirleri kır-kent ayrımı, kent sorunları, konut sorunları gibi temelde üç noktada buluşmuştur. Kapitalizmin gelişimi kır-kent ayrımını belirginleştirmiştir. Onlara göre kapitalizmin temel argümanı olan "özel mülkiyet" ve "artı değer" kentlerde ortaya çıkan kentsel sorunların ana kaynağıdır (Holton, 1999:34). Kapitalist üretim ilişkilerinin kırsal alanda oluşturduğu dönüşümler kırsal alanda çok sayıda bireyin işsiz kalmasına ve yerleşim olana kent alanlarına gitmesine sebep olmuştur. Bu durum hızlı sanayileşme ve beraberinde hızlı

kentleşmeyi getirmiştir. Engels' e göre kapitalizm, sömürüyü ve sefaleti yaratmış ve bu durum yaşam alanlarına da yansımıştır. Bu sebeple yaşam alanı ve yeniden üretim süreçlerini sınıf çelişkisi çerçevesinde değerlendirmek Engels' in çalışmalarının özgün yanını oluşturmaktadır (Şengül, 2001). Sanayi devrimi ve sonrasını açıklayabilmek için önemli fikirler öne süren Marx ve Engels, kentsel eşitsizlikler ve eşitsizliklerin ortaya çıkardığı sorunlarla ilgilenmişlerdir. İnsan doğasına en aykırı kent şeklini “sanayi kenti” olarak dile getirmişlerdir. Çünkü sanayi kenti beraberinde kapitalist bir düzen, kapitalist düzen ise ardından düzensizlik, kaos, yoksulluk, eşitsizlik gibi durumları getirmektedir. Marx' a göre sermaye birikiminin eşitsizliği sonrasında oluşan burjuva ve proleter sınıf en nihayetinde ortadan kaybolacak, proleterlerin sosyalist devrimi gerçekleştirmesiyle sosyalist kent/toplum görünümü hakim olacaktır. Böyle köklü bir devrimin gerçekleşmesi ise olabilecek en kötü ortamda yani kapitalist düzende gerçekleşecektir. Bu sebeple sanayi toplumunu eşitsizliğin eşitliğe dönüşebilmesi açısından gerekli görmektedir. Diğer bir deyişle Marxizm için kentler, işçilere sunduğu olanaklar bakımından yetersiz ve olumsuzken, tarihsel gelişim açısından son derece önemli mekanlar olarak görülmektedir (Demir ve Şahin, 2008).

İdeal tip olarak kent kavramını açıklayan Weber kenti kavramsallaştırırken ekonomi ve siyasi ilişkiler üzerine yoğunlaşmıştır. Weber' e göre ekonomik açıdan kent, yaşayanların tarım dışı ve özellikle ticaretle uğraştığı mekanlardır. Weber' in kent tanımına siyasi unsurlar açısından bakıldığında ise kentlerin görece özerkliği ön plana çıkmaktadır. Belirtilen siyasi ve ekonomik boyutun bir araya gelmesi Weber' in “ideal kent” ine vurgu yapmaktadır. Weber' in üzerinde durduğu diğer önemli bir kavram ise “kentsel topluluk” tur. Weber kentsel topluluğu açıklarken bireyler arası ilişkilere vurgu yapmaktadır. Bireyler arasındaki ekonomik ve ticari ilişkileri kentsel topluluğu oluşturan e önemli iki öge olarak görmektedir. Weber' e göre, kentsel topluluğu oluşturan diğer unsurlar ise istihkâm, pazar, bağımsız bir hukuk düzen ve kısmen özerk yerel bir yönetimdir (Tcllan, 2008: 35). Weber, kentin ortaya çıkabilmesi ve varlığını devam ettirebilmesi için “iktidar ve otorite” ye ihtiyaç duyulduğunu belirtmektedir. Bu konuda esas mesele, kentin bu işlevini hangi kişi ve kurumların yerine getirdiğidir (Weber, 2000).

Durkheim ise kenti ele alırken; toplumsal yapıyı açıklarken kullandığı kavramlardan (iş bölümü ve dayanışma) destek almaktadır. Kent O'na göre hem iş bölümü ve dayanışmayı artıran bir mekân, hem de toplumdaki anomik yapıyı güçlendiren, belli

güçlere hizmet eden bir yaşam alanıdır. Bu açıdan kentte patolojik durumlarla karşılaşma oranının yüksekliğinden bahsetmektedir (Keleş, 2002:132). Dayanışma konusuna ilişkin ilk sistemsal kavramlaştırmalar Durkheim tarafından yapılmıştır. Toplamları en temelde “mekanik” ve “organik” dayanışma türlerine göre sınıflandırdığı bilinmektedir. Mekanik dayanışma “aynılık” ilkesinden hareketle geleneksel toplumlarda görülürken, organik dayanışma “farklılık” ilkesinden hareketle modern toplumlarda görülmektedir. Sanayi sonrası toplumuna ait olan uzmanlaşma ve iş bölümü bazı durumlarda iş birliğini gerekli kılmaktadır. Bu durum organik dayanışma olarak isimlendirilmiştir. Toplumsal sistem içinde bireylerinin toplamının toplumu oluşturmadığını, toplumu oluşturan gücün ortak değer, ortak kültür gibi paydalarda buluşulması gerektiğini belirtir. Bu sebeple Durkheim, toplumsal pratiklerin üyelerini toplumsallaştırdığını dile getirmektedir. Kentsel düzenin kaos/anomi yaşatabileceği endişesi Durkheim’ ı her zaman düşündürmüştür. Durkheim kurumsal çözümleri toplumsal düzensizliğin temel sebebi olarak görmektedir ve toplumsal değişme süreciyle birlikte gittikçe kentlileşen toplumsal yapının anomik bir toplum olacağı belirtmektedir (Tatlıdıl, 1992:35).

Kenti “yabancılaşma mekanı” olarak gören Simmel kente ait mekanlarda topluluk duygusunun yok olduğunu öne sürmüştür. Bu düşünce Wirth, Durkheim, Marx ve Weber tarafından da onaylanmaktadır. Bu düşünürlerin hepsi kentleşmenin hızlanması ve büyük kentlerde yaşayan bireylerin sayısının artmasının “biz” duygusuna yok ettiğini, “ben” in ön plana çıkarak bireyselleşmenin arttığını, buna bağlı olarak kentin yaşam alanında anonimleşme/belirsizleşme/güvensizleşme ve yabancılaşmaya yol açtığını ifade etmiştir. Bu durumun hemen ardından ise kentsel yaşam kalitesinin düşmesi gelmektedir (Özdemir, 2011). Simmel’ e göre kent hayatının en temel sorunu; toplumsal güçler, tarihsel miras, dış kültür ve teknik karşısında, bireylerin kendi özerklik ve bireyselliklerini (ben duygusu) koruma çabasından kaynaklanmaktadır. Kentli birey; para ekonomisinin egemen olduğu, herkesi ve her şeyi sayıya indirgeyecek biçimde rasyonelleşmiş, “dakiklik”, “hesaplanabilirlik” ve “kesinlik” in egemen olduğu, kendisi için hiçbir şeyin özel bir anlamının olmadığı sınırsız zevk peşinde koşan, sürekli birbiriyle çelişen tepkiler veren “bezgin tutum” un yaygın olduğu bir yaşam tarzına sahiptir. Bu durum kent yaşamının psikolojik yönünü vurgulamaktadır (Martindale ve Neuwirth, 2003: 39). Simmel’ in kent kuramına yaptığı özgün katkılardan biri de, kentli bireyi bir yabancı olarak kurgulamasıdır. Simmel kentli bireyi, davranışlarını kendisi olarak gerçekleştirmediği ve bölünmüş bir kişiliğe sahip olduğu için bir “yabancı” olarak isimlendirmektedir. Bu tezlerden de

anlaşılabacağı üzere Simmel'e göre, kent sosyolojisinin öncelikli konusu "kentlilerin zihinsel yapısıdır". Bu nedenle de Simmel'in kent teorisi sosyal psikolojik kent teorisi olarak değerlendirilmektedir (Yörük, 2005). Simmel kent insanını, rasyonel ilişkiler peşinde olan, yorgun, usanmış, çıkar ilişkilerine dayanan bir yabancı olarak değerlendirmektedir. Kent, insanı kendine bile yabancılaştıracak güçtedir ve kent kendi kendini denetleyebilecek bir kontrol mekanizmasına da sahiptir. Kent aynı zamanda olumlu ve olumsuz yönleriyle iş bölümü mekanı olarak da değerlendirilmektedir. Aşırı iş bölümü bireycileşmeye ve bencilleşmeye kadar gittiğinden insanın doğasını zamanla yozlaştırdığı Simmel' in kentleşmeye/kentlileşmeye dair dile getirdikleri arasındadır (Simmel, 1996). Genel olarak denilebilir ki Simmel kent çalışmalarında özellikle "kültürel boyut" üzerinde yoğunlaşmaktadır.

2.3.2. Bir Yaşam Biçimi Olarak Kentlileşme-Kentsel Ekoloji: Şikago Okulu

Klasik kent kuramlarından sonra oluşum gösteren ve kenti tek başına ele alan Şikago Okulu, kent sosyolojisinin yükselişi olarak görülmektedir. Şikago Okulunun temel argümanlarını iki grupta açıklamak mümkündür. İlk grup kentsel mekan üzerine çalışmalar yaparken (Burgess, Park ve McKenzie), ikinci grup (Wirth) daha çok mekanın bireyler üzerindeki etkisini ele almıştır. İki grubun ortak hareket ettiği yer ise kent mekânı ile bireyler arasında etkileşimin karşılıklı olduğu meselesidir. İlk grubun temsilcilerinden olan Park kentin, birey toplamından ve sosyal imkanlardan daha fazlasının olduğunu ileri sürmektedir. Park' a göre kent fiziksel bir yapı olmasının yanı sıra sosyal bir mekan, coğrafi ve ekolojik mekan olmasının yanı sıra ekonomik bir birimdir (Park, 1925:558). Birçok araştırmacı Park' ın Simmel, Comte, Durkheim, Spencer ve I.W. Thomas' un fikirlerinden etkilendiğini belirtmektedir (Saunders, 1989:53). Ayrıca Darwin'in evrim teorisinden etkilendiği sıklıkla ifade edilmektedir. Park kentleşme sürecini doğal seleksiyon, rekabet ve hayatta kalma mücadelesi gibi Darwinci ilkelerle (güçlü olan yaşar) açıklamaya çalışmaktadır. Buna göre kent, içinde bireylerin sürekli olarak karmaşık bir hayat mücadelesi ve mekânsal rekabet süreci içinde çevrelerine uyum sağladıkları, en güçlü olanın hâkim ve merkezde olduğu, en zayıf olanın kent merkezinin arka taraflarında kaldığı bir "sosyal orman" dır (Park, 2005). Park ve Burgess Sosyolojinin temel doğa bilimlerinden farklı olmadığını belirtmekte, toplumu ekolojik bir topluluk olarak görmekte ve bir canlı topluluğunu bir arada tutan yasa ve kurallar içinde açıklanması gerektiğini belirtmektedir (Park ve Burgess, 2015).

Şikago Okulu' nun önemli bir diğer temsilcisi olan McKenzie, kente ait açıklamalar yaparken kentin ekolojik süreçlerle ortaya çıktığını ifade etmektedir. Bu süreçlerden ilki; yoğunlaşma, merkezileşme ve merkezden uzaklaşma, ikincisi; ayrılma, üçüncüsü ise istila/işgal ve yerini alma/tamamlamadır. Yoğunlaşma; bir alanda yaşayan bireylerin fazla oluşunu, merkezileşme; bir arada yaşam süren yoğun nüfusa verilen hizmeti, merkezden uzaklaşma ise; aşırı yoğunlaşma sonucu birey ve sanayinin mekandan uzaklaşmasını anlatmaktadır. Süreçlerin ikincisi olarak ifade edilen ayrılma, belirli faaliyetlerin aynı noktada toplanması neticesinde bunların diğer benzer işlevlerden farklı yerlerde yapılmasını ifade etmektedir. İstila/işgal ise, kentin içinde yeni gelişmeye başlayan bir alanın, bireylerin ve faaliyetlerin istilasına açık olduğunu, yerini alma ise; bu dairesel sürecin bitmesi aşaması olarak açıklanmaktadır. Böylece istilaya uğrayan bölge bir öncekine göre tamamen karakter değiştirmiş olmaktadır (Bal, 1999:224).

Şikago Okulun önemli temsilcilerinden biri olan Louis Wirth ise; kentin bireyler üzerine nasıl etkilerde bulunduğu konusuyla ilgilenmektedir. Wirth' e göre “kentleşme bir yaşam biçimi” dir. O kenti üç boyutuyla ele almaktadır. İlk olarak, nüfus, teknoloji ve ekolojik düzen ekseninde kentin fiziksel ve sosyal bir yapı olması, ikinci olarak örnek kurumlara ve toplumsal ilişkilere sahip bir sosyal organizasyon olması, üçüncü olarak ise kentin kişilikler, davranışlar ve düşünceler seti olmasıdır (Wirth, 1938:18). Wirth' e göre kent heterojen ve geniş bir mekandır ve kentte işbölümü belirgindir. Birincil ilişkilerden ziyade ikincil ilişkiler ön plandadır. Kenttekiler mekansal açıdan birbirine çok yakınken, manevi ve duygusal açıdan çok uzaktır. Bu durum kentte bireyler arası fiziksel mesafenin az, sosyal mesafenin ise fazla olduğunu belirtmektedir. Bireyler yaşam pratikleri açısından her ne kadar farklı olsalar da onları bir arada tutan unsur akılcılık, pozitivizm ve teknolojidir. Bu sayılan unsurlar aslında kentleşme sürecinin temel özellikleri olarak gerçekleşen değişikliklerle ilgilidir. Bu değişiklik kentin yapısına, genişliğine, yoğunluğuna ve karmaşıklığına bağlıdır. Kentte yaşayan birey sayısı arttıkça bireyler arası farklılıklaşma da artmaktadır. Bunun yanında, kentte işbölümünün yaygınlaşması da onları birbirinden uzaklaştıran bir unsur olarak görülmektedir. Kentte yaşayan bireyler arasındaki ilişkinin çoğu, kısa süreli ve kısmi ilişkilere dayanmaktadır (Bal, 1999: 125). Wirth' e göre kent, yalnızca iş ve yerleşim imkanı sunan bir yer değil aynı zamanda bireyleri, bireylerin etkinliklerini, ekonomik, siyasi, kültürel yaşam ilişkilerini merkezi alan denetleyen bir mekanizmadır. Farklı etnik ve kültürel yapıların buluşma noktasıdır. Ayrıca kente ve kent insanına ait dile getirdiği bir diğer durum ise kentte “bağılılığın” azaldığı, “bağımlığın”

arttığı bir sistemsel mekanizmanın oluşması gerçeğidir. Sosyal, ekonomik, kültürel ilişkilerin gelenekselden kopuşla birlikte çözülmeye başladığını ifade etmektedir (Wirth, 2002). O halde insanın geleneksel değer ve davranışlardan uzak olması Wirth' in kentli insandan beklediği bir durum olarak değerlendirilmektedir.

2.3.3. Sermaye Birikimi: Çağdaş Kent Kuramları

1970' lerden sonra meydana gelen ekonomik kriz ve sermayenin yapılanma biçimindeki farklılaşmalar kentin oluşum ve gelişim süreci üzerinde de farklılara sebebiyet vermiştir. Bu tarihten itibaren kentin daha çok sermaye birikim süreçlerine göre açıklandığı çeşitli yaklaşımlar ön plana çıkmıştır. Bu yaklaşımın temsilcileri Castell, Lefebvre ve Harvey olarak ifade edilmektedir.

Castells, kent alanı ile toplumsal süreç arasında ilişkinin nasıl gerçekleştiğini ifade ederken; Lefebvre, kent alanının kapitalist toplumda nasıl üretildiğini ve nasıl metaya dönüştürüldüğünü açıklamaktadır.; Harvey ise, kentsel devrim ve küresel kentsel yaşantı üzerine bir takım açıklamalarda bulunmuştur. Sermaye birikim süreçlerinin mekân ile ilişkilendirilmesi konusunu ele alan önemli temsilcilerin iki ayrı gruba ayrıldıkları görülmektedir. İlk grup Castells' in düşünceleriyle şekillenirken; ikinci grup Lefebvre ve Harvey' in fikirleriyle şekillenmiştir. Castells' in yaklaşımında kent, inceleme nesnesi haline gelmiş ve sermaye birikim süreçleri ilişkilendirilmiştir. Lefebvre ve Harvey ise, kenti açıklarken kapitalist sistemin yarattığı krizleri aşma çabalarıyla gündeme gelmektedir ve mekân kapitalizm için sermaye birikimini ilgilendirdiği ölçüde ele alınmaktadır (Şengül, 2001).

Kırsal mekan ve kentsel mekanın karşıtlığı üzerinden hareket eden Castells, kenti toplumsal çıkar ve değerlerin çelişkisinden meydana gelen sosyal bir ürün olarak görmektedir (Castells, 1983). Kentte meydana gelenve kentleri değişim içine sokan bu çelişkiler, aynı zamanda siyasi bir içeriğe de sahiptir. Bunun temel nedeni ise, üretim ve tüketim araçlarının toplumsallaşmasıdır. Bir diğer ifadeyle ortak hizmetlerin pratik yaşamın işleyişinde rol oynamaya başlamasıdır. Kentsel mekânda iktidar ve sınıf ilişkisi karşılıklı bir etkileşime sahiptir (Castells, 1997:55). Castells toplumsal yapının mekânsal biçimi, mekanın gelişimi ve mekânsal mekanizmaları gibi konular üzerine yoğunlaşmaktadır. O, mekânsal biçimlerin oluşumu ve dönüşümünü, kentsel aşamaları

anlamanın bir yolu olarak ifade etmektedir. Aslında kent ve yerleşim birimlerinin mimari özellikleri kentte yaşayanlar arasındaki çatışma ve mücadeleleri yansıtmaktadır. Örneğin gökdelenler ihtişamlarıyla paranın gücünü sembolleştiren bir mekan olarak görülürken, kar amacıyla yapılmış gösterişli yapılar olarak da ifade edilmektedir (Güçlü, 2002: 11-12; Yılmaz, 2010). Castells günümüz kentlerini “teknolojik merkezli kentler” olarak görmektedir. Ona göre teknoloji mekanı değiştirirken, değişen mekan da bireyleri ve toplumsal yapıyı değiştirmektedir. Diğer bir ifadeyle değişen mekanlar günümüzde kırsaldan kopuşla “yoğun nüfuslu kentler” olarak ön plandadır. Ancak kentleşmenin herkes tarafından eşit şekilde değerlendirilememesi beraberinde toplumsal düzensizliği de getirmektedir. Düzensizlik sonucu oluşan “kriz” ortamı fiziksel tahribattan çok, sosyal tahribatı beraberinde getirmektedir. Yani mevcut kriz ortamı barınma, konut, alt yapı vb. gibi yalnızca niceliksel sorunları değil, sosyal yapıyı inşa eden aidiyet, bağlanma, yabancılaşma, güvensizleşme vb gibi niteliksel sorunları da ortaya çıkarmaktadır. Kenti ekonomik temelli açıklayan Castells, kentsel yapıyı ekonomiye, ekonomiyi ise “üretim, tüketim ve dağıtım” şeklinde üç sac ayağına dayandırmaktadır. Bunların herhangi birinde oluşan problemlerin toplumsal yapıyı derinden etkileyeceğini ifade etmektedir. Kapitalizmin kentsel kriz ortamını oluşturduğunu ve tetiklediğini dile getiren Castells, kentsel sorunları, kent sisteminin çelişkilerine dayandırmaktadır (Castells, 1997).

Lefebvre kentsel topluluğu tarım dışı üretimin yaygın olduğu sanayileşmeye odaklı bir topluluk olarak tanımlamıştır. Ayrıca kent analizlerinde sömürü, işbölümü ve yeniden üretim gibi kavramlarla da karşılaşılmaktadır (Lefebvre, 2003:4). Lefebvre’ ye göre, kentler kapitalist toplumda meta haline dönüştürülmüştür. Kent, üretim ilişkilerinin bireylerin yaşamlarında yeniden üretildiği küresel mekansal bir bağlamdır. Kapitalist sistem sonucu oluşan sosyal ilişkiler, gündelik yaşam pratiklerinde yeniden şekillenmektedir. Bu bağlamda Lefebvre kenti; mekân, günlük hayat ve kapitalist günlük pratikler çerçevesinde açıklamaktadır (Bal, 1999:129). Kenti yalnızca fiziksel olarak planlanmanın yeterli olmadığı, planlama gerçekleştirilirken gündelik pratiklerin ve toplumsal hayatın da dikkate alınması gerektiği fikri Lefebvre tarafından da dile getirilmiştir (Lefebvre, 2002:367). Özetle, Lefebvre mekânı ve mekana bağlı olarak kentsel yapıyı açıklarken onun, sosyal yapı üzerindeki belirleyici etkisini vurgulamaktadır. Ayrıca, sosyal ve mekânsal farklılıkların, mekânın sosyal bir ürünü olduğu düşüncesini ortaya koymaktadır. Sosyal ve mekânsal olanı birbirlerine ait ve

birbirinin parçası olarak diyalektik bir yaklaşım içinde ele almaktadır (Lefebvre, 2015; Özdemir, 2011).

Harvey' e göre kentleşmenin önemi, sanayi sermayesinin ürünlerine olan talebi arttırmasından kaynaklanmaktadır (Harvey, 2016). Kapitalizm krize girdiği nokta artık değer üretimidir. Artık değer üretiminin sağlanması üretim ilişkilerinde bir takım değişiklikleri beraberinde getirmektedir. Çalışma saatlerinin uzatılması bu duruma örnek olarak verilebilir. Bu durum aşırı birikime sebep olarak kar oranında gerilemeye sebep olmaktadır. Ortaya çıkan krizin çözümü için sermayenin fabrikalara, bürolara, konuta yatırım yapılması gerekliliği ön plana çıkmaktadır. Sermayenin bu gereklilikleri karşılaması için bilim ve teknoloji faaliyetlerine ağırlık vermesi gerekli görülmektedir. Aslında bu yatırımlar diğer yandan iletişim teknolojisi ve bilgisayarları yaygınlaştırmaktadır (Aslanoğlu, 1998:63). Bu bağlamda Harvey, kentleşmenin önemi ifade ederken, kentin sanayi sermayesine olan talebi arttırdığı gerçeğiyle ilişkilendirmektedir (Harvey, 1974:240). Harvey, kentsel rant teorisini açıklarken sermaye birikiminin dinamiğine ilişkin açıklamalarda bulunmaktadır. Kapitalist girişimciler arasında yoğun rekabetin olması, sermayenin aşırı birikmesine neden olmakta, bu durum ise krize sebep olmaktadır. Krizi aşma yolu ise sermayenin yatırıma yönlendirilmesiyle gerçekleşmektedir (Harvey, 1982; Akın, 2007: 47). Harvey' e göre kentsel rant kapitalist büyümesinin doğasında vardır ve sistem büyüdükçe rant da artmaya devam edecektir. Talep yoğunluğunun ve deyim yerindeyse “tüketim çılgınlığı”nın en belirgin yaşanacağı mekanlar kentlerdir. Bu sebeple mekan ekonomisinin canlı tutulduğu kentler, artık ürünün eritilmesini sağlayan önemli bir yerleşim alanıdır (Harvey, 2003). Kentin ayrıca siyasal bir mekanizma aracı olarak kullanıldığını belirten Pahl, kent ve sermaye ilişkisinde kent yöneticilerinin baskın rolünü vurgulamaktadır. Kentsel sermayenin/kaynakların dağıtımı kent yöneticileri tarafından sağlanmaktadır. Bu kapsamda kentsel faaliyetler, kararlar ve kaynakların eşitsiz dağılımı konusu kent yöneticileriyle de ilişkilendirilmektedir (Şengül, 2001:20). Tüm bu belirlemelerden hareketle söylenecek en net ifade; kentsel bir alanın oluşumunun “artık ürün” e bağlı olduğu gerçeğidir. Artık ürün; ekonomik ilişkileri artıran, buna istinaden yoğunlaşmayı, kentsel ilişkileri ve en nihayetinde kentsel bütünlüğü sağlayan ve geliştirendir. Bu sebeple kentin doğasını anlamlandırabilmek için ekonomik bütünleşmeyi sağlayan artık ürün tüm sosyal, ekonomik, mekansal, fiziksel, kentsel ilişkilerin özünü oluşturmaktadır (Harvey, 2003).

Özetle daha iyi bir kent oluşturmak bu kuramların ortak hedefi olarak dile getirilebilir. Kente ilişkin bu yaklaşımların hemen hepsi kente ait yalnızca fiziksel bir planma yapmanın yeterli olmadığı, sosyal, siyasal, kültürel yapılarında dikkate alınması gerektiği fikrinde birleşmektedir. Unutulmamalıdır ki kent, bireylerin yaşam alanıdır ve öznesi birey olan hiç bir olgu tek bir perspektiften değerlendirilemez. Çünkü birey çok boyutlu (sosyal, psikolojik, ekonomik, kültürel, tarihsel, ekolojik, siyasal) bir ögedir.

2.4. Türkiye’ de Kentleşme Süreci

Türkiye için hızlı kentleşme sürecinin tarihi 1950’lere uzanmaktadır. Kırın itici ve kentin çekici sebepleri bireylerin kente yerleşmeleri için önemli faktörler olarak belirtilmektedir. Kentleşme olgusu ekonomik, siyasi, sosyal birçok koşuldan etkilenerek gerçekleştiği için Türkiye’nin bu süreci geçirme aşamaları da farklılık göstermektedir. Bu aşamaları temel olarak üç döneme ayırmak kentleşme sürecini açıklamak için yararlı olacaktır.

*1923-1950 dönemi*ni ifade etmek gerekirse; bu dönem genel olarak düşük kentleşme sürecinin yaşandığı dönem olarak ifade edilmektedir. Osmanlı Devleti’nin çöküşü ve Cumhuriyetin ilanı ile birlikte kente ve kentleşmeye dair söylemler gelişmiştir. Ulus devletin kurulması ve ulus pazarın bütünleştirilmesine yönelik çabalar 1923 sonrası dönemde yerleşim düzenini belirleyen unsurlar olarak ön plana çıkmıştır. Cumhuriyet yönetiminin hammaddeyi limanlara ulaştırmayı amaçlayan ulaşım ağı, iç pazarın bütünleştirilmesi amacıyla daha da geliştirilmiş ve yönetim ülkeyi demir yolu ağı ile donatmıştır (Tekeli, 1981: 370). 1923 ve 5 dönemleri arasında tarımsal faaliyetlerde pazara dönük üretim gerçekleştirilmiş ve gelişkin ulaşım altyapısıyla Anadolu’ nun kent ve kasabalarının pazara açıldığı görülmüştür. Bu durum bir yönüyle bu mekanlardaki ekonomiyi daha canlı hale getirmiştir. Ayrıca yerel pazarı canlandırmaya ilişkin küçük sanayi kuruluşları ve hizmetler de gelişmeye yönelik çeşitli aşamalar kaydetmiştir. Bu değişim ve gelişim süreci, özellikle 1945’ ten sonraki süreçte daha da hızlanmıştır. Hem tarımsal faaliyetlerdeki değişim ve üretim artışları, hem de karayolu bağlantılarının geliştirilmesi açısından 1946-53 dönemi ön plana çıkmaktadır. Bu gelişmeyi kaydetmeyi sağlayan en önemli iki durum kamu yatırımlarının sanayiden tarıma ve altyapıya kaydırılması şeklinde ifade edilmektedir. Bu sayede İstanbul’ un hem ekonomik hem de demografik açıdan yükü de hafıflemiş olacaktır. Ancak İstanbul’ un, uluslararası boyutta bir

liman olduğu gerçeği de unutulmamalıdır (Ataay, 2011). Dönem boyunca kentleşme dinamiklerinin zayıf olduğu ifade edilmektedir. 1935’ te 3.802.642 olan kent nüfusu 1950’ de 5.244.337 olarak açıklanmaktadır (Işık, 2005:60). Bu artışın önemsiz bir değışiklik olduğu ifade edilebilir. Siyasal açıdan bakılacak olursa bu dönemde nüfusun belli bölgelere yayılması için; Ankara’ nın başkent yapılması, Anadolu’ nun farklı yerlerinde fabrikalar kurulması, İstanbul ile ulaşım bağlantılarının güçlendirilmeye çalışılması gibi yöntemler geliştirilmiştir (Keleş, 2002). Özetle güçlü bir kentleşmenin yaşanmadığı bu dönem sonraki dönemler için kentleşme hareketinin kaynağını oluşturmuştur.

1950-1980 dönemindeki kentleşme hareketleri ise; ithal ikameci sanayileşme modeliyle ilişkilendirilmektedir. İthal ikame modeli dışarıdan gelen (ithal edilen) ürünleri yurt içinde üretme stratejisidir. Bu model sermayenin ve emeğin, dolayısıyla nüfusun mekanda yeniden dağılımı konusunda etkili olmuş, ülke içindeki nüfus hareketlerine büyük ivme kazandırmıştır (Ataay, 2011). Politik arenadan etkilenen kentleşme olgusu çok partili döneme geçişle birlikte hızlanmıştır. Devletçi söylemler yerini liberal politikalara bırakmıştır. Politik söylemlerin ekonomiye yansması fazla zaman almamış ve bu durum kentleşmeyi hızlandırmıştır (Niray, 2002:12). 1950’de 5 milyon 244 bin olan kent nüfusu, 1960’da 8 milyon 860 bin olmuştur. Bu durumda kent nüfusunun on yılda % 69 oranında arttığı ifade edilmektedir (Başol, 1984:61). Bu dönem daha çok ekonomik ve tarımsal dönüşümlerin yaşandığı dönemdir. Tarımda makineleşme, kentleşme olgusunu hızlandıran temel olgulardandır (Keleş, 2008:73). Bu bağlamda 1950-1960 yılları arasındaki dönemde kırsal çözülmeye bağlı olarak kentleşme hareketleri hız kazanmıştır. 1960-1970 arasındaki dönemde ise çekici faktörlerin ön planda olduğu gözlenmektedir. Özellikle ulaşım politikasındaki gelişmeler kentleri çekici kılmıştır. Demir yolları stratejisi yerini karayollarına bırakmış ve ulaşım araçlarının çeşitlenmesi kentleri büyük ölçüde biçimlendirmiştir (Osman, 1998:142). 1970-1980 arası dönem; 1950’ den sonra kentleşme sürecinin en yavaş olduğu dönemdir. Bu durum siyasal, sosyo-ekonomik koşullar sebebiyledir. 1970 sonrası kalkınma hızı düşmüş, yatırımlar azalmış, ekonomik bunalımlar sonrası tarım dışı sektörde iş gücü talebi ise düşmüştür (Işık, 2005b:63).

Kentleşme sürecinde 1950-1980 arasındaki dönem değerlendirilirken ifade edilmesi gereken bir nokta kentleşme hızının sanayileşme hızından daha yüksek olması nedeniyle marjinal ve informal sektörün giderek artmasıdır. Kırsal alanlarda nüfusun artması ve tarımda sağlanan verimlilik ortaya emek fazlalığı çıkarmıştır. Sanayileşme ve gelişmeye

bağlı olarak kentlerde ortaya çıkan emek gereksinimi kırsal mekandaki emek fazlalığıyla karşılanmıştır. Hatta kentlere ihtiyaçtan daha fazla nüfus akışı sağlanmıştır. Denilebilir ki göç sanayileşmeyle aynı oranda yaşanmamıştır. Boratav' a göre kentlerde marjinal sektörün yaygın olması işte bu ortaya çıkan emek fazlalığının sanayi tarafından emilememesinin bir sonucudur. Bu sebeple hem küçük burjuvazi ile sınıf bilinci olmayan yoksulların karmasından oluşan hem de bu gruplardan ayrılıkları olan önemli bir kesim oluşmuştur (Ataay, 2011). Bu dönemde büyük ölçüde orta sınıf ve yeni kentlilerin damgasını taşıyan, sermayenin özellikle sanayide yoğunlaştığı yerleşimler ön plana çıkmıştır.

1980 sonrası dönem kentleşmenin hızlandığı dönem olarak ifade edilmektedir. Nitekim 1980 ve sonrası dönem bir çok olgunun değiştiği bir süreci işaret etmektedir. Oluşan kentleşme hareketlerinin bu süreçte önemli boyutlar kazandığını ifade etmek gerekmektedir. Yaşanan olguların ülkenin toplumsal, siyasi ve iktisadi koşullardan bağımsız olarak gerçekleşmediği muhakkaktır. Bu nedenle 1980 sonrası kentleşme hareketlerinde liberal ekonomi politikalarının etkisi görülmektedir. Serbest piyasanın ön plana çıkması da bu durumu etkilemiş ve sınıflı toplum yapısındaki uçurumu derinleştirmiştir. Bu durumun kente uyum sağlama sürecini olumsuz etkilediği belirtilmektedir. Gecekondulaşma hareketlerinin daha çok bu dönemde yaşandığı bilinmektedir. Özellikler 1990' lı yıllarda büyük kentleri bir kuşak gibi saran gecekonduyar yaygınlaşmıştır. Bu dönem kentleşme süreci açısından değerlendirildiğinde; Toplu Konut İdaresi' nin açılması, İmar ve İskan Bakanlığı' nın kaldırılması ve 1983-1984 yılında oluşturulan yasalarla yerel yönetimlerin yetkilerinin güçlendirilmesi şeklinde üç önemli başlık ortaya çıkmaktadır. Yerel yönetimin güçlenmesi; belediyelerin kaynaklarının artırılması, merkezi yönetimin kontrolünün azaltılması ve imar planıyla ilgili yetkilerin belediyeler devredilmesi şeklinde ön plana çıkmaktadır. Bu dönemin bir başka özelliği ise 3030 sayılı yasa gereği İstanbul, İzmir, Ankara gibi kentlerin “Büyükşehir” status kazanmasıdır (Tekeli, 1998: 23). Önceki dönemde merkezi yönetimin etkisi kentleşme hareketlerini şekillendirirken, bu dönemde mahalli idarelerin yetkilerinin güçlendirilmesiyle kentsel hayatın merkezi politikaları belirlediği ifade edilebilir. 1980 öncesi döneme ait yapılan çalışmaların bu dönemde kendini gösterdiği bilinmektedir. Önceki dönemde kent çevresine kurulan küçük ölçekli sanayi bölgelerinin kent merkezine etkisini bu dönemde görmem mümkündür. Ayrıca kent merkezinde bankacılık

ve finans hizmetleriyle, kamu ve özel hizmet kuruluşları görülmeye başlanmıştır. Farklı iş kolları ve sanayinin farklı kent mekanlarına dağılımı beraberinde ulaşım ve örgütlenme biçimlerinde de farklılıklar meydana getirmiştir. Nitekim konut alanlarının değişme ve dönüşme süreci de bu sebeple yeniden şekillenmiştir. Kentin çevresini saran gecekondu halkaları özel otomobillerin artmasıyla aşılmış, merkeze uzak alanlarda da yüksek gelire sahip kişilerin yerleşkeler kurmaya başladıkları görülmüştür (Tekeli, 2009: 132).

1980' li yıllardan itibaren dönüşen siyasi ve iktisadi yapılanmalar, kentleşme sürecinde de yenilikleri beraberinde getirmiştir. Şengül 1980 öncesi dönemi “emek gücünün kentleşmesi, 1980 sonrası dönemi “ sermayenin kentleşmesi” olarak yorumlamıştır (Şengül, 2009: 138). Çünkü bu dönemde kentleşme sürecindeki en önemli aşama sermayenin mekânsal dağılımındaki değişimi ve dönüşümüdür. Küresel dünya perspektifinde liberal ekonomi politikaları ön plana çıkmış ve bu durum Anadolu girişimcilerini hareketlendirmiştir. Dışa dönük ekonomik model onların dış ekonomiye entegre olmasını sağlamıştır. Bu değişimler Türkiye’ nin kentleşme sürecinde gözle görülür farklılıklar yaratmıştır. Alt yapı çalışmaları, üst yapıyla ilişkilendirilmiş, iletişim ve ulaşım yatırımlarına ağırlık verilmiştir. Böylece ülke genelinde kentleşme ağında bütünleşme sağlanmıştır. 2000’ li yıllarda Türkiye’ nin kentleşme durumu değerlendirilecek olursa; kentli nüfusun % 70’ lere dayandığı ifade edilmektedir. Bu itibarla kırsal nüfus ise yaklaşık % 30 dolaylarındadır. Bu verilerden hareketle Cumhuriyet tarihinin hemen başındaki demografik göstergelerin neredeyse tersine döndüğünü söylemek mümkündür. Cumhuriyetin ilanı itibariyle nüfusun %70’ inin kırsal alanda yaşadığı bilinmektedir. Günümüzde % 70’ i temsil eden kentli nüfusun çok büyük bir kısmının (% 98) büyük kentlerde (100.000 ve üzeri) yaşadığı düşünülürse, kentsel yaşam tarzının, Cumhuriyet Türkiye’sinin hakim yaşam tarzı haline geldiği rahatlıkla ifade edilebilir. Tüm bunlardan hareketle Türkiye artık hem demografik anlamda, hem kentleşme anlamında, hem de kentleşen yapının temsilcisi olan kentlileşmiş birey profilleriyle hızlı bir atılım içerisinde. Kısacası bir yüzyıldan daha kısa bir sürede geçirmiş olduğu büyük değişme ve dönüşümlerle, Cumhuriyet’in hemen başındaki “kırsal toplum” artık yerini “kentli toplum” a bırakmıştır ve günümüz toplum yapısında kentsel yaşam tarzının hakim olduğu ifade edilmektedir (Şahin, 2008:165).

Kırın iticiliği ve kentin çekiciliğiyle beraber kentleşme oranlarında artış olduğu sıklıkla ifade edilen bir durumdur. Bu açıdan birçok sebep bireylerin kent yaşamını tercih

etmelerini sağlamıştır. Kentleşmenin; ekonomik, sosyal, siyasi, teknolojik ve sosyo-psikolojik bir süreç olduğu ifade edilirse, kente göç etme nedenlerinin de bu faktörlerden bağımsız olduğu düşünülmemelidir. Bu bağlamda kentleşmenin ekonomik nedeni tarımda makineleşme sonucu ortaya çıkan işsizlik durumunun giderilmesi maksadıyla daha fazla gelir elde etmek için (daha fazla iş alanı, fabrikalar) kente yerleşme şeklinde ifade edilebilir. Kentin sosyal alanlarının/imkanlarının kıra oranla daha gelişkin olması kentin tercih edilme nedenleri arasındadır. Ayrıca kentte yaşamının bireye “prestij” sağladığı düşüncesi kentleşmenin psiko-sosyal nedenini oluşturmaktadır. Siyasi yönetim; tarım ve sanayi politikaları ile uluslararası anlaşmalar gibi sebeplerle kentleşme üzerinde etkili olabilmektedir. Bu durum devlet eliyle kentleşmenin desteklenmesi şeklinde siyasi/politik neden olarak ifade edilmektedir. Bir anlamda teknoloji de kentleşme hususunda oldukça etkilidir. Teknolojinin gelişmesi çalışma, ulaşım ve iletişim alanında büyük yenilikler meydana getirmiştir. Bu sebepten dolayı kent ve kırsal arasındaki etkileşim artmıştır (Kaya, 2007:47). Nitekim kentleşme olgusu çok boyutlu nedenlere bağlı olarak gerçekleşmekte ve gün geçtikçe hızını arttırmaktadır. Hızla ilerleyen bu süreç, çok boyutlu sorunları da beraberinde getirmektedir. Kentleşmenin yarattığı sorunlar toplumsal yapının şekillenmesinde oldukça etkilidir.

2.5. Türkiye’ de Kalkınma Planlarında Kentleşme Sorunsalı

Kavramsal olarak kentleşme bir gelişmişlik göstergesi olarak ifade edilmektedir. Bu süreç, hem sosyal hem de ekonomik açıdan kalkınmayı beraberinde getiren bir olgu olarak görülmektedir. Gelişmiş ülkelerde kentleşme; gelişmenin ve kalkınmanın bir göstergesi iken, ülkemiz açısından bakıldığında gelişme bir yana; kentleşme, sorunları içinde barındıran bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum aslında henüz yoğun bir nüfusu kaldıracak kadar hazır durumda olmayan kentlerin sanayileşme süreciyle birlikte dengesiz şekilde göç almasıyla açıklanmaktadır. Bu itibarla Türkiye’ de kentleşme sürecinin, akabinde bir takım sorunları da getirdiği belirtilmektedir. Bu sorunlar temel olarak ekonomik ve sosyal sorunlar olarak ifade edilmektedir. Ekonomik sorunlar; iş kaybı/ iş bulamama, tarım ve sanayi sektörleri arası dengesizlik, bölgeler arası kentleşmenin farklı düzeylerde olması, altyapı hizmetlerinde sorunlar, barınma problemi/konu ihtiyacı olarak ifade edilirken, sosyal sorunlar ise; çevrenin bilinçsiz kullanımı, plansızlık ve yerleşme düzensizliği, gelir dağılımının dengesiz oluşu, sosyal tabakalaşmanın artması, kültürel değişimlerin yaşanması, toplum hayatında

      /uyumsuzluk olarak sıralanmaktadır. Bunların yanısıra kentte planlama ve yönetim sorunları da görülmektedir (Sezal, 1992). Ayrıca konut ve barınma sorunuyla paralel olarak gelişen gecekondulaşma, en önemli sorunlar arasında ifade edilmektedir. Gecekondulaşmanın beraberinde getirdiği sağlıksız kentleşme/çarpık kentleşme; kentte yaşayan bireyleri fiziksel ve sosyal açıdan zorlamaktadır. Gelişmiş   lkeler için kentleşme olgusu kalkınmanın bir göstergesi olarak görülürken Türkiye’de sorunların göstergesi olarak ifade edilmektedir. Kırdan kente g     süreci, henüz üstyapı ve altyapı olarak yeterli olmayan kentlerde bireylerin yoğunlaşması şeklinde görülmekte ve bu durumun da çok boyutlu sorunlara geç olduğu ifade edilmektedir. Sorunların     m   ise sosyal politikalar/kent politikaları çerçevesinde giderilmeye çalışılmaktadır. Hem sosyal hem de ekonomik bir mekân olan kentlerin sorunlarına yönelik politikalar hızla artmaktadır. Özellikle 1960 yılından itibaren kentleşme politikalarının kalkınma planlarında yer aldığı görülmektedir.

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planında (1963-1967) ekonominin asıl olarak tarımsal faaliyetlerle gerçekleştirildiğine dikkat çekilmiştir. 1923 ve 1963 yılları arasındaki süreçte nüfusun iki katına çıkmış olması, kentleşme dinamiklerine rağmen nüfusun büyük çoğunluğunun hala (% 70) kırsal alanda yaşadığı belirtilmiştir. Bu nedenle tarım ve ekonomi ilişkisi geniş perspektifte ele alınmıştır (DPT, 1963).

Beş Yıllık Kalkınma Planının ikincisinde ise (1968-1972) kentleşmenin ileriki yıllarda daha yoğun olarak yaşanacağı öngörülmüştür. Planda büyük kentlerin gelişmesinin ekonomiye sağlayacağı fayda dile getirilmiş ve sanayinin talebine göre kentleşmenin destekleneceği belirtilmiştir. Bu durumun toplumsal kalkınma için önemli ve gerekli olduğu tartışılmıştır. Dikkat çekilen bir diğer durum ise bölgeler arası demgesizliğin ortadan kaldırılmaısına ilişkin tedbirler olmuştur. Bu nedenle Ankara, İstanbul vb. illere yoğun g     yaşanmaması için yeni merkezlerin oluşturulması konusu gündeme gelmiştir (DPT, 1967).

    nc   Beş Yıllık Kalkınma Planında (1973-1977) bir önceki planda görüşülen dengesiz kentleşme konusuna istinaden hızlı kentleşmenin kontrol altına alınmasının önemli ve gerekli olduğunun altı çizilmiştir.      büyükşehirde yaşayan nüfusun, toplam kent nüfusunun % 31,1’ ine denk gelmesi aşamalı kent olgusu oluşturmadığını kanıtlar nitelikte görülmüştür (DPT, 1972).

Beş Yıllık Kalkınma Planının dördüncüsünde (1979-1983) kentleşme olgusu ve toplumsal değişme arasında sıkı bir bağ olduğu gerçeği dile getirilmiştir. gecekonduların görülmeye başlanması bu döneme rastlamıştır. Kentte artan nüfus mevcut konutlarla ihtiyacını karşılayacak düzeyde olmayınca kentlerin çevresi gecekondularla sarılmıştır. O dönemde büyük kentlerdeki nüfusun yarısından fazlasının gecekondularla yaşadığı belirtilmiştir. Bu tarz bir kentleşmenin beraberinde bir çok sorunu getireceği muhakkaktır. Bu sebeple planda konut ve alt yapı ihtiyaçlarına ilişkin kaynakların artırılmasına yönelik tedbirler alınması konusu gündeme getirilmiştir (DPT, 1979).

Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planında (1985-1989) kırsal ve kente ait nüfus arasındaki dengesizliğin giderilmesi ve nüfusun yarısından fazlasının, nüfusu 200.000' den fazla olan kentlerde yaşıyor olması öngörülmüştür. Yatırım ve teşvik politikalarının kentlerde yaşam standartlarını yükselteceği belirtilmiştir. Bu bağlamda ekonomik faaliyetler ve sanayiye uygun yerlerin belirlenmesi çalışmaları başlatılmıştır. Dengeli yatırım sağlanması amacıyla özellikle orta büyüklükteki kentlerin iktisadi olarak canlanması amaçlanmıştır (DPT, 1985).

Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planında da (1990-1994) orta büyüklükteki kentler gündem konusu olarak belirlenmiş ve bu kentleri desteklenmenin önemli olduğu vurgulanmıştır. Bu bir anlamda büyük kentlerin yükünü de hafifletecek önemli bir adım olarak görülmüştür. Çünkü nüfusun büyük kentlere yığılması sağlık, ulaşım, eğitim, alt yapı vb. birçok soruna sebebiyet vermektedir. Orta büyüklükteki kentlerin de çekici konuma gelmesiyle bu sorunların azalacağı düşünülmektedir. Ayrıca kırsal bölgelerinde de yoğunlaşmayı önleyecek yeni yasal tedbir ve düzenlemelerin yapılması için çalışmalar başlatılmıştır (DPT, 1989).

Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planında (1996-2000) kentleşme olgusuna bağlı olarak kentlileşme konusu gündeme gelmiştir. Kırsal kente göç eden nüfusun kente uyum sağlama süreci ele alınmış ve kentlileşme sorunları üzerindeki çözümlere odaklanılmıştır. Bu bağlamda eğitsel uyum programlarının hazırlanması ve uygulanma konuları görüşülmüştür. Sivil toplum örgütleri, eğitim kurumları, kitle iletişim araçları ve gönüllü kuruluşlar ile işbirliği yoluna gidilmesi hedeflenmiştir. Böylelikle kentleşmenin sosyal yönüne (uyum, bütünleşme) ağırlık verilmesi gerekliliği öngörülmüştür (DPT, 1996).

Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planında ise (2001-2005) hızlı kentleşmeye bağlı olarak hızlı bir toplumsal değişimin yaşandığı/ yaşanmaya devam edeceği belirtilmiştir. Bu açıdan kültürel uyum sorunu yaşanmaması ve kültürel yozlaşmaya fırsat verilmemesi amacıyla kentlilik bilincine yönelik çalışmalar yapılacağı konusu gündemde olmuştur (DPT, 2001).

Dokuzuncu Kalkınma Planında (2007-2013) kente gelen yoğun nüfusun çarpık kentleşmeyi yarattığı, bu çarpık kentleşmenin ise huzur ve güveni ortadan kaldıracabileceği üzerine vurgu yapılmıştır. Sosyal sorunların, toplumsal bütünlüğü ve uyumu tehdit edebileceği ortamlar hazırladığı belirtilmiştir. Bu kapsamda topluma uyumu ve aidiyeti geliştirici önlemler üzerinde durulmuştur. Kırdan kente göç eden vasıfsız bireyin işsizlik riskini azaltmak amacıyla istihdam politikalarının gözden geçirilmesi hedeflenmiştir. Metropoller küresel rekabete hazır hale getirmek için iş ve yaşam ortamını kapsayan bütüncül bir gelişme stratejisinin geliştirilmesi amaçlanmıştır (DPT, 2007).

Onuncu Kalkınma Planında (2014-2018) “İnsan İçin ve İnsanla Beraber Kalkınma” yaklaşımının hayata geçirilmesi planlanmıştır. Üretimde refah artışına ilişkin hedefler ortaya konmuştur. Çevreye duyarlı politikaların geliştirilmesi, kırdan ve kentte sürdürülebilir bir yaşam kalitesi oluşturulması, bölgelerarası dengeli bir değişim yaşanması, ülkemizin küresel ölçekte çok taraflı ilişkiler içinde olması konusunda gerekli politikalara yer verilmiştir (DPT, 2013).

Özetle ülkelerin kalkınması ve gelişmesi için politikalar büyük önem arz etmektedir. Bu sebeple kentleşmeye dair politikalar mikro ölçekte kentlerin, makro ölçekte ise ülkelerin gelişimine ve kalkınmasına hizmet etmektedir. Bireylere/toplumlara yaşam alanı sunan kentler, hem toplumsal değişim sürecinden etkilenen, hem de bir çok toplumsal değişim hareketini tetikleyen bir süreç olarak ifade edilmektedir.

2.6. Toplumsal Değişmeye ilişkin Kavramsal Açıklamalar

Toplumsal değişim kavramı, toplumsal gelişim ya da ilerleme kavramından ayrılmaktadır. Ayrılan yönü onun değer yargısı taşımadığı gerçeğinden hareketle ifade edilmektedir. Bu yüzden belirtmelidir ki toplumsal değişim kavramı öznel bir kavram değil, aksine bilimsel ve nesnel bir kavramdır. Oysa toplumsal gelişim ya da ilerleme

kavramları ya belli bir değer yargısı taşımakta ya da belli bir ölçüte göre ve belli bir hedefe doğru olan değişmeyi belirtmektedir. Bu nedenle değişme ile gelişme ve ilerlemenin birbirinden çok farklı kavramlar olduğunu belirtmek gerekmektedir. Değişme kavramı; ekonomide kalkınmayı/büyümeyi belirtmekte, siyasal ve kültürel terminolojide evrim ve devrim kavramlarıyla ilişkilendirilmektedir. Ancak toplumsal değişme kavramı bunların çok daha ötesinde daha genel bir kavramdır. Modernleşme kavramını ifade ederken de değişme kavramından bahsedilir ancak denilebilir ki modernleşme değişmenin özel bir halidir. Özetle belirtmek gerekir ki, toplumsal değişme kavramı; bütün değer yargılarından arınmış, her türlü özel durumu kapsayan, bu nedenle de evrensel ve nesnel olan bilimsel bir kavramdır (Kongar, 2007:59).

Öncelikle değişme, bir yapının işlevlerinde oluşan yeni bir yapılanma biçimidir (Smith, 1976:6). Değişme, miktar ve zaman bakımından farklı boyutlarda ele alınmaktadır. Miktar olarak geniş/büyük ya da dar/küçük ölçekli olarak nitelendirilirken; zaman bakımından uzun ya da kısa süreli olarak adlandırılmaktadır. Toplumsal değişme ise; her dönemde ve her toplumsal yapıda gözlemlenebilecek bir olgudur (Güven, 1999:214). Kavram, toplumsal yapıda oluşan nitel ve nicel farklılaşmaları açıklamak için kullanılmaktadır (Erkal, 2004: 227) Değişme bir açıdan denge ve uyum arayışı olarak da nitelendirilmektedir Çünkü toplum hayatında uyumun/dengenin olmadığı zamanlarda toplum/toplumsal yapı çözülmüş ya da çözülmeye hazır görülmektedir (Ozankaya, 1999:13).

Değişmenin her toplumsal yapıda ve her gerçeklikte var olduğu fikri asırlar öncesinden dile getirilmiştir. evrensel ve sürekli olduğu gerçeği asırlar öncesinden fark edilmiş ve dile getirilmiştir. “Dünyada değişme hariç hiçbir şeyin sabit olmadığını” söyleyen Herakleitos/Heraklius “Bir kişinin aynı nehirde iki kez yıkanamayacağını belirtmiştir” (Özkalp, 2011:295; Giddens, 2000:551). Çünkü, O’ na göre bir kere girilen nehir ikinci girişte aynısı değildir. Hem kişi hem de su artık farklıdır. Bu sebeple değişme toplumsal yapının vazgeçilmez bir karakteristiği olarak ifade edilebilir. Özetle toplumsal değişme Doğan’ ın (1995) ifadesiyle; “toplumu meydana getiren kurumlar başta olmak üzere toplumsal ilişkilerde ve toplumsal yapıda mevcut durumdan yeni/ başka bir duruma geçiş” olarak belirtilmektedir. Bu anlamda değişme, farklılaşma olarak da yorumlanmaktadır.

2.6.1. Toplumsal Değişmeyi Etkileyen Faktörler

Toplumsal yapı değişmeden kaçınılmaz olarak etkilenmektedir. Bu durum hakkında Kıray bir kaç unsur belirtmektedir. Toplumsal yapının ögeleri birbiriyle bağlantılıdır. Bu sebeple değişimin rasgele gerçekleşmediği ifade edilmelidir. Toplumsal yapıda bir ögenin değişmesi tüm toplumsal yapıyı etkilemektedir. Toplumsal yapının bütün unsurları aynı şekilde değişmemekte, hızı ve miktarında farklılıklar oluşabilmektedir. Değişimin meydana gelmesi toplumsal yapının bütünlüğünü bozmamakta, toplumsal yapı yeri bir form kazanmaktadır. Tüm bunlardan hareketle toplumsal yapının dengeleme mekanizmasıyla hareket ettiği ifade edilmektedir (Kongar, 2007:173). Maconis ve Plummer toplumsal değişmeyi dört temel karakteristiklikle açıklamaktadır;

1. *Boyutları toplumdan topluma farklılaşsa da toplumsal değişme her yerde olur:* Toplumların değişimleri kaçınılmaz olarak var olsa da değişim hızları bakımından farklılık gösterebilmektedir. Bu açıdan bazı değişimler hızlı, bazıları ise yavaş gerçekleşmektedir. Bu durum geleneksel ve modern toplum yapısında daha net örneklendirilebilir. Sanayi sonrası toplum yapısında değişim daha hızlı gerçekleşirken, kırsal bir toplumsal yapıdaki değişim daha uzun zamana yayılmaktadır. Yani cemaat hayatındaki değişim cemiyet hayatındaki değişimden daha yavaştır. Farklı bir açıdan aynı kültür içinde bazı alanlardaki değişim hareketlerinin hızı da farklılaşmaktadır. Teknoloji daha hızlı değişirken, ahlaki unsurlardaki değişim daha yavaş gerçekleşmektedir.

2. *Toplumsal değişim bazen planlı; fakat çoğunlukla da planlanmamış bir şekilde olur:* Sanayi toplumları, herhangi bir tür değişimi aktif olarak desteklemektedir. Örneğin ulaştırma ağını hızlandıran ve yaşam pratiklerini kolaylaştırmayı amaçlayan otomobil, yaygın olarak toplumları derinden etkilemiştir.

3. *Toplumsal değişim uyumsuzluklar yaratır:* Toplumsal değişimin olumlu ve olumsuz neticeler ortaya çıkardığı muhakkaktır. Örneğin kapitalizmde işçi-işveren çıkar çatışması için yeni bir üretim ve yaşam biçimi olan kapitalist sistem, alt sınıf tarafından eleştirilirken, üst sınıftan destek görmüştür.

4. *Bazı değişimler diğerlerinden daha önemlidir:* Toplumsal bazı değişimlerin etkisi kalıcı, bazıları ise geçici olmaktadır. Bu sebeple kalıcı olan değişiklikler daha önemli görülebilmektedir. Örneğin moda kavramına ilişkin olarak kılık kıyafette yaşanan değişimlerin geçici olduğu, teknolojik gelişmeler ve buna bağlı olarak toplumların

kalkınmasının ise daha köklü değişimler olarak değerlendirildiği bilinmektedir (Bozkurt, 2006:332-333).

Literatürde toplumsal değişmeyi etkileyen faktörlere ilişkin değişik fikirler mevcuttur. Giddens; fiziksel çevre, politik örgüt ve kültürel unsurları toplumsal değişmeyi etkileyen üç ana faktör olarak değerlendirmektedir. Toplumsal yapıda yaşanan tüm değişimlerin ekonomik, kültürel ve siyasi olduğunu belirtmektedir (Giddens, 2000). Doğan ise bu üç faktörü, “zaman, mekan ve insan” olarak ifade etmiş ve değişimin altındaki dinamikleri demografi, ideoloji, teknoloji, çıkar ve mücadele olarak özetlemiştir (Doğan, 1995:181-183). Özkalp’ a göre ise toplumsal değişmeyi; sosyal koşullar, yeni icatlar ve kültürel değerler etkilemektedir (Özkalp, 2011:298). Tarihsel süreçte, toplumların kaçınılmaz olarak sürekli değiştiği belirtilmektedir. Medeniyetler, yönetim sistemleri, ticari ilişkiler, ideal insan tipleri yavaş ya da hızlı bir değişimle farklılaşmıştır (Zimmerman, 1964:34-36). Bu nedenle her toplumun iç ve dış etkilerle bir takım değişimler gösterdiği belirtilebilir. Yeni bir anlayış veya yeni bir tekniğin özümsemesi, yaşam tarzının bu sebeple yeniden düzenlenmesini gerekli kılmaktadır (İşçi, 2000:55). Özetle toplumsal değişme, tüm toplumsal yapıyı derinden etkisi altına alan ve mevcut durumdan farklılaştıran bir güce sahiptir.

2.7. Toplumsal Değişmeye İlişkin Kuramları

2.7.1. Makro Kuramlar: Organizmacı, Evrimci, Diyalektik Modeller

Bir çok toplumsal boyutla ilişkili olan toplumsal değişme kavramı üç temel kuram çerçevesinde değerlendirilmektedir. Bunlar genel çerçevede makro (büyük boy), mezo (orta boy) ve mikro (küçük boy) kuramlar olarak isimlendirilmektedir.

Toplumsal değişme sürecini açıklayan Makro Kuramların ilk grubu Organizmacı Modellerdir. Bu model, medeniyetleri/toplumsal yapıyı canlı bir organizmaya benzetmektedir. Toplumların da organizmalar gibi doğup, büyüyüp, ölen/yok olan varlıklar gibi görülmesi gerektiğini ifade etmektedir. “Organizmacı” modellerin önemli temsilcileri İbn Haldun, Danilevsky, Spengler, Kroeber ve Toynbee’ dir. Bu beş kuramcı çalışmalarını tarihsel incelemelere dayandırmıştır. İbn Haldun İlmi Tabiat-i Umran adlı çalışmasıyla toplumların düzeni, işleyişi ve değişimleri hakkındaki genel kuralları ortaya açıklamaya çalışmıştır. Toplumsal değişmeyi açıklarken; coğrafi koşulların, iş bölümünün, evrimin

etkisinin toplumsal yapı üzerinde kaçınılmaz olduğunu belirtmiştir (Arslan, 1987). Danilevsky uygarlıkların doğma, gelişme ve ölmeleriyle ilgili kanunlar öne sürmüştür. O'na göre insanlığın ilerlemesi doğrusal ve tek yönlü bir hareket değildir (Babadallı, 2003). Spengler de toplumsal değişmeyi kültürel boyutuna değinerek açıklamaktadır. Kùltürleri organizmaya benzeterek tarihi organizmaların ortak biyografisi olarak görmektedir. Kroeber, yüksek kùltürler dediğı kùltürdeki değışme sorunlarını ve bu kùltürlerin bilim, felsefe, sanat gibi sistemlerini değerlendirmiştir. Toynbee ise toplumun organizma gibi büyüyüp, güçlenip, verimlileştğini söylemektedir. Fakat bu olgunlaşma aşamasında örgütsel katılık, toplum herhangi bir meydan okumayla denk gelene kadar sürmektedir. Karşı çıkıp devam ederse yeni bir dinamizm kazanmakta ve gelişmeye devam etmektedir. Toynbee, toplumsal değışmeyi “meydan okuma” kavramıyla ilişkilendirmektedir (Kongar, 2007).

Makro Kuramların ikinci grubu Evrimci Modellerdir. Bu model, insanlığın doğrusal bir çizgi şeklinde gelişerek değıştiğini ifade etmektedir. Evrimci yaklaşımın temsilcileri yedi model öne sürmüşlerdir. Bunlar evrim düşüncesi etrafında birleştiğı için benzer görünse de aslında birbirinden önemli ölçülerde farklılaşmaktadır. Örneğın Childe, insan ve doğa arasındaki ilişkiyi “teknoloji” ile açıklamıştır. Spencer ise “müdahalesiz evrim” kavramıyla evrimin daha çok biçimiyle alakalı açıklamalar yapmış ve devam eden bir süreç olarak değerlendirmiştir. Evrimci bir bakış açısına sahip olan Comte, insanlık tarihini, üç aşamada (teolojik, metafizik, pozitif) incelemiş ve tüm toplumların bu üç aşamayı yaşayarak gelişim aşamasına ulaşacağını ifade etmiştir. Weber, toplumsal yapı-kùltürel yapı ikilisinden hareket ederek, toplumsal değışme sürecinde otorite ve lidelik kavramları üzerinde durmuştur. Durkheim, demografik değışmelere karşı ilişkilerin dayanışma ve işbirliğinden iş bölümüne kaydığını vurgulamıştır. Gökalp ise, evrimci modelleri, Türklerin uluslaşması amacıyla kullanan önemli bir Türk düşünürüdür. “Üçlü Devrim (sibernasyon devrimi, silah devrimi, insan hakları devrimi) Komitesi Bildirisi” evrimci bir görüşün, yirminci yüzyılın ikinci yarısında ve belli bir toplumda (A.B.D.) nasıl yansıdığının en güzel örneklerinden biri olarak ifade edilmektedir (Kongar, 2007:88). Huxley'e göre evrim “kendi kendini devam ettiren, kendi kendine değışen ve kendi kendini aşan, zaman içinde doğrusal olan, bu sebeple geriye dönemeyen yenilik, farklılık, daha karmaşık örgütlenme ve artan bilinçli zihinsel etkinlik yaratan bir süreçtir” (Fazlıoğlu, 1992:17). Evrim kuramcıları değışimin sürekli ve uyumlu olduğunu vurgulamaktadır.

Makro Kuramların üçüncü grubu ise Evrimci Modellerin özel bir şekli olan Diyalektik Modellerdir. Bu model evrim sırasında meydana gelen her aşamanın kendisinin zıddını yarattığını ifade etmektedir. Diyalektik anlayış, tarihsel süreç içerisinde daha çok hareket eden ve değişen anlamlarında kullanılmıştır. Diyalektik kavramı açıklanırken dört temel kuraldan hareket edilir. İlki herşeyin zamanla değiştiği gerçeğidir. İkinci olarak değişme esnasında tüm unsurların birbirini etkilediği düşünülür. Herşeyin kendi zıddını yarttığı fikri üçüncü ilkeyi oluştururken, dördüncü aşamada belirtilen niceliği değişen olguların belli bir süre sonra nitelik üzerinde de etkili olduğu meselesidir. İlk olarak Herakleitos' la şekillenen diyalektik daha sonra Platon, Aristo, Kant tarafından da kullanılmıştır. Bir düşünce sistemi olarak ise daha çok Hegel tarafında şekillendirilmiş ardından ise Marx ve Engels gelmiştir. Marxizmin diyalektik bakış açısındaki özgünlüğü onu tarihe uyarlaması olmuştur. Sorokin ve Marx tarafından şekillenen modelde mevcut sosyal gerçekliklerin, kendisinin zıddı olan bir başka gerçekliği yaratması ilkesine dayanmaktadır (Kongar, 2007:121). O halde denilebilir ki; toplumsal gerçekliklerin özünde kendi zıddını yaratan bir süreç barındırması diyalektik modelin temelini oluşturmaktadır.

2.7.2. Mezzo Kuramlar: Yapısal-Fonksiyonel ve Çatışmacı Modeller

Mezzo kuramlar ise Yapısal-fonksiyonel Model ve Çatışmacı Model çerçevesinde toplumsal yapıyı ve toplumsal değişmeyi analiz etmektedir. Yapısal-fonksiyonel Modele göre her yapı işlevi neticesinde gelişmektedir. Yani işlevi/fonksiyonu olmayan hiç bir yapı gelişme göstermez. Denilebilir ki, yapılar foksionları yaratmaz, fonksiyonlar yapıları oluşturur. Yani insan kulağı olduğu için duymaz, işitme fonksiyonunu yerine getirmek için kulağı gelişmiştir.

Yapısal-fonksiyonel Modelin özündeki durumlardan bir diğeri tüm toplumsal yapıların, toplumsal sistem içinde fonksiyonel olduklarıdır. Bu sebeple her toplumsal yapı, toplumsal sistem için vazgeçilmez olarak görülmektedir. Yapısal-fonksiyonel yaklaşımlar grubunda beş isim ön plana çıkmaktadır. Bunlar Parsons, Merton, Cancian, Ogburn ve Kıray'dır. Parsons'un değişme modeli farklılaşma fikrine dayanmaktadır. Farklılaşma sürecinde çeşitli fonksiyonlar kendi yapılarını oluşturmaktadır. Merton süreci "anomi" kavramıyla açıklamaktadır. O, anomie kavramını toplumsal çevre ve kültürel çevre arasındaki uyumsuzluğu ifade etmek için kullanmaktadır. Cancian ise fonksiyon kavramı üzerinde durarak, her fonksiyonun belirli ihtiyaçları karşıladığını belirtmektedir. Ogburn' a

açısından sosyal değişme kültürel evrim neticesinde oluşmaktadır. Kültürel evrimi tanımlayan unsurları ise icat, birikim, yayılma ve uyum sağlama şeklinde sıralamaktadır. Toplumsal değişme deyince akla ilk gelen isimlerden biri olan Kıray, “tampon kurum” kavramıyla sosyolojiye önemli katkılar sağlamıştır. Toplumu dengede tutabilmek ve değişmeyi sancısız olarak geçirebilmek için toplumsal yapı yeni kurumlar oluşturmaktadır. Böylelikle toplum uyum ve denge düzenine kavuşmaktadır (Kongar, 2007). Yapısal-fonksiyonalist kuramın belli başlı özellikleri şunlardır;

- Her toplum belli ögeler toplamıdır.
- Toplamlar kendilerini oluşturan ögelerin uyumlu bütünleşmesine sahiptir.
- Toplumdaki her öge toplumun fonksiyonlarının yerine getirmesine yardımcı olmaktadır.
- Her toplum üyelerinin düşünce birliğine dayanmaktadır (Tezcan, 1984:66-67).

Mezzo Kuramlardan olan Çatışmacı Modeller ise; toplumun ahenkli ve bütünleşmiş bir varlık olduğu görünüşünün karşısı olarak ifade edilmektedir. Çatışma modeline göre toplum içinde çatışan unsurların varlığı kaçınılmazdır. Toplumsal değişmeler bu unsurların itici gücü sonucu oluşmaktadır. Toplum içindeki çatışma durumu yapısal fonksiyonel model açısından olumsuz olarak değerlendirilmekte adeta hastalık olarak görülmektedir. Ancak bu durum çatışmacı modele göre olumlu ve doğal bir durumdur. Hatta toplumun gelişimine katkı sağlayan önemli bir unsur olarak değerlendirilmektedir. Çatışmacı modelin önemli isimleri arasında Pareto ve Dahrendorf ön plana çıkmaktadır. Pareto’ nun toplumsal değişme kuramı, “seçkinler dolaşımı” kavramında belirlenmektedir. O’na göre toplum alt ve üst (seçkinler) tabakası olarak ikiye ayrılmaktadır. Seçkinler yönetici sınıfı, alt tabaka ise yönetilen sınıfı yansıtmaktadır. İki tabaka arasındaki farklılıklar ve değişmeler toplumun dinamizmini yansıtmaktadır. Dahrendorf ise toplumdaki otorite ilişkilerinin sistematik olarak çatışma yarattığını ifade etmektedir. Otorite sahibi olanlarla olmayanlar arasında çıkar çatışmaları meydana gelmekte ve toplum bir yönüyle değişme süreci yaşamaktadır (Kongar, 2007:185). Özetle çatışmacı kuramların varsayımları şunlardır (Appelbaum, 1982:74);

- Tüm toplumlar her an değişme gösterir; toplumsal değişim evrensel bir durumdur.
- Tüm toplumlar, her an çatışma yaşayabilir; toplumsal çatışma da evrensel bir durum olarak görülmelidir.

- Toplumdaki her unsur, toplumun değişimine katkı sağlamaktadır.
- Her toplum, üyelerinin başkaları tarafından dizgelenmesine dayanmaktadır.

2.7.3. Mikro Kuramlar: Grupsal ve Bireyci Modeller

Mikro Kuramlar toplumsal değişme sürecini grupsal ve bireysel modellerle açıklamaktadır. Bu sebeple diğer açıdan sosyal psikolojik ve psikolojik kuramlar olarak ifade edilmekte, bir yönüyle etkileşimci model olarak da bilinmektedir.

Grupsal Modeller sosyal psikoloji tarafından geliştirilmiştir. Grup kavramı, aynı amaç için çabalayan, ortak inançla hareket eden ve birbirleriyle ilişki ve etkileşim halinde olan birey topluluğu şeklinde açıklanabilir. Sosyoloji literatüründe en sık kullanılan grup kavramı; birincil ve ikincil grup kavramlarıdır. Birincil grup; üyeleri arasında sıcak ve samimi ilişkiler olan, üyelerinin nisbeten sabit olduğu, etkileşimin duygusallığa dayandığı, yüzyüze ilişkinin yaygın olduğu grup şeklinde tanımlanmaktadır. Aile ve arkadaş grubu toplumsal yapı içinde birincil gruplara örnek olarak verilebilir. Öte yandan ikincil grup; üyelri nisbeten değişen, üyeler arasındaki ilişkinin duygusallığa dayanmadığı, ve genellikle ilişkilerin yazılı kurallarla belirlendiği belli amaç doğrultusunda hareket eden grup şeklinde açıklanmaktadır. Kurumsal ve bürokratik ilişkiler ikincil grup ilişkilerine örnek olarak verilebilir (Kongar, 2007).

Grupsal modeller grup aracılığıyla bireyde sağlanan değişme ve grubun tüm üyelerinde sağlanan değişme şeklinde iki biçim üzerinde durmaktadır. Aslında bu iki değişme biçimi birbirine benzer niteliktedir. Çünkü ister küçük grup içinde tek bir bireyin tutumunun değişmesi ile tüm grup üyelerinin tutumunun değişmesi birbirini yakından etkileyen iki süreç olarak değerlendirilmektedir. Bu modelin önci isimleri arasında Moreno ve Homans yer almaktadır (Lundberg ve Shrag, 1970:75).

Mikro Kuramlardan Bireyci Model ise; toplumsal değişmeyi en küçük birime yani bireye indirgeyerek açıklamaktadır. Bu modelin belirrtiği ana fikir; toplumsal değişmenin, birey eksenli oluşum gösterdiği gerçeğidir. Bireyin toplumsal süreç içerisinde karşılıklı ilişki ve etkileşim içinde olması değişmenin asıl dinamiğini oluşturmaktadır. Bireyin tutumu toplumu, toplum da bireyin tutumunu etkilemektedir. Fakat bu etkileşimin esas noktası bireyin özelliklerinin önemli bir unsur olarak görülmesidir. Bu modelin öncü

isimleri arasında McClelland, Riesman, Zollschan, Hagen bulunmaktadır (Kongar, 2007:213).

Özetle toplumsal değişme kavramını açıklayan tüm kuram ve modeller aslında toplumsal yapıyı analiz etme amacına hizmet etmektedir. Toplumsal yapının analizi, kurumların toplumsal değişme sürecinden ne denli etkilendiğinin bir diğer ifadesidir. Toplumsal yapının temeli aile kurumundan oluşuyorsa, muhakkak ki toplumsal değişme süreçleri ailenin yapısında da etkilere neden olmaktadır.

2.8. Aile Kurumuna İlişkin Kavramsal Açıklamalar

Toplum birbiriyle ilişki içinde olan kurumların etkileşimiyle devamlılığını sürdürmektedir. Eğitim, sağlık, din, siyaset gibi kurumların en temelinde aile kurumu mevcuttur. Bu sebeple aile kurumu, toplumsal yapının şekillenmesinde oldukça etkilidir. Aile, en öz ifadeyle toplumun en küçük yapı taşı olarak açıklanmaktadır ve işlevleri sebebiyle tüm toplumlar/toplumsal yapı için en önemli kurumdur. Aile; evrensel bir kurumdur ancak toplumsal değişme süreci, ailenin işlevlerinde de farklılıklara sebebiyet vermiştir. Bu sebeple modern toplum ile geleneksel toplum aileye farklı işlevler yüklediğinden aileye ilişkin açıklamaları da birbirinden oldukça farklıdır (Bozkurt, 2006:259). Toplumsal yapı değiştikçe ailenin işlevlerinde ve aile üyeleri arasındaki beklentilerde farklılıklar gözlenmiştir. Bu açıdan değerlendirildiğinde aile; birbirleri arasında doğrudan akrabalık bağı olan bireyler topluluğu şeklinde açıklanmaktadır (Giddens, 2000:173). Ayrıca biyolojik ilişki nedeniyle insan neslinin devamını sağlayan, ilk toplumsallaşma yeri olan, karşılıklı ilişkilerin belli kurallar çerçevesinde gerçekleştirildiği, maddi ve manevi kültür kuşaktan kuşağa aktaran, biyolojik, psikolojik, ekonomik, toplumsal, hukuksal vb. yönleri bulunan toplumsal bir birim olarak da açıklanmaktadır (Sayın, 1990:2).

Aile, bütün toplumlarda önemli bir sosyal kurum olarak ifade edilmektedir (Doğan, 2009; Giddens, 2000; Arslantürk ve Amman, 2001; Ozankaya, 1999). Aile; üyelerinin fiziksel, sosyal, duygusal bir çok ihtiyacına birincil derecede cevap vermektedir. Bu nedenle aile kurumunun bireylerin barınma ve bakım, sevgi ve şefkat, öğrenme ve öğretme gibi gereksinimleri doğrudan giderdiği bilinmektedir (Birekul ve Yılmaz, 2001:104). Bireysel ve toplumsal ihtiyaçları birincil kurum olarak ailenin toplumun diğer

kurumlarıyla da ilişki içinde olduğu bilinmektedir. Aile toplumun temeli olarak görülmekte ve korunması gereken en önemli sosyolojik birimdir. Yurttaş vd. (1998) aileyi; anne, baba ve çocuklardan meydana gelen en küçük sosyal birim şeklinde tanımlamış ve ailenin işlevlerini temel olarak aşağıdaki şekilde sınıflandırmıştır (Yurttaş vd., 1998).

- *Biyolojik işlev*, neslin devamlılığının sağlamak,
- *Ekonomik işlev*, temel ihtiyaçları karşılamak,
- *Sosyal işlev*, sosyal güvenlik, eğlence, eğitim, sağlık gibi ihtiyaçları karşılamak,
- *Kültürel işlev*, kültürün nesilden nesile aktarılmasını sağlamak,
- *Psikolojik işlev*, güven ve sevgi ihtiyacını karşılanmak,

Bu itibarla ailenin yukarıda ifade edilen ihtiyaçları karşılama konusunda önemli roller üstlendiği belirtilmelidir. Bu işlevlerin/fonksiyonların bir arada ve uyumlu bir şekilde karşılanması, en özelde bireyin daha genelde ise toplumun mutluluk ve refahı için önemlidir. Bireyleri mutlu olan toplum, ekonomik, siyasi ve sosyal hayattaki başarısıyla güçlü bir ülkenin oluşmasına da zemin hazırlamaktadır.

2.9. Aile Kurumuna İlişkin Kuramsal Açıklamalar

Toplumun temel birimi olan ailenin, hem yapısını hem de ailede gerçekleşen değişmeyi açıklamak için farklı yaklaşımlar ön plana çıkmıştır. Bunlar temelde Sembolik Etkileşimcilik, Yapısal İşlevselcilik, Çatışmacı ve Feminist Yaklaşım olarak dört grupta ele alınmaktadır.

2.9.1. Semboller ve Anlamlar Çerçevesinde Aile: Sembolik Etkileşimci Yaklaşım

Bu kuramın en önemli savunucusu George Herbert Mead ve öğrencisi Herbert Blumer olarak gösterilmektedir. Blumer' in konu ile ilgili temel fikri, bireylerin kendi eylemlerine karar vermeden önce karşısındaki kişinin hareketlerini yorumlamaya giriştiği yönündedir. O sosyal bir varlık olan bireyin anlamlandırma ve yorumlama sürecine girmeden eyleme geçmediğini ifade etmektedir. Bu süreç içerisinde semboller ve işaretlerin anlamı önem kazanmaktadır. Bu sebeple yaklaşım adını sembollerin etkileşime girmesinden almış ve “Sembolik Etkileşimcilik” denilmiştir (Karkıner ve Kasapoğlu, 2011:5). Genel olarak ifade etmek gerekirse; birey ve dünyasındaki ilişki “anlamli” ve “karşılıklı” ilişkilere dayanmaktadır. Bu sebeple iki varsayım bu yaklaşımın temel

varsayımı olarak belirtilmektedir. İlki “birey dünyayı ona yüklediği anlam çerçevesinde algılar”, ikincisi ise; “anlamlar, karşılıklı ilişki sürecinde oluşturulur” ifadeleridir (Canatan, 2013:43). Sembolik etkileşimciler toplumsal etkileşimi, sembolik olan ve sembolik olmayan olarak iki kategoriye ayırmaktadır. Sembolik olmayan etkileşimde, birey diğerinin davranış ve eylemlerine hemen yanıt verirken; sembolik olan etkileşimde birey eylemi yorum süzgecinden geçirmektedir. Yani ikincisinde doğrudan tepki vermenin yerini anlamlandırma ve yorumlama süreci almaktadır (Wallace, 1969:237).

Sembolik Etkileşimci Yaklaşımın temel argümanı, fiziksel bir çevre gibi bireylerin sembollerle ilişkili olarak yaşadığıdır. Bireyin davranışları, kendi eylemlerine ve başkalarının davranışlarına verdiği anlamı yansıtmaktadır. Bu perspektiften aile kurumu değerlendirildiğinde; aile üyelerinin davranışları/dinamikleri ve ilişkileri analiz edilmektedir. Aile içi dinamikler; roller, iletişim ağı, karar alma ve toplumsallaşmayı içermektedir. Aile üyelerinin her biri birkaç tanımlanmış role sahiptir ve etkileşimde bulundukları bireyler vardır. Üyeler ailenin karşılaştığı iç dış durumlarda rollerini tanımlamakta ve duruma göre hareket etmekte/eyleme geçmektedir. Her aile üyesinin birbiriyle ilişkili olması aile kurumunun bir etkileşim örüntüsüne aracılık ettiğini göstermektedir (Vuchinich, 1999). Sembolik Etkileşimciler bireylerin birbirleriyle kurdukları iletişime odaklandığı için aileyi etkileşim içindeki bireylerin birliği olarak ifade etmektedir. Sembolik Etkileşimci Yaklaşımın temel argümanları şunlardır:

- Aile davranışları, aile içi dinamizmden etkilenmektedir.
- Toplumsal davranış üzerinde, toplumsal çevrenin etkisi kaçınılmazdır.
- Temelde bağımsız olan birim, aile içinde en aktif konumda olan bireydir (Güçlü, 2012:77).

Ailenin değişen ilişkilerine odaklanan Sembolik Etkileşimci Yaklaşım; aile birliğinin devamı konusunda geleneksel bakış açısına göre uyumlu bir birliktelik olması görüşündedir. Yani evliliğin sonlandırılması olarak nitelendirilen boşanmanın ahlaken zor kabul edilen bir süreç olduğunu ifade etmektedir. Bu sebeple evlilik süreciyle başlayan aile birlikteliğinin hayat boyu devam etmesi geleneksel bakış açısıyla ilişkilendirilmektedir. Boşanma toplumsal değer yargılarıyla çelişen bir olgu olarak değerlendirilmekte ve sorumluluklardan kaçma olarak görülmektedir. Ancak belirtilmelidir ki toplumsal değişme süreci aile ilişkileri konusunda da ön plana çıkmakta ve boşanmaya yüklenen anlamlar da bu sebeple farklılaşabilmektedir. Yani zamanla aile içi sembol ve değerlerde bir takım

değişiklikler görülebilmektedir. Aileyi oluşturan her bir bireyin aile içindeki anlamı ona verilen değer ve rollerle ilişki olabilmektedir. Bu sebeple aile içinde kadın/anne-erkek/baba, eş, çocuk, yaşlı gibi her bireye yüklenen anlam aslında aile içi ilişkilere dair ip uçları vermektedir. Bu sembol ve değerleri açıklamak yaklaşımın toplumsal değişme karşısında aile kurumunu nasıl analiz ettiğini göstermek açısından yararlı olacaktır (Karkıner ve Kasapoğlu, 2011).

Sembolik Etkileşimciler, 20. yüzyıldan itibaren aile kurumunda meydana gelen önemli değişimleri gözlemlemişlerdir. Gözlemlerine göre eşler arasında “*duygusal tatmin*” beklentisi giderek yükselmekte, ilişkiler yüzeyselleşmeye ve geçici olmaya başlamıştır. Bu durum aile kurumunu ve aile değerlerini yok etmeye ya da zayıflatmaya zemin hazırlamaktadır. Kadın veya erkek olarak birliktelik sürecinde “*ilgi görme/gösterme*” sembolleri de eşler arası ilişkileri belirlemekte ve evliliğin yükünü ağırlaştırmaktadır. Duygusal açıdan gerçekliğin çok üstünde beklenti içinde olmak, evlilik süresi boyunca olumsuz olarak yansımakta ve eşleri birbirinden uzaklaştırmaktadır. Bu sebeple eşlerin birbirini suçlamaya başlaması ve duygusal ihtiyaçlarının karşılanmaması boşanma için bir gerekçe olarak görülmektedir. Eşler arasındaki ilişkilerin yanı sıra “*çocuk*” da evlilik ve aile için önemli bir değer/sembol olarak görülmektedir. Geleneksel aile yapısında cinsiyetin hakim olduğu bir bakış açısıyla erkek çocuk, kız çocuktan daha üstün/değerli görülebilmektedir. Ailede sınırlı avantajlardan yararlanma daha çok erkek çocuklar üzerinde kullanılmaktadır. Kız çocuklar küçük yaşlarda evlendirilirken, erkek çocuklar eve daha fazla katkı sağlayan bireyler olarak görülmektedir. Buradaki en önemli nokta, erkek çocuğun daha üstün görülerek güçlendirilmesi ve aile tarafından sürekli şımartılması konusudur. Bu hem çocuğun gelişimi hem de yeni kuracağı evlilikte eşiyle kurduğu ilişki boyutlarına olumsuz şekilde yansıyabilmektedir. Günümüzde ebeveynler çocuk merkezli yaşamakta, çocuklarına fazlasıyla ilgi ve şefkat göstermektedir. Ayrıca çocuğun potansiyelini en üst düzeye çıkarma konusunda birincil sorumlu kişiler olarak tutulmaktadır. Değişen ve gelişen süreç boyunca çocukların talep ve ihtiyaçları artmakta ve bu süreçte ailelere duygusal olarak fazlasıyla yüklenildiği görülmektedir. Bu sebeple “*çocuk merkezli aile*” sayısından günden güne arttığı ifade edilebilir. Bu süreçte “*ebeveynin anlamının*” da değiştiği belirtilmektedir. Ayrıca aile içinde kadına ve erkeğe yüklenen sorumluluklar konusu da “*evlilik rolleriyle*” sembolleştirilmektedir. Geçmişte aile, eş, çocuklara ilişkin konularda kadın ve erkeğin belirli sorumlulukları bulunurken, toplumsal değişme süreciyle birlikte sorumlulukların daha esnek olduğu bir yapı

görülmektedir. Kadın ev içi işlerle, eş, çocuk ve yaşlı bakımı gibi sorumluluklarla ilişkilendirilirken günümüzde ise kadına ait roller daha belirsiz hale gelmiştir. Ancak şunu da belirtmek gerekir ki kadın her ne kadar geleneksel aile rollerine ilişkin yükünü hafifletmiş gibi görünse de, modern aile yaşamında aile dışı/kamusal alanda çalışmaya başlaması kadının yükünü bir kat daha ağırlaştırmıştır. Aile içi ilişkiler ve evlilik sürecinde meydana gelen ve bir takım değişiklikleri de beraberinde getiren faktörlerden biri de kadının ücretli bir işte çalışıyor olmasıdır. Kadının ücretli emek statüsüne geçmesi onları maddi olarak daha güçlü yapmış ve mutsuz olan evliliklerini devam ettirmek zorunda olmadığını düşüncesini de beraberinde getirmiştir. Maddi kazanç sağlamak onların mutsuz evlilikleri karşısında seçeneksiz olmadığını da göstermiştir. Aile içinde Sembolik Etkileşimci bakış açısı bu anlamda “*seçenekleri algılamanın*” da bir sembol olarak görüldüğünü ifade etmiştir. Ekonomik özgürlüğün, boşanmanın bir seçenek olarak görülmesi yönünde eğilimleri arttırdığını belirtmektedir. Bu süreçte “*boşanmaya*” dair algıların ve anlamlandırmaların da farklılaştığı belirtilebilir. Geleneksel yapıda kabul edilemez olan boşanmanın, toplumsal değişme sürecinde daha kabul edilebilir bir olgu haline geldiği belirtilmektedir. Bu hem Türkiye, hem de Dünya üzerindeki çoğu ülke için geçerli bir durum olarak görülmektedir. Boşanma sayısındaki artış, boşanmaya yüklenen olumsuz anlamların da azalmaya başladığını göstermektedir. Hatta boşanma yeni bir yaşam için fırsat olarak bile değerlendirilebilecek anlamlara da gelmektedir. Toplumsal düzen için gerekli ve geçerli olan yasalar çerçevesinde boşanma olgusu da yerini almıştır. Boşanma yasasının olması bile kendi başına bir sembol olarak boşanmayı teşvik edici olarak görülmektedir. Önceleri boşanma için katı ve sıkı gerekçeler değerlendirilmeye alınırken, günümüzde kişilerin anlaşıyor olması boşanma için tek başına geçerli bir sebep olarak değerlendirilmektedir. Bu sebeple boşanma sayılarında bir artış gözlendiği ifade edilebilir. Ülkemizde de yeni Medeni Kanunda yapılan düzenlemelerle amaç aile birliğini korumak olsa bile, eşler anlaşıkalarında boşanmaları daha kolay gerçekleşmektedir. Tüm bu sembollerden hareketle aile içi ilişkiler, toplumsal değişme süreci içerisinde farklılaşmıştır. Kadına, erkeğe, çocuğa, ebeveyne, evlilik rollerine ve boşanmaya verilen anlamlar değişmektedir. Bu anlam değişikliği süreci hem toplumsal yapıdan etkilenmekte hem de toplumsal yapıyı büyük ölçüde etkilemektedir.

2.9.2. İşlevler Perspektifinden Aile: Yapısal-İşlevselci Yaklaşım

Aile kurumunu açıklamaya yönelik bir diğer yaklaşım ise Yapısal İşlevselci Yaklaşımıdır. Bu yaklaşım; birbiriyle ilişkili her bir parçanın toplumun düzeni için çalıştığını ifade etmektedir. Toplumu bu açıdan işlevlerin bütününden oluşan bir sistem olarak görür. Parsons, 'ın deyimiyle toplum; koruyucu, uyumlaştırıcı, yönlendirici ve uygulayıcı alt sistemlerin bir araya gelmesiyle oluşmaktadır. Aile de bu bağlamda toplumun bütünlüğünü sağlayan bir kurum olarak değerlendirilmektedir (Karkıner ve Kasapoğlu, 2011:9). Kuramın odak noktası, “bütün-parça”, “grup-üye” ilişkisidir (Canatan, 2013:38).

Yapısal İşlevselci Yaklaşım; aile kurumunun üreme işleviyle toplumun devamlılığını sağladığını ifade etmektedir (Morgan, 1975:19). Bir sistem olarak aile, makro ölçekte toplumsal sistemin düzenini sağlamasında öncü rol üstlenmektedir. Aile içindeki bireyler ise hem ailenin, hem toplumun devamlılığına katkı sağlayan en önemli öge olarak görülmektedir (Parsons ve Bales, 1955). Yapısal İşlevselci Yaklaşım aileyi açık bir sosyal sistem olarak tanımlarken, aile ve toplum işlevlerinin etkileşim içinde olması, aile yapısını araştırma ve işlevlerini aile yapısının nasıl etkilediğini analiz etme konularına odaklanmaktadır. Wright ve Leahey ise aşağıdaki sistem ilkelerinin göz önünde bulundurulması gerektiğini ifade etmiştir (Berkey, 1991).

- Aile sistemi, birçok alt sistemin birleşiminden oluşan geniş bir üst sistemdir.
- Aile, parçalarından daha büyük olan genel bir sistemdir.
- Aile üyeleri arasındaki ilişki ve etkileşim bütün aile üyelerini etkilemektedir
- Aile statik ve dinamik arasında denge kurabilen bir yapıya sahiptir.
- Aile üyelerinin davranışları döngüsel olduğu müddetçe daha işlevseldir.

Aile kurumu için alt sistemler merkezi bir öneme sahiptir. Çünkü işlevini bu alt sistemler aracılığıyla yerine getirmektedir. Her alt sistemin ayrı bir sorumluluğu vardır. Bu alt sistemler; eşler arasındaki ilişki alt sistemi, anne, baba ve çocukların oluşturduğu ebeveyn alt sistemi ve çocuklardan oluşan kardeş alt sistemidir. Yaklaşım içindeki her bir aile üyesi alt sistem olarak değerlendirilmektedir. Bireylerin birbiriyle olan ilişkisi sistemin devamlılığı ve tamamlılığı için önemli görülmektedir (Hallaç ve Öz, 2014:146).

İşlevselci bakış açısına göre yaşamak için toplum belirli gereksinimleri gidermek veya belirli fonksiyonları yerine getirmek zorundadır. Aslında İşlevselcilerin aile kurumuna bakış açısı da onun toplumun diğer unsurlarıyla olan ilişkisi üzerine kuruludur. Özellikle ailenin toplumun düzen ve huzuruna sağladığı yarar ile ilgilenmektedir. Çeşitli sosyo-kültürel yapılarda farklı ilişki biçimleri görülse de tüm dünyada aile evrensel olarak mevcuttur. Bunun nedeni, bütün toplumsal yapıların düzeni ve refahı için temel altı gereksinimi gidermesidir. Bunlar; ekonomik üretim, çocukların sosyalleşmesi, hasta ve yaşlı bakımı, eğlenme, cinsel denetim ve üremedir. Bu gereksinimlerin giderilmesi amacıyla her toplumda aile yapısı bulunmaktadır. İşlevselci yaklaşım da toplumdaki değişmelere bağlı olarak bir takım değişikliklerin ailede görüldüğünü belirtmektedir. Örneğin, sanayi öncesi toplum ve sanayi sonrası toplum yapıları, aile ilişkileri açısından önemli noktalarda farklı özellikler göstermektedir. Sanayi öncesi dönemde aile üretim birimi olarak görülürken ve bu sebeple geniş aile özelliği ön plana çıkarken, sanayi toplumlarında daha bireyci bir yapı dolayısıyla çekirdek aile yapıları daha fazla ön plana çıkmaktadır. Çocukların sosyalleşme süreci geniş ailede akrabalar ve yakın aile üyeleri tarafından gerçekleşirken, çekirdek ailede çocukların aile içinde ve çeşitli sosyalleşme araçlarıyla bu sürece dahil olduğu bilinmektedir. Erişkinler ise bu dönemde daha çok zorlu yaşam koşulları ve geçim derdi dolayısıyla yoğun stres yaşamaktadır. Yani genel bir ifadeyle toplumsal değişme sürecinde ailenin işlevlerinde bir takım farklılıklar gözlemlenmektedir. Örneğin “*ekonomik üretim*” ailenin yerine getirmesi gereken önemli bir işlev olarak görülmektedir. Toplumsal değişme sürecine bakılacak olunursa; sanayi öncesi dönemde daha çok işbirliği halinde tarımsal faaliyetlerle geçimin sağlandığı ve aile üyelerinin çoğunlukla bir arada aile bütçesine katkıda bulunduğu bir yaşam hakimken, sanayi sonrası dönemde ev ve iş yerinin ayrıldığı görülmektedir. Buna bağlı olarak aile içindeki sıkı aile bağlarının zayıfladığı belirtilmektedir. Özellikle erkeğin iş için evden ayrılıyor olması ailenin genel düzenini sarsmıştır. Diğer yandan kadınların ve kız çocuklarının tarımsal faaliyette olan katkısı sanayileşmeyle birlikte azalmıştır. Ülkemizde de benzer şekilde kırdaki tarıma dayalı işlerde üretken olan kadınların, kentte bu olanağı bulamadığı görülmektedir. “*Çocukların Sosyalleşmesi*” konusu da toplumsal değişme süreciyle birlikte farklı bir yapıya bürünmüştür. Sosyalleşme doğumdan ölüme kadar süren bir öğrenme süreci olarak ifade edilmektedir. Bu itibarla çocuğun birincil sosyalleşme mekanının aile olduğu bilinmektedir. Toplumsal ve ekonomik değişmelerle birlikte diğer güçlenen bir kurum olarak devlet, ailenin pek çok işlevini yerine getirmeye başlamıştır. Örneğin okullar açarak daha önce ailenin olanak sağladığı eğitim işlevini üstlenmiş ve

böylelikle onların sosyalleşmesinde de sorumluluk aldığını göstermiştir. Bir bakıma ailenin sorumluluğunda görülen eğitim işlevi toplumun diğer sistemleri/kurumları tarafından yerine getirilir olmuştur. Bu sebeple günümüzde aile kadar toplumun diğer parçaları da çocuğun sosyalleşmesinden sorumludur. Ailenin bir diğer işlevi ise “*yaşlı ve hastaların bakımı*” sorumluluğunu yerine getirmektir. Sanayi öncesi toplumlarda geniş aile içerisinde bakımı üstlenilen yaşlı ve hasta bireyler yine toplumsal değişme süreciyle birlikte toplumun diğer kurumlarıyla olan ilişkisini arttırmıştır. Tıp fakülteleri ve hastaneler devlet aracılığıyla yaşlı ve hasta bakımını üstlenen önemli sağlık kuruluşları olarak görülmektedir. Yaşlı bireyin sorumluluğu konusunda organizasyonların sanayileşme sürecine bağlı olarak çoğaldığı dile getirilmektedir. Geleneksel yapıda aile içinde bakılan yaşlılar, toplumsal değişme süreciyle birlikte huzurevlerinde, kamusal veya özel kuruluşlarda bakılır hale gelmiştir. Aile kurumu bireylerin aynı zamanda “*eğlenme ve dinlenme*” imkanını da buldukları bir kurumdur. Bu nedenle aile eğlenme işlevini yerine getiren bir kurum olarak da değerlendirilmektedir. Aile içinde bu işlevin gerçekleştirilmesi konusunda da bir takım değişiklikler yaşandığı muhakkaktır. Önceleri ev içinde ortaklaşa oynanan oyunlar/ yapılan aktiviteler, sanayileşme sonrası yerini bedeli parayla satın alınan tüketim alışkanlıklarına bırakmıştır. Hizmet sektörü bu anlamda pek çok açıdan çeşitlilik göstermektedir. Lokantalar, alışveriş merkezleri, spor salonlar vb. mekanlar bireyler için önemli hizmetler sunmaktadır. Günümüzde çok sayıda ailenin özellikle kentsel ailelerde sıklıkla bu tür aktiviteler içinde bulundukları görülmektedir. Hatta önceleri akşamları bir arada yenilen akşam yemekleri gelenekselliğini yitirmiş, çalışan kadın, okuyan çocuk ve çalışan babayla aktivitelerin bir arada yapılma oranları azalmıştır. Bu durum aile ilişkilerine yansımış ve aile bağları eskiye oranla toplumsal değişme süreciyle birlikte zayıflamıştır. Fast food yeme kültür yaygınlaşmış, bir nevi ailenin sağladığı bu işlevin yerini diğer kurum ve kuruluşların aldığı görülmektedir. Ailenin “*üyelerin cinsel denetimi*” konusunda da sorumluluk üstlendiği belirtilmekte ancak bu işlevin de toplumsal değişme sürecinden etkilendiği dile getirilmektedir. Geleneksel açıdan cinsel ilişki yalnızca evlilikte kabul görülürken, bu eğilimde de eskiye nazaran zayıflamalar görülmektedir. Özellikle sanayi toplumlarında evlilik dışı cinsel ilişkilerin arttığı ifade edilmektedir. Aile işlevlerinden olan bir diğer konu ise “*üreme*” dir. Genel olarak bakıldığında ailenin işlevleri açısından özel olan tek konu çocuk sahibi olmak olarak ifade edilmektedir. Hatta ABD’ de tek ebeveynli ailelerin büyük çoğunda çocuk bulunduğu ve evlenmemiş kadınların tüm doğumların % 40’ ını gerçekleştirdiği düşünülürse, üreme işlevinin hiçbir zaman bitmeyeceği ifade edilebilir. Bu eğilimler karşısında sanayi sonrası dönemde,

okullarda aile planlaması eğitimi gerçekleştirildiği, gebelikten ve çeşitli hastalıklardan korunmaya dair bilgiler verildiği bilinmektedir. Aslında işlevselcilerin aileye bakışı da onun toplumun diğer kısımlarıyla olan ilişkisi üzerine odaklanmaktadır. Özellikle ailenin toplumun huzuruna yaptığı katkı ile ilgilenmektedir (Karkıner ve Kasapoğlu, 2011). Aile her ne kadar farklı toplumlarda farklı şekillerde görülse de ailenin her toplumda evrensel olarak bulunduğu gerçeği unutulmamalıdır.

2.9.3. Eşitsizlik ve Güç Mücadelesinde Aile: Çatışmacı Yaklaşım

Çatışmacı yaklaşımın esas amacı, toplumdaki gruplar ve sınıflar arasındaki eşitsizliklere vurgu yaparak, mevcut sistemi eleştirmektir. Çatışmacılar özellikle sınıflar arasındaki çıkar çatışmaları, güç rekabetleri ve birbirine karşıt ideolojiler üzerinde durmaktadır. Bu kapsamda Çatışma Kuramcıları aileyi ele aldığında ise, aile içi eşitsiz ilişkilere ve ataerkil toplum yapısında kadının ikincil planda kalma gerçeğine odaklanmıştır. Onlar, kadın cinsiyetinin erkek egemenliği altında ezildiğini ifade etmektedir. Bu bağlamda Çatışmacılar, evliliği erkek egemen ilişkileri güçlendiren bir araç olarak görmektedir (Karkıner ve Kasapoğlu, 2011:15). Kuram ailedeki rekabet ve güç ilişkilerine odaklandığından, aile içerisinde kaynakların paylaşımı ve paylaşım sürecindeki eşitsiz güç ilişkileri konunun odak noktasını oluşturmaktadır. Aile içinde güçlü olanlar, güçsüz olanlara karşı daima avantajlı konumdadır (Canatan, 2013:40).

Modern Çatışma Kuramının kurucusu C.W. Mills' e göre, ilk aşamada toplumsal gerçeklikler birbiriyle çıkarı ve kıt kaynakları elde etmek için savaşan bireyler tarafından yaratılmaktadır. Daha sonra ise elde edilen kaynakların eşitsiz dağılımı gündeme gelmektedir. Marksizme göre toplum alt yapı ve üst yapı olmak üzere iki gruba ayrılmıştır. Bu açıdan ekonomik alt yapı diğer tüm üst yapı kurumları gibi aileyi de etkilemekte/şekillendirmektedir. Bu bağlamda çekirdek aile yapısı, kuşaklar boyunca kapitalizmin tuzağına düşmüştür. Çünkü ailenin üretim işlevini yerine getirerek genç nesli yaratması kapitalizm için iştah açıcı bir piyasa oluşturmuştur. Gençlerin tüketim alışkanlığını hızlı yaşamaları aileye olan ilgiye de artırmıştır. Günümüz toplum yapısında kadının erkeğe/babaya olan bağımlılığının zamanla azaldığı görülmektedir. kadınların çalışma yaşamına katılması erkeğe olan bağımlılığı zamanla azaltan önemli bir olgu olarak değerlendirilmektedir. Kadınların çalışma yaşamına girmesi erkek egemenliğine karşı boyun eğmekten ziyade farklı seçenekler olabileceğini görmesini sağlamıştır. Nitekim

ekonomik kazançtaki dengeler değişmiş, bireysellik ön plana çıkmış, boşanmalar bu sebeple artmıştır (Karkıner ve Kasapoğlu, 2011).

Çatışmacı yaklaşım aile üyeleri arasındaki otorite ve kaynakların dağıtımını konusuna odaklanmaktadır. Yaklaşımda eşler arası şiddet, aile içi problemler, evlilik sorunları üzerinde durulmaktadır. Bu yaklaşıma göre aile içinde çatışma kaçınılmazdır. Çünkü aile, otorite hiyerarşisi olan bir kurumdur. Bu hiyerarşi eşitsizliklere de gebe dir. Ailede çatışmanın olumsuz yanlarının yanı sıra olumlu yanları olduğunu da iddia edilmektedir. Yaklaşıma göre çatışmanın olmayışı ailenin mutlu ve başarılı olduğunu göstermemektedir (Leslie ve Korman, 1989:216). Aile eksenli çatışma yaklaşımının temel varsayımları şunlardır;

- İnsanlar kendi çıkarlarına yönelimlidir ve bu nedenle diğerleri pahasına kendi çıkarlarını izleme eğilimindedir.
- Beşeri çevre, insanlar tarafından yaratılan düşünceler ve sembollerden ibarettir. Bu sebeple insanlar, yüksek sembolik hedefleri başarmayı beklemektedir. Güç, prestij, ayrıcalık gibi sembolik şeyler için insan isteğinin sınırlarını bilmenin yolu yoktur. Başarı, beklentileri ve ümitleri arasındaki ayrım, çatışmanın hali hazırdaki kaynağıdır.
- Rekabet her sosyal ilişkiye içseldir.

Aile; varolan farklılıkların kaldırılmasıyla değil, onların etkili bir şekilde yönetilmesiyle ilgilidir. Sprey' e göre, aile çatışması çatışan parçalardan birinin elenmesiyle çözümlenmemelidir. Gerekli olan çatışma yönetiminin gerçekleştirilmesidir. Yani aileler çatışma ile yaşamayı öğrenmelidir (Sprey, 1969:700). Özetle aile kurumunda çatışma yaklaşımının asıl argümanı; çatışmanın toplum açısından olduğu kadar aile açısından da kaçınılmaz olduğu ve çatışmanın ortadan kaldırılması yerine düzenlenmesinin gerekli olduğu meselesidir (Güçlü, 2012:79). Bu düzenlemeler ailesel olduğu kadar toplumsal refah için de gerekli görülmektedir.

2.9.4. Toplumsal Cinsiyet Merkezinde Aile: Feminist Yaklaşım

Feminist kuramlar, Giddens tarafından toplumsal yapının incelenmesinde toplumsal cinsiyetin merkezi önemini vurgulayan sosyolojik bir bakış açısı olarak tanımlanmaktadır (Giddens, 2005:674). Odak noktası cinsiyetler arası ilişkilerdir. Önemle üzerinde

durulması gereken konular ise; toplum/aile yapısında görülen ataerkil ilişki/değerlerin baskın niteliği ve bu durumun kadın açısından sonuçlarıdır (Canatan, 2013:41).

Feminist Yaklaşımın aileye bakışını genel çerçevede ele alırsak; Feminizmin eleştirel bir bakış açısına sahip olduğunu belirtmek gerekir. Eleştirdiği konu ise daha çok “ataerkillik” çatısı altında birleşmektedir. Erkek egemenliği olarak nitelendirilen ataerkillik feminist yaklaşım açısından değerlendirildiğinde; aile içinde kadının güçsüz olduğu gerçeği üzerine vurgu yaptığı görülmektedir. Evlilik kurumunu ataerkil bir kurum olarak değerlendirmektedir. Ev işleri ve çocuk yetiştirme gibi konularda tüm sorumluluğun kadına verildiğini ifade etmekte, kadının rolünün üreme ve çocuk yetiştirme olduğu fikrini eleştirdiği görülmektedir. her ne kadar kadın ücretli bir işte çalışmaya başlaöıssa da bu rollerden sıyrılamamıştır. Bu durum aslında kadının gücünün ve konumunun iki kez sömürüldüğü gerçeğiyle ilişkilendirilmiştir. Feministler toplumsal cinsiyet meselesi üzerinde yoğunlaşmaktadırlar. Toplumsal cinsiyet cinsiyete yüklenen sorumluluk olarak ifade edilmekte ve toplum tarafından belirlenmektedir. Bu sebeple kadına ait rollerin değiştirilemez olduğu fikrine karşı çıkmaktadır (Karkıner ve Kasapoğlu, 2011:17).

Feministler; ev içi iş bölümü, eşitsiz güç ilişkileri, yaşlı ve hasta bakımı olarak üç konu üzerinde odaklanmıştır. Bu durumlarda her zaman kadın aleyhine oluşan sistemi eleştirmişlerdir (Giddens, 2005). Toplumsal cinsiyetin sosyal örgütlenmesi ve onun ürettiği cinsel eşitsizlikleri açıklama çabasıındadırlar. Toplumsal yapıyı açıklamak için iki farklı alandan bahsetmektedirler. İlki; ücretli iş, piyasa, devlet ve politikadan oluşan erkek etkinliğinin alanı olarak görülen, nesnellik ve tarafsızlıkla nitelendirilen “kamusal alan”, ikincisi; aile içi olan, çocuk yetiştirme ve diğer aile üyelerinin bakımıyla görevlendirilmiş kadın etkinliğinin alanı olarak görülen “özel alan”dır. Bu şemaya göre erkekler her iki alanda, kadınlar ise sadece özel alanda görülmektedir. Feministler tam da bu durumu değerlendirmekte ve hem toplum içindeki hem de aile içindeki bu eşitsiz konumu eleştirmektedir (Bilton vd., 2008). Özetle feminist yaklaşımın asıl amacı, ataerkil yapıda güçsüz görülen ve ikinci plana atılan kadının, erkekle eşit fırsatlardan yararlanma hakkına sahip olması gerektiğini açıklamaktır.

2.9.5. Günümüz Ailesine İlişkin Yeni Yaklaşımlar

Değişen toplumsal yapı aileye ilişkin bakış açılarını da çeşitlendirmiştir. Beck ve Beck-Gernsheim çağımızı aile, iş, sevgi ve bireysel amaçlar edinme arasındaki çıkar çatışmalarıyla dolu bir dönem olarak nitelendirmektedir. Bu durum kaçınılmaz olarak

evlilik ve aile yaşamını etkilemektedir. Boşanmalar ve farklı birliktelik biçimleri artmaktadır. Ancak değişmeyen şey sevgi arayışıdır. Erkekler ve kadınlar arasındaki gerilim yüksek olmakla birlikte gerçek sevgiyi ve doyumu bulma olasılığına ilişkin derin bir umut ve inanç hep vardır. İçinde yaşanılan belirsizlikler ve tehlikeler dünyasında sevgi tek gerçektir (Giddens, 2005:177).

Bourdieu, aileyi, bireylerin basit bir toplamı olarak değil, kolektif bir özne olarak görmektedir. Aile, çıkarların bir dayanışması ve ekonomik, kültürel, sembolik ayrıcalıkları da bir araya getirmektedir. Bu ayrıcalıkların nasıl kullanılacağı ailenin sahip olduğu sosyal sermayeyle ilişkilidir. Bourdieu'ya göre ailenin sahip olduğu sosyal sermaye sahipliği kültürel sermayeyi harekete geçirebilmeleri için önemlidir. Nitekim bu durum aile üyelerinin başarılarına da yansımaktadır. Bourdieu ekonomik, toplumsal ve kültürel olmak üzere temelde üç sermaye tipinden söz etmektedir. Ebeveynin çocuklarına kültürel, toplumsal ve ekonomik anlamda sermaye aktardıklarını ifade etmektedir. Ayrıcalıklı ailelerden gelenler eğitim sistemi içinde rahatça başarılı olabilecekleri imkanlara toplumsal, kültürel ve ekonomik anlamda sahiptirler (Wallace ve Wolf, 2004:131). Bu sermayenin yetersiz olduğu aileler ise aktarımı yeterince sağlayamamaktadır. Bu nedenle aile ilişkilerinin ve yapılarının, Bourdieu' nun ifadesiyle “sermaye”den etkilenmesi gerçeği ifade edilmelidir.

2.10. Geçmişten Günümüze Toplum Tiplerinde Aile Kurumu

Geçmişten günümüze toplumların yaşamlarını üretim biçimleri şekillendirmiş ve her toplum bu süreci bir öncekinden daha ileri aşamaya gelerek gerçekleştirmiştir. Bu itibarla avcı ve toplayıcılıkla başlayan yaşam biçimi yerini üretim aracının toprak olduğu tarım toplumuna bırakmıştır. Sanayi devrimi sonucunda ise fabrikalar devreye girmiş ve sanayi toplumu yapısını oluşturmuştur. Teknolojik gelişmeler beraberinde enformasyon devrimini getirmiş ve günümüz toplumu olarak ifade ettiğimiz sanayi sonrası toplumu/bilgi toplumunu ortaya çıkarmıştır. Üretim güçleri ve üretim ilişkileri tarafından belirlenen birbirinden farklı dört üretim biçimi, bu dört farklı toplumun politik, iktisadi, hukuksal, ideolojik ve kültürel yapısının şekillenmesinde rol oynamıştır. Bu sebeple aile kurumunun da yapısı alt değişkenlere/üretim biçimlerine bağlı olarak farklılaşmıştır (Engels, 2010:43).

Margaret Mead, tüm toplumlarda kadın ve erkeğin farklı şartlarda olduğunu ve dolayısıyla üstlendiği rollerin de toplumsal değişme süreciyle şekillendiğini ifade etmektedir. Bu temel önermeyle birlikte aileyi dört tarihsel dönem içinde incelemek faydalı görülmektedir. Bunlar; ilkel toplumlar (avcı-toplayıcı), sanayi öncesi toplumlar (tarım), sanayi toplumu ve sanayi sonrası toplum olarak ifade edilmektedir (Özen, 1990:404). Denilebilir ki her toplumun farklı olan üretim ve yaşam biçimi, farklı aile yapıları oluşmasına zemin hazırlamaktadır.

2.10.1. Aile Kurumunun Avcı-Toplayıcı Toplumdaki Görünümü

Geçmişte toplumların yaşam biçimlerine bakıldığında bir kısmının otuz-kırk kişiden oluşan küçük gruplar halinde göçebe olarak yaşadıkları ifade edilirken, bir kısmının daha geniş toplumsal örgütlenmenin olduğu topluluklar halinde yaşadığı belirtilmektedir. Bu toplumlar yaşamlarını hayvan avlayarak ve bitki/meyve toplayarak sağlamıştır (Giddens, 2000:48). Bu sebeple avcı toplayıcı toplumlar olarak ifade edilmektedir. İnsan birlikteliklerinin en yalını ve basit aletler kullanan topluluklar olarak da ifade edilmektedir (Aydın, 2013:72). Bu toplum tipinde beden ve anatomi farklılığı sebebiyle erkeklerin avcılık, kadınların toplayıcılık yaptığı iş bölümü görülmektedir (Kottak, 2001:445, Macionis, 2012:89). Zorlu doğa ve yaşam koşulları iş bölümü ve dayanışmanın zirvede olduğu bir hal almış, kadın ve erkeğin birlikte çalıştığı/ürettiği bir yaşam biçimi oluşturarak “ortak mülkiyeti” beraberinde getirmiştir. Bu durumun aile yapısına etkisi ise “eşitlikçi yapı” olarak kendini göstermiştir (Diakov ve Kovalev, 2008:11). Avcı-toplayıcı toplumlarda kadınlar da erkekler kadar yoğun, uzun ve kolektif şekilde çalışmıştır. Ayrıca bireylerin aletleri/silahları dışında çok az bir mülkiyeti söz konusu olmuştur (Can, 2013:74).

Avcı ve toplayıcı toplumlar zaman içinde bilgi ve deneyimlerinin artmasıyla beraber toprağı işlemeyi öğrenmişler ve yerleşik hayata geçişin ilk adımları görülmeye başlanmıştır. Bu sebeple göçebelik yerini daha geniş bir örgütlenme olan klanı bırakmıştır. Doğa koşullarının elverişli olmadığı yerlerde hayvanları evcilleştirmeleri sürekli olarak gerçekleştirdikleri göçü durdurmuştur. Üretim araçlarının gelişmesi ve yaşam biçimlerinin değişmesi, iş bölümünde yaşa ve cinsiyete göre farklılıkların yaşanmasına zemin hazırlamıştır. Topluluk içinde zamanla yaşlı bireylerin çok fazla emek gücü istemeyen tarım işleriyle ilgilendiği, gençlerin ise avcılıkla uğraştığı ifade edilmektedir. Fiziksel farklılıklar erkeği avcılık hayatında, kadını ise bahçe tarımında uzmanlaştırmıştır. Kadının

toprağa bağlı bir yaşam sürmeye başlamış olması gücü elinde bulundurmasını da beraberinde getirmiştir (TİB, 2006:20). Çünkü avcılıkta geçim kaynağını getirmek raslantıya bağlı risk barındırırken, toprağa dayalı geçim kaynağı daha garantidir. Bu sebeple kadın ekonomik yaşamda daha etkin bir rolde görülmüştür (Zubritski, vd., 2006:37). Kadının soyu sürdürme ve üretim sürecindeki katkısı aileyi “anaerkil” bir yapıya büründürmüştür. Anaerkil en genel ifadeyle aile reisinin anne olduğu ve soyun anneye göre belirlendiği bir duruma işaret etmektedir (Sayın, 1990:76).

İlkel toplumlarda üretim teknolojilerinin gelişmesi, hayvanların evcilleştirilmesi, madenlerin bulunması gibi durumlar insanların ilk defa tükettiğinden fazlasını üretmeye başlamasını sağlamıştır. “Artı/artık ürün” ün elde edilmeye başlanması eşit iş bölümünü de etkilemiştir. Erkekler üretim araçlarının gelişimine katkıda bulunacak aletlerin yapımını gerçekleştirirken, kadınlar çok da değeri olmayan ev eşyalarının yapımıyla ilgilenmişlerdir; bu sebeple kadınlar ve yaşlılar toplumun güçsüz kesimi kabul edilmiş ve üretim sürecinden soyutlanmaya başlamıştır. Alet yapımıyla uğraşan erkekler ürettiklerinin sahibi olmaya başlamış ve böylelikle “özel mülkiyet” kavramı ortaya çıkmıştır. Nitekim kadınlar toplum içindeki saygın konumunu yavaş yavaş yitirmeye başlamıştır (TİB, 2006:21). Özetle artı ürün toplumsal yapıda çözümler meydana getirmiş, avcı-toplayıcı toplumlarda görülen anaerkillik, tarım toplumunda yerini ataerkilliğe bırakmıştır (Can, 2013:70). Ataerkillikte ise kontrol unsuru “ata” yani “erkek” olarak görülmektedir.

2.10.2. Aile Kurumunun Tarım Toplumundaki Görünümü

Üretim araçlarının gelişmesiyle emek gücü ön plana çıkmış, bu durum ise toplumsal yapıda erkeğin lehine bir durum yaratmıştır. Erkeğin hakimiyetinin mevcut olduğu ataerkil bir toplum yapısı ortaya çıkarmıştır (Nirun, 1994:21). Ataerkillik, bir hane içerisinde aile reisi olan babanın, karısı ve çocukları üzerindeki hakimiyetini ifade etmesinin yanı sıra babanın, diğerleri üzerindeki ekonomik, politik ve ideolojik hakimiyetini de kapsayacak erkek egemen bir sistem olarak karşımıza çıkmaktadır. Ataerkil sistemde kişilerarası ilişkiler, bağımlılık ilişkisine dayanan bir hiyerarşi içerisinde oluşmaktadır. Feodal toplum yapısında serfler, ekonomik, politik ve ideolojik gücü elinde bulunduran soylu sınıfına bağlı olmuşlardır. Serflerin eşi ve çocukları ise tüm güç ve otoritenin babadan geldiğine inandığı için hem soylulara hem de babaya karşı bağımlılık geliştirmiştir (Gittins, 1991:44). Serfler, gerek artı ürünü gerekse kendi yaşamları için gerekli olan ürünleri aile

fertleriyle birlikte çalışarak sağlamışlardır. Bu nedenle aile en küçük ekonomik birim olarak kabul edilmiştir (Caner, 2004:84).

Feodal toplumun gelişim aşamasında burjuva ve köylü ailesine ek olarak “esnaf ve zanaatkar ailesi” ortaya çıkmıştır. Bu aile tipi de ekonomik bir birim olma özelliği taşımaktadır. Tüm aile üyelerinin yaşa ve cinsiyete göre aktif rol aldıkları bir aile tipidir. İş birliği ailenin geçimi için önemlidir (Sayın, 1990:15). Bu bağlamda erkek ve kadın hatta çocuk ailenin geçimini sağlamak için benzer işlerde (tarım faaliyetleri) çalışmaktadır. İş birliği ve dayanışma aile içerisinde yüksek düzeydedir (Erkal, 2004). Bir anlamda ailenin tarım toplumunda bağlayıcı ve birleştirici bir güce sahip olduğu rahatlıkla ifade edilebilir. Bu toplum tipinde geniş aile yapısı görülmektedir. Geniş aile; üye sayısının fazla ve akrabaik ağının daha kapsamlı olduğu (anne-baba, çocuklar, büyük anneler ve büyük babalar, kardeşler) aile tipidir. Yaşlı bireylerin bakımı yetişkin çocuğa aitken, karar yetkisi aile büyüklerine aittir (Yıldırım, 2009:89). Toplumsal değişme süreciyle tarım toplumu sanayi devrimiyle birlikte yerini sanayi toplumuna bırakmıştır.

2.10.3. Aile Kurumunun Sanayi Toplumundaki Görünümü

Tarihsel süreçte yaşanan en radikal dönüşümlerden biri kuşkusuz sanayileşmedir. Kurumlar, değerler, üretim biçimleri bakımından yeni bir topluma geçişi ifade etmektedir (Yıldırım, 2009:151). Üretim araçlarının ve biçimlerinin gelişmesi toplumların yaşam biçimlerini derinden etkilemiştir. Feodal sistemin çöküşü ve ardından gerçekleşen coğrafi keşifler ile zenginliklerin Avrupa ülkelerine aktarılması sermayenin tarımdan ticarete doğru evrilmesine yol açmıştır. Feodalizm, çöküşü ve sanayi devrimiyle birlikte yerini kapitalizme bırakmıştır. Kapitalist toplumda üretim aracı fabrikadır. Üretim araçlarına sahip olanlar (burjuva) ve üretim araçlarına sahip olamayanlar (proleterya) şeklinde oluşan ikili yapı beraberinde aile yapısını da etkilemiştir. Feodal dönemde ekonomik üretim sağlayan en küçük birim geniş aile iken, sanayi toplumuyla birlikte aileler küçülerek çekirdek aile yapısını oluşturmuştur. Burjuvazilerde erkek evin geçimini sağlayacak güçte olduğu için aile içi egemen güç erkek olarak görülmüştür. Çocukların ya da kadının çalışmasına gerek duyulmamıştır. Ancak işçi sınıfına bakılacak olursa topraklarından koparılarak yeni oluşmakta olan sanayi kentlerinde kendine yaşam alanı kurmaya çalışan işçi sınıfında ekonomik zorluklar çerçevesinde bir aile yapısı oluşturulmuştur. Bu sebeple bütün aile üyelerinin geçimlerini sağlamak için çalışmak zorunda olduğu belirtilmektedir.

Düşük ücretle çalışan işçi aileleri, sağlıksız ve kalabalık ortamlarda yaşam sürmek zorunda kalmıştır. İşçi sınıfında erkek, diğer aile üyelerini egemenliği altına alacak kadar sermayeye sahip değildir. Bu durum da aile içi ilişkileri etkilemiştir. Kadının da ücret getirici bir işte çalışması ve güç sahibi olması ataerkil sistemi sarsmaya başlamıştır (Poster, 1989:222). Kadın evin dışında erkekle birlikte iş hayatına girmiş ve ev üretim mekanı olma özelliğini yitirmiştir. Böylece aile bireylerinin eğitimi, yetiştirilmesi ve korunması gibi işlevler farklı kurumlara aktarılmıştır (Alkan, 1991:963). Sanayileşmeyle birlikte gelen sosyal hareketlilik, aileleri üretimden uzaklaştırarak tüketim birimi haline dönüştürmüştür (Nirun, 1994:21). Ayrıca sanayileşmeyle birlikte gelişen teknolojinin toplumsal yapı üzerinde belirleyiciliği söz konusu olmuştur. Bu durumun aile yapısına etkisi kaçınılmazdır. Teknolojinin aile kurumu üzerindeki yıkıcı etkisi sanayi sonrası toplumlarında çeşitli argümanlarla (tv, internet, sosyal medya) daha da belirginleşmiştir.

2.10.4. Aile Kurumunun Sanayi Sonrası Toplumdaki Görünümü

1980'li yıllar hızlı bir değişme sürecinin başlangıç yıllarıdır. Tarım devrimi ve sanayi devriminin ardından enformasyon devrimi gerçekleşmiş ve beraberinde birçok dönüşüm yaşatmıştır. Enformasyon devrimi bilginin sermaye haline geldiği bir dönemi işaret etmektedir. Bu durumun da kadının toplumsal yapı içindeki konumu ve aile yapısına etkisi kaçınılmazdır. Kadın artık medya, sağlık, eğitim, finans gibi birçok alanda çalışabilecek bir konuma gelmiştir. Kadınların çalışma alanları önceki toplumlarda tarım ve fabrikayken, sanayi sonrası toplumda kadın farklı sektörlerde çalışma imkânına kavuşmuştur. Bu durum aile içi güç ilişkilerini de değiştirmiştir. Ataerkil aile yapısı zamanla eşitlikçi aile yapısına dönüşmüş, kadının aile içindeki konumunu güçlendirmiştir (Adak, 2005). Kadının çalışma yaşamına girmesi ailesine ayırdığı/ evsel işlere ayırdığı zamanı azaltmıştır. Bu sebeple çocuğun eğitimi, yaşlı bakımı gibi konular başka kurumlara (çocuk bakım evleri, kreşler, huzurevleri) aktarılmıştır. Ailelerin kendi çocukları üzerindeki etkisi hem gelişen teknoloji, hem de farklılaşan toplumsal yapı (bireyselleşme) neticesinde azalmıştır. Denilebilir ki sanayi sonrası toplumda aile daha az birleştirici ve bağlayıcı hale gelmiştir (Özkalp, 2011). Giddes'a göre aile yapısı sanayi sonrası toplumlarında belli oranda farklılaşmıştır. Bu açıdan geniş aile ve akraba gruplarının etkileri azalmış, eş seçimi konusunda liberal eğilimler artmış, karar mekanizması noktasında erkek egemen yapı hâkimiyetini yitirmeye başlamış, akraba evlilikleri azalmış, cinsel özgürlük düzeyleri artmış, çocuk merkezli ebeveynlerin sayısı artmıştır (Giddens, 2000:151).

Sanayi sonrası toplumlarda toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümü arasındaki çizginin incelmeye başladığı görülmektedir. Son yıllarda aile hayatına ilişkin beklentiler de farklılaşmaktadır. Geçmişe oranla eşlerin birbirinden beklentileri yükselmiştir. Bu durum ise evliliklerin ömrünü kısaltmaktadır. Ayrıca kadının iş gücü piyasasına girmesi ve erkeğe ekonomik olarak bağıllığının azalması farklı yaşam biçimlerinin ortaya çıkmasına da zemin hazırlamıştır (Newman, 2009:432). Günümüzde evliliğe ve aileye yönelik alternatif yaşam biçimlerinin ortaya çıkması ailenin yapısı ve işlevlerini de önemli ölçüde biçimlendirmektedir. Özellikle gelişmiş ülkelerde gözlenen “tek ebeveynli aileler” in sayısı giderek artmaktadır. Bu ifade, eşlerden birinin ölümü, boşanma ya da evlilik dışı çocuk sahibi olma ile ilişkilendirilen bir durumdur. 1980 ’li yıllardan itibaren “bir çiftin evli olmadan cinsel bir birliktelik yaşaması durumu” olarak ifade edilen birlikte yaşama biçiminde artış gözlenmektedir (Giddens, 2000:175). Bununla birlikte, yasal olarak evlenme hakkının olmadığı ülkelerde birçok eşcinsel çift de birlikte yaşamayı tercih etmektedir. Zaman içerisinde yapay dölleme tekniklerinin gerçekleştirilebilmesiyle taşıyıcı anneliğin yaygınlaşmasıyla eşcinsellerin de çocuk sahibi olduğu bir durum ortaya çıkmıştır. Bu da eşcinsel bireylerden oluşan ve yeni bir aile tipi olan “eşcinsel aileler” e işaret etmektedir. Ayrıca geçmişte çekirdek ya da geniş aile olarak ifade edilen ailenin yanısıra Ogburn’un ifadesiyle “çözülen aile”, Pollak’ın ifadesiyle “parçalanmış ve tamamlanmamış aile” kavramları da kullanılır olmuştur (Sayın, 1990:20). Çözülen aile kavramı; sanayi sonrası toplumlarda ailenin yok olacağı görüşünün hâkim olduğu, tek bir işlevinin eşler arasında çok zayıf ilişkilerin var olduğunu ifade etmek için kullanılmaktadır. Parçalanmış aile; eşlerden birinin sonradan yok olması sonucu (boşanma, ölüm) ortaya çıkan dul eş ve çocuklardan oluşan bir aile yapısıdır. Tamamlanmamış aile ise; gayrimeşru çocuk ve annelerinden oluşan aile tipi olarak belirtilmektedir. Günümüz toplumlarında boşanmaların artması bireylerin evlilik ve aile ilişkilerine bakışını da değiştirmiştir. Bu durum “geç evliliği” ya da “bekar kalmayı” tercih etmelerine neden olmuştur. Bütün bu değişimler ailenin nasıl bir yapıya bürüneceği konusunda tartışmalar yaratmaktadır. Söz konusu sorgulamalar ailenin geleceğine ilişkin farklı açılardan çeşitli öngörülerin oluşmasına zemin hazırlamaktadır (Dündar, 2012:46). Bu bağlamda oluşan öngörüler, toplumsal değişme sürecinde aile yapısı ve bağlarının zayıflamaya başladığı yönünde yoğunlaşmaktadır.

2.10.5. Değişen Yapısıyla Günümüz Ailesi

Toplumsal değişme, zaman içinde toplumsal yapılarda yaşanan dönüşümü ifade etmektedir. Toplumlar dinamik bir yapıdadır. Bu itibarla toplumun yapısını oluşturan siyasi, dini, ekonomik, kültürel tüm süreçleri içine almaktadır. Sosyolojik perspektifle bir değerlendirme yapıldığında günümüz yüzyılı değişim ve iletişim çağı olarak nitelendirilmektedir. İmparatorlukların yıkıldığı, ulus devletlerin kurulmaya başlandığı, Demokratik Cumhuriyete doğru bir yönelim başlamıştır. Yaşanan bu değişmelerden sosyal yapının tüm unsurları etkilenmektedir. Toplumun temel yapısını oluşturan aile kurumu da bu değişme sürecinden nasibini almaktadır. Tüm sosyolojik araştırmalar sanayileşme ve kentleşme sürecine ilişkin olarak geniş aileden çekirdek aileye doğru bir dönüşüm yaşandığını belirtmekte ve bu süreçlerle aile kurumu arasında evrensel bir ilişki olduğu üzerine yağıunlaşmaktadır (Özen, 2002:323). Kağıtçıbaşı aile yapılarındaki değişimleri açıklarken önemli toplumsal değişme enstrümanları olarak; sanayileşme, kentleşme, devamında gelen ekonomik gelişme ve eğitim seviyesinin yükselmesi süreçlerini ifade etmektedir (Kağıtçıbaşı, 1990:171).

Sanayileşme süreci, tarımdan kopuşu ve beraberinde sanayileşen kentsel alanlara doğru göç hareketlerini meydana getirmiştir. Genel perspektiften bakıldığında yerleşim yerleri arasındaki nüfus hareketi olarak adlandırılan göç kavramı, daha özelde sosyal ve kültürel süreçleri de beraberinde getirmektedir. Aile araştırmalarında sıklıkla dile getirilen bir konu, köyden kente göç olgusunun geniş aile yapısını parçaladığı meselesidir. Kentleşme süreciyle aile bağları zayıflamış, çekirdek aile ve hatta bireysel yaşam tercih edilmeye başlanmıştır. Ekonomik ve sosyal yaşam koşulları değişmiş, çocuk işçiliği artmış, şiddet içeren olatlar çoğalmış, kadının çalışma hayatın aktif katılımıyla toplumsal ilişkiler de değişmeye başlamıştır (İlkkaracan ve İlkkaracan, 1998; Gürbüz, 2007; İçli, 1999; Yenigül, 2005; Turan ve Beşirli, 2008; Kaygalak, 2006). Kadınların çalışma yaşamına katılımı ekonomik koşullar perspektifinde açıklanmış, günümüz koşulları birden fazla aile üyesinin gelir elde etmesini zorunlu kılmıştır (Ortaylı, 2009:58). Bu durum özellikle sanayileşme ve kentleşme süreci neticesinde hızlanmıştır. Kadın, çalışma yaşamına girerek toplumsal yapıda giderek artan ihtiyaçları karşılayabilmek için destek vermektedir. Kadınların çalışma hayatına katılmalarının nedenleri arasında sayılan ekonomik zorunlulukların yanında sosyo-kültürel kazanımlar da söz konusudur. Bunlar kişinin öz güven kazanımını kolaylaştırmak, boş zamanlarını değerlendirmek, faydalı olma

hissiyatıyla mutlu ve motive olmak, kişiliği geliştirmek şeklinde sıralanabilir. (Doğan, 2009:52).

Toplumsal değişme süreciyle birlikte; ailenin daralması, geniş ailelerin azalması, çekirdek ailelerin sayısının artması gibi sonuçların ortaya çıktığı sıklıkla dile getirilmektedir. Günümüz toplumlarında bu durum daha da çözümler hâle gelmiştir. Çekirdek aile yapılarının da parçalanmaya başladığı, boşanma oranlarının arttığı, tek ebeveynli ailelerin sayısının arttığı ifade edilmektedir. Tek ebeveynli aileler; boşanma, ölüm ya da evlilik dışı birlikteliklerden olan çocuk ve tek bir ebeveynin (genellikle anne) oluşturduğu aile türü olarak ifade edilmektedir. Yine aile içi değişme süreçlerine bakıldığında sahip olunan çocuk sayısının düştüğü gözlenmekte, tek çocuklu ailelerin sayısı arttığı ifade edilmektedir. Evliliğe alternatif olarak “birlikte yaşama” durumları gözlenmektedir. Artan boşanma oranları neticesinde, bireyselliğin ve özgürlüğün ön plana çıkması aile yapısında da önemli değişme süreçlerini beraberinde getirmiştir.

Geleneksel aile yapısı içinde evin hâkimi babadır. Bu durum gücü elinde bulunduran erkek egemenliğine dayalı “ataerkil” süreçten bağımsız değildir. Geleneksel ailede en önemli dönüm noktası aile reisi olarak görülen erkek/baba ile diğer üyeler arasında görülmektedir. kadının çalışma yaşamına katılmasıyla rollerde belirgin derecede değişimler gözlenmiştir. Bu durum sanayi devriminden bağımsız değildir. Yeni toplum yapısında rollerin keskin bir şekilde ayrılmadığı görülmektedir. Ev içi işlerin müşterek yapılması gerekliliği fikrinin daha fazla ön plana çıktığı belirtilmektedir. Yani eşler arasında eşitliğe doğru bir eğilim gözlenmiştir. Bunun yanı sıra aile içi iş bölümünün varlığı da gözden kaçırılmamalıdır. TÜİK’ in Aile Yapısı Araştırması, 2006 verileri ev işlerinin çoğunluğunun kadın tarafından yapıldığını göstermektedir. Hanelerde cinsiyete dayalı bir işbölümü gerçekleşmektedir. Gözlemlere dayanarak geniş aileden çekirdek aileye geçilmesi ve sosyo-kültürel değişmelerin etkisi ile eş seçimi, evlenme yaşının farklılaşması, ailenin kurulma şeklinde değişmeler yaşanmaktadır (Tezcan, 1995). Geleneksel ailede eş seçiminde daha çok aile kararı etkin ve evlenme yaşı küçükken, toplumsal değişme sürecinde bu eğilimlerin tersi yönde değişmeler olduğu bilinmekte, evlilik kararlarında bireyselliğin ön plana çıktığı, evlilik yaşının yükseldiği görülmektedir (Tezcan ve Coşkun, 2004). Sosyal-kültürel değişmelere paralel olarak akrabalık ilişkilerinde de değişmeler olduğu ifade edilmekte, kentleşmenin akrabalar arası iletişim ve etkileşimi de zayıflattığı belirtilmektedir (Kongar, 1986:101).

Günümüz toplum yapısında, boşanma oranının arttığı, evlenmeyen bireylerin sayısının yükseldiği, evlenmeden birlikte yaşayan çiftlerin arttığı ve geç yaşta evlenen bireylerin sayısında yükseliş görüldüğü belirtilmektedir. Tek ebeveynli aileler ve eşcinsel birliktelikler giderek artmaktadır. Yaşanan tüm bu değişimler gelecekte ailenin nasıl bir görünüm arz edeceği sorusunu da beraberinde getirmektedir. Bazı sosyal bilimciler gelecekte ABD’ de tipik çekirdek ailenin daha az görüleceğini ve gelecekteki aile yapısını tahmin etmenin zor olduğunu ileri sürmektedir (Landis, 1994). Üreme ve gen teknolojilerindeki hızlı değişimler aile ve ailenin geleceği üzerinde önemli etkilere sahip olmaktadır/olacaktır. Toplumsal değişme sürecinin günümüzde gelmiş olunan nokta; çekirdek aile bir yana, “aile” kavramının kendisinin bile tartışılır hale geleceği gerçeğidir (Aslantürk, 2001:294). Bu itibarla tekrar yinelemek gerekirse aile toplumun temelidir fikrinden hareketle, nasıl ki sosyal, kültürel, psikolojik, ekonomik anlamda sağlıklı bireylerin yetişmesi sağlıklı bir aile yapısıyla mümkün olsaydı, sağlıklı bir toplum/toplumsal yapı için de, aile kurumu oldukça önemlidir ve kurumun her türlü olumsuz etkilere karşı korunması elzem bir hal almaktadır.

3. BÖLÜM: BULGULAR

3.1. Sosyo-ekonomik Düzey ve Aile Yapısına İlişkin Genel Bilgiler

Tablo 1: Katılımcıların cinsiyet durumu

	Cinsiyet					
	Yeni mh.		Atatürk mh.		Siteler mh.	
	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)
Kadın	124	50,8	117	48,3	121	50,0
Erkek	120	49,2	123	51,8	121	50,0
Toplam	244	100,0	240	100,0	242	100,0

Tablo 1’ de uygulamaya katılanların cinsiyet dağılımları gösterilmiştir. Bu itibarla Yeni mh. verilerinin % 50,8’ i erkek, % 49,2’ si kadın katılımcıların görüşlerinden, Atatürk mh. verilerinin % 48,3’ ünün kadın, % 51,8’ inin erkek, Siteler mh. verilerinin ise % 50’ sinin erkek, % 50’ sinin kadın katılımcı görüşlerinden oluştuğu görülmektedir.

Tablo 2: Katılımcıların yaş durumları

	Yaşınız?					
	Yeni mh.		Atatürk mh.		Siteler mh.	
	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)
18-25 arası	20	8,2	12	5,0	5	2,1
26-35 arası	81	33,2	44	18,3	72	29,8
36-50 arası	94	38,5	108	45,0	102	42,1
51-64 arası	40	16,4	57	23,8	51	21,1
65 ve üstü	9	3,7	19	7,9	12	5,0
Toplam	244	100,0	240	100,0	242	100,0

Ankete katılanların yaş aralıkları tablo 2’ de verilmiştir. Görüldüğü üzere Yeni mh.de katılımcıların yaklaşık % 38,5’ i 36-50 yaş aralığındaki bireylerden oluşmaktadır. 26-35 yaş aralığında olan bireyler % 33,2; 51-64 yaş aralığındaki bireyler % 16,4; 18-25 yaş aralığındaki bireyler % 8,2; 65 ve üstünde yaşı olan bireylerin oranı ise % 3,7 olarak gösterilmiştir. Atatürk mahallesinde uygulanan anketlere verilen cevaplarda katılımcıların % 45’ inin 36-50 yaş aralığında olduğu görülmektedir. Katılımcıların % 23,8’ ini 51-64 yaş aralığındaki bireyler oluştururken, % 18,3’ ünü 26-35 yaş aralığındaki bireyler oluşturmaktadır. 65 ve üstünde yaşı olanlar % 7,9 iken, 18-25 yaş aralığındaki katılımcıların % 5 olduğu görülmektedir. Siteler mh. katılımcıların yaş aralığının çoğunluğunu ise % 42,1 ile 36-50 yaş aralığındaki bireyler oluşturmaktadır. 26-35 yaş

arasında olan bireyler katılımcıların % 29,8' ini oluştururken, 51-64 yaş arasındaki kişilerin oranı % 21,1 olarak gösterilmiştir. 65 ve üstünde yaşı olanların oranı % 5 iken, 18-25 yaş aralığındaki bireylerin oranı % 2 dolaylarındadır.

Tablo 3: Katılımcıların medeni durumu

	Medeni durumunuz?					
	Yeni mh.		Atatürk mh.		Siteler mh.	
	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)
Evli	216	88,5	215	89,6	215	88,8
Dul/Boşanmış	23	9,4	24	10,0	24	9,9
Ayrı	5	2,0	1	,4	3	1,2
Toplam	244	100,0	240	100,0	242	100,0

Tablo 3' te Yeni mh. de ankete katılan 244 kişiden 216' sının evli, 23' ünün dul/boşanmış, 5' inin ayrı yaşadığı görülmektedir. Atatürk mh.de uygulamaya katılan 240 kişiden 215' inin evli, 24' ünün dul/boşanmış, 1' inin ayrı yaşadığı, Siteler mh. de ise 242 kişiden 215' inin evli, 24' ünün dul/boşanmış, 3' ünün ayrı yaşadığı görülmektedir.

Tablo 4: Katılımcıların eğitim durumu

	Eğitim durumunuz?					
	Yeni mh.		Atatürk mh.		Siteler mh.	
	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)
Okur-yazar değil	2	,8	0	0	3	1,2
Okur-yazar	4	1,6	6	2,5	2	,8
İlkokul	82	33,6	40	16,7	45	18,6
İlköğretim/Ortaokul	47	19,3	27	11,3	22	9,1
Lise	60	24,6	79	32,9	72	29,8
Yüksekokul	19	7,8	21	8,8	14	5,8
Üniversite	30	12,3	66	27,5	79	32,6
Lisansüstü	0	0	1	,4	5	2,1
Toplam	244	100,0	240	100,0	242	100,0

Ankete katılan bireylerin eğitim durumuna ilişkin tablo 4 verilerine bakıldığında Yeni mh. de en büyük grubu ilkokul (% 33,6) mezunu bireylerin oluşturduğu görülmektedir. Bunu sırasıyla lise (% 24,6), ilköğretim/ortaokul (% 19,3), üniversite (% 12,3), yüksekokul (% 7,8), okur-yazar (% 1,6), ve okur-yazar olmayan (% 0,8) bireyler takip etmektedir.

Atatürk mh.de uygulamaya katılanların % 32,9' unun lise, % 27,5' inin üniversite, % 16,7' sinin ilkokul, % 11,3' ünün ilköğretim/ortaokul, % 8,8' inin yüksekokul, % 2,5' inin okuryazar, % ,4' ünün lisansüstü mezunu olduğu görülmektedir. Siteler mh. de ise en büyük grubu üniversite (% 32,6) ve lise (% 29,8) mezunu kişiler oluşturmaktadır. Katılımcıların % 18,6' sının ilkokul, % 9,1' inin ilköğretim/ortaokul, % 5,8' inin yüksekokul, % 2,1' inin lisansüstü mezunu, % 1,2' sinin okur yazar olmadığı, % 0,8' inin ise okur yazar olduğu görülmektedir. Bu sebeple uygulama alanlarına dair bir değerlendirme yapılacak olunursa eğitim düzeyinin en yüksek olduğu mahallenin Siteler, en düşük olduğu mahallenin ise Yeni mahalle olduğunu söylemek mümkündür.

Tablo 5: Katılımcıların mesleki durumu

	Mesleğiniz?					
	Yeni mh.		Atatürk mh.		Siteler mh.	
	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)
Çalışmıyor	7	2,9	7	2,9	11	4,5
Ev hanımı	77	31,6	39	16,3	49	20,2
Emekli	15	6,1	45	18,8	28	11,6
Memur	25	10,2	31	12,9	43	17,8
Üst düzey mem	2	,8	14	5,8	21	8,7
İşçi	49	20,1	39	16,3	47	19,4
Üst düzey işçi	5	2,0	13	5,4	10	4,1
Geçici işçi	18	7,4	23	9,6	6	2,5
Esnaf	38	15,6	28	11,7	25	10,3
Tüccar	8	3,3	1	,4	2	,8
Toplam	244	100,0	240	100,0	242	100,0

Araştırmada uygulamaya katılanların meslekleri de sorulmuştur. Kent yaşamında ekonomik kentleşmenin bir göstergesi de yapılan iş/meslekle yakından ilişkilidir. Bu sebeple tablo 5' te görüldüğü üzere Yeni mh. de ev hanımı olanların oranı % 31,6; Atatürk mh. de % 16,3; Siteler mh. de ise % 20,2 olduğu görülmektedir. Öte yandan Yeni mh. de uygulamaya katılanların % 20' sinin işçi, % 10' unun memur, % 15' inin esnaf olduğu görülürken, Atatürk mh.' de katılımcıların % 18,8' inin emekli, 16,3' ünün işçi, % 12,9' unun memur olduğu ifade edilebilir. Siteler mh. de ise katılımcıların % 19,4' ünün işçi, % 17,8' sinin memur, % 10,3' ünün esnaf olduğu belirtilmiştir. Araştırma verileri kapsamında genel bir değerlendirme yapılacak olunursa sanayi kenti olarak bilinen Aliğa' da işçi kesiminin yoğunluğu görmek şaşırtıcı değildir. Ancak işçileri bir kenara koyarak değerlendirme yapılacak olunursa Yeni mh.de diğer mh.lere oranla ev hanımı ve esnafın

daha yoğun olduğu, Atatürk mh. de emeklilerin diğer mahallelere nispeten daha yoğun olduğu, Siteler mh. de ise diğer mh.lere oranla memurların yoğunlaştığı görülmektedir.

Tablo 6: Katılımcıların aylık gelir durumu

	Aylık gelir durumunuz ?					
	Yeni mh.		Atatürk mh.		Siteler mh.	
	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)
Asgari ücretten az	2	,8	8	3,3	6	2,5
Asgari ücret - 1500 TL	55	22,5	28	11,7	37	15,3
1501 TL -2500 TL	64	26,2	61	25,4	37	15,3
2501 TL - 3500 TL	64	26,2	59	24,6	47	19,4
3501 TL- 4500 TL	28	11,5	39	16,3	40	16,5
4501 TL'den fazla	31	12,7	45	18,8	75	31,0
Toplam	244	100,0	240	100,0	242	100,0

Uygulamaya katılan bireylerin aylık gelir durumları ise tablo 6' da gösterilmiştir. Bu açıdan Yeni mh. verilerinde katılımcıların yaklaşık % 26' sının 1501-2500 ve yine % 26' sının 2501-3500 arasında bir ortalama aylık gelire sahip olduğu görülürken, yaklaşık % 30' unun 1500 tl den az bir ortalama gelire sahip olduğu görülmektedir. 3501- 4500 TL arasında gelire sahip olanlar katılımcıların % 11,5' ini, 4501 ve üzeri gelire sahip olanlar ise % 12,7' sini oluşturmaktadır. Atatürk mh. verilerine bakıldığında ise katılımcıların % 3,3' ünün aylık gelirinin asgari ücretten az, % 11,7' sinin asgari ücret-1500 TL arası, % 25,4' ünün 1501-2500 TL arası, % 24,6' sının 2501-3500 TL arası, % 16,3' ünün 3501-4500 TL arası ortalama aylık gelire sahip olduğu görülürken, 4501 TL' den fazla aylık gelire sahip olanların % 12,7 olduğu belirtilmektedir. Siteler mh.nin verilerine göre katılımcıların ortalama gelirinin asgari ücretten az olduğunu belirten katılımcılar % 2,5; asgari ücret-1500 TL arası olduğunu belirtenler % 15,3, 1501 TL ve 2500 TL arası olduğunu belirtenler % 15,3; 2501-3500 TL arasında olduğunu ifade edenler % 19,4; 3501-4500 TL arası olduğunu söyleyenler % 16,5 olarak görülürken, katılımcıların % 31'i ortalama aylık gelirlerinin 4500 tl'den fazla olduğunu dile getirmiştir. Bu sebeple üç mahalleye ait veriler birlikte değerlendirildiğinde ekonomik düzeye göre genel bir sıralama yapılacak olunursa ilk sırada Siteler mh.nin, sonrasında Atatürk mh.nin ve son olarak Yeni mh.nin olduğunu söylemek mümkündür. Bu durum görüşme sırasında mahalle muhtarlarından alınan bilgilerle paralellik göstermektedir.

Tablo 7: Katılımcıların oturduğu evin mülkiyet durumu

	Oturduğunuz evin mülkiyet durumu nedir ?					
	Yeni mh.		Atatürk mh.		Siteler mh.	
	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)
Kendimize ait	141	57,8	128	53,3	155	70,0
Lojman	1	,4	4	1,7	13	5,4
Kira	93	38,1	86	35,8	73	30,2
Babamın evi	8	3,3	14	5,8	1	,4
Miras	1	,4	8	3,3	0	0
Toplam	244	100,0	240	100,0	242	100,0

Ankete katılan bireylerin oturdukları evin mülkiyet durumuna bakıldığında katılımcıların daha çok kendilerine ait bir evde oturdukları görülmektedir. Ancak dikkat çeken bir durum Siteler mh.de bu durumun % 70 oranında olmasıdır. Daha önce verilen ortalama aylık gelir düzeyine bakıldığında bu sonucun beklenen bir durum olduğu belirtilebilir. Daha öncede dile getirildiği gibi Atatürk mh. en eski merkez mahallelerdendir. Siteler mh. ise daha sonra oluşturulan ve hem eski merkez mahallelerde oturanların, hem de Aliğa' ya yeni göç eden yüksek sosyo-ekonomik düzeye sahip olanların yeni ikamet yeri olarak ön plana çıkmaktadır. Ekonomik gelir durumu yükseldikçe Siteler mh.ne yerleşme durumu daha çok artmaktayken, Yeni mh. ise daha heterojen yapıda dışarıdan göçün daha yoğun olduğu ve kente yeni gelenlerin daha uygun imkanlarla yaşayabildiği bir mh. olarak ifade edilmektedir. Bu bilgiler yapılan görüşmeler neticesinde mahalle muhtarlarından elde edilmiştir.

Tablo 8: Katılımcıların Aliğa' da yaşadığı süre

	Aliğa' da kaç yıldır yaşıyorsunuz?					
	Yeni mh.		Atatürk mh.		Siteler mh.	
	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)
1 yıldan az	33	13,5	7	2,9	25	10,3
1-5 yıl arası	78	32,0	50	20,8	57	23,6
5-10 yıl arası	38	15,6	35	14,6	48	19,8
10 yıldan daha fazla	95	38,9	148	61,7	112	46,3
Toplam	244	100,0	240	100,0	242	100,0

Katılımcılara Aliğa' da kaç yıldır yaşadığı da sorulmuştur. Soruya ilişkin veriler tablo 8' de gösterilmektedir. Yeni mh. de uygulamaya katılanların % 13,5' i 1 yıldan az, % 32' si 1-5 yıl arası, % 15,6' sı 5-10 yıl arası, % 38,9' u 10 yıldan fazla yaşadığını dile

getirmiştir. Bu durum Atatürk mh. için değerlendirildiğinde katılımcıların yaklaşık % 62' sinin, Siteler mh.' si için değerlendirildiğinde % 46,3' ünün Aliğa'da 10 yıldan fazla yaşadığı görülmektedir. Bu sebeple Aliğa' da en fazla yaşayan katılımcıların sırasıyla Atatürk mh., Siteler mh. ve Yeni mh. de olduğunu söylemek mümkündür. Görüşme sırasında mahalle muhtarlarından alınan bilgilere göre Atatürk mh. en eski merkez mahallelerinden biridir ve merkezin sıkışıklığı yeni göç edenleri kaldırabilecek kapasitede görülmemektedir. Bu nedenle yeni göç edenler Yeni mh. ve Siteler mh. gibi çevre mahallelere yerleşmektedir. Bu mahallelerin de kendine göre farklı göç alış şekilleri bulunmaktadır. Yeni mh. daha çok Aliğa dışı farklı il ve bölgelerden göç alırken, Siteler mh. Aliğa' nın merkez mahallelerinden de göç almaktadır. Merkezde oturan ve maddi durumu yerinde olan bireyler daha düzenli bir mahalle ve konut arayışıyla Siteler mh. ne yerleşmeyi tercih etmektedir. Bu bağlamda Atatürk ve Siteler mh. nin Yeni mh. ye kıyasla daha homojen olduğu belirtilebilir. Yeni mh. farklı bölgelerden göç alan ve uygun konut fiyatlarıyla kente yeni gelenlere daha kolay yaşam imkanı sunan bir mahalle olarak görülmektedir. Bu sebeple uygun konut fiyatlarıyla Yeni mh. kente yeni göç edenlerin yoğun olarak tercih ettiği heterojen bir mahalle olarak ön plana çıkmaktadır.

Tablo 9: Katılımcıların Aliğa' ya yerleşmeden önce yaşadıkları bölge

	Aliğa' ya yerleşmeden önce hangi bölgede yaşıyordunuz?					
	Yeni mh.		Atatürk mh.		Siteler mh.	
	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)
Akdeniz Bölgesi	17	7,0	10	4,2	8	3,3
Ege Bölgesi	88	36,1	130	54,2	123	50,8
Karadeniz Bölgesi	10	4,1	18	7,5	7	2,9
Marmara Bölgesi	23	9,4	22	9,2	44	18,2
İç Anadolu Bölgesi	30	12,3	31	12,9	24	9,9
Doğu Anadolu Bölgesi	48	19,7	14	5,8	21	8,7
Güneydoğu Anadolu Bölgesi	25	10,2	13	5,4	14	5,8
Yurt dışı	3	1,2	2	,8	1	,4
Toplam	244	100,0	240	100,0	242	100,0

Araştırma kapsamında katılımcılara Aliğa' ya yerleşmeden önce hangi bölgede yaşadıkları sorulmuştur. Bu bağlamda her üç mahallede de ilk sırayı Ege Bölgesi' nin aldığını söylemek mümkündür. Tablo 9 verilerine göre Yeni mh. de bu oran % 36,1;

Atatürk mh. % 54,2; Siteler mh. de ise % 50,8 olarak gösterilmiştir. Bu verilerden hareketle söylenecek en net ifade, Aliğa’ nın daha çok “bölge içi göç” aldığı şeklindedir. Benzer şekilde Işık’ın (2005a) “İzmir’ in Aliğa İlçesinin Nüfus Özellikleri” isimli çalışmasında görülen verilerde de Aliğa’ nın daha çok bölge içi göç aldığı belirtilmektedir. Ancak göç alınan bölgelerin yoğunluğu 2. sıraya gelindiğinde farklılaşmaktadır. Bu sebeple tablo 9 verilerinden hareketle Yeni mh.de yaklaşık % 20 oranında Doğu Anadolu, % 12,3 oranında İç Anadolu ve % 10, 2 oranında Güneydoğu Anadolu, % 9,4 oranında Marmara, % 7 oranında Akdeniz, % 4,1 oranında Karadeniz Bölgesinden gelen kişilerin yaşadığı görülmektedir. % 1,2 gibi küçük bir kesim ise yurt dışında yaşadığını belirtmiştir. Bu sebeple dağılımların birbirine yakın olduğu gerçeği göz önünde bulundurulursa Yeni mh. de Ege Bölgesi haricinde diğer mahallelere nispeten Doğu kökenli vatandaşların ağırlıkta olduğu heterojen bir yapıyla karşılaşılmaktadır. Durum Atatürk mh. açısından değerlendirildiğinde 2. yoğun nüfusun İç Anadolu Bölgesinden (12,9); 3. olarak ise Marmara Bölgesinden (% 9,2) olduğu görülürken, Siteler mh. verilerine göre Ege Bölgesi haricinde 2. yoğun nüfusun Marmara bölgesinden (% 18,2); 3. yoğun nüfusun İç Anadolu Bölgesinden (% 9,9) olduğu görülmektedir.

Tablo 10: Katılımcıların Aliğa’ ya yerleşme nedeni

	Aliğa’ ya yerleşme nedeniniz nedir?					
	Yeni mh.		Atatürk mh.		Siteler mh.	
	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)
Aile/Akraba	49	20,1	52	21,7	36	14,9
Evlilik	34	13,9	35	14,6	36	14,9
İş	151	61,9	145	60,4	162	66,9
Eğitim	3	1,2	4	1,7	3	1,2
Şehrin sakinliği	4	1,6	3	1,3	5	2,1
Özel sebepler	3	1,2	1	,4	0	0
Toplam	244	100,0	240	100,0	242	100,0

Aliğa’ ya yerleşilme nedenini gösteren tablo 10’ a göre, bireylerin Aliğa’ ya yerleşmeyi daha çok iş gerekçesiyle tercih ettiği görülmektedir (Yeni mh % 61,9; Atatürk mh. % 60,4; Siteler mh. % 66,9). Bu durum Aliğa’ nın Tüpraş, Petkim, Star Petkim gibi dev sanayi kuruluşlarına ev sahipliği yapması dolayısıyla ilişkilendirilebilir. Bu gerekçe dışında sırasıyla aile ve akraba ilişkileri ve evlilik Aliğa’ ya yerleşme nedeni olarak dile getirilenler arasındadır. Bu bağlamda literatüre ilişkin göç ve kentleşme nedenlerini belirtmek gerekirse ekonomik, psikolojik, sosyolojik pek çok gerekçe dile getirilmektedir.

Kentleşmenin arkaplanında bireylerin daha iyi koşullarda yaşama isteği ya da mevcut olumsuz koşulları aşma düşüncesi vardır (Demir ve Şahin, 2008). Özetle en temelde itici, çekici faktörler bireyleri kent yaşamına yönlendirmektedir. Tarımda makineleşme, toprakların bölünmesi, miras, topraksızlaşma vb. faktörler bireyleri kırdan kente iterken; iş, sağlık, ulaşım, eğitim imkanlarının fazlalığı vb. durumlar bireyleri daha çok kente çekmektedir. Benzer şekilde tablodaki verilere göre Aliğa’ da da kentin ekonomik çekiciliğinin ön planda olduğu rahatlıkla söylenebilir. Bu durum Aliğa’ nın önemli sanayi kuruluşlarına ev sahipliği yapması gerçeğiyle ilişkilendirilebilir.

Tablo 11: Katılımcıların aile üye sayısı

	Aileniz kaç kişiden oluşuyor?					
	Yeni mh.		Atatürk mh.		Siteler mh.	
	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)
Bir	9	3,7	9	3,8	9	3,7
İki	32	13,1	43	17,9	23	9,5
Üç	56	23,0	70	29,2	68	28,1
Dört	74	30,3	73	30,4	96	39,7
Beş	34	13,9	29	12,1	30	12,4
Altı ve daha fazla	39	16,0	16	6,7	16	6,6
Toplam	244	100,0	240	100,0	242	100,0

Tablo 12: Katılımcıların çocuk sayısı

	Kaç çocuğunuz var?					
	Yeni mh.		Atatürk mh.		Siteler mh.	
	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)
Hiç çocuğum yok	36	14,8	40	16,7	25	10,3
Bir	54	22,1	73	30,4	71	29,3
İki	83	34,0	83	34,6	100	41,3
Üç	31	12,7	31	12,9	33	13,6
Dört ve daha fazla	40	16,4	13	5,4	13	5,4
Toplam	244	100,0	240	100,0	242	100,0

Tablo 13: Katılımcıların evinde eş ve çocuk haricinde yaşayan bireyler

	Evde sizinle birlikte eşiniz ve çocuklarınız hariç kimler yaşıyor?					
	Yeni mh.		Atatürk mh.		Siteler mh.	
	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)
Yanımızda yaşayan kimse yok	220	90,2	215	89,6	222	91,7
Annem	11	4,5	11	4,6	6	2,5
Babam	8	3,3	0	0	1	,4
Kız kardeşim	1	,4	1	,4	1	,4
Erkek kardeşim	4	1,6	3	1,3	4	1,7
Annem ve babam	0	0	6	2,5	4	1,7
Torunum	0	0	4	1,7	2	,8
Torunum ve gelinim	0	0	0	0	1	,4
SHÇEK'dan çocuk (Koruyucu aile)	0	0	0	0	1	,4
Toplam	244	100,0	240	100,0	242	100,0

Yukarıdaki tablo 11, 12 ve 13 incelendiğinde katılımcıların aile üye sayılarına, çocuk sayılarına ve evde onlarla birlikte yaşayan üyelere ilişkin veriler görülmektedir. Bu bağlamda genel çerçevede aile üye sayılarının 4 olduğu, çocuk sayılarının 2 olduğu görülmekte ve katılımcıların büyük çoğunluğunun yanlarında yaşayan başka bir yakını olmadığını dile getirdiği görülmektedir. Bu noktada üye sayısına göre aile yapılarının geniş aile ve çekirdek aile olarak iki grupta sınıflandırıldığını belirtmek yerinde olacaktır. *Çekirdek aile*; anne-baba ve çocuklardan oluşan, *geniş aile* ise; anne-baba ve çocukların yanında çok sayıda akrabanın da yaşadığı aile yapısı olarak ifade edilmektedir (Zencirkıran, 2016:162). Geniş ailelerin genelde kırsal bölgelerde, çekirdek ailenin ise kentsel bölgelerde hakim olduğu görülmektedir (Yörükoğlu, 2007). Sanayi etkisiyle kentleşen Aliaga' da da literatür ile benzerlik gösteren bir aile yapısının olduğu ifade edilebilir. Yörükoğlu' nun da (2007) belirttiği gibi kentsel ailenin ortalama büyüklüğü 4 kişi dolaylarındadır. Ailelerin ortalama çocuk sayısı ise 2' dir. Bu durum da araştırma verileriyle paralellik göstermektedir. Ayrıca bir parantez açmak gerekirse aile üye sayısının "altı ve daha fazla" ve çocuk sayısının "4 ve daha fazla" olduğu seçeneğinin, diğer mahallelere nispeten Yeni mh. de daha fazla yoğunlaştığı söylenebilir. Bu bağlamda Yeni mh. nin bu açıdan diğer mahallere oranla daha heterojen olduğu ifade edilebilir.

Tablo 14: Ailede bakıma muhtaç yaşlının varlığı/yokluğu

	Ailenizde bakıma muhtaç yaşlı var mı?					
	Yeni mh.		Atatürk mh.		Siteler mh.	
	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)
Evet	29	11,9	16	6,7	13	5,4
Hayır	215	88,1	224	93,3	229	94,6
Toplam	244	100,0	240	100,0	242	100,0

Tablo 15: Yaşlının bakımını üstlenen birey

	Yaşlı bakımını kim üstleniyor?					
	Yeni mh.		Atatürk mh.		Siteler mh.	
	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)
Evin kadını	14	48,27	3	18,75	5	35,7
Evin erkeği	2	6,90	6	37,50	3	21,4
Kadın erkek birlikte	2	6,90	1	6,25	1	7,1
Kız çocuk	1	3,45	1	6,25	2	14,2
Erkek çocuk	1	3,45	0	0	0	0
Tüm aile üyeleri	9	31,03	5	31,25	3	21,4
Toplam	29	100,0	16	100,0	14	100,0

Aile yapılarına ilişkin bilgi edinmek için katılımcılara “Ailenizde bakıma muhtaç yaşlı var mı” ve “varsa bakımını kimin üstlendiği” sorusu sorulmuştur. Bu bağlamda Yeni mh.de yaklaşık % 12, Atatürk mh.de % 6,7; Siteler mh.de ise % 5,4 oranında bakıma muhtaç yaşlı bireyin olduğu belirtilmiştir. Araştırmada merak edilen bir diğer konu ise ailede bakıma muhtaç yaşlının kim tarafından bakıldığı meselesidir. Bu bağlamda alınan yanıtlar tablo 15’ te verilmiştir. Yaşlının “kadın” tarafında bakıldığını belirtenler Yeni mh.de % 48,27; Atatürk mh. de % 18,75 ; Siteler mh. de ise % 35,7 olarak görülmektedir. “Erkek” tarafından bakıldığını belirtenler Yeni mh. de % 6,90; Atatürk mh. de % 37,50; Siteler mh. de ise % 21,4 olarak gösterilmiştir. “Kadın-erkek birlikte” diyenlerin oranı Yeni mh.de % 6,90; Atatürk mh. de % 6,25; Siteler mh. de % 7,1 olarak belirtilmiştir. Evde bakıma muhtaç yaşlının bakımını “kız çocuğun” üstlendiğini dile getirenler Yeni mh. de % 3,45; Atatürk mh. de % 6,25; Siteler mh. de % 14,2 olarak görülürken, “erkek çocuğun” üstlendiğini belirtenler sadece Yeni mh. de bulunmakta ve oranı % 3,45 olarak görülmektedir. “Tüm aile üyelerinin” bu sorumluluğu üstlendiğini belirtenler ise Yeni mh. de % 31,03; Atatürk mh. de % 31,25; Siteler mh. de % 21,4 olarak gösterilmiştir. Genel bir değerlendirme yapılacak olursa

yaşlı bakımının daha çok “kadın” tarafından yapıldığı mahalle Yeni mh. olarak ön plana çıkarken, “erkek” tarafından yapıldığı mh. daha çok Atatürk mh. olarak görülmektedir.

Aile kurumunun işlevleri bağlamında bir değerlendirme yapıldığında işlevselci yaklaşıma göre; ekonomik üretim, çocuğun toplumsallaşması, yaşlı bakımı, eğlenme/dinlenme, kültür aktarımı gibi işlerin/görevlerin aile üyelerinin sorumluluğunda olduğu ifade edilmektedir. Bu durum cinsiyetler açısından değerlendirildiğinde ise sosyal değişme unsuru göze çarpmaktadır. Geleneksel toplum yapısında cinsiyet rolleri (cinsiyetten beklenen görev/sorumluluk) daha keskin, sanayi sonrası modern aile yapısında bu ayrımın daha esnek olduğu ifade edilebilir (Şahin ve Demir, 2009; Kandiyoti, 1988; Kandiyoti, 1974). Bu sebeple kısmi geleneksel mh. olarak değerlendirilen Yeni mh. de cinsiyetçi görünümün daha baskın olduğu ifade edilebilir.

Tablo 16: Ailede bakıma muhtaç engellinin varlığı/yokluğu

	Ailenizde bakıma muhtaç engelli var mı?					
	Yeni mh.		Atatürk mh.		Siteler mh.	
	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)
Evet	20	8,2	7	2,9	3	1,2
Hayır	224	91,8	233	97,1	239	98,8
Toplam	244	100,0	240	100,0	242	100,0

Tablo 17: Ailede engelli bakımını üstlenen birey

	Engelli bakımını kim üstleniyor?					
	Yeni mh.		Atatürk mh.		Siteler mh.	
	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)
Evin kadını	12	60,0	2	28,57	1	33,3
Evin erkeği	4	20,0	3	42,85	0	0
Kadın erkek birlikte	1	5,0	2	28,57	1	33,3
Tüm aile üyeleri	3	15,0	0	0	1	33,3
Toplam	20	100,0	7	100,0	3	100,0

Ailede bakıma muhtaç engelli bireyin olup olmadığını tablo 16 verileri göstermektedir. Bu sebeple en çok engelli bireyin % 8,2’ lik oranla Yeni mh. de olduğu ifade edilebilir. Bu oran Atatürk mh. de % 2,9; Siteler mh. de % 1,2 dolaylarındadır. Yaşlı bakımı gibi engelli birey bakımını üstlenme konusunda da bu sorumluluğun kim tarafından

üstlenildiği sorulmuştur (Tablo 17). Yeni mh. de “kadın” diyenlerin oranı % 60 ile ilk sıradadır. Atatürk mh. de % 28,57 oranında, Siteler mh. de % 33,3 oranında “evin kadını” denilmiştir. Bu sorumluluğu “tüm aile üyelerinin” üstlendiğini belirtenler ise Yeni mh. de % 15 iken, Siteler mh.de % 33,3 olarak görülmektedir. “Kadın-erkek birlikte” diyenlerin oranı ise Yeni mh. de % 5, Atatürk mh, de % 28,57; Siteler mh, de ise % 33,3; olarak görülmektedir.

Tablo 18: Katılımcıların evlenme yaşı

	Kaç yaşında evlendiniz?					
	Yeni mh.		Atatürk mh.		Siteler mh.	
	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)
14 ve daha küçük	6	2,5	2	,8	4	1,7
15-20 arası	92	37,7	61	25,4	52	21,5
21-25 arası	106	43,4	106	44,2	109	45,0
26-30 arası	35	14,3	59	24,6	70	28,9
31 ve üzeri	5	2,0	12	5,0	7	2,9
Toplam	244	100,0	240	100,0	242	100,0

Ankete katılan bireylerin evlenme yaşını gösteren tablo 18’ e göre her üç mahallede de büyük çoğunluğun 21-25 yaş arasında evlendiği görülmektedir. Bu durum Yeni mh.de % 43,4; Atatürk mh.de % 44,2; Siteler mh.de ise % 45 olarak belirtilmiştir. 15-20 yaş arasında evlenen bireylerin ise daha çok Yeni mh.de olduğu görülmektedir. Bu durum Yeni mh.de yaklaşık % 38 civarındayken, Atatürk mh.de % 25,4; Siteler mh.de ise % 21,5; oranındadır. 26-30 yaş arası evliliklerin daha yoğun olduğu mahalle ise Siteler mh. olarak verilmiştir. Bu oran Siteler mh.de yaklaşık % 29 civarındayken, Yeni mh.de % 14,3; Atatürk mh.de 24,6 dolaylarındadır. 31 yaş üstü evlilikler Yeni mh.de % 2, Siteler mh.de % 2,9; Atatürk mh.de % 5 iken, 14 yaşından küçük evlilikler Yeni mh.de % 2,5; Siteler mh.de % 1,7; Atatürk mh.de % ,8 oranındadır.

Tablo 19: Katılımcıların eşle yakınlık durumu

	Eşinizle yakınlığınız nedir?					
	Yeni mh.		Atatürk mh.		Siteler mh.	
	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)
Akrabam	48	19,7	31	12,9	23	9,5
Köylüm	26	10,7	21	8,8	17	7,0
Hemşehrim	26	10,7	30	12,5	17	7,0
Komşum	15	6,1	13	5,4	6	2,5
Yakınlığım yok	129	52,9	145	60,4	179	73,9
Toplam	244	100,0	240	100,0	242	100,0

Yukarıdaki tabloda ise katılımcıların eşle yakınlık durumları gösterilmiştir. Bu çerçevede Siteler mh.de “eşimle yakınlığım yok” diyenlerin oranı % 73,9; Atatürk mh.de % 60,4 iken, Yeni mh.de katılımcıların yaklaşık yarısının eşiyle yakınlığı olduğu görülmüştür. Yeni mh.de eşle yakınlık durumunu gösteren tablo 18’ e göre katılımcıların yaklaşık % 20’ si “akrabasıyla”, % 10,7’ si “köylüsüyle”, % 10,7’ si “hemşehrisiyle”, % 6,1’ i “komşusuyla” evlendiğini belirtmiştir. Atatürk mh.de akrabasıyla evli olanlar katılımcıların % 12,9’ unu, köylüsüyle evli olanlar % 8’ ini, hemşehrisiyle evli olanlar % 12,5’ ini, komşusuyla evli olanlar ise % 5,4’ ünü oluşturmaktadır. Siteler mh.de ise akrabama evliyim diyenlerin oranı % 9,5; köylümle evliyim diyenlerin oranı % 7, hemşehrime evliyim diyenlerin oranı % 7, komşumla evliyim diyenlerin oranı ise % 2,5’ tir.

Tablo 20: Katılımcıların evlilik kararını alma şekli

	Evlilik kararınızı nasıl aldınız?					
	Yeni mh.		Atatürk mh.		Siteler mh.	
	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)
Ailem seçti	36	14,8	21	8,8	30	12,4
Ailem seçti, fikrimi aldı	58	23,8	55	22,9	25	10,3
Kendim karar verdim	134	54,9	152	63,3	177	73,1
Kaçtık	16	6,5	12	5,0	10	4,1
Toplam	244	100,0	240	100,0	242	100,0

Katılımcılara evlilik kararını nasıl aldıkları da sorulmuştur. Bu kapsamda veriler incelendiğinde kararın kendisine ait olduğunu belirtenlerin oranının en fazla Siteler mh.de (% 73,1) olduğu görülmektedir. Sonrasında Atatürk mh. (% 63,3) ve son olarak Yeni mh. (% 54,9) gelmektedir. “Ailem seçti, fikrimi aldı” diyenlerin oranı Yeni mh.de % 23,8;

Atatürk mh.de % 22,9 iken, Siteler mh.de % 10,3 dolaylarındadır. Evlilik kararında sadece ailesinin etkili olduğunu söyleyenler Yeni mh.de yaklaşık % 15, Siteler mh.de % 12,4, Atatürk mh.de % 8,8 iken, kaçarak evlendiğini söyleyenlerin oranı Yeni mh.de % 6,5, Atatürk mh.de % 5 civarında, Siteler mh.de ise % 4,1, dir.

Tablo 21: Ailevi konularda karar alma şekli

	Ailevi konularda karar alırken kimlere danışsınız?					
	Yeni mh.		Atatürk mh.		Siteler mh.	
	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)
Kararı kendim alırım	71	29,1	41	17,1	48	19,8
Eşime	96	39,3	100	41,7	100	41,3
Çocuklara	1	,4	8	3,3	7	2,9
Aile büyüklerine	19	7,8	4	1,7	11	4,5
Eş ve aile büyüklerine	13	5,3	31	12,9	15	6,2
Eş ve çocuklara	27	11,1	47	19,6	42	17,4
Eş, çocuklar ve aile büyüklerine	17	7,0	7	2,9	18	7,4
Aile büyükleri ve çocuklara	0	0	2	,8	1	,4
Toplam	244	100,0	240	100,0	242	100,0

Katılımcılara sorulan bir diğer soru ise “Ailevi konularda karar alırken kimlere danışsınız?” sorusudur. Alınan cevapların yoğunluğu sırasıyla “eşime danışırım”, “kararı kendim alırım”, “ eş ve çocuklarıma danışırım” şeklindedir. “Eşime danışırım” diyenlerin oranı her üç mahallede yaklaşık % 40 civarındayken, “kararı kendim alırım” diyenlerin oranının en yüksek olduğu mahalle % 29 ile Yeni mh. olarak görülmektedir. Bu bağlamda karar sürecine çocuğunu dahil edenlerin oranı ise Yeni mh.ye (% 11,1) nispeten daha çok Atatürk mh. (% 19,6) ve Siteler mh.de (%17, 4) görülmektedir.

Tablo 22: Aile içindeki sohbet konusu

	Aile içindeki sohbetleriniz en çok hangi konu ile ilgilidir?					
	Yeni mh.		Atatürk mh.		Siteler mh.	
	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)
Maddi konular	71	29,1	30	12,5	30	12,4
Toplumsal olaylar	38	15,6	55	22,9	59	24,4
Ailevi sorunlar	37	15,2	33	13,8	30	12,4
Çocukların geleceği	72	29,5	68	28,4	107	44,2
Değerler ve gelenekler	13	5,3	20	8,3	7	2,9
Siyasi konular	1	,4	1	,4	4	1,7
Gündelik olaylar	9	3,7	29	12,1	5	2,1
Sağlık sorunları	0	0	1	,4	0	0
Dini konular	3	1,2	2	,8	0	0
Spor	0	0	1	,4	0	0
Toplam	244	100	240	100,0	242	100,0

Katılımcılara aile içinde sohbet ederken daha çok hangi konu üzerinde durulduğu sorulmuştur. Alınan yanıtlar incelendiğinde “çocukların geleceği” konusunun ön planda olduğu görülmektedir (Yeni mh. % 29,5; Atatürk mh. % 28,4; Siteler mh % 44,2). Nitekim kent ailelerinin özelliklerine değinilecek olursa geleneksel aile yapılarında değişme görülmekte ve çocuk merkezli ailelerin sayısının arttığı ifade edilmektedir. Ailede en çok sohbet konusu olarak “çocukların” dile getirilmesi de durumu destekler niteliktedir. Bu durum sadece niceliksel bir yapıda değil niteliksel olarak da çocuktan beklentinin farklılaştığını göstermekte, “aile için çalışan çocuk”tan - “çocuk için çalışan aile” yapılarına geçildiği görülmektedir. Mahalleler arasındaki sohbet konularının 2. öncelik olarak değiştiği görülmektedir. Bu sebeple Yeni mh. de % 29,1’ lik oranla maddi konuların gündemde olduğu, Siteler mh. (% 24,4) ve Atatürk mh.de (% 22,9) ise toplumsal olayların daha fazla konuşulduğu görülmektedir.

Tablo 23: Boş zaman değerlendirme şekli

	Boş zamanlarınızı nasıl değerlendiriyor sunuz?					
	Yeni mh.		Atatürk mh.		Siteler mh.	
	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)
Boş zamanım yok	43	17,6	51	21,3	48	19,8
Televizyon seyrederek	40	16,4	36	15,0	34	14,0
İnternette gezinerek	17	7,0	18	7,5	19	7,9
Kahvehaneye giderek	21	8,6	8	3,3	4	1,7
Kitap okuyarak	20	8,2	35	14,6	36	14,9
Komşu ve arkadaşlarla sohbet ederek	29	11,9	23	9,6	28	11,6
Akraba ziyaretlerine giderek	9	3,7	7	2,9	3	1,2
Spor/yürüyüş yaparak	11	4,5	21	8,8	37	15,3
El ve ev işleriyle uğraşarak	42	17,2	24	10,0	19	7,9
Balık tutarak	1	,4	5	2,1	4	1,7
Çocuklarla eğlenerek	7	2,9	3	1,3	1	,4
Gezerek	4	1,6	7	2,9	0	0
Çeşitli kurslara giderek	0	0	1	,4	5	2,1
Ticaret yaparak	0	0	1	,4	3	1,2
Hayvanlarla ilgilenerek	0	0	0	0	1	,4
Toplam	244	100,0	240	100,0	242	100,0

Bireyin çalışma ve kişisel bakım gibi zorunlu faaliyetleri dışında kalan zamanı boş/serbest zaman olarak ifade edilmekte ve bu zaman dilimi bireyler için eğlenceli, dinlendirici bir faaliyet ile değerlendirilmektedir. Bireylerin bu zaman diliminde yaptığı faaliyetler, onların yaşam tarzları ve sosyal ilişkileri hakkında fikir sahibi olmayı sağlamaktadır. Bu sebeple katılımcılara boş zamanlarını nasıl değerlendirdikleri de sorulmuştur. Alınan yanıtlara göre ilk sırada katılımcıların boş zamanları olmadığını dile getirdikleri belirlenmiştir. Bu durum kent yaşamının yoğun ve yorucu temposunun bir tezahürü olarak değerlendirilebilir. Sonrasında genel bir sıralama yapılacak olunursa ilk üç sırada Yeni mh.de katılımcılar daha çok ev ve el işleriyle uğraştığını (% 17,2), televizyon seyrettiğini (% 16,4) ve komşu/arkadaşlarıyla sohbet ettiğini (% 12) ifade etmiştir. Atatürk mh.de boş zaman alışkanlığı daha çok % 15 televizyon seyretme, % 14,6 kitap okuma, % 10 el ve ev işleri şeklinde kendini göstermiştir. Siteler mh.de ise boş zaman değerlendirme şekli olarak % 15,3'ü spor/yürüyüş yaptığını, % 14,9'u kitap okuduğunu, % 14' ü televizyon seyrettiğini belirtmiştir.

3.2. Toplumsal Cinsiyet Rollerine İlişkin Yaklaşımlar

Cinsiyeti biyolojik kökenli bir kavram olarak değerlendirmenin yanı sıra toplumsal yapı içinde kavrama sosyolojik anlamlar da yüklenmektedir. Bu sebeple cinsiyet kavramı daha sosyal bir ifadeyle “toplumsal cinsiyet” olarak ifade edilmektedir. Toplumsal cinsiyet kavramının içeriğini ise, cinsiyete yüklenen anlamlar/cinsiyetten beklenen sorumluluklar oluşturmaktadır. Bir yönüyle aile araştırmalarında kadın ve erkek cinsiyetinden beklenen rollerin niteliği aile yapıları hakkında bilgi vermektedir. Bu sebeple katılımcılara aile içindeki bazı rollerin hangi cinsiyetin sorumluluğunda olması gerektiği sorulmuş ve alınan yanıtlar çerçevesinde mahallelerin aile yapıları ve kadın-erkek algısı değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Tablo 24: “Evin geçimini sağlama” sorumluluğuna yönelik bakış

	Sizce belirtilen işi/sorumluluğu ailede hangi bireyler üstlenmelidir?					
	“Evin geçimini sağlamak”					
	Yeni mh.		Atatürk mh.		Siteler mh.	
	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)
Baba/Erkek	148	60,7	87	36,3	80	33,1
Anne/Kadın	15	6,1	10	4,2	7	2,9
Eşler birlikte	72	29,5	138	57,5	150	62,0
Baba ve erkek çocuk	4	1,6	1	,4	3	1,2
Çocuklar birlikte	5	2,0	4	1,7	2	,8
Toplam	244	100,0	240	100,0	242	100,0

Tablo 24 verileri değerlendirildiğinde, “evin geçimini sağlama” konusunda Siteler ve Atatürk mh. de Yeni mh. ye nispeten kadın-erkek algısı daha eşitlikçi bir görünüm arz etmektedir. Nitekim “evin geçimini sağlamak” % 60,7 oranla Yeni mh. de “erkek/baba” sorumluluğunda olması gereken bir rol olarak görülürken, Siteler mh. de % 62, Atatürk mh. de ise % 57,5 oranında “eşlerin birlikte” sorumluluk aldığı bir durum olarak görülmektedir. Durumu gelir düzeyiyle ilişkili olarak değerlendirmek gerekirse; kentleşme konusunda farklı dinamiklere sahip olan mahallelerde ikamet eden bireylerin farklı gelir grubunda oluşları, toplumsal cinsiyet algısı üzerinde belirleyici olabilmektedir.

Tablo 25: “Aylık gelir durumu” ile “evin geçimini sağlama” sorumluluğuna yönelik bakış

Yeni mh.	Baba/ Erkek	Anne/ Kadın	Eşler Birlikte	Baba ve erkek çocuk	Çocuklar birlikte	Toplam
<i>Asgari ücretten az</i>	0 ,0%	2 ,8%	0 ,0%	0 ,0%	0 ,0%	2 ,8%
<i>Asgari ücret - 1500 TL</i>	35 14,3%	4 1,6%	12 4,9%	1 ,4%	3 1,2%	55 22,5%
<i>1501 TL -2500 TL</i>	40 16,4%	3 1,2%	20 8,2%	1 ,4%	0 ,0%	64 26,2%
<i>2501 TL - 3500 TL</i>	44 18,0%	2 ,8%	16 6,6%	1 ,4%	1 ,4%	64 26,2%
<i>3501 TL- 4500 TL</i>	15 6,1%	1 ,4%	10 4,1%	1 ,4%	1 ,4%	28 11,5%
<i>4501 TL'den fazla</i>	14 5,7%	3 1,2%	14 5,7%	0 ,0%	0 ,0%	31 12,7%
<i>Toplam</i>	148 60,7%	15 6,1%	72 29,5%	4 1,6%	5 2,0%	244 100,0%
Atatürk mh.	Baba/ Erkek	Anne/ Kadın	Eşler birlikte	Baba ve erkek çocuk	Çocuklar birlikte	Toplam
<i>Asgari ücretten az</i>	6 2,5%	0 ,0%	2 ,8%	0 ,0%	0 ,0%	8 3,3%
<i>Asgari ücret - 1500 TL</i>	7 2,9%	3 1,3%	18 7,5%	0 ,0%	0 ,0%	28 11,7%
<i>1501 TL -2500 TL</i>	30 12,5%	2 ,8%	27 11,3%	0 ,0%	2 ,8%	61 25,4%
<i>2501 TL - 3500 TL</i>	24 10,0%	2 ,8%	33 13,8%	0 ,0%	0 ,0%	59 24,6%
<i>3501 TL- 4500 TL</i>	13 5,4%	0 ,0%	23 9,6%	1 ,4%	2 ,8%	39 16,3%
<i>4501 TL'den fazla</i>	7 2,9%	3 1,3%	35 14,6%	0 ,0%	0 ,0%	45 18,8%
<i>Toplam</i>	87 36,3%	10 4,2%	138 57,5%	1 ,4%	4 1,7%	240 100,0%
Siteler mh.	Baba/ Erkek	Anne/ Kadın	Eşler birlikte	Baba ve erkek çocuk	Çocuklar birlikte	Toplam
<i>Asgari ücretten az</i>	5 2,1%	0 ,0%	1 ,4%	0 ,0%	0 ,0%	6 2,5%
<i>Asgari ücret - 1500 TL</i>	17 7,0%	1 ,4%	17 7,0%	1 ,4%	1 ,4%	37 15,3%
<i>1501 TL -2500 TL</i>	19 7,9%	1 ,4%	16 6,6%	0 ,0%	1 ,4%	37 15,3%
<i>2501 TL - 3500 TL</i>	16 6,6%	1 ,4%	30 12,4%	0 ,0%	0 ,0%	47 19,4%
<i>3501 TL- 4500 TL</i>	11 4,5%	0 ,0%	28 11,6%	1 ,4%	0 ,0%	40 16,5%
<i>4501 TL'den fazla</i>	12 5,0%	4 1,7%	58 24,0%	1 ,4%	0 ,0%	40 16,5%
<i>Toplam</i>	80 33,1%	7 2,9%	150 62,0%	3 1,2%	2 ,8%	242 100,0%

Görüldüğü üzere ailenin toplam aylık geliri ile evin geçimini sağlama sorumluluğuna yönelik bakış açısının gösterildiği tablo 25’ e göre; Yeni mh. de daha çok “alt ve orta gelir grubunda ve baba” seçeneğinde yoğunlaştığı görülmektedir. Asgari ücret- 1500 TL arasında gelire sahip olanlar ve baba yanıtını verenler toplam katılımcının % 14,3’ ünü; 1501-2500 TL arasında gelire sahip olanlar ve baba yanıtını

verenler toplam katılımcının % 16,4' ünü; 2501-3500 TL arasında gelire sahip olanlar ve baba yanıtını verenler toplam katılımcının % 18' ini oluşturmaktadır. Atatürk mh. de ise “orta ve üst gelir grubunda ve eşler birlikte” seçeneğinde yoğunluk gözlenmektedir. Geliri 4501 TL’ den fazla olan ve eşler birlikte yanıtını verenler toplam katılımcının % 14,6’ sını oluşturmaktadır. Geliri 3501-4500 TL arasında olan ve eşler birlikte yanıtını verenlerin toplam katılımcının 9,6’ sı olduğu, geliri 2501-3500 arası olan ve eşler birlikte diyenler toplam katılımcının % 13,8’ ini oluşturduğu görülmektedir. Ayrıca Atatürk mh.nin tüm katılımcıları arasından baba diyenlerin yoğunlaştığı gelir aralıkları 1501-2500 TL ve 2501-3500 TL olarak belirtilmektedir. Siteler mh. de ise geliri “4501 TL’ den fazla olan ve eşler birlikte” seçeneğinde yoğunlaştığı görülmüştür (% 24). Yeni mh. de yoğunlaşmanın alt ve orta gelir grubunda ve baba seçeneğinde olduğu, Atatürk mh. deki yoğunlaşmanın kısmen “baba”, kısmen “eşler birlikte” yanıtında olduğu ve baba diyenlerin daha çok alt ve orta gelir grubu arasında yoğunlaştığı, eşler birlikte diyenlerin ise daha çok orta ve üst gelir grubunda yoğunlaştığı; Siteler mh. de ise daha çok “eşler birlikte ve üst gelir grubunda” yoğunlaştığı görülmektedir. Genel olarak üç mahallenin verileri değerlendirildiğinde gelir düzeyi yükseldikçe ailenin geçimini sağlama sorumluluğuna yönelik bakış açısında cinsiyetçi olmayan bir profilin daha yoğun olduğu ifade edilebilir. Bu bağlamda gelir düzeyinin toplumsal cinsiyet algısında önemli bir belirleyici olduğu ifade edilebilir.

Tablo 26: “ Yemek yapma” sorumluluğuna yönelik bakış

	Sizce belirtilen işi/sorumluluğu ailede hangi bireyler üstlenmelidir? “ Yemek yapmak”					
	Yeni mh.		Atatürk mh.		Siteler mh.	
	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)
Baba/Erkek	4	1,6	7	2,9	2	,8
Anne/Kadın	184	75,4	134	55,8	125	51,7
Eşler birlikte	43	17,6	97	40,4	111	45,9
Anne ve kız çocuk	13	5,3	2	,8	1	,4
Tüm aile üyeleri	0	0	0	0	3	1,2
Toplam	244	100,0	240	100,0	242	100,0

Tablo 26 verilerine göre tüm katılımcıların “yemek yapma” rolünü daha çok kadına verdiği görülmektedir. Ancak Siteler ve Atatürk mh. de “eşlerin birlikte” yapması gerektiğini savunanlar azımsanmayacak orandadır (Siteler % 45,9- Atatürk % 40,4). Buna karşılık Yeni mh. de bu sorumluluğun % 75,4 oranında kadınlar tarafından yapılması gerektiği fikrinin ön planda olduğu görülmektedir.

Tablo 27: “Aile bütçesini idame etme” sorumluluğuna yönelik bakış

	Sizce belirtilen işi/sorumluluğu ailede hangi bireyler üstlenmelidir? “Aile bütçesini idame etmek”					
	Yeni mh.		Atatürk mh.		Siteler mh.	
	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)
Baba/Erkek	90	36,9	73	30,4	61	25,2
Anne/Kadın	69	28,3	39	16,3	34	14,0
Eşler birlikte	78	32,0	126	52,5	145	59,9
Baba ve erkek çocuk	5	2,0	0	0	2	,8
Çocuklar birlikte	2	,8	2	,8	0	0
Toplam	244	100,0	240	100,0	242	100,0

Tablo 27 verilerine göre “Aile bütçesini idame etme” sorumluluğunun erkek tarafından yapılması gerektiğini belirtenler Yeni mh. de % 36,9; Atatürk mh. de % 30,4; Siteler mh. de % 25,2 olarak görülürken, kadın sorumluluğunda olması gerektiğini belirtenler Yeni mh. de % 28,3; Atatürk mh. de % 16,3; Siteler mh. de % 14 olarak görülmektedir. Bu durumun müşterek olmasını belirtenler ise Yeni mh. de % 32; Atatürk mh. de % 52,5; Siteler mh. de ise % yaklaşık % 60 olarak görülmektedir.

Tablo 28: “Aile içindeki düzeni sağlama”sorumluluğuna yönelik bakış

	Sizce belirtilen işi/sorumluluğu ailede hangi bireyler üstlenmelidir? “Aile içindeki düzeni sağlamak”					
	Yeni mh.		Atatürk mh.		Siteler mh.	
	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)
Baba/Erkek	51	20,9	47	19,6	27	11,2
Anne/Kadın	110	45,1	59	24,6	54	22,3
Eşler birlikte	79	32,4	133	55,4	159	65,7
Anne ve kız çocuk	4	1,6	1	,4	1	,4
Çocuklar birlikte	0	0	0	0	1	,4
Toplam	244	100,0	240	100,0	242	100,0

Katılımcılara “aile içindeki düzeni sağlama” konusu sorulduğunda ise Bu sorumluluğu erkeğe verenler Yeni mh. de % 20,9; Atatürk mh. de % 19,6; Siteler mh. de % 11,2 olarak belirtilmiştir. Kadına verenlerin oranları ise Yeni mh. de % 45,1; Atatürk mh. de % 24,6; Siteler mh. de % 22,3 olarak ifade edilmiştir. Tablo 28 verilerine göre bu sorumluluğun çocuklara fazla yüklenmediği görülürken, aile içindeki düzeni eşlerin birlikte sağlaması gerektiğini düşünler Yeni mh. de % 32,4; Atatürk mh. de % 55,4; Siteler mh. de % 65,7 olarak belirtilmektedir. Bu sebeple denilebilir ki aile düzenini sağlamak,

Yeni mh. de daha çok anne/kadın (% 45,1) sorumluluğunda görülürken, Atatürk mh. de (% 55,4) ve Siteler mh. de (% 65,7) “eşlerin birlikte” sorumluluk alması gerektiği düşüncesinin daha ağır bastığı görülmektedir.

Tablo 29: “ Ev temizliği” sorumluluğuna yönelik bakış

	Sizce belirtilen işi/sorumluluğu ailede hangi bireyler üstlenmelidir? “ Ev temizliği”					
	Yeni mh.		Atatürk mh.		Siteler mh.	
	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)
Baba/Erkek	3	1,2	0	0	0	0
Anne/Kadın	185	75,8	150	62,5	133	55,0
Eşler birlikte	43	17,6	82	34,2	99	40,9
Anne ve kız çocuk	12	4,9	6	2,5	5	2,1
Çocuklar birlikte	1	,4	2	,8	3	1,2
Tüm aile üyeleri	0	0	0	0	2	,8
Toplam	244	100,0	240	100,0	242	100,0

Katılımcılara ev temizliği konusu hakkındaki fikirleri de sorulmuştur. Katılımcıların verdikleri yanıtlar incelendiğinde bu sorumluluğun her üç mahallede de kadına/anneye ait olduğu fikrinin yaygın olduğu görülmektedir. Ancak bu sorumluluğu eşlerin birlikte paylaşması gerekliliğinin Siteler ve Atatürk mh. de daha ön plana çıkmaktadır. Yeni mh. de eşlerin “birlikte” temizlik yapması gerektiğini düşünenler % 17,6 ile sınırlı kalırken, Atatürk mh. de % 34,2; Siteler mh. de % 40,9 oranıyla karşılaşılmaktadır.

Tablo 30: “Bebek bakımı” sorumluluğuna yönelik bakış

	Sizce belirtilen işi/sorumluluğu ailede hangi bireyler üstlenmelidir? “Bebek bakımı”					
	Yeni mh.		Atatürk mh.		Siteler mh.	
	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)
Baba/Erkek	1	,4	0	0	1	,4
Anne/Kadın	189	77,5	145	60,4	143	59,1
Eşler birlikte	45	18,4	93	38,8	96	39,7
Anne ve kız çocuk	9	3,7	2	,8	2	,8
Toplam	244	100,0	240	100,0	242	100,0

Bebek bakımı konusu araştırmaya dahil edilen bir diğer soru olarak görülmektedir. Bu sorumlulukta da temizlik konusuna benzer bir tabloyla karşılaşılmaktadır. Çünkü bu görevin her üç mahallede de daha çok kadına verildiği görülmektedir. Yeni mh. de 244 kişiden 189’ u, Atatürk mh. de 240 kişiden 145’ i, Siteler mh. de ise 242 kişiden 143’ ünün

bebek bakımıyla kadının ilgilenmesi gerektiğini düşünmektedir. Eşlerin birlikte yapması gerektiğini düşünenlerin ise Yeni mh.' ye nispeten (%18,4); Atatürk mh. (% 38,8) ve Siteler mh. de (% 39,7) daha olduğu görülmektedir.

Tablo 31: “Çocukların derslerine yardım” sorumluluğuna yönelik bakış

	Sizce belirtilen işi/sorumluluğu ailede hangi bireyler üstlenmelidir? “Çocukların derslerine yardım”					
	Yeni mh.		Atatürk mh.		Siteler mh.	
	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)
Baba/Erkek	18	7,4	21	8,8	21	8,7
Anne/Kadın	125	51,2	57	23,8	54	22,3
Eşler birlikte	97	39,8	161	67,1	164	67,8
Anne ve kız çocuk	3	1,2	1	,4	0	0
Çocuklar birlikte	1	,4	0	0	2	,8
Tüm aile üyeleri	0	0	0	0	1	,4
Toplam	244	100,0	240	100,0	242	100,0

Tablo 31’ de çocukların derslerine yardım etme konusunda verilen yanıtlar değerlendirildiğinde Yeni mh. katılımcılarının % 7,4’ ünün, Atatürk mh. katılımcılarının % 8,8’ inin; Siteler mh. katılımcılarının % 8,7’ sinin baba/erkek yanıtını verdiği görülmektedir. Anne/kadın yanıtını verenlerin oranları ise Yeni mh. de % 51,2; Atatürk mh. de % 23,8; Siteler mh. de % 22,3 olarak belirtilmiştir. Çocuklarının dersleriyle eşlerin birlikte ilgilenmesini dile getirenler ise Yeni mh. de yaklaşık % 40; Atatürk mh. de % 67,1; Siteler mh. de ise yaklaşık % 68 olarak görülmektedir. Bu bağlamda genel bir değerlendirme yapıldığında bu sorumluluk Yeni mh. de daha çok kadına yüklenirken, Atatürk ve Siteler mh. de daha çok eşlerin birlikte yardım etmesi gereken bir durum olarak değerlendirilmiştir.

Tablo 32: “Okul-öğretmen ilişkileri” sorumluluğuna yönelik bakış

	Sizce belirtilen işi/sorumluluğu ailede hangi bireyler üstlenmelidir? “Okul-öğretmen ilişkileri”					
	Yeni mh.		Atatürk mh.		Siteler mh.	
	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)
Baba/Erkek	18	7,4	13	5,4	21	8,7
Anne/Kadın	141	57,8	78	32,5	65	26,9
Eşler birlikte	81	33,2	149	62,1	156	64,5
Anne ve kız çocuk	3	1,2	0	0	0	0
Çocuklar birlikte	1	,4	0	0	0	0
Toplam	244	100,0	240	100,0	242	100,0

Okul-öğretmen ilişkilerinin kim tarafından yürütülmesi gerektiği fikrine ilişkin yaklaşımların değerlendirildiği tablo 32' ye göre, Yeni mh. de bu sorumluluğun daha çok “anne/kadın” (%57,8) tarafından yerine getirilmesinin uygun olduğu görülürken, Atatürk (% 62,1) ve Siteler mh. de (% 64,5) daha çok “eşlerin birlikte” ilgilenmesi gerektiği konusunun ön planda olduğu görülmektedir.

Tablo 33: “Yaşlı ve hastaların bakımı” sorumluluğuna yönelik bakış

	Sizce belirtilen işi/sorumluluğu ailede hangi bireyler üstlenmelidir? “Yaşlı ve hastaların bakımı”					
	Yeni mh.		Atatürk mh.		Siteler mh.	
	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)
Baba/Erkek	4	1,6	1	,4	4	1,7
Anne/Kadın	142	58,2	52	21,7	47	19,4
Eşler birlikte	92	37,7	183	76,3	187	77,3
Anne ve kız çocuk	3	1,2	4	1,7	1	,4
Çocuklar birlikte	3	1,2	0	0	1	,4
Tüm aile üyeleri	0	0	0	0	2	,8
Toplam	244	100,0	240	100,0	242	100,0

Tablo 33 verileri aile içinde yaşlı bakımının kim tarafında yapılması gerektiğine ilişkin fikirleri göstermektedir. Bu sebeple en genel ifadeyle Yeni mh. de bu durum % 58,2 oranında anne/kadın sorumluluğunda görülürken, Atatürk (% 76,3) ve Siteler mh. de (% 77,3) eşlerin birlikte yapması gereken bir sorumluluk olarak değerlendirildiği görülmektedir. Durumu gelir düzeyiyle ilişkili olarak değerlendirmek gerekirse; kentleşme konusunda farklı dinamiklere sahip olan mahallelerde ikamet eden bireylerin farklı gelir grubunda oluşları, yaşlı bakımı konusunda belirleyici olabilmektedir.

Tablo 34: “Aylık gelir durumu” ile “yaşlı ve hasta bakımı” sorumluluğuna yönelik bakış

Yeni mh.	Baba/ Erkek	Anne/ Kadın	Eşler birlikte	Anne ve kız çocuk	Çocuklar birlikte	Tüm aile üyeleri	Toplam
<i>Asgari ücretten az</i>	0 ,0%	2 ,8%	0 ,0%	0 ,0%	0 ,0%	0 ,0%	2 ,8%
<i>Asgari ücret - 1500 TL</i>	0 ,0%	35 14,3%	18 7,4%	1 ,4%	1 ,4%	0 ,0%	55 22,5%
<i>1501 TL -2500 TL</i>	1 ,4%	38 15,6%	25 10,2%	0 ,0%	0 ,0%	0 ,0%	64 26,2%
<i>2501 TL - 3500 TL</i>	0 ,0%	40 16,4%	22 9,0%	2 ,8%	0 ,0%	0 ,0%	64 26,2%
<i>3501 TL- 4500 TL</i>	1 ,4%	17 7,0%	10 4,1%	0 ,0%	0 ,0%	0 ,0%	28 11,5%
<i>4501 TL'den fazla</i>	2 ,8%	10 4,1%	17 7,0%	0 ,0%	2 ,8%	0 ,0%	31 12,7%
<i>Toplam</i>	4 1,6%	142 58,2%	92 37,7%	3 1,2%	3 1,2%	0 ,0%	244 100,0%
Atatürk mh.	Baba/ Erkek	Anne/ Kadın	Eşler birlikte	Anne ve kız çocuk	Çocuklar birlikte	Tüm aile üyeleri	Toplam
<i>Asgari ücretten az</i>	0 ,0%	4 1,7%	4 1,7%	0 ,0%	0 ,0%	0 ,0%	8 3,3%
<i>Asgari ücret - 1500 TL</i>	0 ,0%	10 4,2%	18 7,5%	0 ,0%	0 ,0%	0 ,0%	28 11,7%
<i>1501 TL -2500 TL</i>	1 ,4%	19 7,9%	41 17,1%	0 ,0%	0 ,0%	0 ,0%	61 25,4%
<i>2501 TL - 3500 TL</i>	0 ,0%	14 5,8%	41 17,1%	4 1,7%	0 ,0%	0 ,0%	59 24,6%
<i>3501 TL- 4500 TL</i>	0 ,0%	2 ,8%	37 15,4%	0 ,0%	0 ,0%	0 ,0%	39 16,3%
<i>4501 TL'den fazla</i>	0 ,0%	3 1,3%	42 17,5%	0 ,0%	0 ,0%	0 ,0%	45 18,8%
<i>Toplam</i>	1 ,4%	52 21,7%	183 76,3%	4 1,7%	0 ,0%	0 ,0%	240 100,0%
Siteler mh.	Baba/ Erkek	Anne/ Kadın	Eşler birlikte	Anne ve kız çocuk	Çocuklar birlikte	Tüm aile üyeleri	Toplam
<i>Asgari ücretten az</i>	0 ,0%	1 ,4%	4 1,7%	0 ,0%	1 ,4%	0 ,0%	6 2,5%
<i>Asgari ücret - 1500 TL</i>	0 ,0%	11 4,5%	26 10,7%	0 ,0%	0 ,0%	0 ,0%	37 15,3%
<i>1501 TL -2500 TL</i>	0 ,0%	9 3,7%	28 11,6%	0 ,0%	0 ,0%	0 ,0%	37 15,3%
<i>2501 TL - 3500 TL</i>	3 1,2%	11 4,5%	33 13,6%	0 ,0%	0 ,0%	0 ,0%	47 19,4%
<i>3501 TL- 4500 TL</i>	0 ,0%	7 2,9%	31 12,8%	1 ,4%	0 ,0%	1 ,4%	40 16,5%
<i>4501 TL'den fazla</i>	1 ,4%	8 3,3%	65 26,9%	0 ,0%	0 ,0%	1 ,4%	75 31,0%
<i>Toplam</i>	4 1,7%	47 19,4%	187 77,3%	1 ,4%	1 ,4%	1 ,4%	242 100,0%

Tablo 34 katılımcıların aylık gelir düzeyi ile yaşlı ve hasta bakımı sorumluluğuna yönelik genel dağılımı göstermektedir. Bu bağlamda Yeni mh. de verilerin tüm katılımcılar arasından “alt ve orta gelir grubunda ve anne/kadın” seçeneğinde yoğunlaştığı görülmüştür. Asgari ücret- 1500 TL arasında gelire sahip olan ve anne

yanıtını verenler toplam katılımcının % 14,3' ünü; 1501- 2500 TL arasında gelire sahip olan ve anne yanıtını verenler toplam katılımcıların % 15,6' sını; 2501-3500 TL gelire sahip olanlar ve anne yanıtını verenler toplam katılımcının % 16,4' ünü, 3501-4500 TL arası gelire sahip olanlar ve anne yanıtını verenler toplam katılımcının % 7' sini, 4501' den fazla gelire sahip olanlar ve anne yanıtını verenler ise toplam katılımcının % 4,1' ini oluşturmaktadır. Atatürk mh. de ise geliri 1501-2500 TL ve eşler birlikte yanıtını verenler tüm katılımcıların % 17,1' ini, 2501-3500 TL arasında olanlar ve eşler birlikte yanıtını verenler tüm katılımcıların yine % 17,1' ini; 3501-4500 TL arasında gelire sahip olanlar ve eşler birlikte yanıtını verenler tüm katılımcıların % 15,4' ünü; 4501 TL ve üzeri gelire sahip olanlar ve eşler birlikte yanıtını verenler tüm katılımcıların % 17,5' ini oluşturmaktadır. Bu açıdan Atatürk mh. de yoğunluğun “orta ve üst gelir grubunda olan ve eşler birlikte” seçeneğinde olduğu görülmektedir. Ayrıca Atatürk mh. de tüm katılımcılar arasında diğer bir yoğunluğun anne yanıtını veren ve geliri 1501-2500 TL arasında olan katılımcılardan oluştuğu görülmektedir. Siteler mh.de de tüm katılımcılar arasından yanıtların daha çok “eşler birlikte ve 4501 TL üzeri” seçeneğinde yoğunlaştığı görülmüştür (% 26). Bu itibarla gelir düzeyinin yaşlı bakımı sorumluluğunda belirleyici bir unsur olduğu ifade edilebilir.

Tablo 35: “Engelli bireyin bakımı” sorumluluğuna yönelik bakış

	Sizce belirtilen işi/sorumluluğu ailede hangi bireyler üstlenmelidir? “Engelli bireyin bakımı”					
	Yeni mh.		Atatürk mh.		Siteler mh.	
	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)
Baba/Erkek	4	1,6	1	,4	3	1,2
Anne/Kadın	132	54,1	49	20,4	44	18,2
Eşler birlikte	101	41,4	186	77,5	193	79,8
Anne ve kız çocuk	4	1,6	4	1,7	0	0
Çocuklar birlikte	3	1,2	0	0	0	0
Tüm aile üyeleri	0	0	0	0	2	,8
Toplam	244	100,0	240	100,0	242	100,0

Engelli bireyin bakımı konusunda da yaşlı ve hasta bakımı konusuyla benzerlik gösteren oranlara karşılaştık mümkündür. Bu sebeple Yeni mh. de % 54,1 oranında engelli bakımıyla kadının ilgilenmesi gerektiği fikrinin ön plana çıktığı görülürken, Atatürk mh. de % 77,5; Siteler mh. de % 79,8 oranında bu sorumluluğun eşlerin birlikte yapması gerektiği fikrinin ön plana çıktığı görülmektedir.

Kadın ve erkeğin aile içindeki sorumluluklarına ilişkin bakış açısını değerlendirebilmek amacıyla çeşitli cevapların alındığı bu bölümde genel bir değerlendirme yapılacak olursa aile içi sorumlulukları “müşterek” olarak yerine getirilmesi fikrinin Siteler (kentsel) ve Atatürk mh. de (kısmi kentsel) ağır bastığı dile getirilebilir. Geleneksel aile yapısında dile getirilen “özel alan - kamusal alan” ayrımının bu mahallelerde keskin bir sınırla ayrılmadığı görülmektedir. Bu bağlamda diğer mahallelere nispeten cinsiyetçi görünümün daha çok Yeni mh. ye (kısmi geleneksel) ait olduğu dile getirilebilir. Sosyoloji literatüründe özel alan kavramı daha çok aile içi işleri ilgilendiren bir durum için kullanılırken, kamusal alan aile ilişkilerinin dışında kalan konuları ifade etmek için kullanılmaktadır. Verilerden hareketle Yeni mahallesinde toplumsal cinsiyet ayrımının daha keskin olarak görüldüğü gözlemlenmektedir. Geleneksel toplum yapısında yemek yapmak, evin düzenini sağlamak, ev temizliği, bebek bakımı, hasta, yaşlı ve engelli bireylerin bakımı kadına ait bir sorumluluk olarak görülmekte, en iyi kadın/anne modeli bu sorumlulukları tümüyle yerine getiren bireyler olarak düşünülmektedir. Aynı şekilde evin geçimini sağlamak, evin bütçesini kontrol altında tutmak gibi gelire ve ekonomiye dayanan sorumluluklar ise erkek/babadan beklenmektedir. Gelenekselden kopuşla birlikte bu sorumluluklara cinsiyet atfedilmediği, cinsiyetler arası ayrımın esnekleştiği bir yapıyla karşılaşılmaktadır. Bu kapsamda genel kanı; kentleşme süreciyle birlikte, geleneksel yaşamda hâkim olan ataerkil yapının kentsel yaşamda eşitlikçi aile yapısına dönüştüğü yönündedir. Bu bağlamda kadından, erkekten ve çocuktan beklentiler kentsel yaşamda farklılaşmıştır ve kentsel alanda beklentilerin/sorumlulukların cinsiyeti olmadığına dair bir fikir öne sürülebilir.

Belirtilmelidir ki toplumsal cinsiyet biyolojik değil sosyolojik kökenlidir. Cinsiyeti doğa belirlerken, toplumsal cinsiyeti kültür belirlemekte ve toplumsal cinsiyet kimliği hakkındaki anlayışlar toplumsal değişme süreciyle şekillenmektedir (Johnson ve diğ., 2001’ den aktaran Üner, 2008:6-7). Toplumsal cinsiyet rolleri, kadınlar ve erkekler arasındaki farklılıkların toplumsal olarak nasıl algılandığına ilişkindir ve kültürel olarak kadına ve erkeğe uygun görülen kişilik özellikleri ve rolleri içermektedir (Dökmen, 2004; Yılmaz ve diğ., 2009:777). Geleneksel iş bölümünde “kadınlar ev işlerini yapar”, “erkekler evin ekmeğini kazanır” görünümü hakimdir. Bu açıdan denilebilir ki bu tür ailelerde ev işi kadının boynunun borcu olarak görülmektedir.

Araştırmaya dair görüşme verileri değerlendirildiğinde ise katılımcıların aile içinde kadın ve erkeğin sorumluluklarına dair açıklamalar yapması istenmiştir. Katılımcılara

“Aile içinde kadın ve erkeğin görevleri sizce nelerdir?” sorusu yöneltilmiştir. Bu bağlamda katılımcıların kadın-erkek algısında “tek rol” ideolojisini savunan görüşler ve “çift rol” ideolojisini savunan görüşler şeklinde ikili bir kategorileştirmeden söz edilebilir. Tek rol ideolojisi yani kadına ve erkeğe ait rollerin keskin bir sınırla belirlendiği görüşler olarak ifade edilmektedir. Bu durum daha çok toplumsal yapının kadına ve erkeğe yüklediği anlam ile ilişkilendirilmektedir. Bu maksatla duruma ilişkin katılımcı görüşleri şu şekilde belirtilebilir;

“Bence herkes kendi işini yapsın. Yani eşim mutfığa girince bana bir sinir basıyor. Dağıtıyor etrafı, sonra temizlemeye uğraş dur. Hakikaten anlamıyor kadın işinden...” (Atatürk, Kadın, 38) diyen katılımcı ‘herkes kendi işini yapsın’ derken aslında kadının işinin yemek yapmak olduğunu vurguladığı belirtilmelidir. Bir başka katılımcı ise kadının sorumluluğunun yaşlılarla ilgilenmek olduğunu hemcins ilişkisiyle yorumladığı görülmektedir;

“Yaşlı bir annem var onunla ilgileniyor eşim. Yani sonuçta kadın kadının dilinden daha iyi anlar. İnsan sağlığını daha iyi biliyorlar çocuk büyüttüklerinden. Bir yeri mi ağrıdı hemen teşhisi koyuyor. Beslenmesine dikkat ediyor. Ben onun kadar bilmiyorum. Yalnızca birşeye ihtiyacınız var mı diyorum, ilaçlarını alıyorum. Gerektiğinde doktora, hastaneye götürüyorum o kadar. Elimden bunlar geliyor” (Atatürk, Erkek, 52). Aslında bu ifadede bir anlamda kadının çocuk bakımıyla ilgilenen kişi olarak görüldüğü anlaşılmaktadır. Bir başka katılımcı ise “yemek yapma” ve “ev işleri” sorumluluğunun kadına ait olduğunu şu sözlerle belirttiği görülmektedir;

“...Kız verince nasıl oluyor erkeğin maaşına, işine bakıyoruz. Kız alınca da iyi yemek yapar mı, ev işinden anlar mı ona bakıyoruz. Başkasını bilmem ama bizim önceliklerimiz bunlar...” (Yeni, Erkek, 55). Bu ifadeyle katılımcının bir diğer açıdan erkeği maddi sorumluluklar çerçevesinde değerlendirdiği belirtilebilir.

“...Şimdi şöyle birşey var yemek yapmayı bilmeyen erkek olur ama yemek yapmayı bilmeyen kadın olur mu? Gerçi şimdiki gençlerde bilmeyen çok ama işin aslı öyle değil...” (Yeni, Erkek, 57) diyen katılımcının da kadın ve erkekten aynı sorumluluklar beklenmemesi gerektiği yönünde tek yönlü bakış açısına sahip olduğu anlaşılmaktadır.

Yukarıdaki ifadeler aslında kadına ve erkeğe yüklenen sorumlulukların toplumsal ve kültürel ilişkilerle bağlantılı olduğu gerçeğidir. Geleneksel toplum yapısı erkekten daha çok maddi, kadından manevi beklenti içindeyken, geleneksellikten uzaklaşıldıkça bu yapının da değişmeye başladığı ifade edilmektedir. Tek rol ideolojisini savunan görüşlerin diğer mahallelere nispeten Yeni mahallesinde daha yoğun olduğu ifade edilebilir. Ayrıca erkeğin ev içi işlerle ilgilenmemesinin yoğun iş temposuyla ilişkilendirildiği görülmüştür;

“...Ben yemek yapmaktan anlamam, ev temizliğinden anlamam. Kadınlar daha iyi biliyor bu işleri. Biz anca çalışıp para getiririz. Çoluk çocukla ilgilenmek, temizlik kadın işi. İşin stresi ayrı, yorgunluğu ayrı. O yüzden bu konulara kafayı veremiyoruz...” (Yeni mh., Erkek, 51).

“...Şimdi aslında işin aslı şu; kadınlar çalışmaya başlayınca ev işi yapmaz oldular. Çalışıp para kazanıp yemeği de temizliği de başkasına yaptırıyorlar. Her defasında eşimle tartışıyoruz. Ben kazandığın parayı böyle harcama diyorum. O da ben kazanıyorum, herşeye yetişemiyorum, bari kazandığım parayla yaptırmama izin ver diyor. Eğer parayı vermeme istemiyorsan gel birlikte yapalım para bize kalsın diyor. Ama işte yorulunca evde başka şeyle uğraşılıyor gerçekten bırak bazı şeyleri çocuklar halletsin diyorum. Ona da yanaşmıyor...” (Yeni, Erkek, 50) diyen bir katılımcının aslında vurguladığı nokta erkeklerin yoğun iş temposunun ev içi işlerle ilgilenmesine engel olduğu ifadesidir. Bu sebeple tek rol ideolojisini savunan fikirlerde daha çok ön plana çıkan cinsiyete yüklenen anlamlar ve erkeğin iş yoğunluğundan dolayı yaşadığı yorgunluk olarak belirtilebilir. Bu açıdan özel alan-kamusal alan ayrımının tek rol ideolojisinde belirginleştiği ifade edilebilir.

Kentlileşme sürecinde/modern bir yaşamda erkek ve kadının statü/rollerinde değişimler beklenmektedir. Bu değişim keskin rol farklılıklarının olduğu bir yapıdan “rollerin paylaşıldığı” bir yapıya geçildiğini göstermektedir. Bu bağlamda erkek mutfakta ve çocuk bakımı gibi konularda eşine yardım eden, kadın ise ailenin gelir getiren bir üyesi olarak dönemin şartlarına uygun davranış biçimleri geliştiren bir birey olmuştur (Bayer, 2013:104). Kadının sadece özel alanla, erkeğin sadece kamusal alanla ilgilendiği “tek rol ideolojisi” ortadan kalkmıştır. Bu bağlamda kentsel ailelerde eşitlikçi yapıyı işaret eden “çift rol ideolojisi” nin benimsendiği ifade edilmektedir (Hablemitoğlu, 2009:67). Araştırma kapsamında çift rol ideolojisine ilişkin görüşler ise şu şekilde belirtilebilir;

“...Kadın hem çocuk baksın, hem bulaşık-çamaşır yıkasın, hem kariyer yapsın, işi mesleği olsun, evin geçimine katkıda bulunsun ama erkek sadece para getirsin dersiniz olmaz. Kadın da can yani. Kadının yaptığı şeyler, erkek tarafından da yapılabilir. Bulaşık yıkamak, cam silmek çok da zor olmamalı. Mesela ben de çalışan bir kadını. Haftasonu ev temizliğini eşimle birlikte yaparız. O cam siler, ben elektrik süpürgesini açarım. O çocuğu oynatır, ben yemek yaparım. Bunlar artık çok da büyütülmemesi gereken mevzular. Mesela şimdi çalışan eş istiyor çoğu, üniversite mezunu olsun, kariyer yaptıysa hele tadından yenmez ama lafa gelince de evin her işine koştursun istiyor. Çalışan bir eş için hepsini dört dörtlük yapmak zor. O yüzden hayat müşterek, nasıl ki evlenirken hastalığında sağlığında diyorsak bir ömür elele diyorsak, çamaşırında bulaşığında, yemeğinde, temizliğinde de el ele dememiz gerek...” (Siteler, Kadın, 38).

“...Bu devirde bir söz var ekmek aslanın ağzında değil midesinde diye. Yani tek maaşla geçim zor. Eşim de çalışıyor benim. O yüzden akşam eve geldiğimizde ikimiz de yorgun oluyoruz. Ben ona kalk bana yemek getir diyemem. Biliyorum ki o da benim gibi çocuklarımız için çalışıp çabalıyor. Elimden geldiğince yardımcı olmaya çalışıyorum...” (Atatürk, Erkek, 45).

“...Yani zaman değişti. Eskiden kadın çalışmazken eve daha çok zaman ayırıyordu belki ama şimdiki zaman öyle değil. Herkes farklı yerlerde. Kadın evin dışında. Bazen kaynanalar çalışan gelin istemiyor. Oğluma bakamaz, torunumla ilgilenmez diye. Ama gelinin de oğlun kadar çalışıyorsa, oğlun da biraz ilgilen sin yani. Kadının da iki eli, iki ayağı var sonuçta. Herşeye yetişemez ki...” (Atatürk, Kadın, 40)

“...Yani benim eşim de çalışan bir kadın hemşire. İki çocuğumuz var ikisiyle de ikimiz ilgilendik. Şimdi ikisi de üniversite de. Zaten kendine yetiyorlar. Ama bu zamana gelene kadar herşeyiyle ikimiz ilgilendik...” (Siteler, Erkek, 40)

“...Kadın da erkek de aynı şeyi yapıyor bence. Eve para getirme desen ikimiz de getiriyoruz. Çocuklarla ikimiz de ilgileniyoruz...” (Siteler, Kadın, 45).

Görüşme verilerine ait yukarıdaki ifadeler değerlendirildiğinde kadının çalışma yaşamına girmesiyle yükünün bir kat daha ağırlaştığı ve bu sebeple eşlerin birbirine yardımcı olması gerektiği fikrinin ön plana çıktığı görülmüştür. Kadının çalışma yaşamına girerek geleneksel rolde erkeğin sorumluluğunda olan “para getirme” sorumluluğunu değişen toplumsal yapıyla kadınların da yaptığını ve bu sebeple kadınların işi gibi görünen

faaliyetlerin de erkekler tarafından yapılmasının olağan olduğunu belirttikleri görülmüştür. Bu sebeple kadına yüklenen sorumlulukların kadının çalışma yaşamına girmesiyle daha belirsiz olduğu dile getirilebilir. Ayrıca toplumsal yapının/beklentinin de cinsiyet rolleri üzerinde belirgin olduğu katılımcılar tarafından dile getirilmiştir;

“...Şimdi genele bakarsak kadın erkek ayrımı illaki yapılıyor. Kadınsın şunu giyme, kadınsın bunu yapma diyorlar. Erkek olunca iş değişiyor. Erkeğe herşey serbest. Ev hayatında da öyle. Erkek daha rahat kadına göre. Ama bizim ailede öyle değil. Kahvaltıyı biz sabah oğlanlarla hazırlarız. Akşam yemeğini eşim kızım ile hazırlar. Yani öyle her iş kadının diye birşey yok. Evlenince eşlerine de yapsınlar isterim...” (Atatürk, Erkek, 65).

“...Yani erkek de evle ilgilen sin deyin ce çok da birşey istemiyoruz. Hala kötü birşeymiş gibi algılayanlar var. Aslında insanlar yapıyor bunu. Hemen farklı bir iş yap anı gördüler mi aaa bak adama cam siliyor dey ip gülüşüp içeri giriyorlar. Yaşanan birşey bu bu arada. Yani yine kadınlar yapıyor. Ya da erkek de görse aynı tepkiyi veriyor. Sen erkeksin ne işin var elektrik süpürgesiyle diyor. Bu sefer adamlarda milletten gelen tepkiden anlıyor ki hmm demek ki bu iş benim işim değil dey ip yapmıyorlar, kadınlar isteyince zor geliyor...” (Siteler, Kadın, 40).

Toplumsal cinsiyete yüklenen anlamların bireylerin yetiştirilme tarzıyla da ilişkili olduğu katılımcıların ifadelerinde açığa çıkan bir diğer durum olmuştur. Konuya ilişkin bir katılımcının dile getirdikleri ise şu şekidedir;

“...Bizde tam tersi durum yemeği ben yaparım. Çok sevmiyor yemek yapmayı, evde annesi de pek yaptırmamış. Evlendiğimiz ilk zamanlar yapıyordu ama ben pek beğenmiyordum. İyiyim ben de bu işlerde. Bazen ben yapayım dedim. Sonra bir baktım sürekli ben yapıyorum falan. Çok güzel yapıyorsun dey ip dey ip yiyor. Ben de severek yapıyorum. Öyle bir sorun yok aramızda...” (Siteler, Erkek, 42).

“...Ben ailemden de böyle gördüm aslında. Yani babam ve annem her işi birlikte yapar, birlikte karar alır. O yüzden biz de eşimle elimizden geldiğince birbirimize yardımcı olmaya çalışıyoruz bazı konularda. Çocuklarım da öyle olsun isterim. Evlilik belli sorumluluklar getiriyor insana. Eğer bu sorumluluklar paylaşılmazsa zamanla ağır bir yük haline gelir. Sorunlar, kavgalar artar. Genelde arkadaş ya da akraba çevremden duyduğum şikayetler hep bu yönde. Kadın diyor ki çoluk çocukla ilgileniyorum yemek

yapıyorum, herşeye yetismeye çalışıyorum. Eşim eve gelip yemek yiyor, televizyon izliyor, hiç yardımcı olduğu yok. Bir de diyor ki sabahtan akşama evdesin ne yaptın da yoruldu. O zaman kadının eşine, evliliğine, çocuğuna karşı hevesi kaçıyor. Sanırım evlilikte kadına yüklenen sorumluluklar paylaşılsa daha mutlu evlilikler, daha mutlu yuvalar olur...” (Atatürk, Kadın, 40).

Cinsiyete ait rollerin keskin bir sınırla ayrılmadığı, eşlerin birbirine yardımcı olmasının aile ilişkilerine olumlu yansıdığı da belirtilenler arasındadır;

“...Evde iş paylaşımı yapıyoruz. Mesela eşim cam silmez perde asmaz. Onlar biraz da erkek gücü istiyor. Severe yapıyorum diyemem ama her işi de ondan beklemiyorum. Birlikte yapınca daha mutlu oluyoruz aslında...” (Siteler, Erkek, 39)

“...Aslında evlilikte çoğu tartışma ev işlerinden kaynaklanıyor. Eşiniz size yardımcı olmuyorsa hakaret gibi algılıyor kadınlar. Ben köle miyim bu evde diyor. Eşiniz en azından sofradan iki tabak bile kaldırsa içi ferahlıyor insanın. Yani kadının yaptığı erkek yapmasın, erkeğin yaptığı kadın yapmasın dersiniz sorun orda başlıyor. Sonuçta hep diyoruz hayat müşterek....” (Siteler, Kadın, 42).

Görüşme verilerinden hareketle söylenebilecek bir diğer ifade ise toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin her iki cinsiyet açısından da olumsuz sonuçlar doğurduğu durumudur. Maddi olarak erkeğe, manevi olarak kadına yüklenen ağır yük paylaşılmadığı takdirde evliliklerin/aile içi iletişimin çok da sağlıklı olması beklenmemelidir. Bbu açıdan denebilir ki sorumlulukların paylaşılması daha mutlu aileler ve daha mutlu toplumlar için önem arz etmektedir.

3.3. Aile İçi Tutum ve Davranışlara Yönelik Eğilimler

Araştırmada aile içi tutum ve davranışların demokratik olup olmadığını değerlendirebilmek amacıyla katılımcılara bazı ifadelere ne derece katılıp katılmadıkları sorulmuştur. Bu bağlamda yargılara ilişkin görüşler genel çerçevede demokratik bir görünüm arz etse de mahalleler arası bazı nüansların olduğu gözden kaçırılmamalıdır.

Tablo 36: “Aile içinde kararlar eşler tarafından ortak alınmalıdır” ifadesine yönelik tutum

	Aşağıdaki ifadeye katılıp katılmadığınızı belirtiniz. “Aile içinde kararlar eşler tarafından ortak alınmalıdır”					
	Yeni mh.		Atatürk mh.		Siteler mh.	
	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)
Tamamen katılıyorum	62	25,4	95	39,6	139	57,4
Katılıyorum	154	63,1	142	59,2	93	38,4
Fikrim yok	1	,4	0	0	1	,4
Katılmıyorum	22	9,0	3	1,3	7	2,9
Hiç katılmıyorum	5	2,0	0	0	2	,8
Toplam	244	100,0	240	100,0	242	100,0

Tablo 36 verileri katılımcıların aile içinde kararlar eşler tarafından ortak alınmalıdır fikrine ilişkin eğilimlerini göstermektedir. Bu kapsamda Yeni mh. katılımcılarının % 25,4’ ü; Atatürk mh. katılımcılarının % 39,6’ sı; Siteler mh. katılımcılarının % 57,4’ ü bu ifadeye tamamen katıldığını belirtmiştir. Katılıyorum seçeneğine ilişkin oranlar ise Yeni mh. de % 63,1; Atatürk mh. de % 59,2; Siteler mh. de % 38,4 olarak görülmektedir. Bu fikre katılmadığını belirtenler Yeni mh. de % 9; Atatürk mh. de % 1,3; Siteler mh. de % 2,9; hiç katılmadığını belirtenler ise Yeni mh. de % 2; Siteler mh. de ise % 0,8 olarak görülmektedir. Bu sebeple bu fikre tamamen katıldığını belirtenlerin en çok Siteler mh. de olduğunu dile getirmek mümkündür. Durum eğitim düzeyi ile ilişkilendirildiğinde ise elde edilen veriler aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 37: “Eğitim düzeyi” ile “aile içinde kararlar eşler tarafından ortak alınmalıdır” ifadesine yönelik bakış

Yeni mh.	Tamamen katılıyorum	Katılıyorum	Fikrim yok	Katılmıyorum	Hiç katılmıyorum	Toplam
<i>Okur-yazar değil</i>	0 ,0%	2 ,8%	0 ,0%	0 ,0%	0 ,0%	2 ,8%
<i>Okur-yazar</i>	0 ,0%	4 1,6%	0 ,0%	0 ,0%	0 ,0%	4 1,6%
<i>İlkokul</i>	13 5,3%	55 22,5%	0 ,0%	13 5,3%	1 ,4%	82 33,6%
<i>İlköğretim/ Ortaokul</i>	12 4,9%	31 12,7%	1 ,4%	3 1,2%	0 ,0%	47 19,3%
<i>Lise</i>	19 7,8%	32 13,1%	0 ,0%	6 2,5%	3 1,2%	60 24,6%
<i>Yüksekokul</i>	5 2,0%	13 5,3%	0 ,0%	0 ,0%	1 ,4%	19 7,8%
<i>Üniversite</i>	13 5,3%	17 7,0%	0 ,0%	0 ,0%	0 ,0%	30 12,3%
<i>Lisansüstü</i>	0 ,0%	0 ,0%	0 ,0%	0 ,0%	0 ,0%	0 ,0%
Toplam	62 25,4%	154 63,1%	1 ,4%	22 9,0%	5 2,0%	244 100,0%
Atatürk mh.	Tamamen katılıyorum	Katılıyorum	Fikrim yok	Katılmıyorum	Hiç katılmıyorum	Toplam
<i>Okur-yazar değil</i>	0 ,0%	0 ,0%	0 ,0%	0 ,0%	0 ,0%	0 ,0%
<i>Okur-yazar</i>	1 ,4%	5 2,1%	0 ,0%	0 ,0%	0 ,0%	6 2,5%
<i>İlkokul</i>	12 5,0%	28 11,7%	0 ,0%	0 ,0%	0 ,0%	40 16,7%
<i>İlköğretim/ Ortaokul</i>	9 3,8%	16 6,7%	0 ,0%	2 ,8%	0 ,0%	27 11,3%
<i>Lise</i>	25 10,4%	53 22,1%	0 ,0%	1 ,4%	0 ,0%	79 32,9%
<i>Yüksekokul</i>	11 4,6%	10 4,2%	0 ,0%	0 ,0%	0 ,0%	21 8,8%
<i>Üniversite</i>	36 15,0%	30 12,5%	0 ,0%	0 ,0%	0 ,0%	66 27,5%
<i>Lisansüstü</i>	1 ,4%	0 ,0%	0 ,0%	0 ,0%	0 ,0%	1 ,4%
Toplam	95 39,6%	142 59,2%	0 ,0%	3 1,3%	0 ,0%	240 100,0%
Siteler mh.	Tamamen katılıyorum	Katılıyorum	Fikrim yok	Katılmıyorum	Hiç katılmıyorum	Toplam
<i>Okur-yazar değil</i>	3 1,2%	0 ,0%	0 ,0%	0 ,0%	0 ,0%	3 1,2%
<i>Okur-yazar</i>	0 ,0%	0 ,0%	0 ,0%	1 ,4%	1 ,4%	2 ,8%
<i>İlkokul</i>	22 9,1%	20 8,3%	0 ,0%	3 1,2%	0 ,0%	45 18,6%
<i>İlköğretim/Ortaokul</i>	14 5,8%	7 2,9%	0 ,0%	1 ,4%	0 ,0%	22 9,1%
<i>Lise</i>	40 16,5%	30 12,4%	1 ,4%	0 ,0%	1 ,4%	72 29,8%
<i>Yüksekokul</i>	6 2,5%	7 2,9%	0 ,0%	1 ,4%	0 ,0%	14 5,8%
<i>Üniversite</i>	51 21,1%	28 11,6%	0 ,0%	0 ,0%	0 ,0%	79 32,6%
<i>Lisansüstü</i>	3 1,2%	1 ,4%	0 ,0%	1 ,4%	0 ,0%	5 2,1%
Toplam	139 57,4%	93 38,4%	1 ,4%	7 2,9%	2 ,8%	242 100,0%

Tablo 37 eğitim düzeyi ile aile içinde kararlar ortak alınmalıdır ifadesine yönelik olarak verilen cevapların dağılımını göstermektedir. Bu bağlamda Yeni mh. de katılımcıların yoğunlaştığı yer “ilkokul mezunu olan ve katılıyorum” seçeneğinin bulunduğu kısımdır. Bu katılımcılar Yeni mh. içindeki tüm katılımcıların % 22,5’ ini oluşturmaktadır. Atatürk mh. de ise “lise mezunu ve katılıyorum” yanıtında (%22,1) ve “üniversite mezunu ve tamamen katılıyorum” yanıtın da yoğunluk görülürken (% 15), Siteler mh. de yoğunluğun “üniversite mezunu ve tamamen katılıyorum” (% 21,1) yanıtında olduğu görülmektedir. Bu sebeple eğitim düzeyinin verilen ifadeye katılım derecesi üzerinde belirleyici olduğu ifade edilebilir.

Tablo 38: “Ev işlerinde eşler birbirine yardımcı olmalıdır” ifadesine yönelik tutum

	Aşağıdaki ifadeye katılıp katılmadığınızı belirtiniz. “Ev işlerinde eşler birbirine yardımcı olmalıdır”					
	Yeni mh.		Atatürk mh.		Siteler mh.	
	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)
Tamamen katılıyorum	51	20,9	87	36,3	116	47,9
Katılıyorum	161	66,0	131	54,6	111	45,9
Fikrim yok	2	,8	3	1,3	1	,4
Katılmıyorum	27	11,1	19	7,9	14	5,8
Hiç katılmıyorum	3	1,2	0	0	0	0
Toplam	244	100,0	240	100,0	242	100,0

Araştırma kapsamında “Ev işlerinde eşler birbirine yardımcı olmalıdır” ifadesine yönelik olarak “tamamen katılıyorum” diyenlerin oranı yine Siteler mh. de % 47,9 ile ilk sırada yer alırken, Atatürk mh. de % 36,3; Yeni mh. de % 20,9 olarak görülmektedir. Bu ifadeye “katıldığını” belirtenler Yeni mh. de % 66; Atatürk mh. de % 54,6; Siteler mh. de % 45,9 olarak görülmektedir. “Katılmıyorum” diyenlerin oranı ise Yeni mh. de % 11,1; Atatürk mh. de % 7,9; Siteler mh. de % 5,8 olarak ifade edilirken yalnızca 3 kişi Yeni mh. de bu fikre hiç katılmadığını belirtmiştir.

Tablo 39: “Aile içi kararlarda çocukların fikri önemlidir” ifadesine yönelik tutum

	Aşağıdaki ifadeye katılıp katılmadığınızı belirtiniz. “Aile içi kararlarda çocukların fikri önemlidir”					
	Yeni mh.		Atatürk mh.		Siteler mh.	
	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)
Tamamen katılıyorum	39	16,0	67	27,9	106	43,8
Katılıyorum	167	68,4	148	61,7	124	51,2
Fikrim yok	9	3,7	18	7,5	5	2,1
Katılmıyorum	27	11,1	7	2,9	6	2,5
Hiç katılmıyorum	2	,8	0	0	1	,4
Toplam	244	100,0	240	100,0	242	100,0

“Aile içi kararlarda çocukların fikri önemlidir” yargısına Siteler mh. nin % 43,8’ i; Atatürk mh. nin % 27,9’ u Yeni mh. nin ise % 16’sı “tamamen katılıyorum” yanıtını vermiştir. Yeni mh. de 244 kişiden 167’ si; Atatürk mh. de 240 kişiden 148’ i; Siteler mh. de ise 242 kişiden 124’ ü bu ifadeye “katılıyorum” yanıtını vermiştir. Yeni mh. de 9 kişi, Atatürk mh. de 18 kişi, Siteler mh. de ise 5 kişi konuya ilişkin fikir beyan etmemiştir. “Katılmıyorum” yanıtını verenler Yeni mh. de % 11,1; Atatürk mh. de % 2,9; Siteler mh. de % 2,5 oranındadır. Yeni mh. de 2, Siteler mh. de ise 1 kişi aile içi kararlarda çocukların fikri önemlidir yargısına “hiç katılmadığını” belirtmiştir.

Tablo 40: “Kadın ve erkek aynı hak ve sorumluluklara sahip olmalıdır” ifadesine yönelik tutum

	Aşağıdaki ifadeye katılıp katılmadığınızı belirtiniz. “Kadın ve erkek aynı hak ve sorumluluklara sahip olmalıdır”					
	Yeni mh.		Atatürk mh.		Siteler mh.	
	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)
Tamamen katılıyorum	47	19,3	96	40,0	111	45,9
Katılıyorum	147	60,2	117	48,8	114	47,1
Fikrim yok	3	1,2	4	1,7	1	,4
Katılmıyorum	41	16,8	23	9,6	16	6,6
Hiç katılmıyorum	6	2,5	0	0	0	0
Toplam	244	100,0	240	100,0	242	100,0

“Kadın ve erkek aynı hak ve sorumluluklara sahip olmalıdır” ifadesine “tamamen katıldığını” dile getiren katılımcılar Yeni mh. de % 19,3; Atatürk mh. de % 40, Siteler mh. de yaklaşık % 46 olarak görülmektedir. “Katılıyorum” yanıtını verenlerin Yeni mh. de % 60,2; Atatürk mh. de % 48,8; Siteler mh. de ise % 47,1 olduğu görülmektedir. Bu konuda fikir beyan etmeyenler Yeni mh. de 3, Atatürk mh. de 4 Siteler mh. de ise 1 kişi olarak

görülmektedir. ifadeye “katılmıyorum” yanıtını verenler Yeni mh. de % 16,8; Atatürk mh. de % 23; Siteler mh. de ise % 6,6 olarak görülürken, yalnızca Yeni mh. de 6 kişi kadın ve erkek aynı hak ve sorumluluklara sahip olmalıdır ifadesine “hiç katılmadığımı” belirtmiştir.

Tablo 41: “Ailemin diğer üyelerinin benim desteklediğim partiye oy vermelerini isterim” ifadesi

	Aşağıdaki ifadeye katılıp katılmadığınızı belirtiniz. “Ailemin diğer üyelerinin benim desteklediğim partiye oy vermelerini isterim”					
	Yeni mh.		Atatürk mh.		Siteler mh.	
	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)
Tamamen katılıyorum	15	6,1	20	8,3	15	6,2
Katılıyorum	82	33,6	49	20,4	32	13,2
Fikrim yok	7	2,9	26	10,8	6	2,5
Katılmıyorum	117	48,0	114	47,5	132	54,5
Hiç katılmıyorum	23	9,4	31	12,9	57	23,6
Toplam	244	100,0	240	100,0	242	100,0

Tablo 41’ de “Ailemin diğer üyelerinin benim desteklediğim partiye oy vermelerini isterim” ifadesine ne derece katıldıklarını gösteren veriler sunulmuştur. Bu kapsamda katılımcıların daha çok “katılmıyorum” yanıtını verdiği görülmektedir. Bu oranlar Yeni mh. de % 48, Atatürk mh. de % 47,5, Siteler mh. de ise % 54,5 olarak görülmektedir. İfadeye hiç katılmadığımı belirten katılımcıların diğer mahallelere kıyasla daha çok Siteler mh. de (% 23,6) olduğu görülmektedir (Yeni mh. % 9,4; Atatürk mh. % 12,9).

Tablo 42: “Kadın eşinin desteklediği partiye oy vermelidir” ifadesine yönelik tutum

	Aşağıdaki ifadeye katılıp katılmadığınızı belirtiniz. “Kadın eşinin desteklediği partiye oy vermelidir”					
	Yeni mh.		Atatürk mh.		Siteler mh.	
	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)
Tamamen katılıyorum	9	3,7	17	7,1	13	5,4
Katılıyorum	76	31,1	43	17,9	23	9,5
Fikrim yok	8	3,3	20	8,3	4	1,7
Katılmıyorum	125	51,2	108	45,0	130	53,7
Hiç katılmıyorum	26	10,7	52	21,7	72	29,8
Toplam	244	100,0	240	100,0	242	100,0

Tablo 42 verilerine göre “Kadın eşinin desteklediği partiye oy vermelidir” yargısına olumlu bakanların oranı (tamamen katılıyorum ve katılıyorum) Yeni mh. de % 34,8; Atatürk mh. de % 25; Siteler mh. de ise % 14,9 olarak görülmektedir. Katılımcıların

çoğunluğu kadının bu konuda özgür karar vermesi gerektiğini savunmuş ve bu konuda eş/erkeğin kararının kadın üzerinde etkili olmaması gerektiği ifade etmiştir. Ancak bu oran Yeni mh. de diğer mh.lere nispeten daha düşüktür. Bu bağlamda kısmi geleneksel mh. de kızmi ataerkillik olduğu belirtilebilir. Ataerkil yapıda kuralları belirleyen erkektir ve kadının bu kurallara uyması beklenmektedir (Günindi Ersöz, 2016:33). Bir diğer ifade ile ataerkil yapı; erkeğin kadını ekonomik, siyasi, sosyal ve psikolojik olarak kontrol ettiği bir yapı olarak değerlendirilebilir. Tablo 38’ de görülen “ailemin diğer üyelerinin benim desteklediğim partiye oy vermelerini isterim” ve tablo 39’ da görülen “kadın eşinin desteklediği partiye oy vermelidir” şeklindeki ifadelerde genel bir değerlendirme yapmak gerekirse genel kapsamda veriler demokratik bir görünüm arz etse de kentsel mh. den kısmi geleneksel mh.lere doğru gidildikçe demokratik eğilimler azalmaktadır.

Tutum ve davranışların demokratik olup olmadığının değerlendirildiği bu bölümde durum kadın olgusuna bakışla da ilişkilendirilmiştir. Tarihsel yapı içerisinde kadın gerek ücretli, gerekse ücretsiz emeğiyle her zaman aileye katkı sağlayan önemli bir aktör olmuştur. 20. Yüzyılın ikinci yarısından evvel daha çok “görünmez emek” olarak nitelendirilen kadın iş gücü, sanayileşme ve kentleşme süreciyle birlikte form değiştirmiş ve kadının ücretli bir işte çalışma olanakları artmıştır. Bu kapsamda araştırmada kadının dışarda ücretli bir işte çalışmasına yönelik tutum da değerlendirilmiştir.

Tablo 43: “Kadının dışarda ücretli bir işte çalışması aileye olumlu katkı sağlar” ifadesine yönelik tutum

	Aşağıdaki ifadeye katılıp katılmadığınızı belirtiniz. “Kadının dışarda ücretli bir işte çalışması aileye olumlu katkı sağlar”					
	Yeni mh.		Atatürk mh.		Siteler mh.	
	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)
Tamamen katılıyorum	41	16,8	85	35,4	92	38,0
Katılıyorum	150	61,5	126	52,5	121	50,0
Fikrim yok	7	2,9	4	1,7	4	1,7
Katılmıyorum	44	18,0	22	9,2	21	8,7
Hiç katılmıyorum	2	,8	3	1,3	4	1,7
Toplam	244	100,0	240	100,0	242	100,0

Tablo 43 verilerine göre katılımcıların “Kadının dışarda ücretli bir işte çalışması aileye olumlu katkı sağlar” ifadesine yönelik olarak verdikleri yanıtlar görülmektedir. Bu kapsamda katılımcılar Siteler mh. de % 38, Atatürk mh. de % 35,4; Yeni mh. de % 16,8 oranında bu ifadeye “Tamamen katılıyorum” şeklinde yanıt vermiştir. “Katılıyorum” yanıtını verenler değerlendirildiğinde Yeni mh. de 244 kişinin 150’ si, Atatürk mh. de 240

kişiden 126' sı, Siteler mh. de 242 kişiden 121' inin bu yanıtı verdiği görülmektedir. Yeni mh. de katılımcıların % 18' i, Atatürk mh. de % 9,22' si, Siteler mh. de ise % 8,7' sinin bu yargıya katılmadığı görülmektedir.

Tablo 44: “Çalışan kadın ailesine daha az vakit ayırır” ifadesine yönelik tutum

	Aşağıdaki ifadeye katılıp katılmadığınızı belirtiniz. “Çalışan kadın ailesine daha az vakit ayırır”					
	Yeni mh.		Atatürk mh.		Siteler mh.	
	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)
Tamamen katılıyorum	26	10,7	26	10,8	43	17,8
Katılıyorum	163	66,8	108	45,0	119	49,2
Fikrim yok	3	1,2	15	6,3	8	3,3
Katılmıyorum	47	19,3	67	27,9	60	24,8
Hiç katılmıyorum	5	2,0	24	10,0	12	5,0
Toplam	244	100,0	240	100,0	242	100,0

“Çalışan kadın ailesine daha az vakit ayırır” yargısına yönelik olarak tamamen katılıyorum ve katılıyorum seçenekleri birlikte değerlendirildiğinde bu yargının Yeni mh. de % 77,5; Siteler mh. de % 67, Atatürk mh. de ise % 55,8 oranında destek gördüğü belirtilmelidir. Bu fikre katılmadığını belirtenler Yeni mh. de % 19,3; Atatürk mh. de % 27,9; Siteler mh. de ise % 24,8 olarak görülürken, hiç katılmadığını belirtenler Yeni mh. de % 2; Atatürk mh. de % 24; Siteler mh. de % 5 olarak ifade edilebilir.

Toplumsal değişme süreciyle birlikte hem ev içinde, hem ev dışında çalışan “süper kadın” bir çok role bürünmüştür. Ev hanımı/anne, çalışan/kariyer yapan/kazanan kadın bir çok kimliği bir arada barındırmaktadır (Sayıl, 1994:273). Bu durum kentsel ailelerde kadının statüsünü yükselttiği için olumlu karşılanan bir durum olarak ifade edilmektedir. Kadının ev içi, erkeğin ev dışı işleri üstlendiği tek rol ideolojisinin ortadan yavaş yavaş kalktığı ve her iki cinsiyetin de her iki alana müdahil olduğu çift rol ideolojisi yaygınlaşmaya başlamıştır (Bayer, 2013). Ancak bu esnek yapının geleneksel yapıda daha keskin olduğu belirtilmektedir.

Aile içi karar almaya ilişkin görüşler ve kadının çalışma yaşamına katılmasına ilişkin görüşler de aile içi tutum ve davranışların demokratik olup olmadığına ilişkin ip uçları vermektedir. Bu sebeple görüşme verileri bu konulardan hareketle değerlendirilmiştir. Araştırma kapsamında katılımcılara “Ailevi konularda nasıl karar alırsınız?” sorusu yöneltilmiştir. Bu bağlamda alınan yanıtlar “kolektif bilinç” ve “bireysel bilinç”

kategorilerinden hareketle değerlendirilmiştir. Görüşme verilerinden hareketle katılımcıların aile içi kararlarda kolektif (ortak) ya da bireysel hareket etmesinin aile içi ilişkilere nasıl yansıdığı açıklığa kavuşturulmaya çalışılmıştır. Çalışmada bir katılımcının bireysel karar alma gerekçesini aşağıdaki ifadede belirttiği üzere “hayat tecrübeleriyle” ilişkilendirdiği görülmüştür;

“...Yani daha çok benim dediğim olur. Çünkü benim hayat tecrübem, insanlarla ilişkim daha çok, çevrem geniş...” (Yeni, Erkek, 68). Aslında bu bir anlamda kadının sosyal anlamda erkeğe göre daha sınırlı bir alanda olduğu şeklinde de yorumlanabilir.

Bir başka katılımcı bireysel karar almada bireysel niteliklerin ön planda olduğuna vurgu yapmıştır;

“...Kararlarımı genelde kendim alırım. Bu zamana kadar aslında hep fikir danışılan kişi oldum ailemde. Yani iyisiyle, kötüsüyle verdiğim kararların hep arkasında durdum. Çok şükür yanlış karar da vermedim. Ben kaçarak evlendim mesela. Ailem istemedi ama şükür hiç de pişman olmadım. Ne istediğini iyi bilen insanların başkalarına sorma gibi bir ihtiyacı olmuyor bence...”(Siteler, Kadın, 35). Bu itibarla denilebilir ki bireysel nitelikler/özellikler bireylerin karar alma süreçlerinde etkili olabilmektedir. Keza sosyalleşme sürecinde bireye nitelik ve kişilik kazandıran ilk sosyal kurum ailedir. Bu sebeple ailenin çocukla olan iletişimi ve anne-babanın birbiriyle etkileşimi çocuğun model alma sürecine de yansımaktadır. Bu sebeple karar alma sürecinde bireysel bilincin etkin olmasına sebebiyet veren bir diğer unsur ise çocuğun yetiştirilme tarzı olarak ifade edilebilir. Bu durum katılımcıların ifadelerine şu şekilde yansımaktadır;

“...Bizim adam dinlemez ki kimseyi. Herşeyi kendi başına yapar. Aslında çocukluktan gelen birşey. Hep yalnız büyümüş. Ailenin yükü ondaymış. Hep çocuklara da der ben sizin yaşınızdayken koca evi geçindiriyordum diye. O yüzden her kararı genelde kendi başına alıyor...” (Atatürk, Kadın, 55).

“... Karar evet ortak alınsın desek de biz yine bildiğimizi yaparız. Şimdi yalan yok. Erkek her zaman son sözü söyler. Biz böyle gördük ailemizden. Kadınlar duygusal, hassas. Bazen biz kadar pratik düşünemiyorlar...” (Yeni, Erkek, 67).

Denilebilir ki karar alma sürecinde etkili olan bir diğer unsur kadına yüklenen anlamla ilişkilidir. Görüşmeye katılan bazı katılımcıların ifadelerine göre aile içi karar alma sürecinde bireysel bilincin etkili olmasında konunun belirleyici olduğu görülmüştür ve daha çok özel alanla ilgili olan konularda kadının fikrinin alındığı görülmektedir;

“...Kadının da fikri önemli tamam ama her şey kadına sorulmaz. Diyelim ki bir araba alacağım kadın ne anlar arabanın modelinden. Ama eve yemeklik bir şey mi lazım sorarım, Pazara mı gideceğim işte o zaman sorarım eve ne lazım diye. Yani kadının bildiği şey var bilmediği şey var...” (Yeni, Erkek, 55).

“...Çok önemli bir karar alınacaksa oturur konuşuruz birlikte ama herşeyi sormak gibi bir huyum yok. Mesela babam hastaydı yanıma almak istedim. Hem hanımla, hem çocuklarla konuştuk. Zaten olumlu bakacağını biliyordum ama yine de geldiğinde hem babam, hem eşim ve çocuklar kimse ona yanlış birşey hissettirmesin istedim. Sonra ömrü yetmedi kaybettik...” (Yeni, Erkek, 65).

Yukarıdaki ifadelerden hareketle bireysel karar alma sürecinde toplumsal cinsiyet algısının etkili olduğu görülmektedir. Görüşme verilerinden hareketle aile içi kararların “kolektif/ortak” alınması gerektiğine ilişkin katılımcı ifadelerine rastlamak da mümkündür. Katılımcılar aile içi karar alırken kolektif bilincin etkili olmasının bireye, aileye ve topluma olumlu yansıdığını şu sözlerle dile getirmiştir;

“...Tabiki ortak bir karar alınmalı. Aslında ailenin birbirine verdiği saygısı, güveni de ortaya çıkıyor. Bağlılık artar. Ben bir konu ile ilgili oğluma sorup fikir aldığında kendisinin ve fikirlerinin önemli olduğunu ona hissettiriyorum demektir. Keza nasıl ki biri bana fikrimi sorunca kendimi önemli hissediyorum bu da aynı aslında. Mesela eşim bir gömlek alınca bile sence hangisi güzel diyor. Ben de beni ve fikirlerimi önemseydiğini hissediyorum. Mutlu oluyorum. Aile içi motivasyon için ortaklaşa hareket etmek elbette önemli...” (Siteler, Kadın, 45).

“...Herkes fikrini söylesin isterim. Kendini ifade etmeyince sorunlar daha fazla ortaya çıkıyor. En basitinden çocukların fikrini de alıyorum. Onlar da kendini ifade etsin. Bu hem bizle olan ilişkisine, hem arkadaşlarıyla ilişkisine, öğretmenleriyle ilişkisine, dersteki başarısına herşeye yansıyor. Kendini ifade etme şansı verilen çocuklar bence daha başarılı...” (Atatürk, Erkek, 45).

“...Çocuğumun kararları önemli ama fikrimi söylerim. Dinler dinlemez bilmiyorum. Genelde arkadaş gibiyiz. Bir sıkıntısı oldu mu anlatır. Öyle içine kapanık çocuk değil benimki. Babasıyla oturup herşeyi rahat rahat konuşur. Zaten gizli saklı iş yapınca başlıyor sıkıntılar...” (Yeni, Kadın, 30).

“...Yok yok biz kesinlikle karışmayız. Çocuğumuz ne düşünüyorsa fikrini söylemekte özgür. Asıl fikrini söylemezse sıkıntı olur. O zaman ya aile bağlarının zayıf olduğunu, ya ailenin baskıcı olduğunu, ya çocuğun özgüvensiz olduğunu düşünürüm..” (Siteler, Erkek, 44).

“...Aile tek kişiden oluşmuyor o yüzden anne, baba, çocuk herkes kararda etkili olmalıdır. Çünkü herkes kendi açısından durumu değerlendirip fikrini söyler. Bu şekilde karar almak en mantıklı olanı. Tek başına karar almak ya da aile dışında başka kişilere danışmak çok da sağlıklı olmuyor. Aile yaşantısını en iyi aile içindeki kişiler bilir...” (Yeni, Erkek, 60).

“...Ailevi karar herkesi bağlar. Herkesin menfaati düşünülmelidir. Geçen yıl İstanbul’ a taşınma gibi bir fikrimiz vardı. İki çocuğum var benim. Büyüğü üniversiteyi bitirdi İstanbul’ da işe başladı. Küçüğü de üniversite okuyor yine İstanbul’ da. Eşimle birlikte düşündük madem iki çocuğumuz orada oraya taşınalım dedik. İlk başta böyle bir fikrimiz yoktu. Kızım biraz çalışır sonra bu taraflara gelir dedik. Ama düşündüğümüz gibi olmadı. İstanbul’ daki fırsatlar burada olmayacaktı onun için. Oğlum da üniversiteye gidince aklımıza böyle bir fikir geldi. Sonra düşündük. Çocuklarımıza sorduk. Yanlarında olmamız onları olumlu da etkileyebilirdi olumsuz da. Çeşitli nedenlerden dolayı çocuklar istemedi. Üniversiteyi bitirdiğinde küçüğü nereye işe girerse oraya gideriz dedik hep birlikte. Üç dört yıl için İstanbul’ a gelip gitmenin manası yok dedik sonradan. Taşınmadık. İyi de oldu. Kızım evlendi Ankara’ ya gitti. Oğlumun da son senesi. Zaman ne gösterir bilmiyorum ama herkes kendi açısından değerlendirince aile mutluluğu bozulmuyor. Taşındıydık belki mutsuzluklarımız, huzursuzluklarımız daha fazla artacaktı...” (Atatürk, Kadın, 45).

“...Herkes değerli olduğunu hissettirmek gerek. Fikrini önemsemezseniz ilerde o da sizi önemsemez. Aslında herşey karşılıklı bu hayatta.... (Atatürk, Erkek, 47).

Yukarıdaki ifadelerden de açıkça görülüyor ki aileyi ilgilendiren bir karar alırken eşin ya da çocuğun fikrini almak ona değerli olduğunu hissettirmektedir. Bu durumun çocuğun kişiliğine, gelişimine, aileyle olan ilişkisine olumlu yansıdığı belirtilmektedir.

Ayrıca görüşmelerde dile getirilen bir diğer durum; aile içi düzenin sağlanabilmesi için ortak hareket etmenin, oluşabilecek olumsuz sonuçların da önüne geçilmesini sağladığı fikridir. Bu sebeple kolektif bilincin aile ilişkisine olumlu yansıdığı belirtilebilir.

Aile içi davranış ve tutumlara ilişkin olarak katılımcıların kadının çalışma yaşamına katılmasına ilişkin görüşleri de sorulmuştur. Bu maksatla katılımcılara yöneltilen bir diğer soru ise “*Kadının çalışma yaşamına katılmasını nasıl değerlendiriyor sunuz?*” şeklindedir. Alınan yanıtlar “taraf” ve “karşıtlar” kategorileri altında değerlendirilmiştir. Kadının çalışma yaşamına katılmasına taraf olanların öncelikle kadının kendisine, daha sonra çocuğuna, ailesine ve topluma olumlu katkısı olduğu üzerinde durduğu görülmüştür. Kadınların üretken olduğunu belirten bir katılımcının konuya ilişkin fikirleri ise şu şekildedir;

“...İlla gidip bir yerde çalışsın gibi düşünülmesin. Örgü örer, zeytin yapar, tarhana yapar satar yine üretir. Katkıda bulunur aileye kadınlar. İlla okusun doktor, öğretmen olsun diye düşünmemek gerek çalışmayı. Yani kadın bir yolunu bulup üretiyor...”(Atatürk, Kadın, 55).

“...Çalışan kadınlar daha pratik oluyor bence. Planlama, sorun çözme becerisi daha yüksek oluyor. Bu da koşturmacalı hayatımızda önemli bir durum...”(Siteler, Erkek, 55) diyen bir katılımcının ise çalışan kadının niteliklerine vurgu yaptığı görülmüştür. Çalışan kadının niteliklerine vurgu yapan bir diğer katılımcı ise;

“...Kadınlar elbette çalışsın yoksa gün boyu evde oturup dizi izleyerek geliştiremez kendini. Aslında aile sorunları belki de daha çok bundan kaynaklanıyor. Ev hanımı olan arkadaşların aile düzenleri daha karmaşık, huzursuzlar. Bu tüm aileyi etkiliyor. Sıkılıyorlar sanırım. Kendilerine aktivite üretseler de yine de çalışan bir kadın kadar yorgun ve dağınık olmuyor kafaları. Bakıyorum ya kaynanasıyla sorunu var, ya eşinden şikayetçi, ya çocuğu söz dinlemiyor. Ama bence ben bir kadın olarak söylüyorum çalışan kadın herşeye daha yüzeysel bakıyor. Bir durumla karşılaşınca belki derine inecek zamanı ya da gücü bulamıyorlar kendinde. Bence kadın çalışsın kafasını dağıtsın ki, daha mutlu evlilikler olabilsin...”(Atatürk, Kadın, 45) diyerek kadının çalışma yaşamına girmesinin aile içi ilişkilere olumlu olarak yansıyacağını belirttiği görülmüştür.

“...Tabi ki kadın çalışmalı. Tabi ki kendi ayakları üstünde durmalı. Hergün kadın cinayeti görüyoruz, kadına şiddet haberleri duyuyoruz. Aslında bunlar bir nevi kendi geleceğini kuramayacak kadınların kaçınılmaz sonu gibi. Çocuğuma bakamam, yetemem endişesiyle kötü muamelelere katlanmak zorunda kalıyor. Çalışsın kazansın ki ne kendi, ne de çocuklarının geleceğini tehlikeye atmasın....” (Yeni, Kadın, 30) diyen bir katılımcının kadının çalışma yaşamına girmesinin sosyal güvencesini de artıracığını düşündüğü görülmektedir.

“...Kadınlar güçlü olsun. Çalışsın, kazansın. Zaten kadınlara değer verirse anca yükseliriz. Ne derler kadın rezil de eder vezir de. Kadının ailede yeri çok önemli. Çocuk için anne önemli, kaynana için gelin önemli, eş için hanım önemli. Kadın deyince aslında içinde çok şey barındırıyor. Kadın iyi olsun ki herşey iyi olsun...” (Siteler, Erkek, 44).

“...Çalışan kadın, kendine güvenir, özgüvenli çocuklar yetiştirir. Zorluklarla mücadele etmesini bilir. Her açıdan daha güçlü olur. Güçlü kadınlar; güçlü çocuklar, güçlü gelecek demektir...” (Siteler, Kadın, 38) diyen katılımcıların kadının çalışmasının hem kendine, hem çocuğuna, hem de topluma katkısı olduğunu belirttiği görülmüştür. Ayrıca aşağıdaki ifadelerle göre kadının çalışması, erkeğin yükünü hafifleten bir durum olarak değerlendirilmiştir;

“...Aslında kadın ve erkek birbirini tamamlamak için var bu hayatta. Evlilikte de öyle.. Eşim de çalışan bir kadın. Mesela o çalışmasaydı çocuklarımıza istediğimiz gibi bir eğitim aldıramazdık. İkimiz de çalışıyoruz, ikimiz de kazanıyoruz anca yetiyor...” (Siteler, Erkek, 40) diyerek ekonomik getirinin yanı sıra sosyal faydaya da dikkat çektiği görülmüştür.

“...Kadın erkek fark etmez. Çalışmak iyidir. Devlet bile çeşitli politikalarla kadının çalışmasını destekliyor. Çalışan anneye yardımcı olunuyor. Yoksa derlerdi kadın çalışmasın evinde otursun, çocuk baksın, ona maaş bağlayalım falan. Ama ne var.... Kadın, erkek, genç, yaşlı fark etmez çalışan üreten bir toplum ayakları üzerinde daha sağlam durur...” (Siteler, Kadın, 35).

“...Çalışan kadın ailesine az vakit ayırır diye bir düşünceye asla katılmıyorum. Aslında önemli olan sürenin ne kadar uzun ya da kısa olduğu değil, ne kadar verimli

olduğu. Bazen ev hanımları 24 saat çocuklarıyla oluyorlar ama onların gelişimlerinden, ihtiyaçlarından bihaberler. Sadece sussun diye ellerine tabletler, telefonlar veriliyor. Ama ben çalışan bir kadını belki daha az vakit geçiriyor olabilirim ailem ya da çocuğumla ama kaliteli vakit geçiriyorum. Telefonla uğraşmak yerine konuşmayı, soru sormayı, sarılmayı tercih ediyorum. Çünkü belki de daha az vakit geçirdiğim için daha çok özlüyorum. Kesinlikle çalışan kadını ailesinden uzak kalan ya da çocuğuna iyi bakamayan bir anne olarak değerlendirmemek lazım...” (Siteler, Kadın, 45).

Yukarıdaki ifadelerden hareketle çalışan kadının başta kendini geliştirmesi olmak üzere, yetiştiği çocuklar üzerine etkisi, toplumun gelişimine/kalkınmasına etkisinin kaçınılmaz olduğunun katılımcılar tarafından dile getirildiği ve kadının çalışma yaşamına girmesinin her ne sebeple olsun olumlu karşılandığı görülmektedir. Öte yandan kadının çalışma yaşamına katılmasını olumsuz olarak değerlendiren karşıt katılımcı görüşlerine de rastlanılmıştır.

“...Kadının işi yemek yapmak, ev işleriyle ilgilenmek diyoruz. Peki kadın dışarda çalışırsa bunları kim yapacak. Zaten çoğu aile kavgası bundan çıkıyor. Çalışıp yorulup geliyorsun, evde söylenen, yorulan, yapmak istemeyen bir kadın var. E erkek de yorgun stresli. Kimse kimseyi çekemiyor anlayacağın...” (Yeni, Erkek, 60). Görüşmecinin ifadelerinden hareketle kadının çalışma yaşamına katılmamasını belirten katılımcı fikirlerinin toplumsal cinsiyet algısıyla şekillendiği belirtilebilir. Kadının işi yemek yapmak sözü aslında bir yönüyle kadına biçilen rolü vurgulamaktadır. Bir katılımcının ise kadının çalışma yaşamına katılmasının çocuk üzerindeki olumsuz etkilerine değindiği görülmüştür;

“...Kadın bence eviyle çocuğuyla ilgilensin. Çalışınca çocuğa başkaları bakmak zorunda kalıyor. Senin istediğin gibi yetişmiyor çocuk. Aileye değil başka bakan kişilere daha bağlı oluyor çocuk. Yani sen kendi terbiyeni veremiyorsun çocuğuna. Böyle örnek çok...” (Atatürk, Erkek, 65).

Kadının çalışmasının aile içi huzursuzluğu arttığına ilişkin görüşlere de rastlanılmıştır;

“...Kadın çalışsın tamam da çok konuşunca olmuyor. Benim çalışan eşi olan arkadaşlarım hep bundan yakınıyor. Herşeye itiraz ediyor diyorlar, istemiyorlar, parası kalsın diyorlar. Benim eşim çalışmıyor. Çalışmasına da gerek yok. Benim kazandığım

yetiyor. Çocuklarıma iyi baksın, ilgilensin daha önemli paradan...” (Atatürk, Erkek, 55).

“...Tamam eskisi gibi değil hiçbirşey. Kadın kocasının eline bakmasın deniyor. Benimde bir kızım öğretmen atanmak için uğraşıyor. Yıllarca atanmak için uğraştı evlenmedi. 35 yaşında evlendi aslında biraz geç. Ama şimdi de eşiyle anlaşıyor. Ben babayım tabiki kızımın huzurunu isterim. Arayı bulmak için hem kızımın hem oğlumla yani damadımınla konuşuyorum. Damat diyor ki ‘baba istekleri bitmiyor, herşey kendi istediği gibi olsun istiyor, birşey oldu mu boşanırım eline mi bakacağım, ben de para kazanırım diyor’ diğer kızım ise lise mezunu o çalışmıyor. Eviyle çocuğuyla ilgileniyor. Mutlu o. Yani bazen ben de düşünmüyorum değilim çalışınca para kazanması iyi güzel de acaba evlilikleri daha mı sorunlu oluyor diye?..”(Siteler, Erkek, 65).

Bir başka katılımcı ise kadının çalışma yaşamında “ezilen grup” olduğu için çalışmasını olumsuz olarak değerlendirdiği görülmüştür;

“...Yani kadın istiyorsa çalışabilir. Ama kadın deyince toplumda daha kolay yönetilebilen kişiler olarak görülüyor. Üstlerinde daha yoğun baskı olabiliyor. Erkekler her dediklerini yaptırıyorlar. Bence kadın çalışmasın da, ezilmesin de...” (Atatürk, Erkek, 47).

“...Biz evin geçimini sağlıyoruz. Gerek yok ki kadının çalışmasına... Kadın iç işleri, erkek dış işleri bakanıdır...” (Yeni, Erkek, 55) diyen bir diğer katılımcı ise kadının çalışma yaşamına katılmasını olumlu olarak karşılamamakta ve kadına yüklenen anlamların, kadından beklenen sorumlulukların daha çok özel alanla ilgili olduğu görülmektedir. Bu sebeple en genel ifadeyle denilebilir ki kadının çalışma yaşamına katılmasının olumlu karşılamayan ifadeler daha çok kadına “evsel” işleri atfeden bir yaklaşımla değerlendirilmektedir.

3.4. Kız ve Erkek Çocuğa Yönelik Algılar

Aile kurumu açıklanırken en basit tanımla anne, baba ve çocuklardan oluşan en küçük birim olarak ifade edilmektedir. Bu bağlamda aile yapısına yönelik araştırmalar kadına/anneye ve erkeğe/babaya yönelik tutum ve algının dışında çocuğa yönelik olarak da değerlendirilmelidir. Bu sebeple araştırmada çocukların aile içindeki konumu da değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Erken evlilik konusu ise bu sebeple araştırma sorularına

dahil edilmiştir. En dar ifadeyle çocuk yaşta yapılan evlilikler erken evlilik olarak açıklanmaktadır. Daha geniş olarak ifade etmek gerekirse “Erken evlilik” olarak bahsedilen kavram, Uluslararası kaynaklarda 2000’ li yılların başında “18 yaşından önce evlenen çocukların ve ergenlerin evliliklerini” ifade etmek için kullanılmıştır (UNICEF, 2001). Kavramı biraz daha kapsamlı olarak tanımlamak gerekirse, “fizyolojik ve psikolojik açılarından evlilik ve çocuk doğurma sorumluluğu taşımaya hazır olmadan ve genellikle 18 yaşından önce gerçekleşen” evlilikler demek yerinde olacaktır (UNICEF, 2007). Araştırmada kız çocuklarının erken yaşta evlendirilmesine ilişkin tutumunun sorgulandığı tablo 45 verileri ise aşağıda gösterilmiştir.

Tablo 45: “Kızlar küçük yaşta evlendirilmelidir” ifadesine yönelik tutum

	Aşağıdaki ifadeye katılıp katılmadığınızı belirtiniz. “Kızlar küçük yaşta evlendirilmelidir”					
	Yeni mh.		Atatürk mh.		Siteler mh.	
	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)
Tamamen katılıyorum	4	1,6	0	0	7	2,9
Katılıyorum	14	5,7	4	1,7	2	,8
Fikrim yok	8	3,3	0	0	3	1,2
Katılmıyorum	101	41,4	106	44,2	45	18,6
Hiç katılmıyorum	117	48,0	130	54,2	185	76,4
Toplam	244	100,0	240	100,0	242	100,0

Tablo 45 verilerine göre katılımcıların büyük bir oranının bu fikre olumsuz baktığı görülmektedir (katılmıyorum ve hiç katılıyorum birlikte değerlendirildiğinde Yeni mh. % 89.4, Siteler mh. % 95, Atatürk mh., % 98.4). Daha öncede belirtildiği gibi bu bölümde kız ve erkek çocuğa yönelik belirtilen ifadelerle karşı genel olarak demokratik bir tutumdan söz etmek mümkündür. Ancak verilen yanıtlarda ifadelere tamamen katıldığını belirtenlerin oranı mahalleler arası farklılık göstermekte ve bu durum biraz olsun mahalleler hakkında fikir sahibi olunmasına yardımcı olmaktadır.

Tablo 46: “Kız çocuk ile erkek çocuk eşit düzeyde mirastan yararlandırılmalıdır” ifadesine yönelik tutum

	Aşağıdaki ifadeye katılıp katılmadığınızı belirtiniz. “Kız çocuk ile erkek çocuk eşit düzeyde mirastan yararlandırılmalıdır”					
	Yeni mh.		Atatürk mh.		Siteler mh.	
	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)
Tamamen katılıyorum	67	27,5	98	40,8	129	53,3
Katılıyorum	146	59,8	118	49,2	92	38,0
Fikrim yok	2	,8	4	1,7	3	1,2
Katılmıyorum	22	9,0	17	7,1	12	5,0
Hiç katılmıyorum	7	2,9	3	1,3	6	2,5
Toplam	244	100,0	240	100,0	242	100,0

Tablo 46 verilerine göre “kız çocuk ile erkek çocuk eşit düzeyde mirastan yararlanmalıdır” fikrine “tamamen katıldığını” belirtenlerin oranı Yeni mh. de % 27,5; Atatürk mh. de % 40,8; Siteler mh. de % 53,3 olarak görülmektedir. Yeni mh. de katılımcıların % 59,8’ si, Atatürk mh.’ de % 49,2’ si, Siteler mh. de ise % 38’ inin “katılıyorum” yanıtını verdiği görülmektedir. Genel kapsamda bu fikre yaklaşım demokratik bir görünüm arz etmektedir. Ancak belirtilmelidir ki, tamamen katılıyorum şeklindeki daha güçlü tutum en çok Siteler mh. katılımcıları tarafından dile getirilmiştir.

Tablo 47: “Kız çocuklar eşlerini kendi seçmelidir” ifadesine yönelik tutum

	Aşağıdaki ifadeye katılıp katılmadığınızı belirtiniz. “Kız çocuklar eşlerini kendi seçmelidir”					
	Yeni mh.		Atatürk mh.		Siteler mh.	
	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)
Tamamen katılıyorum	53	21,7	90	37,5	119	49,2
Katılıyorum	140	57,4	115	47,9	99	40,9
Fikrim yok	9	3,7	12	5,0	5	2,1
Katılmıyorum	42	17,2	21	8,8	16	6,6
Hiç katılmıyorum	0	0	2	,8	3	1,2
Toplam	244	100,0	240	100,0	242	100,0

Tablo 48: “Erkek çocuklar eşlerini kendi seçmelidir” ifadesine yönelik tutum

	Aşağıdaki ifadeye katılıp katılmadığınızı belirtiniz. “Erkek çocuklar eşlerini kendi seçmelidir”					
	Yeni mh.		Atatürk mh.		Siteler mh.	
	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran(%)
Tamamen katılıyorum	54	22,1	90	37,5	120	49,6
Katılıyorum	144	59,0	120	50,0	98	40,5
Fikrim yok	9	3,7	10	4,2	3	1,2
Katılmıyorum	36	14,8	19	7,9	17	7,0
Hiç katılmıyorum	1	,4	1	,4	4	1,7
Toplam	244	100,0	240	100,0	242	100,0

Eş seçimine yönelik olarak verilen ifadeler ise tablo 47 ve 48’ de gösterilmektedir. Bu bağlamda tablo 47 verileri dikkate alındığında, “Kız çocuklar eşlerini kendi seçmelidir” ifadesine tamamen katıldığını belirtenlerin oranı Yeni mh. de % 21,7; Atatürk mh. de % 37,5; Siteler mh. de % 49,2 olarak belirtilmiştir. Durum erkek çocuk için değerlendirildiğinde de benzer oranlarla karşılaşılmaktadır. Yeni mh. de katılımcıların % 22,1’ i; Atatürk mh.de % 37,5’ i; Siteler mh. de ise % 49,6’ sı, erkek çocuklarının eşlerini kendisi seçmesi fikrine tamamen katıldığını belirtmiştir (Tablo 48). Bu durumda eş seçimi kararında kız çocuk ya da erkek çocuk ayrımının yapılmadığı dile getirilebilir.

Tablo 49: “Neslin devamı sadece erkek çocukla sağlanır” ifadesine yönelik tutum

	Aşağıdaki ifadeye katılıp katılmadığınızı belirtiniz. “Neslin devamı sadece erkek çocukla sağlanır”					
	Yeni mh.		Atatürk mh.		Siteler mh.	
	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)
Tamamen katılıyorum	16	6,6	11	4,6	12	5,0
Katılıyorum	73	29,9	50	20,8	30	12,4
Fikrim yok	3	1,2	12	5,0	3	1,2
Katılmıyorum	118	48,4	110	45,8	114	47,1
Hiç katılmıyorum	34	13,9	57	23,8	83	34,3
Toplam	244	100,0	240	100,0	242	100,0

Tablo 50: “Erkek çocuk ailenin itibarını artırır” ifadesine yönelik tutum

	Aşağıdaki ifadeye katılıp katılmadığınızı belirtiniz. “Erkek çocuk ailenin itibarını artırır”					
	Yeni mh.		Atatürk mh.		Siteler mh.	
	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)
Tamamen katılıyorum	17	7,0	7	2,9	13	5,4
Katılıyorum	63	25,8	32	13,3	27	11,2
Fikrim yok	4	1,6	9	3,8	4	1,7
Katılmıyorum	125	51,2	129	53,8	121	50,0
Hiç katılmıyorum	35	14,3	63	26,3	77	31,8
Toplam	244	100,0	240	100,0	242	100,0

Araştırmada katılımcılara “Neslin devamı sadece erkek çocuk ile sağlanır” şeklindeki yargıya ne derece katıldıkları da sorulmuştur. Bu bağlamda genel çerçevede bu yargıya olumsuz baktıkları dile getirilebilir. Yeni mh. katılımcılarının % 13,9’ u, Atatürk mh. nin % 23,8’i; Siteler mh. nin % 34, ü bu ifadeye “hiç katılmadığını” belirtmiştir. “Katılmadığını” belirtenlerin oranı ise Yeni mh. de % 48,4; Atatürk mh. de % 45,8; Siteler mh. de % 47,1 olarak görülmektedir (Tablo 49). Geleneksel toplum yapısında erkek çocuğa sahip olmak ailenin itibarını artıran bir öge olarak değerlendirilmekte, erkek hem ekonomik, hem psikolojik, hem de sosyolojik anlamda egemenliğin ve gücün temsilcisi olarak görülmektedir. Bu sebeple katılımcıların, aile yapısına ilişkin incelemelerin yapıldığı bu araştırma kapsamında bu konuya da yer verilmiş ve “Erkek çocuk ailenin itibarını artırır” fikrine ilişkin düşünceleri sorulmuştur. Katılımcıların bu fikre olumlu bakmadığı görülmüştür. İfadeye “katılmıyorum” yanıtı verenler Yeni mh. de %51,2; Atatürk mh. de % 53,8; Siteler mh. de % 50 oranında görülürken, “hiç katılmıyorum” yanıtı verenlerin Yeni mh. de % 14,3; Atatürk mh. de % 26,3; Siteler mh. de % 31,8 olduğu görülmektedir (Tablo 50).

Tablo 51: “Çocuklar büyüdüğünde anne ve babasına maddi katkıda bulunmalıdır” ifadesine yönelik tutum

	Aşağıdaki ifadeye katılıp katılmadığınızı belirtiniz. “Çocuklar büyüdüğünde anne ve babasına maddi katkıda bulunmalıdır”					
	Yeni mh.		Atatürk mh.		Siteler mh.	
	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)
Tamamen katılıyorum	40	16,4	31	12,9	22	9,1
Katılıyorum	141	57,8	124	51,7	95	39,3
Fikrim yok	11	4,5	13	5,4	22	9,1
Katılmıyorum	47	19,3	60	25,0	81	33,5
Hiç katılmıyorum	5	2,0	12	5,0	22	9,1
Toplam	244	100,0	240	100,0	242	100,0

Toplamlar gelenekselden moderne doğru değiştikçe çocuktan beklentinin hem niceliksel hem de niteliksel olarak değiştiği sıklıkla dile getirilmektedir. Bu bağlamda çocuktan beklentinin hangi boyutta olduğunu belirlemek maksadıyla katılımcılara “Çocuklar büyüdüğünde anne ve babasına maddi katkıda bulunmalıdır” yargısına katılıp katılmadıkları sorulmuştur. Yeni mh. de katılımcıların yargıya genel kapsamda Atatürk mh. ve Siteler mh. ne nispeten daha olumlu yaklaştığı görölmüştür. Bu durumda çocuktan en düşük maddi beklenti içinde olanın Siteler mh. olduğu dile getirilebilir.

Tablo 52: Kendisine bakamayacak kadar yaşlandığında bireylerin düşünödüğü yaşam şekli

	Kendinize bakamayacak kadar yaşlandığınızda nasıl yaşamayı düşünörsünüz?					
	Yeni mh.		Atatürk mh.		Siteler mh.	
	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)
Huzurevine giderim	53	21,7	61	25,4	70	28,9
Evimde bakım hizmeti alırım	70	28,7	25	10,4	33	13,6
Oğlumun yanında kalırım	71	29,1	26	10,8	18	7,4
Kızımın yanında kalırım	19	7,8	91	37,9	99	40,9
Oğlumun ve kızımın yanında sırayla kalırım	27	11,1	9	3,8	5	2,1
Fikrim yok	1	,4	28	11,7	12	5,0
Yaşamıma son veririm	3	1,2	0	0	5	2,1
Toplam	244	100,0	240	100,0	242	100,0

Hem çocuktan beklentiği ölçmek, hem de kız ve erkek çocuklara yönelik algıyı değerlendirmek maksadıyla katılımcılara “Kendinize bakamayacak kadar yaşlandığınızda nasıl yaşamayı düşünörsünüz?” sorusu da sorulmuştur. Bu kapsamda en yüksek yanıtlar Yeni mh. de % 29,1 “oğlumun yanında kalırım” ile ilk sırada yer almıştır. Katılımcıların % 28,7’ si “evimde bakım hizmeti alırım” derken % 21,7’ si huzurevine giderim yanıtnı vermiştir. Atatürk mh. de ise katılımcıların daha çok “kızlarının” yanında kalmayı düşünödüğü görölmektedir (% 37,9). Huzurevine giderim diyenlerin oranı % 25,4, oğlumun yanında kalırım diyenlerin oranı % 10,8 olarak belirtilmiştir. Siteler mh. açısından değerlendirildiğinde ise % 40, 9 “kızımın yanında kalırım” ile ilk sırada görölmektedir. Katılımcıların % 28,9’ u huzurevine gideceğini belirtirken, % 13,6’ sı evinde bakım hizmeti almayı düşünödüğünü dile getirmiştir. Bu durumda Yeni mh. de erkek çocuğın yanında kalmak tercih edilirken, Siteler mh. ve Atatürk mh. de kız çocuk yaşlanıldığında yanında kalmayı düşünölen evlat olarak değerlendirilmektedir. Durumu eğitim düzeyiyle ilişkili olarak açıklamak gerekirse bireylerin eğitim durumu ve yaşlandığında nerede yaşamak istediğine ilişkin veriler aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 53: “Eğitim durumu” ile “kendisine bakamayacak kadar yaşlandığında düşündüğü yaşam şekli”

Yeni mh.	Huzur evine giderim	Evimde bakım hizmeti alırım	Oğlumun yanında kalırım	Kızımın yanında kalırım	Oğlumun ve kızımın yanında sırayla kalırım	Fikrim yok	Yaşamı ma son veririm	Toplam
Okur-yazar değil	1 ,4%	0 ,0%	0 ,0%	0 ,0%	1 ,4%	0 ,0%	0 ,0%	2 ,8%
Okur-yazar	0 ,0%	1 ,4%	3 1,2%	0 ,0%	0 ,0%	0 ,0%	0 ,0%	4 1,6%
İlkokul	12 4,9%	23 9,4%	28 11,5%	6 2,5%	13 5,3%	0 ,0%	0 ,0%	82 33,6%
İlköğretim/ Ortaokul	7 2,9%	22 9,0%	13 5,3%	3 1,2%	1 ,4%	0 ,0%	1 ,4%	47 19,3%
Lise	17 7,0%	13 5,3%	19 7,8%	3 1,2%	6 2,5%	0 ,0%	2 ,8%	60 24,6%
Yüksekokul	8 3,3%	5 2,0%	1 ,4%	4 1,6%	1 ,4%	0 ,0%	0 ,0%	19 7,8%
Üniversite	8 3,3%	6 2,5%	6 2,5%	4 1,6%	5 2,0%	1 ,4%	0 ,0%	30 12,3%
Lisansüstü	0 ,0%	0 ,0%	0 ,0%	0 ,0%	0 ,0%	0 ,0%	0 ,0%	0 ,0%
Toplam	53 21,7%	70 28,7%	70 28,7%	20 8,2%	27 11,1%	1 ,4%	3 1,2%	244 100,0%
Atatürk mh.	Huzurevi ne giderim	Evimde bakım hizmeti alırım	Oğlumun yanında kalırım	Kızımın yanında kalırım	Oğlumun ve kızımın yanında sırayla kalırım	Fikrim yok	Yaşamı ma son veririm	Toplam
Okur-yazar değil	0 ,0%	0 ,0%	0 ,0%	0 ,0%	0 ,0%	0 ,0%	0 ,0%	0 ,0%
Okur-yazar	0 ,0%	2 ,8%	0 ,0%	3 1,3%	0 ,0%	1 ,4%	0 ,0%	6 2,5%
İlkokul	10 4,2%	2 ,8%	3 1,3%	14 5,8%	3 1,3%	8 3,3%	0 ,0%	40 16,7%
İlköğretim/ Ortaokul	8 3,3%	8 3,3%	4 1,7%	7 2,9%	0 ,0%	0 ,0%	0 ,0%	27 11,3%
Lise	12 5,0%	8 3,3%	14 5,8%	39 16,3%	2 ,8%	4 1,7%	0 ,0%	79 32,9%
Yüksekokul	8 3,3%	0 ,0%	1 ,4%	8 3,3%	3 1,3%	1 ,4%	0 ,0%	21 8,8%
Üniversite	23 9,6%	5 2,1%	4 1,7%	20 8,3%	1 ,4%	13 5,4%	0 ,0%	66 27,5%
Lisansüstü	0 ,0%	0 ,0%	0 ,0%	0 ,0%	0 ,0%	1 ,4%	0 ,0%	1 ,4%
Toplam	61 25,4%	25 10,4%	26 10,8%	91 37,9%	9 3,8%	28 11,7%	0 ,0%	240 100,0%
Siteler mh.	Huzurevi ne giderim	Evimde bakım hizmeti alırım	Oğlumun yanında kalırım	Kızımın yanında kalırım	Oğlumun ve kızımın yanında sırayla kalırım	Fikrim yok	Yaşamı ma son veririm	Toplam
Okur-yazar değil	0 ,0%	2 ,8%	0 ,0%	1 ,4%	0 ,0%	0 ,0%	0 ,0%	3 1,2%
Okur-yazar	1 ,4%	1 ,4%	0 ,0%	0 ,0%	0 ,0%	0 ,0%	0 ,0%	2 ,8%
İlkokul	8 3,3%	9 3,7%	3 1,2%	18 7,4%	2 ,8%	4 1,7%	1 ,4%	45 18,6%
İlköğretim/ Ortaokul	7 2,9%	2 ,8%	1 ,4%	11 4,5%	0 ,0%	0 ,0%	1 ,4%	22 9,1%
Lise	23 9,5%	11 4,5%	7 2,9%	26 10,7%	0 ,0%	4 1,7%	1 ,4%	72 29,8%
Yüksekokul	4 1,7%	2 ,8%	1 ,4%	7 2,9%	0 ,0%	0 ,0%	0 ,0%	14 5,8%

Üniversite	26 10,7%	5 2,1%	6 2,5%	33 13,6%	3 1,2%	4 1,7%	2 ,8%	79 32,6%
Lisansüstü	1 ,4%	1 ,4%	0 ,0%	3 1,2%	0 ,0%	0 ,0%	0 ,0%	5 2,1%
Toplam	70 28,9%	33 13,6%	18 7,4%	99 40,9%	5 2,1%	12 5,0%	5 2,1%	242 100,0%

Yukarıdaki tablo 53’ te eğitim durumu ile kendisine bakamayacak kadar yaşlandığında düşündüğü yaşam şekline ilişkin veriler sunulmuştur. Bu açıdan Yeni mh. katılımcılarının daha çok “ilkokul mezunu ve oğlumun yanında kalırım” ve “ilkokul mezunu ve evimde bakım hizmeti alırım” seçeneğinde yoğunlaştığı görülmektedir. Atatürk mh. de ise yoğunlaşma tüm katılımcılar arasından daha çok “lise mezunu ve kızımın yanında kalırım” diyenler grubundadır (% 16,3). Ayrıca “üniversite mezunu olan ve huzurevine giderim diyenlerin oranı tüm katılımcıların % 9,6’ sını oluştururken, üniversite mezunu olan ve kızımın yanında kalırım diyenler tüm katılımcıların % 8,3’ ünü oluşturmaktadır. Siteler mh. de ise yoğunlaşmanın olduğu kısım “üniversite mezunu olan ve kızımın yanında kalırım” seçeneğini belirtenlerindir. Tüm katılımcıların % 13,6’ sı bu gruptadır. Lise mezunu olan ve kızımın yanında kalırım diyenler ise tüm katılımcıların % 10,7’ sini oluşturmaktadır. Öte yandan Siteler mh. de huzurevine giderim seçeneğinde de yoğunluk gözlenmiştir. Üniversite mezunu olan ve huzurevine giderim diyenler tüm katılımcıların % 10,7’ sini, lise mezunu olan ve huzurevine giderim diyenler tüm katılımcıların % 9,5’ ini oluşturmaktadır. O halde denilebilir ki mahalleler üzerinden genel bir değerlendirme yapıldığında eğitim düzeyi düşük olan bireyler ya erkek çocuk yanında kalmayı ya da evinde bakım hizmeti almayı tercih ederken, eğitim düzeyi yüksek olan bireyler ya kız çocuk yanında ya da huzurevinde kalmayı tercih etmektedir. Bu bağlamda eğitim düzeyinin, yaşlanınca nerede kalınacağı konusu üzerinde belirleyici olduğu ifade edilebilir.

Katılımcıların kız ve erkek çocuğa dair algılarının farklı olup olmadığını belirlemek amacıyla nitel veriler de toplanmıştır. Bu maksatla katılımcılara “Çocuğunuz var mı (varsa) kız ya da erkek çocuğa sahip olmak size ne hissettiriyor?” sorusu sorulmuştur. Bu açıdan bir katılımcının;

“...Kız- erkek ayrımı yapılmamalı. Eskiden erkekler daha el üstündeymiş ama bence şimdi durum farklı. Kız evlat, hayırlı evlattır bence. Erkek çocuk evlenince unutup anneyi, babayı. Kızlar daha vefalı bence...”(Atatürk, Kadın, 38) diyerek evlat konusunda

cinsiyetin önemli olmadığını dile getirdiği görülmüştür. Benzer şekilde bir diğer katılımcı ise;

“...Şimdi aslında kadın-erkek meselesi gibi bu konuda. Yani kız çocuklarıyla erkek çocukları farklı mizaca sahip. Kızlar daha uysal. Erkekler biraz daha hırçın. Ama ben kızlarımı daha çok seviyorum açıkçası. Onlarla oturup konuşuyoruz. Bir sorun, bir ihtiyacımız olunca yetişiyor ama erkek çocuklar daha iş odaklı. Anca işlerinin peşinde koşuyorlar...” (Siteler, Erkek, 50) diyerek aslında kız çocuklarının aileye daha fazla yardımcı olduğunu dile getirdiği görülmüştür. Miras ya da mal paylaşımı konusu da cinsiyetle ilişkilendirilen bir konu olarak dile getirilmektedir. Ancak bir katılımcının eşitlik yana olan ifadeleri bu durumda da cinsiyetin önemli olmadığını göstermektedir;

“...Benim üç evim üç de evladım var. İki kız biri erkek. Ölüncü her birine bir ev kalacak. Öyle erkeğe vereyim de kıza yarısını vereyim gibi bir şey düşünmedim. Sonuçta hepsi evlatlarım hiçbirini birbirinden ayırmam...” (Yeni, Erkek, 65).

Geleneksel toplumlarda soyun devamı olarak görülen erkek çocuğunun toplumsal değişme süreciyle birlikte bu güçlü konumunun zayıfladığı da belirtilmektedir. Bir katılımcının ifadeleri ise durumun benzer şekilde farklılaştığının bir göstergesi olarak belirtilebilir;

“..Kız çocukları evlenince kendi soyadını da alabiliyor. Sadece erkeğin soyadını aldığı için mi soyum devam ediyor. Kızımın çocukları da benim soyumdan. Yok öyle eskisi gibi, erkek erkek diye inlemenin bir manası yok...” (Yeni, Kadın, 40).

Değişen zamanla toplumdaki risk unsurlarının fazlaştığı ve günümüz toplumunun risk toplumu olarak adlandırıldığı bilinmektedir (Çuhacı, 2007). Bu sebeple toplumdaki mevcut risk faktörlerinin çocukların sosyalleşme süreciyle bağlantılı olduğu katılımcının şu ifadelerine yansımıştır;

“...Bu zaman öyle bir zamanki kız ya da erkek fark etmez belli bir saatten sonra dışarı hakikaten çıkmasın kimse. Ben oğlumun geç saatlere kalmasını da istemiyorum kızımın da.. Tehlikeyse herkese tehlike. Hırlısı hırsızı, içkicisi her yerde. Aklı başında mı bilinmez. Nerdeyse iki güne bir polis bir kavga için geliyor mahalleye 12’ den sonra. Oğluma da diyorum hep. Ne çok erken çık, ne çok geç gel. Saatli vakitli gidip gelmek en güzeli. Hangisine birşey olsa canım yanacak...” (Atatürk, Kadın, 55) diyen bir katılımcı

riskin derecesinin önemli olmadığını ve her cinsiyetin risk altında olduğunu dile getirdiği görülmüştür. Kız ve erkek çocuğa yönelik algılara ilişkin olarak farklı kişilik özelliklerinin belirtildiği ve nitekim kızlara daha olumlu manalar yüklendiği de görüşme sırasında dikkat çeken bir diğer durum olmuştur. Duruma ilişkin bir katılımcının söyledikleri ise şu şekildedir;

“...Kızlar daha sorumluluk sahibi sanki. Bir iş söyleyen yapar. Ama erkeklerin peşinden gez dur. Babasından yüz buluyor gerçi. Karışma oğluma falan. Erkek adamdır istediğini yapar deyince ondan yüz buluyor. Ben ne kadar inat etsem de babasının sözünü dinliyor...” (Yeni, Kadın, 45).

“...Eskiden okutulmazdı kız çocukları, biz de okumadık. Hem para yoktu, olanla erkekler okudu, hem babam kız gidecek kocaya verecek parasını diye düşünüyordu. Ama sonradan çok pişman oldu. Oğlanlar kendi ailesinin derdine düştü. Elde kalanlar biz olduk. Hep derdi ne büyük hata ettim sizi okutmadım diye...” (Yeni, Kadın, 58).

Yukarıdaki ifadelerden hareketle kız ve erkek çocukları arasında cinsiyetçi bir yaklaşımın olmadığı görülmektedir. Bazı katılımcıların cinsiyetçi yaklaşımın eski zamanlarda kaldığını ifade ettiği görülmüştür. Bu nedenle toplumsal değişme sürecinin çocuğa yönelik algıları da değiştirdiği ifade edilebilir. Geleneksel yapıda dile getirilen erkek çocuk üstünlüğünün, modern kent yapısına geçildikçe etkisini kaybettiği görülmektedir. Hatta kız çocuğun, erkek çocuktan daha önemli bir konuma geldiği de katılımcıların ifadeleri arasında yer almaktadır.

Literatürde sıklıkla ifade edilen bir durum toplumların gelenekselden moderne doğru gittikçe çocuktan maddi beklentinin azaldığı şeklindedir (Karkıner ve Kasapoğlu, 2011). Bu aşamada araştırmanın görüşme verilerine yer vermek konuya açıklık getirmesi açısından önemli görülmektedir. Çocuğa ilişkin algıyı değerlendirmek amacıyla görüşme esnasında katılımcılara “Çocuklarınızdan beklentilerini nelerdir?” sorusu da yöneltilmiştir. Görüşme verilerinden hareketle çocuktan beklenti konusunda aileyi değil, çocuğu ilgilendiren konuların daha fazla olduğu belirtilebilir. Bu bağlamda çocuktan beklenti maddiyat temelinden daha çok kendi geleceğini kurma ve buna bağlı olarak eğitim faaliyetlerini sürdürme şeklinde ön plandadır;

“...Çocuğumuzdan tek beklentimiz okuyup kendi ayakları üzerinde durması. Eşim de ben de çalışıyoruz ne için çocuklarımızın geleceği için. Daha iyi imkanlarda yaşamak ve yaşatmak için. Kız ya da erkek fark etmiyor...”(Atatürk, Erkek, 45).

“...Kız çocuklarının okuması erkeklere göre daha önemli aslında. Erkek çocuk bir şekilde iş bulur eli ekmek tutar ama kızların ele muhtaç olmaması gerekir. Okumayan, çalışmayan kadın bir şekilde muhtaç kalıyor başkalarına... (Atatürk, Erkek, 65).

“...Çocuklarımız bizim geleceğimiz hem ülkemiz, hem ailemiz açısından bilinçli, çağdaş bir nesil yetiştirmek anne baba olarak en önemli görevimiz. Bu nedenle yarınlarımızın daha güzel ve aydınlık olmasını istiyorsak mutlaka okuyan bir nesil yetiştirmeliyiz. Çocuklarımızdan beklentimiz de okuyan, araştıran yeri geldiğinde olgunlukla tartışan bireyler olması, iyi bir yurttaş, iyi bir evlat olması. Başka ne isteyelim...” (Siteler, Kadın, 35).

“...Kız olsun erkek olsun farketmez herkes okumalı, bilinçlenmeli. Eskiden kızlar okutulmazdı ama bunu da atlattık sanırım. Herkes artık çocuğunu okutmanın, iyi eğitim aldırmanın derdinde. Daha bilinçli aileler. Eskiden veli toplantıları bir yük gibi görülürdü. Üç beş veliyle anca toplantı yapardık. Şimdi daha toplantıya çağırmadan aileler kendi gelip soruyor çocuklarının durumlarını. Bu da umut vaad ediyor açıkçası gelecek için...” (Siteler, Kadın, 45)

“... Dört çocuğum var. İlk ikisini okutmadı eşim ama diğer iki çocuğum okusun istiyorum. Eskiden farklı şeyler düşündüğümünden iki büyük kızımı okutmadı ama çok da pişman oldu. Zaman değişince anlıyor insan. Ben hastaydım eskiden yemek yapsın, sana yardım etsin dedi ama zaman değişince fikirleri de değişti. Küçükler daha şanslı oluyor bu konuda...” (Yeni, Kadın, 45).

“...Çocuklarımızın okuyup güzel yerlerde olmasını isteriz. Maddi sıkıntılar nedeniyle hepsine aynı imkanları sunamıyoruz ama gücümüz nispetince birşeyler yapmaya çalışıyoruz. Anne baba olarak en büyük mutluluğumuz onları güzel yerlerde görmek olur heralde. Çocuk okudu diye ailesine sırt dönecek değil ya eve katkıda bulunuyor kendince...” (Yeni, Erkek, 47).

“...Çocuktan beklentim edepli, saygılı, kendini bilen biri olması. Bizi her yerde gururlandırması. Bazen veli toplantısına gidiyoruz. Bazı veliler başı öne eğik dinliyor hocayı. Ya yaramazlar söz dinlemiyorlar, ya ders çalışmıyorlar...” (Atatürk, Kadın, 41).

“...İyi bir insan olması, iyi bir anne-baba olması herşeyden önemli. Ben yetiştirdiğim evlatların mutlu olması ve mutlu etmesini isterim. Sevgi dolu bir çocuk yetiştirmek, hem onun için, hemde ilerde kuracağı aile için önemli. Çocuklar iyi yetişirse, torunlar da iyi yetişir. Sonra onların yetiştirdikleri de iyi yetişir. Bu böyle devam eder. Aslında herşey bizle alakalı...”(Siteler, Kadın, 42).

“...Kendini yetiştirsin, geliştirsin yeter. Ama bu devirde o da zor. Yani oyunlar bir yandan, internet bir yandan. Çocukları esir aldı sanki...” (Yeni, Erkek, 55).

Yukarıdaki ifadelerden hareketle ailelerin çocuktan beklentisinin eğitim ve kendi geleceğini kurma temelli olduğu ifade edilebilir. Benzer sonuçlar anket verilerinde de görülmüştür. Aile içi en çok sohbet edilen konunun “çocukları geleceği” olduğu tablo 22’ de belirtilmiştir. Bu açıdan ifade etmek gerekirse günümüz aile yapılarında faydacılık ilişkisi çocuktan aileye değil, aileden çocuğa doğru evrilmektedir (Aktaş, 2015). O halde mahallelerdeki aile yapıları için “çocuğun” önemli bir öge olarak ön planda olduğu ve çocuktan beklentinin maddiyat temelli olmadığı ifade edilebilir.

3.5. Yaşlılara Yönelik Tutumlar

Yetişkinlik sürecinin devamı olarak adlandırılan yaşlılık/yaşlı bireyler toplumsal anlam açısından çeşitli tecrübeler yaşamışlardır. Sanayi öncesi dönem yaşlılar için “zirve” olarak değerlendirilirken, sanayi sonrası dönem, yaşlı bireylerin toplumsal yapı içinde “çözümler” yaşadığı dönem olarak ifade edilebilir. Geneneksels ailenin zamanla çekirdek aileye dönüşmesi, tampon kurumların ortaya çıkması yaşlıların geçirdiği dönüşümlerin bir ifadesi olarak nitelendirilebilir. Aile yapısı araştırmaları içinde yaşlının konumu önem arz etmektedir. Bu sebeple katılımcılara yaşlı bireylere karşı tutumun değerlendirilmesi maksadıyla çeşitli sorular sorulmuştur.

Tablo 54: “Çocuklar yaşlandığında anne ve babasına bakmalıdır” ifadesine yönelik tutum

	Aşağıdaki ifadeye katılıp katılmadığınızı belirtiniz. “Çocuklar yaşlandığında anne ve babasına bakmalıdır”					
	Yeni mh.		Atatürk mh.		Siteler mh.	
	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)
Tamamen katılıyorum	51	20,9	49	20,4	37	15,3
Katılıyorum	152	62,3	139	57,9	137	56,6
Fikrim yok	6	2,5	21	8,8	11	4,5
Katılmıyorum	27	11,1	26	10,8	51	21,1
Hiç katılmıyorum	8	3,3	5	2,1	6	2,5
Toplam	244	100,0	240	100,0	242	100,0

Tablo 54 verileri katılımcıların “Çocuklar yaşlandığında anne ve babasına bakmalıdır” şeklindeki yargıya yönelik tutumlarını göstermektedir. Bu kapsamda katılımcıların genel çerçevede olumlu tutum sergilediği görülmektedir. Ancak mh.leri daha güçlü tutum şeklinde ifade etmek gerekirse kendi içinde farklılaştığı belirtilebilir. Bu bağlamda en güçlü tutumun geleneksele yakın olarak değerlendirilen Yeni mh. de görüldüğü belirtilebilir. Yeni mh. katılımcılarının % 20,9’ u ifadeye tamamen katıldığını, % 62,3’ ü katıldığını belirtmiştir. Atatürk mh. katılımcıların % 20,4’ ü tamamen katılıyorum, % 57,9’ u katılıyorum şeklinde düşüncesini dile getirirken, Siteler mh. de katılımcıların % 15,3’ ü tamamen katılıyorum, % 56,6’ sı katılıyorum şeklinde yanıt vermiştir. Bu fikre hiç katılmayanlar tüm mh. de % 2-3 oranında değişirken, katılmadığını belirtenler Yeni mh. de % 11,1; Atatürk mh. de % 10,8; Siteler mh. de % 21,1 olarak görülmektedir. Ayrıca tablo 48 verileri incelendiğinde ve “Çocuklar büyüdüğünde anne ve babasına maddi katkıda bulunmalıdır” diyen katılımcılarla kıyaslandığında çocuktan beklentinin maddi açıdan çok manevi açıdan olduğu dile getirilebilir.

Tablo 55: “Yaşlı bakımı aile için büyük bir yükür” ifadesine yönelik tutum

	Aşağıdaki ifadeye katılıp katılmadığınızı belirtiniz. “Yaşlı bakımı aile için büyük bir yükür”					
	Yeni mh.		Atatürk mh.		Siteler mh.	
	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)
Tamamen katılıyorum	5	2,0	11	4,6	16	6,6
Katılıyorum	59	24,2	43	17,9	58	24,0
Fikrim yok	11	4,5	13	5,4	13	5,4
Katılmıyorum	125	51,2	136	56,7	111	45,9
Hiç katılmıyorum	44	18,0	37	15,4	44	18,2
Toplam	244	100	240	100,0	242	100,0

Katılımcılara yaşlı bakımının aile için büyük bir yük mü olduğu sorulduğunda ise bu fikre Yeni mh. katılımcılarının % 51,2’ si katılmadığını % 18’ i hiç katılmadığını, Atatürk mh. nin % 56,7’ si katılmadığını, % 15,4’ u hiç katılmadığını, Siteler mh. nin % 45,9’ u katılmadığını, % 18,2’ si hiç katılmadığını belirtmiştir. Bu bağlamda katılımcıların genel kapsamda yaşlı bakımını aile için yük görmediği ifade edilebilir. Tablo 55’ e ilişkin daha detaylı bilgi verilirse her üç mh. içinde yaşlı bakımını yük olarak değerlendirenlerin daha çok kentsel mh. olarak değerlendirilen Siteler mh. de olduğu belirtilebilir.

Tablo 56: “Huzurevleri yaşlılar için iyi bir yaşam alanıdır” ifadesine yönelik tutum

	Aşağıdaki ifadeye katılıp katılmadığınızı belirtiniz. “Huzurevleri yaşlılar için iyi bir yaşam alanıdır”					
	Yeni mh.		Atatürk mh.		Siteler mh.	
	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)
Tamamen katılıyorum	15	6,1	23	9,6	28	11,6
Katılıyorum	71	29,1	90	37,5	95	39,3
Fikrim yok	31	12,7	24	10,0	32	13,2
Katılmıyorum	97	39,8	81	33,8	69	28,5
Hiç katılmıyorum	30	12,3	22	9,2	18	7,4
Toplam	244	100,0	240	100,0	242	100,0

“Huzurevleri yaşlılar için iyi bir yaşam alanıdır” diyenlerin oranları ise tablo 56’ da gösterilmiştir. Bu fikre en olumsuz yaklaşım Yeni mh. katılımcılarından gelmiştir. Yeni mh. nin % 39,8’ i katılmıyorum, % 12,3’ ü hiç katılmıyorum derken, Atatürk mh. nin % 33,8’ i katılmıyorum, % 9,2’ si hiç katılmıyorum, Siteler mh. nin % 28,5’ i katılmıyorum, % 7,4’ ü hiç katılmıyorum yanıtını vermiştir. Öte yandan belirtilmelidir ki, Siteler mh. katılımcılarının yaklaşık yarısı huzurevinin yaşlılar için iyi bir yaşam alanı olduğu konusunda hemfikiridir.

Toplumsal değişme süreciyle birlikte ailenin yapısında ve işlevlerinde bir takım değişikliklerin olduğu ifade edilmektedir. Daha önceleri geniş aile şeklinde olan yapı, zamanla çekirdek aileye dönüşmeye başlamıştır. Bu açıdan yaşlı bakımı ailenin bir işleviyken çeşitli dönüşümlerle birlikte (kadının çalışma yaşamına katılması, tıp ve teknoloji alanındaki yenilikler vb.) bu sorumluluğu çeşitli kurumlar üstlenmeye başlamıştır. Mübeccel B.Kıray bu kurumları “tampon kurum” olarak ifade etmiştir. Kıray tampon kurumun, toplumsal değişme sürecinde oluşan boşlukları doldurmak ve anomiye sebebiyet vermemek için toplumu dengede tutmak amacıyla yeni kurumların ortaya çıkarak ihtiyaçları giderdiğini belirtmektedir (Kongar, 2007). Yaşlı bakımı konusundaki

tampon kuruma huzurevleri örnek verilebilir. Huzurevleri gelişen teknoloji sayesinde tedavi ve daha iyi bakım olanakları için tercih edilebilir bir yaşam alanı olarak değerlendirilmektedir. Ancak aile değerlerinin ve bağlarının yüksek olduğu yerlerde huzurevine bakış açısı pek de olumlu karşılanmamaktadır. Geleneksel yapıda geniş ailenin yaygın olması bir anlamda yaşlının bakımını da kolaylaştıran bir etkendi. Ancak kentsel alanda ailenin küçülmesi, kadının çalışma yaşamına katılması, çocuktan beklentilerin farklılaşması gibi nedenler kentsel yaşamda yaşlı bakımını bazen sorun haline getirebilmektedir. Nicelik olarak yaşlı aile içinde görülme de, nitelik yönüyle yaşlının anlamı aile içinde daha fazla belirginleşmektedir. Bu durum görüşme verileriyle daha açık bir şekilde dile getirilebilir.

Görüşme kapsamında katılımcılara “*Ailenizde sizinle birlikte yaşayan yaşlı birey var mı? Yaşlı bireyin aile içindeki yerinden/konumundan bahseder misiniz?*” sorusu sorulmuş ve bu bağlamda yaşlı bireye dair bakış açıları değerlendirilmeye çalışılmıştır. Bu kapsamda katılımcıların yaşlılığa/yaşlı bireylere olumlu anlamlar yüklediği görülmüştür. Katılımcıların yaşlılığı daha çok “muhtaç” lıkla ilişkilendirdiği, yaşlı bireyleri önemli bir “kültürel/ailesel değer” olarak gördükleri ve “karşılıklılık ilkesi”nden hareketle yaşlı bireylerin bakımının çocukları tarafından üstlenilmesi gerektiği dile getirilenler arasında olmuştur. Aşağıdaki ifadeler yaşlı bireylerin fizyolojik yetersizliklerinden dolayı bir takım faaliyetleri yapmada güçlük yaşadığını ve bir başkasına ihtiyaç duyduğunu belirtmektedir;

“...Yaşlanınca insan elden ayaktan düşüyor. İster istemez başkalarına ihtiyaç duyuyorsun. Zaten toplumumuzda, dinimizde var zor durumda olana yardım etmek. Bence çok şeyi kaybettik belki ama millet olarak en önemli özelliklerimizden birisi yaşlıya, muhtaca, engelliye yardımcı olmak...”(Siteler, Erkek, 50).

“...Daha geçen gün gazetelerde bir karikatür vardı. Bebeklikten yaşlılığa kadar insanın değişimini gösteriyor. Resmin sonunda yaşlı insan yine bebek gibi görünüyor. Gerçekten de öyle aslında. Yaşlanınca bir bebek gibi bakıma muhtaç oluyorlar. İlgi istiyorlar...”(Atatürk, Kadın, 41).

“... Bazen herşeye karışıp benim dediğim olsun istediler mi yaşlının aile içinde olması zor oluyor ya da çocuk gibi alingan olunca da aynı. Ama yine de yaşlıdır, muhtaçtır deyip alttan almak gerek...” (Atatürk, Kadın, 55).

“...İnsanın içinde vicdan ve merhamet olduğu sürece yaşlıya kötü muamelede bulunacaklarını sanmam kimsenin. Annemiz-babamıza bakıyorum bir çok hastalığı oluyor, merdiven çıkamıyor, belki yürüyemiyor, belki bazen çok konuşuyor, bazen alınıyor, bir dediğini kırk defa tekrarlıyor, hep kendi istediği yapılsın istiyor... Birçok olumsuz şey saydım ama onlar da zamanında yedirdi, içirdi, giydirdi şimdi de bizim bakma zamanımız. Ben hatırlıyorum babam yırtık ceketiyle yama yapar gezerdi de bize yamalı birşey giydirmek istemezdi. O yüzden karşılığını vermek gerek. Bir insana ne kadar yük olabilir ki annesi babası...”(Atatürk, Erkek, 52) diyen bir katılımcı aslında manevi bir karşılık olarak da yaşlıya bakmanın önemine dikkat çekmiştir. Bu açıdan değerlendirildiğinde yaşlı bireyin bakımı aslında vefa borcu olarak da düşünülmektedir;

“...Lafa gelince huzurevine bırakılır mı der millet ama huzurevinde bu kadar çok kişi neden var peki? Sürekli de artıyor. Allah kimseyi vicdansız ve nankör yapmasın. Onlar seni yediren içiren, bu yaşa getiren evlendiren kişiler. Nasıl olur da ben bakamıyorum başkası baksın denir?...” (Yeni, Erkek, 50).

“...Yaşlılara aslında her zaman çocukları bakmalı. Biz de anne-babamıza baktık, bakıyoruz. Ben Aliğa’ lıyım. Anneme babama yanıma gelin diyorum ama köy insanı şehre gelmek istemiyor. Arkadaşları orda, havası temiz, suyu temiz gelip ne yapacağız diyorlar. Haftasonları ziyaretlerine gidiyorum. Birşeye ihtiyaçları var mı diye soruyorum. Bazen biz de ekmeğimizi sebzemizi ordan getiriyoruz. Bu yaşında annem hala bize iyi bakma derdinde. Hani bir laf var ya bir ana 10 çocuğu doyurur 10 çocuk bir anayı doyuramaz diye. Günümüzdeki hal böyle olmaya başladı sanki. Ama çok şükür biz onlardan değiliz olamayız da. Allah onları başımızdan eksik etmesin...” (Atatürk, Erkek, 45).

“...Şöyle düşünmek lazım bizler de bir gün yaşlanacağız. Bize nasıl bakılsın istiyorsak yaşlılara da öyle davranmalıyız. Ben hep derim çocuklara yaşlı birini gördünüz mü yardım edin, hürmet edin. Mesela yeni birşey çıkmış neymiş çocuk çok yoruluyor diye otobüste yaşlıya yer vermese de olurmuş. Bence bu kadar bencil olmamalıyız. Okuldan yorgun da gelse sen gençsin, delikanlısın. Onun bin türlü hastalığı vardır. Aynu kefeye koyar mı insan kendini...” (Atatürk, Erkek, 52).

Yaşlı bireyin aile için önemli olduğunu belirten katılımcılar kendilerinin yaşlıya katkısı kadar yaşlıların da aile içinde önemli derecede katkısı olduğunu belirtmektedir. Bu sebeple bir katılımcı;

“...Aslında büyüklerimizden öğreneceğimiz şeyler hiç bitmiyor. Tecrübelerini, hayatta yaşadıkları zorlukları anlatarak bize yol gösteriyorlar çoğu zaman. En zor zamanımızda hep onlar var aslında. Ne yapsak da ödenmez hakları. Bize kattıklarından ziyade torunlarına da katıyorlar birşeyler. Bizim yerimize onlarla ilgileniyorlar, eğlendiriyorlar. Hem onlara da değişiklik oluyor, hem de bize yardımcı oluyorlar...” (Siteler, Kadın, 40) diyerek yaşlının aile içindeki işlevsel konumundan söz ettiği görülmüştür. Bu durum aile üyeleri ve yaşlı birey arasında karşılıklı bir sosyal alışveriş olduğunu da göstermektedir. Benzer şekilde yaşlı bireyin aile içindeki konumu çeşitli araştırmacılar tarafından da ele alınmıştır. Görgün-Baran (2005) ve Victor’ un (2005) çalışmalarında da aile üyeleri ve yaşlı birey arasındaki ilişkinin karşılıklı faydaya dayanan bir süreç olduğu dile getirilmiştir. Ayrıca bir katılımcının *“...Bazen de aileyi dağılmaktan kurtaran yine onlar oluyor...”* (Siteler, Erkek, 38) şeklindeki ifadesi yaşlının aile içi ilişkilerde arabulucu rolünü üstlendiğini de belirtmekte ve yaşlının aileyi bütünleştirici bir unsur olduğu da dile getirilmektedir.

Yaşlının aile içindeki konumu bir diğer yönüyle saygı ve değer kavramıyla ilişkilendirilmiştir. Yaşlının aile değerleri bağlamında önemli bir yeri olduğu dile getirilenler arasındadır.

“...Yaşlı emektir, tecrübedir, hayattır. Yaşlıyı sevmek kendini sevmek, geçmişini sevmek, geleceğini sevmektir. Kaybedilmemesi gereken en önemli aile değerlerinden birisi aslında yaşlılar. Huzurevleri yaşlılar için belki bakım konusunda iyi birşey ancak manevi olarak onları daha çok yıpratacaktır. O yüzden elden geldiğince yardımcı olmak, hem onu, hem de ona destek olduğunuz için bizi mutlu eder...” (Siteler, Kadın, 45).

“...Yaşlılara saygımız her zaman var. Yani büyükler şimdiki gençlerin saygısı yok diyor kısmen haklılar aslında ama bu herkes için geçerli değil. Ben ailemden böyle görmedim. Kendi çocuklarımı da öyle yetiştirmek istiyorum. Yaşlıya, muhtaca el uzatmak hepimizin görevi. Biz de bir gün yaşlanacağız. Bize nasıl davranılmasını istiyorsak biz de öyle davranmalıyız aslında...” (Yeni, Erkek, 32).

“... Yaşlılarımız her zaman önemlidir bizim için. Her ne kadar günümüzde gençler tarafından değeri azalsa da biz anne-babamızı her zaman koruyup kollarız. Başka muhtaç olanları da öyle tabi ki. Mutlaka evimizde ya da evimizin yakınında bulundururuz. Kimseye muhtaç etmeyiz...” (Yeni, Erkek, 51).

Yukarıdaki ifadeler yaşlılığın saygı gerektiren bir durum olarak görüldüğünü göstermektedir. Bu sebeple aile ve toplum içinde yaşlı bireylere yönelik algının genel perspektifte olumlu karşılandığı belirtilebilir.

3.6. Boşanmaya İlişkin Algılar

Ailenin birliği ve devamlılığı açısından önemli bir durum olarak görülen evlilik, toplumumuzda önemini koruyan temel bir kurum olarak değerlendirilmektedir. Evliliğin çeşitli nedenlerle sürdürülememesi ise evlilik birliğini sona erdiren bir durum olarak boşanma sürecini gündeme getirmektedir. Eş ilişkilerinin uyuşmaması, beklentilerin karşılanmaması gibi nedenlerle uyumlu bir birlikteliğin yaşanmadığı durumlarda bireyler boşanmaya karar verebilmektedir. Öyle ki günümüzde boşanma toplumsal bir olgu olarak değerlendirilmekte ve toplumsal değişme süreci içerisinde literatüre bakıldığında boşanmaya, kadına ve aileye ilişkin algıların farklılaştığı ifade edilmektedir (Yörüköğlu, 2007). Ailenin birliği ve bütünlüğü kadar, parçalanması da aileyi ilgilendiren bir durum olarak değerlendirilmelidir. Bu sebeple araştırmada aile yapısı incelenirken boşanmaya ilişkin algılar da belirlenmeye çalışılmıştır. Bu bölümde katılımcılara boşanmaya ilişkin çeşitli yargılara ne derece katılıp katılmadığı sorulmuş ve veriler tablolaştırılarak aşağıda verilmiştir.

Tablo 57: “Kadın mutsuz da olsa evliliğini devam ettirmek zorundadır” ifadesine yönelik tutum

	Aşağıdaki ifadeye katılıp katılmadığınızı belirtiniz. “Kadın mutsuz da olsa evliliğini devam ettirmek zorundadır”					
	Yeni mh.		Atatürk mh.		Siteler mh.	
	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)
Tamamen katılıyorum	12	4,9	17	7,1	16	6,6
Katılıyorum	73	29,9	44	18,3	29	12,0
Fikrim yok	12	4,9	10	4,2	11	4,5
Katılmıyorum	114	46,7	107	44,6	109	45,0
Hiç katılmıyorum	33	13,5	62	25,8	77	31,8
Toplam	244	100,0	240	100,0	242	100,0

Tablo 57 verilerine göre genel çerçevede kadının mutsuz evliliğini devam ettirme zorunda olmadığı fikrinin ön plana çıktığı görülmektedir. Yeni mh. de “kadın mutsuz da olsa evliliğini devam ettirmek zorundadır” ifadesine katılmıyorum diyenler % 46,7; hiç katılmıyorum diyenler % 13,5; Atatürk mh. de katılmıyorum diyenler % 44,5; hiç katılmıyorum diyenler % 25,8; Siteler mh. de katılmıyorum diyenler % 45; hiç

katılmıyorum diyenler % 31,8 olarak görülmektedir. Diğer bir ifadeyle “kadının mutsuz da olsa evliliğini devam ettirme zorunda” olduğu fikrine Yeni mh.de katıldığını belirtenler, diğer iki mahalleye oranla yaklaşık iki katıdır.

Tablo 58: “Mutsuz olan çiftler boşanabilmelidir” ifadesine yönelik tutum

	Aşağıdaki ifadeye katılıp katılmadığınızı belirtiniz. “Mutsuz olan çiftler boşanabilmelidir”					
	Yeni mh.		Atatürk mh.		Siteler mh.	
	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)
Tamamen katılıyorum	44	18,0	68	28,3	95	39,3
Katılıyorum	147	60,2	139	57,9	108	44,6
Fikrim yok	21	8,6	4	1,7	7	2,9
Katılmıyorum	30	12,3	29	12,1	23	9,5
Hiç katılmıyorum	2	,8	0	0	9	3,7
Toplam	244	100,0	240	100,0	242	100,0

Katılımcıların “mutsuz olan çiftler boşanabilmelidir” ifadesine yönelik olarak tutumları tablo 58’ de gösterilmiştir. Tabloya göre Yeni mh. de ifadeye tamamen katıldığı yanıtını verenler % 18; Atatürk mh. de % 28,3; Siteler mh. de % 39,3; katılıyorum yanıtını verenler Yeni mh. de % 60,2; Atatürk mh. de % 57,9; Siteler mh. de %44,6; fikrim yok diyenler Yeni mh. de % 8,6; Atatürk mh. de % 1,7; Siteler mh. de % 2,9; katılmıyorum diyenler Yeni mh. de % 12,3; Atatürk mh. de %12,1; Siteler mh. de % 9,5 olarak görülürken; hiç katılmadığını belirtenler Yeni mh. de ,8; Siteler mh. de % 3,7 olarak belirtilmektedir.

Tablo 59: “Boşanma ancak evliliğe yönelik bütün çabalar sona erdiğinde gerçekleştirilmelidir” ifadesine yönelik tutum

	Aşağıdaki ifadeye katılıp katılmadığınızı belirtiniz. “Boşanma ancak evliliğe yönelik bütün çabalar sona erdiğinde gerçekleştirilmelidir”					
	Yeni mh.		Atatürk mh.		Siteler mh.	
	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)
Tamamen katılıyorum	55	22,5	83	34,6	112	46,3
Katılıyorum	153	62,7	141	58,8	108	44,6
Fikrim yok	21	8,6	3	1,3	5	2,1
Katılmıyorum	15	6,1	13	5,4	13	5,4
Hiç katılmıyorum	0	0	0	0	4	1,7
Toplam	244	100,0	240	100,0	242	100,0

Tablo 59, katılımcıların “boşanma ancak evliliğe yönelik bütün çabalar sona erdiğinde gerçekleşmelidir” ifadesine yönelik verdikleri yanıtları göstermektedir. Bu bağlamda katılımcıların büyük çoğunluğunun bu ifadeye karşı olumlu bir tutum sergilediği görülmektedir. Tablo 54 ve 55 verileri birlikte değerlendirildiğinde “Mutsuz olan çiftler boşanabilmelidir” ifadesine yönelik tutum yerine “Boşanma ancak evliliğe yönelik bütün çabalar sona erdiğinde gerçekleştirilmelidir” diyenlerin oranının daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu bağlamda aile kurumu her ne kadar toplumsal değişme sürecinde bir çok dönüşüm geçirse de “aile bütünlüğünün korunması” fikri her daim önemini korumakta ve boşanma son çare olarak görülmektedir.

Tablo 60: “Erkeğin evin geçimini sağlayamaması” nı boşanma için tek başına sebep olarak değerlendirme durumu

	Aşağıdaki ifade tek başına kesin bir boşanma sebebi midir? “Erkeğin evin geçimini sağlayamaması”					
	Yeni mh.		Atatürk mh.		Siteler mh.	
	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)
Evet	106	43,4	101	42,1	105	43,4
Hayır	131	53,7	133	55,4	131	54,1
Fikrim yok	7	2,9	6	2,5	6	2,5
Toplam	244	100,0	240	100,0	242	100,0

Araştırmada katılımcıların boşanmaya dair algılarını öğrenmek maksadıyla çeşitli yargılar dile getirilmiş ve durumunun boşanma için tek başına geçerli bir sebep olup olmadığı sorulmuştur. Tablo 60’ da görülen verilerden hareketle Yeni mh. de erkeğin evin geçimini sağlayamaması durumu % 53,7; Atatürk mh. de % 55,4; Siteler mh. de % 54,1 oranında boşanma için tek başına kesin bir boşanma sebebi olarak görülmemiştir.

Tablo 61: “Kadının evin geçimine katkıda bulunmaması” nı boşanma için sebep olarak değerlendirme durumu

	Aşağıdaki ifade tek başına kesin bir boşanma sebebi midir? “Kadının evin geçimine katkıda bulunmaması”					
	Yeni mh.		Atatürk mh.		Siteler mh.	
	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)
Evet	18	7,4	7	2,9	20	8,3
Hayır	221	90,6	231	96,3	218	90,1
Fikrim yok	5	2,0	2	,8	4	1,7
Toplam	244	100,0	240	100,0	242	100,0

Tablo 61 verilerine göre, Yeni mh. de kadının evin geçimine katkıda bulunmaması durumu % 90,6, Atatürk mh. de % 96,3; Siteler mh. de % 90,1 oranında boşanma için tek

başına kesin bir boşanma sebebi olarak değerlendirilmemiştir. Tablo 60 verileri tablo 61 ile kıyaslandığında genel olarak evin geçimi konusunda katılımcıların kadından ziyade “erkeği” bu konuda daha fazla sorumlu tuttıkları görülmüştür.

Tablo 62: “Kadının ev içi iş ve sorumluluklarla ilgilenmemesi” ni boşanma için sebep olarak değerlendirme durumu

	Aşağıdaki ifade tek başına kesin bir boşanma sebebi midir? “Kadının ev içi iş ve sorumluluklarla ilgilenmemesi”					
	Yeni mh.		Atatürk mh.		Siteler mh.	
	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)
Evet	125	51,2	136	56,7	118	48,8
Hayır	111	45,5	98	40,8	116	47,9
Fikrim yok	8	3,3	6	2,5	8	3,3
Toplam	244	100,0	240	100,0	242	100,0

Tablo 63: “Erkeğin ev içi iş ve sorumluluklarla ilgilenmemesi” ni boşanma için sebep olarak değerlendirme durumu

	Aşağıdaki ifade tek başına kesin bir boşanma sebebi midir? “Erkeğin ev içi iş ve sorumluluklarla ilgilenmemesi”					
	Yeni mh.		Atatürk mh.		Siteler mh.	
	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)
Evet	95	38,9	85	35,4	108	44,6
Hayır	144	59,0	151	62,9	132	54,5
Fikrim yok	5	2,0	4	1,7	2	,8
Toplam	244	100,0	240	100,0	242	100,0

Tablo 62 ve 63 verilerine göre, kadının ev içi iş ve sorumlulukla ilgilenmemesi, erkeğin ev içi iş ve sorumlulukla ilgilenmemesiyle kıyaslandığında daha çok kadının bu görevle sorumlu tutulduğu görülmektedir ve çoğunluk tarafından kadın ev içi sorumlulukla ilgilenmediğinde boşanma sebebi olarak görülürken, erkek ilgilenmediğinde aynı şekilde değerlendirilmemiştir. Ancak yine de bu durumda cinsiyetler arası en yakın verilerin Siteler mh. de olduğu dile getirilebilir.

Tablo 64: “Kadının, eşinin ailesi ile geçinememesi” ni boşanma için sebep olarak değerlendirme durumu

	Aşağıdaki ifade tek başına kesin bir boşanma sebebi midir? “Kadının, eşinin ailesi ile geçinememesi”					
	Yeni mh.		Atatürk mh.		Siteler mh.	
	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)
Evet	38	15,6	57	23,8	49	20,2
Hayır	198	81,1	172	71,7	179	74,0
Fikrim yok	8	3,3	11	4,6	14	5,8
Toplam	244	100,0	240	100,0	242	100,0

Tablo 65: “Erkeğin, eşinin ailesi ile geçinememesi” ni boşanma için sebep olarak değerlendirme durumu

	Aşağıdaki ifade tek başına kesin bir boşanma sebebi midir? “Erkeğin, eşinin ailesi ile geçinememesi”					
	Yeni mh.		Atatürk mh.		Siteler mh.	
	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)
Evet	37	15,2	47	19,6	42	17,4
Hayır	204	83,6	182	75,8	186	76,9
Fikrim yok	3	1,2	11	4,6	14	5,8
Toplam	244	100,0	240	100,0	242	100,0

Aile birliğinin dağılma nedenlerinden biri de “eşlerin aileleriyle geçinememesi” olabilmektedir. Bu sebeple kadının ve erkeğin eşlerinin aileleriyle geçim durumunun, tek başına boşanmayı etkileyen bir neden olup olmadığı da sorulmuştur. Tablo 64 ve 65 verilerine göre katılımcıların, bu yargının aile birliğinin dağılması için yeterli bir sebep olmadığını dile getirdikleri görülmektedir.

Tablo 66: “Çeşitli nedenlerden dolayı eşlerin çocuk sahibi olamaması” nı boşanma için sebep olarak değerlendirme durumu

	Aşağıdaki ifade tek başına kesin bir boşanma sebebi midir? “Çeşitli nedenlerden dolayı eşlerin çocuk sahibi olamaması”					
	Yeni mh.		Atatürk mh.		Siteler mh.	
	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)
Evet	34	13,9	31	12,9	27	11,2
Hayır	186	76,2	189	78,8	200	82,6
Fikrim yok	24	9,8	20	8,3	15	6,2
Toplam	244	100,0	240	100,0	242	100,0

Tarihsel süreç içerisinde değerlendirildiğinde “çocuk sahibi olma” aile için her zaman önemini koruyan bir konu olarak gündemde olmuştur. Ancak toplumsal değişme süreci içerisinde bu konuya ilişkin görüşlerin de farklılaştığı belirtilmektedir. Geleneksel

aile yapısı gereğince çocuk sahibi olamamak boşanma ya da yeni bir eşle (kuma) birlikte yaşama şeklinde kendini gösterirken, kentsel ve modern aile yapısında bu durum daha hoş görülmesi karşılanmaktadır. Tablo 66’ da “çeşitli nedenlerden dolayı eşlerin çocuk sahibi olamaması” ifadesinin boşanma için tek başına geçerli bir neden olup olmadığı sorusuna verilen yanıtlar görülmektedir. Bu durumun Yeni mh. katılımcılarının % 76,2’ si; Atatürk mh. katılımcılarının % 78,8’i; Siteler mh. katılımcılarının % 82,6’ sı tarafından olumsuz şekilde yanıtlanmıştır. Yani katımcıların çoğunluğu evlilikte çocuk sahibi olamamayı boşanma için tek başına yeterli bir sebep olarak değerlendirmemiştir.

Tablo 67: “Kadının eşini bir kez bile olsa aldatması” nı boşanma için sebep olarak değerlendirme durumu

	Aşağıdaki ifade tek başına kesin bir boşanma sebebi midir? “Kadının eşini bir kez bile olsa aldatması”					
	Yeni mh.		Atatürk mh.		Siteler mh.	
	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)
Evet	220	90,2	229	95,4	233	96,3
Hayır	19	7,8	5	2,1	8	3,3
Fikrim yok	5	2,0	6	2,5	1	,4
Toplam	244	100,0	240	100,0	242	100,0

Tablo 68: “Erkeğin eşini bir kez bile olsa aldatması” nı boşanma için sebep olarak değerlendirme durumu

	Aşağıdaki ifade tek başına kesin bir boşanma sebebi midir? “Erkeğin eşini bir kez bile olsa aldatması”					
	Yeni mh.		Atatürk mh.		Siteler mh.	
	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)
Evet	217	88,9	215	89,6	223	92,1
Hayır	22	9,0	17	7,1	16	6,6
Fikrim yok	5	2,0	8	3,3	3	1,2
Toplam	244	100,0	240	100,0	242	100,0

Boşanmaya ilişkin verilerin analiz edildiği araştırmada katılımcılar kadının/erkeğin eşini bir kez bile olsa aldatması durumunu boşanma için tek başına yeterli bir gerekçe göstererek “aldatmayı” aile kurumunu yıkan önemli bir sebep olarak görmüştür. Tablo 67 ve 68 verileri bir arada değerlendirildiğinde kadın olsun erkek olsun aldatma evlilik kurumunu tehdit eden bir unsur olarak algılanmaktadır. ASAGEM (2010) tarafından yapılan Türkiye’ de Aile Değerleri Araştırmasına göre de, ailede eşler arasında “sadakat” önemli bir konu olarak gündemdedir. Evliliğin devamı için eşlerin kadın ya da erkeğin eşini aldatması, evliliğin temelini sarsan önemli bir konu olarak gündemdedir.

Tablo 69: “Erkeğin eşine şiddet uygulaması” nı boşanma için sebep olarak değerlendirme durumu

	Aşağıdaki ifade tek başına kesin bir boşanma sebebi midir?					
	“Erkeğin eşine şiddet uygulaması”					
	Yeni mh.		Atatürk mh.		Siteler mh.	
	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)
Evet	210	86,1	224	93,3	229	94,6
Hayır	29	11,9	15	6,3	13	5,4
Fikrim yok	5	2,0	1	,4	0	0
Toplam	244	100,0	240	100,0	242	100,0

Tablo 70: “Kadının eşine şiddet uygulaması” nı boşanma için sebep olarak değerlendirme durumu

	Aşağıdaki ifade tek başına kesin bir boşanma sebebi midir?					
	“Kadının eşine şiddet uygulaması”					
	Yeni mh.		Atatürk mh.		Siteler mh.	
	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)
Evet	197	80,7	224	93,3	217	89,7
Hayır	38	15,6	12	5,0	19	7,9
Fikrim yok	9	3,7	4	1,7	6	2,5
Toplam	244	100,0	240	100,0	242	100,0

Araştırmada “aldatma” konusuna benzer şekilde boşanma için tek başına yeterli görülen bir diğer durum ise “şiddet” olmuştur. İster kadının, isterse erkeğin eşine şiddet uygulaması katılımcıların çoğunluğu tarafından onaylanmayan ve evliliği sarsan bir durum olarak görülmüştür. Cinsiyetler açısından bir değerlendirme yapıldığında Yeni mh. de katılımcıların % 86,1’ i erkeğin, % 80,7’ si kadının eşine şiddet uygulamasını boşanma için bir neden olarak gördüğünü belirtmiştir. Siteler mh. de katılımcıların % 94,1’ i erkeğin, % 89,7’ si kadının, Atatürk mh. nin % 93,3’ ü erkeğin, yine % 93,3’ ü kadının eşine şiddet uygulamasını boşanma için tek başına yeterli bir sebep olarak değerlendirmiştir (Tablo 69-70). Bu kapsamda katılımcıların ifadelerine göre boşanmaya ilişkin genel algı ifade edilecek olursa; “evin geçimini sağlayamama”, “evin geçimine katkıda bulunamama”, “erkeğin ev içi iş ve sorumlulukla ilgilenmemesi”, “eşlerin aileleriyle geçinememesi”, “çocuk sahibi olamama” gibi durumlar boşanma için tek başına geçerli bir sebep olarak görülmemektedir. Öte yandan “aldatma” ve “şiddet” boşanma için hassas gerekçeler olarak görülmektedir. Aile kurumu için en temel duygu, sevgi ve güvendir. Bireyler güven duyduğu kişiyle hayatını paylaşmak ister. Ancak toplumsal yapının iç içe geçmiş bir örüntü olduğu fikri ifade edilirse toplumsal sorun ve düzensizlikler aile ilişkilerine de

yansımaktadır. Bu sebeple değişen toplumsal yapı günümüz itibariyle “risk toplumu” olarak ifade edilmektedir. Verilerden hareketle boşanma konusunda öne çıkan iki gerekçe de (şiddet ve aldatma) risk toplumuyla ilişkilendirilebilir.

Risk, çağlardan beri karşılaşılabilecek tehlikeli durumları, insanların endişelerini anlatmak üzere kullanılan bir sözcüktür. Bu tanım çerçevesinde, insanoğlu çağlar boyunca kendisini tehdit eden tehlike ve risklerle karşı karşıya kalmıştır. Riskler insanlık tarihi kadar eskidir ancak çağlar öncesi kullanımı ile günümüzdeki kullanımı arasında anlam ve içerik yönünden farklılıklar bulunmaktadır (Çuhacı, 2007). Günümüz toplumunda şiddet en önemli risk ve tehlike unsuru olarak görülmektedir. Bu durum araştırma verilerine de yansımıştır. Bunun yanı sıra “güven problemi” de aile bütünlüğünü tümüyle risk altına alan önemli bir faktördür. Risk toplumu, bireylerin korku içinde yaşadığı ve kurduğu her ilişkiye güvensizlik içinde yaklaştığı bir durumu işaret etmektedir. Karşılıklı güven duygusunun zedelenmesi aileyi temelden sarsmaktadır. Ayrıca şiddet olgusu da günümüz toplumsal sorunlarının başında gelmektedir. Şiddetin her ne türü olursa olsun insanlığın varoluşundan beri maalesef ki her zaman gündem de olmuştur. Günümüzde bireysel ve toplumsal yaşamda her an karşılaşılabilecek bir durum haline gelen şiddet; duygusal, sözel, fiziksel, ekonomik, cinsel, siyasal vb. şekillerde hem aile içinde hem aile dışında yaşanması gerçeğiyle sürekli gündemdedir (Ayan, 2010:43). Bu sebeptendir ki aile birliğinin bozulması konusunda şiddet “hassas” bir konu olarak dile getirilmektedir.

Katılımcıların boşanma olgusuna ilişkin algılarını değerlendirmek maksadıyla görüşme verilerine de yer vermek yerinde olacaktır. Bu bağlamda katılımcılara “Boşanmaya karşı tutumunuzdan biraz bahseder misiniz?” sorusu yöneltilmiştir. Alınan yanıtlar, boşanmayı olumlu ve olumsuz olarak değerlendiren katılımcıların ifadelerinden hareketle “seçenek/fırsat algısı” ve “sosyal dışlanma/toplumsal baskı algısı” şeklinde kategorilendirilmiştir. Boşanma olgusuna olumlu yaklaşım sergileyen ve boşanmayı seçenek/fırsat olarak gören katılımcıların daha çok mutsuz bir evliliği sürdürmenin ailenin tüm üyelerine zarar verebileceği düşüncesinden hareketle dile getirdiği görülmüştür. Bir katılımcının konuya ilişkin fikri ise şu şekildedir;

“...Kimse mutlu olmadığı bir evliliği sürdürmek istemez. Belki bazen kadınlar yuvam dağılmasın diye çok direniyor ama bu seferde devam eden evlilik ne kadını, ne çocuğu, ne adamı mutlu ediyor. Hatta bazen çevremden biliyorum o kadar çok kavga,

gürültü oluyor ki artık çocuklar istiyor anne babasının ayrılmasını. İkinci ya da üçüncü evliliklerinde mutluluğu bulan çok...”(Siteler, Kadın, 35).

Boşanma bazen mutsuz bir evliliği sonlandırmak için bir seçenek olarak değerlendirilebilmektedir. Bu açıdan yeni bir hayata başlamak için bir fırsat olarak da görülmektedir. Katılımcıların bu konuya ilişkin ifadelerine de rastlanılmıştır;

“...Boşanma soğuk bir kelime. Ama hayatı zindan haline getirebiliyor bazen erkekler. O durumda en iyi yol boşanmak aslında. Evlendi diye bir insana mahkum olmamalı kimse. Hem arttı, boşanmış insanların evlilikleri de arttı. Hiç evlenmemiş biri boşanmış biriyle evlenebiliyor. Benim kız kardeşim de öyle... Ailemde çok karşı çıkmadı aslında. Babam biraz mırın kırın etti adamın ilk evliliğinden çocuğu var diye. Ama sonradan ‘hiç evlenmemiş olsun deriz bu seferde anlaşılamazsa, neyse belli olmaz bu işler’ deyip kabul etti. Eskisi gibi katı kurallar kalmadı artık...”(Siteler, Kadın, 45).

“...Bende boşanmış bir adamım. Annesinin lafıyla hep hareket edince sonumuz bu oldu. Bir oğlum var. Velayeti annesinde. Kimse yuvası dağılsın istemez ama ben mecbur kaldım. Her annesine gidip eve döndüğünde kavga ediyorduk. Zaten taa evliliğin başından beri istemedi beni. Sonumuz da olmadı zaten...” (Yeni, Erkek, 32) diyen bir katılımcının ise huzursuz aile ortamına son vermek için boşanmayı tercih etmesi, mutsuz evlilikten kurtulmak için boşanmayı bir seçenek olarak gördüğü şeklinde açıklanabilir.

“...Boşanma kulağa çok da hoş gelmiyor belki ama boşanan arkadaşlarım, akrabalarım çok. Tabi ki hiç bir aile dağılsın istemeyiz ama bazen insana başka seçenek kalmıyor. Evlenmek kadar boşanmak da doğal...” (Siteler, Kadın, 42).

“...21. Yüzyılda yaşıyoruz. Bu kadar şiddetin, bu kadar vahşetin olduğu bir durumda boşanma tabi ki normal bir durum. Kadın her gün yediği dayağa boyun mu eysin. Eskidenmiş öyle yediğin dayağa susmalar falan. Şimdi artık herkes bilinçlenmeli, polisi var karakolu var. Gizli saklı kalmamalı herşey. Açığa çıksın ki adamlar yaparken kırk kere düşünsün. Cezasını düşünsün eli kalkmasın...” (Atatürk, Kadın, 38) diyen katılımcı ise şiddet gören kadınlar için boşanmanın bir fırsat olduğunu belirttiği dile getirilebilir.

“Normal birşey bu. Eşim aşırı kıskançtı anlaşılamadık. Beni sürekli sorgulayan biri olunca benim de dengem bozuldu. İki yıl oldu boşanalı. Onun bilmem ama ben

rahatladım. O şekilde bir hayat yaşasaydım normal kalmazdım eminim buna...” (Siteler, Erkek, 38) diyen bir katılımcının ise boşanılmadığı takdirde bireyin psikolojik olarak olumsuz etkilenebileceğini belirtmiştir. Bu açıdan boşanmanın psikolojik olarak yıpranmamak/zarar görmemek adına bir seçenek olarak değerlendirilebileceği dile getirilmiştir. Keza çocuklara zarar vermemek için de boşanma bir seçenek olarak düşünülebilir. Duruma ilişkin bir katılımcının belirttikleri ise şu şekildedir;

“...İki insanın anlaşıyor olması boşanma için bir nedendir aslında. Şimdi boşanma davalarında duyuyoruz ‘şiddetli geçimsizlik’ diyorlar. Bunun içinde bir çok şey var. Belki aldatma, belki şiddet, belki fikir ayrılıkları. Ne olursa olsun iki insanın hayatına ve çocuklarına daha fazla zarar vermemesi için boşanılabilir...” (Siteler, Erkek, 44) diyen bir katılımcının aksine, diğer bir katılımcı boşanma olgusunun çocuklara olumsuz yansıdığını belirttiği görülmektedir;

“...Yani şimdi birçok neden sayılabilir boşanma için. Para yetmiyor boşanıyorlar, uyuşamıyorlar boşanıyorlar, aldatma şiddet oluyor boşanıyorlar, bazen istekler bitmiyor boşanıyorlar. Çok çok mühim yani bir aldatma falan olmadıysa ben boşanmaya karşıyım aslında. Ne eşlere, ne çocuklara bir faydası yok. Hatta olan çocuklara oluyor, arada onlar kalıyor. Anne baba olarak bizim görevimiz onları dünyaya getirdiysek onlara mutlu bir hayat sunmak, ihtiyaçlarını el verdiğince karşılamak. Allah kimseyi o duruma getirmesin. Zor...” (Yeni, Erkek, 61).

“...Komşumuz 20 yıllık evliliğini bitirdi iki çocuğu vardı. Ama adam çok baskıcı ve anlayışsız biriydi. Bu yaştan sonra çekemem dedi ayrıldı. Büyük kızı zaten evliydi ama genç bir oğlu vardı üniversiteye giden. Öğrendik ki uyuşturucuya başlamış. Yani çocuk elden gitti gibi birşey. Kadın tekrar evlenmişti. 2. Eşi çok anlayışlı, düzgün biriydi Allahtan. Oğlunu tedavi ettirdiklerini duyduk ama son durumu nasıl bilmiyorum...” (Yeni, Kadın, 45) diyen bir katılımcı boşanmanın gerçekleşmesiyle çocuk üzerinde kontrol unsurunun da yavaş yavaş kaybolduğu ve boşanmanın eşlerden daha ziyade çocuk üzerinde olumsuz etki bıraktığını belirttiği görülmüştür. Bu sebeple boşanma olgusunu olumlu olarak değerlendiren katılımcıların çocuk üzerindeki etkisine değinmelerinin yanı sıra boşanmaya olumsuz yaklaşım sergileyenlerin toplumsal değerlerle ilişkili olarak değerlendirildiği ve boşanmayı sosyal dışlanma olarak algıladıkları görülmüştür. Bir katılımcının ifadesine göre boşanma toplumsal bir baskı unsuru olabilmektedir;

“...Boşanma falan olmaz bizim buralarda. Kırk yılda bir anca. Kadın azıcık da susacak. Her şeye baş geldin mi olmaz o iş...” (Yeni, Erkek, 68) diyen bir katılımcının kadına yüklediği anlamın da açığa çıktığı görülmüştür.

“... Duvara çamur attın mı kalır. Biz de öyle kaldık. Evlendik öyle kaldık. 42 yaşında dul kaldım. Eşimden memnun değildim. Çok dayığı vardı ama boşanmadım. Biz de boşanma hoş karşılanmaz...” (Yeni, Kadın, 60) diyen bir diğer katılımcının da kültürel değerlere vurgu yaptığı görülmüştür.

“...Nişan atınca bile iyi bakmıyor kimse. Boşansa kim bilir ne diyecekler...” (Yeni, Kadın, 40) diyen bir diğer katılımcının da üzerinde durduğu esas konu toplumun bireyi üzerinde kolektif bir baskı unsuru olduğudur.

“...Ben boşanmaya karşıyım. Öyle kolay olsa ben kırk kere boşanmıştım şimdiye. Ama zamanla yoluna koyduk bazı şeyleri. Hatta eskisinden çok daha iyi olduk. İster aldatma, ister şiddet ne düşünürsen düşün boşanma çok da iyi bir yol değil. Benim boşanmış arkadaşlarım çok. Eskisinden çok da iyi olmadılar boşandıklarında. Hepsi mutsuz. Eskilerin hoş karşılamadığı hiçbirşey bugünde hoş değil...” (Yeni, Erkek, 60) diyen diğer bir katılımcı ise “eskiler” diyerek boşanma olgusuna dair olumsuz yaklaşımını kültürel kodlarla açıklamaya çalıştığı görülmüştür.

“... Yani sonuçta kimse ayrılmak için evlenmiyor. Bir kere olsun tam olsun istiyor. Ama adam içki içiyor, kumar oynuyor, eve bakmıyorsa o evliliği sürdürmek de zor. Kimse yuvası dağılsın istemez ama çevremde duyuyorum bazen boşansa aile evine gidemeyecek insanlar oluyor. Son ana kadar sabrediyorlar ama sabretmek de çözüm olmuyor. Sonra herkesin psikolojisi bozuluyor. Kadın mutsuz, çocuk mutsuz, adam mutsuz falan. Allah kimseye göstermesin zor bir durum...” (Yeni, Kadın, 30) diyen bir diğer katılımcı ise ‘boşansa aile evine gidemeyecek insanlar oluyor’ derken aslında boşanmanın kültürel değerlerle olan sıkı ilişkisinden bahsettiği görülmektedir.

Literatürde toplumsal yapı içinde boşanmaya yüklenen anlamların da değiştiği ifade edilmektedir. Özellikle geleneksel yapıda hoş karşılanmayan boşanmanın, zamanla daha olağan karşılandığı belirtilmektedir (Karkıner ve Kasapoğlu, 2011:7). Bu sebeple boşanmanın aile üyeleri üzerindeki olumlu ve olumsuz etkileri görüşmelerden elde edilen verilerle açığa çıkarılmaya çalışılmıştır. Genel olarak kısmi geleneksel olarak

değerlendirilen Yeni mh. de katılımcıların boşanmaya karşı daha fazla olumsuz tutumda olduğu görülmüştür.

3.7. Aile İçi Bir Arada Yapılan Faaliyetler ve Düzeyleri

Aile, içinde çeşitli sosyal ilişkileri barındıran önemli bir kurumdur. Aile içi ilişkiler ve yapılan faaliyetler de aile yapısına ilişkin fikirler vermektedir. Bu sebeple araştırmadan hareketle elde edilen veriler diğer bir deyişle aile üyelerinin bir arada yaptığı faaliyetlerin düzeyleri tablolar halinde aşağıda belirtilmiştir.

Tablo 71: Aile üyelerinin beraber olarak “akraba ziyareti” yapma düzeyi

	Aile üyeleri olarak aşağıdaki faaliyeti hangi sıklıkta beraberce yaparsınız? “akraba ziyareti”					
	Yeni mh.		Atatürk mh.		Siteler mh.	
	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)
Hiç	20	8,2	18	7,5	28	11,6
Ara sıra	146	59,8	171	71,3	169	69,8
Sık sık	78	32,0	51	21,3	45	18,6
Toplam	244	100,0	240	100,0	242	100,0

Tablo 71 verileri mahallelere göre aile üyelerinin birlikte “akraba ziyareti” yapma düzeyini göstermektedir. Yeni mh.de katılımcıların % 59,8’ i akrabalarıyla “ara sıra” görüşüğünü, % 32’ si “sık sık” görüşüğünü, % 8,2’ si ise “hiç” görüşmediğini belirtmiştir. Atatürk mh.de akrabalarıyla “ara sıra” görüşenler % 71,3; “sık sık görüşenler % 21,3; “hiç” görüşmeyenler % 7,5 olarak belirtilmiştir. Siteler mh.de ise akrabalarıyla “ara sıra” görüşüğünü belirtenlerin oranı % 69,8; “sık sık” görüşüğünü belirtenlerin oranı % 18,6; “hiç” görüşmediğini dile getirenlerin oranı ise % 11,6’ dır. Bu sebeple akrabalarla ilişkilerin daha çok “ara sıra” görüşmeyle sınırlı olduğu, sık sık görüşenlerin yoğunluğunun ise diğer mahallelere nispeten Yeni mh.de daha fazla olduğu belirtilebilir.

Tablo 72: Aile üyelerinin beraber olarak “komşu ziyareti” yapma düzeyi

	Aile üyeleri olarak aşağıdaki faaliyeti hangi sıklıkta beraberce yaparsınız? “komşu ziyareti”					
	Yeni mh.		Atatürk mh.		Siteler mh.	
	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)
Hiç	33	13,5	27	11,3	54	22,3
Ara sıra	140	57,4	169	70,4	157	64,9
Sık sık	71	29,1	44	18,3	31	12,8
Toplam	244	100,0	240	100,0	242	100,0

Araştırmada “komşu ziyareti” ni aile üyeleriyle bir arada yapma durumları tablo 72’ de verilmiştir. Bu kapsamda Yeni mh.de aile üyeleriyle birlikte komşu ziyareti gerçekleştirme düzeyinin % 57,4 oranında “ara sıra” yapıldığı % 29,1 oranında “sık sık” yapıldığı, % 13,5 oranında ise “hiç” yapılmadığı görülmektedir. Atatürk mh. de “ara sıra” diyenlerin oranı % 70,4; “sık sık” diyenlerin oranı % 18,3 iken, aile üyeleriyle birlikte komşu ziyareti yapmadığını belirtenlerin oranı % 11,3’ tür. Siteler mh.de ise katılımcılar % 64,9 oranında “ara sıra” olarak dile getirmiştir. Bu durumun “hiç” gerçekleşmediğini belirtenlerin oranı % 22,3 iken, “sık sık” yapıldığını dile getirenlerin % 12,8 olduğu görülmektedir. Bu bağlamda komşu ziyaretlerini sık sık yaptığını dile getirenlere göre bir sıralama yapmak gerekirse Yeni mh.nin birinci, Atatürk mh. nin ikinci ve Siteler mh.nin son sırada olduğunu söylemek mümkündür. Durumu eğitim düzeyiyle ilişkili olarak değerlendirmek amacıyla elde edilen veriler aşağıda tablolandırılmıştır.

Tablo 73: “Eğitim durumu” ile “aile üyeleriyle birlikte komşu ziyareti yapma” düzeyi

<i>Yeni mh.</i>	<i>Hiç</i>	<i>Ara sıra</i>	<i>Sık sık</i>	<i>Toplam</i>
<i>Okur-yazar değil</i>	0 ,0%	1 ,4%	1 ,4%	2 ,8%
<i>Okur-yazar</i>	0 ,0%	2 ,8%	2 ,8%	4 1,6%
<i>İlkokul</i>	10 4,1%	36 14,8%	36 14,8%	82 33,6%
<i>İlköğretim/ Ortaokul</i>	7 2,9%	24 9,8%	16 6,6%	47 19,3%
<i>Lise</i>	10 4,1%	40 16,4%	10 4,1%	60 24,6%
<i>Yüksekokul</i>	2 ,8%	15 6,1%	2 ,8%	19 7,8%
<i>Üniversite</i>	4 1,6%	22 9,0%	4 1,6%	30 12,3%
<i>Lisansüstü</i>	0 ,0%	0 ,0%	0 ,0%	0 ,0%
<i>Toplam</i>	33 13,5%	140 57,4%	71 29,1%	244 100,0%

<i>Atatürk mh.</i>	<i>Hiç</i>	<i>Ara sıra</i>	<i>Sık sık</i>	<i>Toplam</i>
<i>Okur-yazar değil</i>	0 ,0%	0 ,0%	0 ,0%	0 ,0%
<i>Okur-yazar</i>	0 ,0%	4 1,7%	2 ,8%	6 2,5%
<i>İlkokul</i>	2 ,8%	31 12,9%	7 2,9%	40 16,7%
<i>İlköğretim/ Ortaokul</i>	5 2,1%	13 5,4%	9 3,8%	27 11,3%
<i>Lise</i>	7 2,9%	59 24,6%	13 5,4%	79 32,9%
<i>Yüksekokul</i>	4 1,7%	15 6,3%	2 ,8%	21 8,8%
<i>Üniversite</i>	9 3,8%	46 19,2%	11 4,6%	66 27,5%
<i>Lisansüstü</i>	0 ,0%	1 ,4%	0 ,0%	1 ,4%
<i>Toplam</i>	27 11,3%	169 70,4%	44 18,3%	240 100,0%
<i>Siteler mh.</i>	<i>Hiç</i>	<i>Ara sıra</i>	<i>Sık sık</i>	<i>Toplam</i>
<i>Okur-yazar değil</i>	0 ,0%	3 1,2%	0 ,0%	3 1,2%
<i>Okur-yazar</i>	0 ,0%	2 ,8%	0 ,0%	2 ,8%
<i>İlkokul</i>	11 4,5%	28 11,6%	6 2,5%	45 18,6%
<i>İlköğretim/Ortaokul</i>	5 2,1%	13 5,4%	4 1,7%	22 9,1%
<i>Lise</i>	15 6,2%	47 19,4%	10 4,1%	72 29,8%
<i>Yüksekokul</i>	2 ,8%	11 4,5%	1 ,4%	14 5,8%
<i>Üniversite</i>	19 7,9%	50 20,7%	10 4,1%	79 32,6%
<i>Lisansüstü</i>	2 ,8%	3 1,2%	0 ,0%	5 2,1%
<i>Toplam</i>	54 22,3%	157 64,9%	31 12,8%	242 100,0%

Tablo 73 eğitim düzeyi ile aile üyeleriyle birlikte komşu ziyareti yapma faaliyetine ilişkin dağılımı göstermektedir. Bu kapsamda Yeni mh. de lise mezunu olanlar ve ara sıra komşu ziyareti yaptığını belirtenler tüm katılımcıların % 16,4’ ünü oluşturmaktadır. İlkokul mezunu ve sık sık yanıtını verenler tüm katılımcıların % 14,8’ ini, ilköğretim/ortaokul mezunu olanlar ve ara sıra yanıtını verenler tüm katılımcıların % 9,8’ ini, lise mezunu olanlar ve ara sıra yanıtını verenler tüm katılımcıların % 14,8’ ini, yüksekokul mezunu olanlar ve ara sıra yanıtını verenler tüm katılımcıların % 6,1’ ini, üniversite mezunu olanlar ve ara sıra yanıtını verenler tüm katılımcıların % 9’ unu oluşturmaktadır. Atatürk mh. de ise daha çok “lise mezunu ve ara sıra” yanıtını verenler ile “üniversite mezunu ve ara sıra” yanıtını verenler arasında yoğunluk olduğu gözlenmektedir. Ara sıra yanıtını veren ve lise mezunu olanlar, tüm katılımcıların % 24,6’ sını oluştururken, ara sıra yanıtını veren ve üniversite mezunu olanlar tüm

katılımcıların % 19,2' sini oluşturmaktadır. Durum Siteler mh. açısından değerlendirildiğinde ise yanıtın ara sıra seçeneğinde yoğunlaştığı görülmektedir. Lise mezunu ve ara sıra yanıtını verenler tüm katılımcıların % 19,7' sini, üniversite mezunu ve ara sıra yanıtını verenler tüm katılımcının % 20,7' sini oluşturmaktadır. Genel bir değerlendirme yapıldığında Siteler ve Atatürk mh. de “ara sıra yanıtı ve lise-üniversite mezunu” bireylerde yoğunluk gözlenirken, Yeni mh. de “lise ve ilkokul mezunu olan ve ara sıra” yanıtını verenler ile “sık sık yanıtını veren ve ilkokul mezunu” seçeneğinde yoğunluk olduğu gözlenmektedir. Bu açıdan eğitim düzeyinin ve komşuları ziyaret etme konusunda belirleyici olduğu ifade edilebilir.

Tablo 74: Aile üyelerinin beraber olarak “arkadaş ziyareti” yapma düzeyi

	Aile üyeleri olarak aşağıdaki faaliyeti hangi sıklıkta beraberce yaparsınız? “arkadaş ziyareti”					
	Yeni mh.		Atatürk mh.		Siteler mh.	
	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)
Hiç	19	7,8	18	7,5	28	11,6
Ara sıra	132	54,1	135	56,3	163	67,4
Sık sık	93	38,1	87	36,3	51	21,1
Toplam	244	100,0	240	100,0	242	100,0

Katılımcıların aile üyeleriyle “arkadaş ziyareti” yapma düzeylerinin gösterildiği tablo 69 verileri dikkate alındığında Yeni mh.de “ara sıra” diyenlerin oranının % 54,1; “sık sık” diyenlerin % 38,1; “hiç” diyenlerin ise % 7,8 olduğu görülmektedir. Siteler mh.ne ait veriler ise tablo 206’ da gösterilmiştir. Bu kapsamda “ara sıra” yanıtını verenler % 67,4; “sık sık” yanıtını verenler % 21,1; aile üyeleriyle birlikte “hiç” arkadaş ziyareti yapmadığını belirtenler ise % 11,6 olarak görülmektedir. Siteler mh.ne göre Atatürk mh.de “sık sık” diyenlerin oranı Yeni mh. verisine yakındır. Katılımcıların % 36,3’ ü “sık sık” ailesiyle birlikte arkadaş ziyareti yaptığını dile getirirken, “ara sıra” yaptığını belirtenlerin oranı % 56,3; “hiç” yapmadığını belirtenlerin oranı % 7,5’ tir. Bu açıdan bu faaliyetin diğer mh.lere oranla Siteler mh.de daha düşük olduğu gözlenmektedir.

Tablo 75: Aile üyelerinin beraber olarak “dışarda yemeğe gitme” düzeyi

	Aile üyeleri olarak aşağıdaki faaliyeti hangi sıklıkta beraberce yaparsınız? “Dışarda yemeğe gitmek”					
	Yeni mh.		Atatürk mh.		Siteler mh.	
	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)
Hiç	42	17,2	31	12,9	24	9,9
Ara sıra	156	63,9	145	60,4	147	60,7
Sık sık	46	18,9	64	26,7	71	29,3
Toplam	244	100,0	240	100,0	242	100,0

“Dışarda yemeğe gitme” faaliyetinin mahallere göre oranları dikkate alındığında “sık sık” diyenlerin oranının en yüksek olduğu mahallenin Siteler mh. olduğunu söylemek mümkünken, “hiç” gitmediğini söyleyenlerin oranının en fazla Yeni mh.de olduğu görülmektedir. Veriler değerlendirildiğinde bu faaliyetin gerçekleşme durumunun ortalama % 60 civarında “ara sıra” yapıldığı belirtilebilir.

Tablo 76: Aile üyelerinin beraber olarak “pikniğe gitme” düzeyi

	Aile üyeleri olarak aşağıdaki faaliyeti hangi sıklıkta beraberce yaparsınız? “Pikniğe gitmek”					
	Yeni mh.		Atatürk mh.		Siteler mh.	
	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)
Hiç	28	11,5	23	9,6	26	10,7
Ara sıra	195	79,9	173	72,1	162	66,9
Sık sık	21	8,6	44	18,3	54	22,3
Toplam	244	100,0	240	100,0	242	100,0

Yeni mh.de “pikniğe gitme” düzeyinin gösterildiği tablo 76 verilerine göre “ara sıra” diyenler % 79,9; “hiç” gitmeyenler % 11,5, “sık sık” gidenler % 8,6 olarak görülmektedir. Atatürk mh.de “ara sıra” diyenler % 72,1; “sık sık” diyenler % 18,3; “hiç” gitmediğini belirtenler ise % 9,6 olarak görülürken; Siteler mh.de “ara sıra” diyenler % 66,9 iken, “sık sık” diyenler % 22, 3; “hiç” gitmediğini belirtenler ise % 10,7 olarak belirtilmektedir.

Tablo 77: Aile üyelerinin beraber olarak “sinemaya/tiyatroya gitme” düzeyi

	Aile üyeleri olarak aşağıdaki faaliyeti hangi sıklıkta beraberce yaparsınız? “Sinemaya/tiyatroya gitmek”					
	Yeni mh.		Atatürk mh.		Siteler mh.	
	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)
Hiç	132	54,1	104	43,3	99	40,9
Ara sıra	95	38,9	97	40,4	106	43,8
Sık sık	17	7,0	39	16,3	37	15,3
Toplam	244	100,0	240	100,0	242	100,0

Sinema/tiyatroya gitme faaliyetinin değerlendirildiği verilere göre Yeni mh. de katılımcıların % 54,1’ i aile üyeleriyle birlikte bu etkinliği “hiç” gerçekleştirmediğini dile getirmiştir. “Ara sıra” diyenler % 38,9 iken, “sık sık” diyenlerin % 7 olduğu görülmektedir. Tablo 72 verilerine göre Atatürk mh.de katılımcıların % 43,3’ ü “hiç” gitmediğini, % 40,4’ ü “ara sıra” gittiğini, % 16,3’ ü ise “sık sık” gittiğini belirtmiştir. Siteler mh.de sinema/tiyatroya aile üyeleriyle birlikte “hiç” gitmeyenlerin oranı % 40,9, “ara sıra” gidenlerin oranı % 43,8, “sık sık” gidenlerin oranı ise % 15,3’ tür.

Tablo 78: Aile üyelerinin beraber olarak “alışverişe gitme” düzeyi

	Aile üyeleri olarak aşağıdaki faaliyeti hangi sıklıkta beraberce yaparsınız? “Alışverişe gitmek”					
	Yeni mh.		Atatürk mh.		Siteler mh.	
	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)
Hiç	18	7,4	13	5,4	22	9,1
Ara sıra	134	54,9	120	50,0	93	38,4
Sık sık	92	37,7	107	44,6	127	52,5
Toplam	244	100,0	240	100,0	242	100,0

Tablo 78’ de alışverişe gitme faaliyeti verileri görülmektedir. Bu açıdan Yeni mh.de katılımcıların % 54,9’ u “ara sıra” % 37,7’ si “sık sık” gittiğini, % 7,4’ ü hiç gitmediğini belirtmiştir. Atatürk mh.de katılımcıların yarısı “ara sıra” gittiğini, % 44,6’ sı “sık sık” gittiğini, % 5,4’ ü ise hiç gitmediğini belirtirken; Siteler mh. de katılımcıların % 52’ sinin “sık sık”, % 38,4’ünün “ara sıra” gittiği, % 9,1’ inin “hiç” gitmediği görülmektedir

Tablo 79: Aile üyelerinin beraber olarak “tatile gitme” düzeyi

	Aile üyeleri olarak aşağıdaki faaliyeti hangi sıklıkta beraberce yaparsınız? “Tatile gitmek”					
	Yeni mh.		Atatürk mh.		Siteler mh.	
	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)
Hiç	79	34,4	59	24,6	49	20,2
Ara sıra	153	62,7	155	64,6	146	60,3
Sık sık	12	4,9	26	10,8	47	19,4
Toplam	244	100,0	240	100,0	242	100,0

Tatile gitme düzeylerinin değerlendirildiği tablo 79 verilerine göre Yeni mh.de “ara sıra” diyenlerin oranının % 62,7; “hiç” gitmediğini belirtenlerin oranının % 34,4; “sık sık” gittiğini belirtenlerin oranının % 4,9 olduğu görülmektedir. Atatürk mh. açısında veriler değerlendirildiğinde “ara sıra” diyenler % 64,6; aile üyeleriyle birlikte “hiç” tatil'e gitmediğini belirtenlerin oranı % 24,6; “sık sık” gittiğini belirtenler % 10,8 olarak görülmektedir. Siteler mh. de “ara sıra” diyenlerin oranı % 60,3; “hiç” diyenler % 20,2İ “sık sık” diyenler ise % 19,4 olarak görülmektedir. Katılımcıların ortalama % 60’ ının tatile gitme faaliyetini “ara sıra” yaptığı görülürken, “sık sık” diyenlerin diğer mh.lere nispeten Siteler mh.de daha fazla olduğu gözlenmektedir. Diğer yandan aile üyeleriyle birlikte tatile “hiç” gitmeyenlerin nispeten Yeni mh.de daha fazla olduğu dile getirilebilir. Genel bir çerçeve sunulacak olursa ailelerin genellikle “alışveriş” i aile üyeleriyle bir arada yaptığı faaliyet olarak dile getirdiği, nadir yaptığı faaliyetin ise “sinema/tiyatroya gitmek” olduğu ifade edilebilir. Bu faaliyetler dışında Yeni mahallesinde akraba, komşu, arkadaş ziyaretleri, Siteler mahallesinde dışarda yemeğe gitmek, pikniğe ve tatile gitmek, Atatürk mahallesinde ise arkadaş ziyareti yapma, dışarda yemeğe gitme faaliyetlerinin daha fazla ön planda olduğu görülmektedir.

Görüşmeye ilişkin veriler değerlendirildiğinde ise; katılımcıların daha çok dile getirdiği konular “ortak” bir zaman diliminde buluşamadıkları şeklinde olmuştur. Bir katılımcının;

“...Biraz kopuk bir aileyiz aslında. Pek bir araya gelinmiyor desem yeridir. Ben genelde kahveye giderim. Eşim evde. Çocuklar ya işte ya arkadaşlarıyla...” (Yeni, Erkek, 60) diyerek aile üyelerinin bir arada vakit geçirmesinin sınırlı olduğunu belirttiği görülmüştür.

“Doğruyu söylemek gerekirse artık aileler öyle pek bir arada değil. Yani eskisi gibi hep bir arada olunmuyor. Herkes kendi çevresiyle bir arada. Çocuklar arkadaşlarıyla, hanım öyle, ben de. Bir arada olduğumuz zamanlar ya bayramdır, ya düğün. Ona bile bazen gelmiyor çocuklar...” (Yeni, Erkek, 47) diyen bir katılımcının vurguladığı nokta ‘herkes kendi çevresiyle’ sözüne istinaden bireylerin bireysel hareket ettikleri yönündedir. Daha çok Yeni mh.de dile getirilen aktivite ise komşu ve arkadaşlarla vakit geçirmek şeklinde ifade edilmiştir.

“...Akrabalarla bir aradayız zaten. Birbirimize gider geliriz. Bazen çocuklar gelmiyor ama...” (Yeni, Erkek, 52).

“...Bizim mahallede canın hiç sıkılmaz. Nereye gitsen hep bir tanıdık çağırır çayımızı iç der. Bazen akşama hanımla geliriz diyorum... (Yeni, Erkek, 51).

“...Aslında şöyle bir gerçek var. Ortak yaptığımız muhabbet bile az. Paylaşımlarımız azaldı. Aile içinde de kopukluğa neden oluyor bunlar. Çocuklar sınav, okul telaşında, benle eşim çalışıyoruz. Akşam yorgun, stresli oluyoruz. Ama ne zaman bir tatil planı yapmaya kalksak o zaman ortak bir noktamız oluyor. Yani belki de günlük yaşantımızın yorgunluğunu atma düşüncesi iyi geliyor...” (Siteler, Kadın, 45) diyen bir diğer katılımcının da aile üyelerinin farklı pratikler üzerine odaklandığı için bir arada bulunamadıklarını dile getirdiği görülmüştür. Ayrıca “tatil” aile üyelerini bir araya getiren sosyal bir aktivite olarak değerlendirilmiştir. Katılımcıların öte yandan tüketime dair pratiklerin aileyi bir araya getirdiğinden bahsettiği görülmektedir;

“...Çarşıya, pazara gideriz. Bazen eşimle, bazen çocuklarla. Evin ihtiyaçları hiç bitmiyor...” (Yeni, Erkek, 57).

“...Alışverişe gidiyoruz. İzmir’e gidiyoruz. Orada yiyip içip eğlenince rahatlıyor bizimkiler...” (Siteler, Kadın, 40).

“...Aslında bir arada olma durumumuz pek olmuyor. Herkes işte, okulda. Akşam yemeklerinde bir araya geliyoruz. İşten geldiğimizde yorgun değilsek yemek yaparız. Yoksa ya sipariş ederiz ya çıkar birşeyler yeriz. Haftasonları alışveriş, ev ihtiyaçları, çocukların ihtiyaçları derken öyle zaman geçiyor...” (Atatürk, Erkek, 45).

Yukarıdaki ifadeler kentin ayrıca bir tüketim mekanı olduğunu da göstermektedir. Bu nedenle tüketime yönelik aktivitelerin kentsel mekanda bireyleri bir araya getiren önemli

bir unsur olduğu gör÷lmektedir. Bunun yanısıra eğlenme ve dinlenmeye yönelik faaliyetlerde biraradalığı artıran bir aktivite olarak değeriendirilebilir;

“...Haftasonları yürüyüş yapmak en büyük zevkimiz. Sahil kenarında kendine geliyor insan...” (Siteler, Kadın, 55).

“...Boş zamanımda uyuyorum genelde. İş temposu yoğun. Dışardayken çalışıyorum zaten. Eve gelince de direk yemek yiyip uyuyorum. Tatil günüm varsa anca öyle bir aradayız. Onda da yine ben evde dinlenmeyi seçiyorum. Haber televizyon derken geçiyor zaman...” (Yeni, Erkek, 51).

“...Pikniğe gideriz, oğlumla balığa gideriz. Birlikte vakit geçirmek güzel oluyor ama bunu her zaman yapamıyoruz. Belki işte hafta sonları anca. İşe vakit ayırıyoruz daha çok...” (Atatürk, Erkek, 47).

“...Bizim evde akşam yemeğinden sonra en az bir saat kitap okunur. Babam da çok kitap okurdu. Bekarken de okuma saatimiz vardı bizim. Çocuklara örnek olmamız gerek, onlara kitap okumayı sevdirmemiz gerek. Ne mutlu ki çocuklar da seviyor okumayı...” (Siteler, Erkek, 39).

“...Yazın denize gideriz, kışın evde film açar izleriz. Ortak zevklerimiz var, çocuklarla vakit geçirmek güzel. Zaten iş-güç yoğunluğundan hep bir arada olamıyoruz. Ama fırsatını buldukça tanidini çıkarmak en güzeli...” (Siteler, Erkek, 40).

Görüşme verilerinden hareketle katılımcılar aile üyeleriyle bir arada çok fazla zaman geçiremediğini, ortak bir zaman diliminde buluşamadığını, farklı uğraşlarla ilgilendiğini belirtmiştir. Denilebilir ki kentin çekiciliğinin yanısıra, yoğun atmosferinin aile bireyleri üzerinde olumsuz etkileri de mevcuttur. Bu bağlamda kentin bireylere çeşitli olanaklar sunarak farklı mekanlarda aktivite sunmasının yanı sıra yoğun hayat temposunun ailenin bir arada geçirdiği vakti kısıtladığı da belirtilebilir.

3.8. Geleneklere Bağlılık Düzeyi

Bir toplumda düzen, birlik ve beraberliğin/uyumun sağlanabilmesi için bir takım kurallara ihtiyaç vardır. Bu kurallar ister yazılı, ister yazısız olsun her zaman bireyleri ortak bir paydada buluşturmaya amaçlamaktadır. Bu kapsamda tarihin çok eski dönemlerinden beri süre gelen gelenekler de bu kapsamda yazısız bir düzen aracı olarak gör÷lmekte, bireyler ya da kültürler arasında dayanışma ve birlikteliği sağlamaktadır. Bu

sebeple araştırmada ailelerin geleneklere bağlılık düzeyleri de incelenmiştir. Katılımcılara bazı gelenekler üzerinden akraba, arkadaş veya komşularını ziyaret etme düzeyleri sorulmuştur. Bu bağlamda bayramlaşmak, düğün-nikah törenlerine katılmak, ev ve bebek görmeye gitmek, asker uğurlama/ karşılamaya gitmek, hasta ziyareti yapmak, baş sağlığına, kabir/mezarlık ziyaretine gitmek gibi konular üzerinden değerlendirmeler yapılmıştır.

Tablo 80: Aile üyelerinin “dini bayramlarda bayramlaşma” düzeyi

	Aşağıdaki durumda akraba, arkadaş veya komşularınızı ziyarete gider misiniz “Dini bayramlarda bayramlaşmaya”					
	Yeni mh.		Atatürk mh.		Siteler mh.	
	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)
Hiç	1	,4	5	2,1	7	2,9
Bazen	26	10,7	36	15,0	53	21,9
Genellikle	86	35,2	93	38,8	86	35,5
Mutlaka	131	53,7	106	44,2	96	39,7
Toplam	244	100,0	240	100,0	242	100,0

Tablo 80 verilerine göre Yeni mh. de akraba, arkadaş ve komşularıyla dini bayramlarda bayramlaşmaya gidenlerden % 53,7’ si “mutlaka” yanıtını verirken, bu durum Atatürk mh. de % 44,2; Siteler mh. de % 39,7 olarak görülmektedir. “Genellikle” yanıtını verenlerin Yeni mh. de % 35,2; Atatürk mh. de % 38,8; Siteler mh. de % 35,5; “bazen” yanıtını verenlerin Yeni mh. de % 10,7; Atatürk mh. de % 15; Siteler mh. de % 21,9 olduğu belirtilmektedir. Katılımcılar arasından yeni mh. de 1 kişi, Atatürk mh. den 5 kişi, Siteler mh. den ise 7 kişi bayram ziyareti “hiç” yapmadığını belirtmiştir.

Tablo 81: Aile üyelerinin “ düğün, nikah vb. törenlere” katılma düzeyi

	Aşağıdaki durumda akraba, arkadaş veya komşularınızı ziyarete gider misiniz? “ düğün, nikah vb. törenlere katılma”					
	Yeni mh.		Atatürk mh.		Siteler mh.	
	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)
Hiç	3	1,2	4	1,7	1	,4
Bazen	32	13,1	59	24,6	59	24,4
Genellikle	92	37,7	97	40,4	104	43,0
Mutlaka	117	48,0	80	33,3	78	32,2
Toplam	244	100,0	240	100,0	242	100,0

Düğün-nikah törenlerine katılımın diğer mahallelere kıyasla Yeni mh. de daha fazla olduğunu söylemek mümkündür. Yeni mh. de katılımcıların yaklaşık yarısı (% 48) mutlaka yanıtını verirken, Atatürk mh. de bu oran % 33,3 Siteler mh. de % 32,2 olarak görülmektedir.

Tablo 82: Aile üyelerinin “ev alan yakınlarına ev görmeye” gitme düzeyi

	Aşağıdaki durumda akraba, arkadaş veya komşularınızı ziyarete gider misiniz “Ev alan yakınlarınıza ev görmeye”					
	Yeni mh.		Atatürk mh.		Siteler mh.	
	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)
Hiç	13	5,3	20	8,3	28	11,6
Bazen	59	24,2	105	43,8	84	34,7
Genellikle	86	35,2	66	27,5	80	33,1
Mutlaka	86	35,2	49	20,4	50	20,7
Toplam	244	100,0	240	100,0	242	100,0

Ev alan yakınlarına ev görmeye “mutlaka” gidenler Yeni mh. de % 35,2; Atatürk mh. de % 20,4; Siteler mh. de % 20,7 olarak belirtilmiştir. Yeni mh. de “mutlaka (% 35,2)” ve “genellikle (% 35,2)” diyenler çoğunlukta iken, Atatürk mh. de “ bazen (% 43,8)” ve “genellikle (% 27,5)”; Siteler mh. de “bazen (% 34,7)” ve “genellikle (% 33,1)”; yanıtlarının diğer seçeneklere kıyasla daha fazla verildiği görülmektedir. Durumu eğitim düzeyiyle ilişkili olarak değerlendirmek için elde edilen veriler aşağıda tablolştırılarak sunulmuştur.

Tablo 83: “Eğitim durumu” ile “ev alan yakınlarına ev görmeye gitme” düzeyi

Yeni mh.	Hiç	Bazen	Genellikle	Mutlaka	Toplam
<i>Okur-yazar değil</i>	0 ,0%	1 ,4%	1 ,4%	0 ,0%	2 ,8%
<i>Okur-yazar</i>	0 ,0%	0 ,0%	3 1,2%	1 ,4%	4 1,6%
<i>İlkokul</i>	4 1,6%	13 5,3%	28 11,5%	37 15,2%	82 33,6%
<i>İlköğretim/ Ortaokul</i>	0 ,0%	16 6,6%	15 6,1%	16 6,6%	47 19,3%
<i>Lise</i>	5 2,0%	14 5,7%	19 7,8%	22 9,0%	60 24,6%
<i>Yüksekokul</i>	2 ,8%	5 2,0%	9 3,7%	3 1,2%	19 7,8%
<i>Üniversite</i>	2 ,8%	10 4,1%	11 4,5%	7 2,9%	30 12,3%
<i>Lisansüstü</i>	0 ,0%	0 ,0%	0 ,0%	0 ,0%	0 ,0%
Toplam	13 5,3%	59 24,2%	86 35,2%	86 35,2%	244 100,0%
Atatürk mh.	Hiç	Bazen	Genellikle	Mutlaka	Toplam
<i>Okur-yazar değil</i>	0 ,0%	0 ,0%	0 ,0%	0 ,0%	0 ,0%
<i>Okur-yazar</i>	1 ,4%	4 1,7%	1 ,4%	0 ,0%	6 2,5%
<i>İlkokul</i>	1 ,4%	17 7,1%	10 4,2%	12 5,0%	40 16,7%
<i>İlköğretim/ Ortaokul</i>	1 ,4%	8 3,3%	10 4,2%	8 3,3%	27 11,3%
<i>Lise</i>	4 1,7%	34 14,2%	25 10,4%	16 6,7%	79 32,9%
<i>Yüksekokul</i>	0 ,0%	8 3,3%	6 2,5%	7 2,9%	21 8,8%
<i>Üniversite</i>	13 5,4%	34 14,2%	13 5,4%	6 2,5%	66 27,5%
<i>Lisansüstü</i>	0 ,0%	0 ,0%	1 ,4%	0 ,0%	1 ,4%
Toplam	20 8,3%	105 43,8%	66 27,5%	49 20,4%	240 100,0%
Siteler mh.	Hiç	Bazen	Genellikle	Mutlaka	Toplam
<i>Okur-yazar değil</i>	1 ,4%	0 ,0%	0 ,0%	2 ,8%	3 1,2%
<i>Okur-yazar</i>	0 ,0%	0 ,0%	1 ,4%	1 ,4%	2 ,8%
<i>İlkokul</i>	10 4,1%	11 4,5%	9 3,7%	15 6,2%	45 18,6%
<i>İlköğretim/Ortaokul</i>	2 ,8%	4 1,7%	9 3,7%	7 2,9%	22 9,1%
<i>Lise</i>	6 2,5%	32 13,2%	22 9,1%	12 5,0%	72 29,8%
<i>Yüksekokul</i>	1 ,4%	4 1,7%	5 2,1%	4 1,7%	14 5,8%
<i>Üniversite</i>	7 2,9%	30 12,4%	33 13,6%	9 3,7%	79 32,6%
<i>Lisansüstü</i>	1 ,4%	3 1,2%	1 ,4%	0 ,0%	5 2,1%
Toplam	28 11,6%	84 34,7%	80 33,1%	50 20,7%	242 100,0%

Tablo 83 eğitim düzeyi ile ev alan yakınlarına ev görmeye gitme geleneğine ilişkin verileri göstermektedir. Bu bağlamda Yeni mh. de katılımcıların yoğunlaştığı kısım “ilkokul mezunu ve mutlaka” diyenlerdir. Bu grup tüm katılımcıların % 15,2’ sini oluşturmaktadır. Diğer bir yoğunluk ise “ilkokul mezunu olan ve genellikle” yanıtı veren kısımdadır. Bu grup tüm katılımcıların % 11,5’ ini oluşturmaktadır. Atatürk mh. de ise yoğunluk daha çok “lise mezunu ve bazen” diyen (% 13,2) ve “üniversite mezunu ve bazen” (% 14,2) diyen katılımcılarından oluşmaktadır. Durum Siteler mh. açısından değerlendirildiğinde ise Atatürk mh. ne benzer bir tabloyla karşılaşılmaktadır. Bu bağlamda “lise mezunu olan ve bazen” diyenler katılımcıların % 13,2’ sini; “üniversite mezunu olan ve bazen” diyenler ise katılımcıların % 12,4’ ünü oluşturmaktadır. Bu açıdan belirtmek gerekirse eğitim düzeyinin geleneğe bağlılık konusunda belirleyici olduğu ifade edilebilir.

Tablo 84: Aile üyelerinin “bebeği olan yakınlarına bebek görmeye” gitme düzeyi

	Aşağıdaki durumda akraba, arkadaş veya komşularınızı ziyarete gider misiniz? “Bebeği olan yakınlarınıza bebek görmeye”					
	Yeni mh.		Atatürk mh.		Siteler mh.	
	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)
Hiç	3	1,2	4	1,7	12	5,0
Bazen	45	18,4	83	34,6	60	24,8
Genellikle	96	39,3	82	34,2	96	39,7
Mutlaka	100	41,0	71	29,6	74	30,6
Toplam	244	100,0	240	100,0	242	100,0

Bebek görmeye gitme geleneği Yeni mh. de % 41 oranında daha çok “mutlaka” şeklinde ifade edilmiştir. Atatürk mh. % 29,6; Siteler mh. de ise mutlaka diyenlerin oranı % 30,6; olarak görülmektedir. Bu durum Siteler mh. de daha çok “genellikle (% 39,7)” yanıtını almıştır. Atatürk mh. ise durum daha çok % 34,6 ile “bazen” şeklinde dile getirilmiştir.

Tablo 85: Aile üyelerinin “askere gidenleri uğurlamaya/karşılamaya” gitme düzeyi

	Aşağıdaki durumda akraba, arkadaş veya komşularınızı ziyarete gider misiniz “Askere gidenleri uğurlamaya/karşılamaya”					
	Yeni mh.		Atatürk mh.		Siteler mh.	
	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)
Hiç	14	5,7	27	11,3	39	16,1
Bazen	47	19,3	89	37,1	74	30,6
Genellikle	93	38,1	65	27,1	72	29,8
Mutlaka	90	36,9	59	24,6	57	23,6
Toplam	244	100,0	240	100,0	242	100,0

Katılımcıların askere gidenleri uğurlama/karşılamaya gitme durumları da değerlendirilmiştir. Bu kapsamda Yeni mh. de “genellikle” cevabının yoğun olduğu görülmektedirken, Siteler ve Atatürk mh. de “bazen” yanıtının ağırlıkta olduğu ifade edilebilir.

Tablo 86: Aile üyelerinin “hasta ziyaretine” gitme düzeyi

	Aşağıdaki durumda akraba, arkadaş veya komşularınızı ziyarete gider misiniz “Hasta ziyaretine”					
	Yeni mh.		Atatürk mh.		Siteler mh.	
	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)
Hiç	1	,4	1	,4	8	3,3
Bazen	18	7,4	49	20,4	46	19,0
Genellikle	99	40,6	80	33,3	97	40,1
Mutlaka	126	51,6	110	45,8	91	37,6
Toplam	244	100,0	240	100,0	242	100,0

Tablo 86’ da hasta ziyaretine gitmeye ilişkin veriler görülmektedir. Yeni mh. de katılımcıların % 51,6’ sının, Atatürk mh. de % 45,8’ inin, Siteler mh. de % 37,6’ sının “mutlaka” yanıtını verdiği görülmektedir. “Genellikle” diyenler Yeni mh. de % 40,6; Atatürk mh. de % 33,3; Siteler mh. de % 40,1 olarak belirtilmiştir. Yeni mh. de hasta ziyaretine “bazen” gittiğini belirten katılımcılar % 7,4; Atatürk mh. de % 20,4; Siteler mh. de % 19 olarak görülürken, Yeni mh. de 1 kişi, Atatürk mh. de 1 kişi, Siteler mh. de ise 8 kişi hasta ziyareti yapmadığını dile getirmiştir. Bu açıdan hasta ziyaretinin diğer mahallelere kıyasla Yeni mh. de daha çok yapıldığı belirtilebilir.

Tablo 87: Aile üyelerinin “başsağılığına” gitme düzeyi

	Aşağıdaki durumda akraba, arkadaş veya komşularınızı ziyarete gider misiniz? “Başsağılığına”					
	Yeni mh.		Atatürk mh.		Siteler mh.	
	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)
Hiç	1	,4	1	,4	1	,4
Bazen	14	5,7	41	17,1	25	10,3
Genellikle	80	32,8	81	33,8	105	43,4
Mutlaka	149	61,1	117	48,8	111	45,9
Toplam	244	100,0	240	100,0	242	100,0

Katılımcıların başsağılığına gitme durumlarının değerlendirildiği tablo 87’ ye göre çoğunlukla mutlaka yanıtının alındığı görülmektedir. Yeni mh. de mutlaka diyenlerin oranı % 61,1; Atatürk mh. de % 48,8; Siteler mh. de % 45,9 olarak görülmektedir. tablo 79’ da ikinci yoğunluk olarak genellikle yanıtının verildiği görülmekte ve Yeni mh. de bu oran % 32,8; Atatürk mh. de % 33,8; Siteler mh. de ise % 43,4 olarak görülmektedir. Üç mahalle arasında en yoğun hasta ziyareti yapılma durumunun Yeni mh. de olduğunu söylemek mümkündür.

Tablo 88: Aile üyelerinin “kabir/mezarlık” ziyaretine gitme düzeyi

	Aşağıdaki durumda akraba, arkadaş veya komşularınızı ziyarete gider misiniz? “Kabir/mezarlık ziyaretine”					
	Yeni mh.		Atatürk mh.		Siteler mh.	
	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)
Hiç	10	4,1	6	2,5	14	5,8
Bazen	29	11,9	55	22,9	53	21,9
Genellikle	91	37,3	85	35,4	94	38,8
Mutlaka	114	46,7	94	39,2	81	33,5
Toplam	244	100,0	240	100,0	242	100,0

Son olarak geleneksel değerlere bağlılık konusunda kabir/mezarlık ziyareti yapma davranışı sorulmuştur. Bu açıdan Yeni mh. katılımcılarının bu davranışı çoğunlukla “mutlaka (% 46,7)” şeklinde, Atatürk mh. de yine çoğunlukla “mutlaka (%39,2)” şeklinde yanıtladığı görülürken, Siteler mh. de katılımcıların daha çok “genellikle (%38,8)” yanıtını verdiği görülmektedir. Geleneksel değerlere bağlılık konusunda veriler genel olarak değerlendirildiğinde Yeni mh. nin diğer mh.lere kıyasla geleneklere daha bağlı olduğu görülmektedir.

Konuya ilişkin görüşme verilerine yer vermek gerekirse katılımcılara “*Bayram ziyareti, hasta ziyareti gibi gelenekleri devam ettiriyor musunuz?*” sorusu sorulmuştur. Alınan yanıtlar “güçlü tutum” ve “zayıf tutum” şeklinde kategorilendirilmiştir. Geleneklere bağlılık konusunda güçlü tutum sergileyen bir katılımcının geleneklere bağlılığı saygı kavramıyla ilişkilendirdiği görülmüştür;

“...*Hastaya, yaşlıya, ölüye saygımız hep var. Nerede bir yakınımın böyle bir durumu olsa mutlaka gideriz...*” (Yeni, Erkek, 55).

“...*Geleneklerimize bağlıyızdır. Geçmişte anne babamız neleri öğrettiyse yaparız hepsini. Düğüne, ölüye gitmedin mi hoş karşılanmaz da zaten...*” (Yeni, Kadın, 60) diyen bir diğer katılımcının hem ailenin kültür aktarımı işlevini yerine getirdiği, hem de toplumun kolektif gücüne vurgu yaptığı görülmüştür. Belirtilmelidir ki bazı toplumsal/kültürel yapılarda gelenekleri yerine getirmemek sosyal dışlanmaya da sebebiyet vermektedir.

“*Düğünümüz, bayramımız eğlencelidir bizim. Komşu akraba eş dost mutlaka gelir, kalabalık olur. Gelen misafirleri konu komşu, eş dost alır evine yatırır. Hiç gocunmaz...*” (Yeni, Erkek, 50) diyen bir katılımcının aslında gelenekleri devam ettirmenin komşuluk ve akrabalık ilişkilerine olumlu yansıdığını ve yardımlaşmayı artırdığını dile getirdiği görülmüştür.

“*Bayramda şeker toplamaya hala çıkar buralarda çocuklar. Geçen sene bayram için biraz misafir şekeri, biraz da çocuk şekeri alayım dedim. Arkadaşım şaşırdı. Çocuklar dolaşmıyor ki artık dedi. Atatürk mahallesinde oturuyor o...*” (Yeni, Erkek, 61) diyen bir katılımcı mahalleler arasında bayramlaşma ilişkilerinin farklılaştığını belirttiği görülmüştür. Ayrıca geleneklere bağlılığın zamanla azaldığı da dile getirilenler arasındadır;

“...*Yani yalan konuşmaya gerek yok. Hiç birşey eskisi gibi değil. Eskiden daha sık yapılırdı beklenirdi böyle şeyler. Düğünlere, sünnetlere kimse gitmiyor. Hangi yakınımınkine gitsem hep boş salonlar. Artık daha küçük yerlerde yapılıyor düğünler, kınalar. Ben de katılmaya çalışırım ama uygunsam giderim yani bazen iki ayak bir pabuca sığmıyor...*” (Atatürk, Kadın, 55).

“... Ya ölümdə ya düğündə bir araya gelinir derler ya ama şimdi o da kalmamış. Herkes o kadar uzak ki birbirinden. Ölin olsa konukomşunun haberi olmuyor. Sonra bir arkadaştan duyup gelse ona bile şükür diyorsun...” (Atatürk, Erkek, 65). Katılımcının ifadesinden de anlaşılmaktadır ki toplumsal değişme süreciyle birlikte bireyler artık kendi hayatlarını merkeze alan bir yaklaşım sergilemektedir. Bu durumda “biz” den ziyade “ben” in ön plana çıktığı ifade edilebilir. Bu sebeple toplumsal pratikleri diri tutan geleneklere bağlılığın zamanla azaldığı da katılımcılar tarafından dile getirilenler arasındadır. Geleneklere bağlılığı zayıf tutum olarak değerlendirilen bir katılımcının ifade ettikleri ise şu şekildedir;

“...Şimdi ne desem bilemedim. Yani aslında bayram tatillerini dört gözle bekliyoruz ki tatile gidelim diye. Çalışıp yorulunca insan dinlenmek istiyor. Kalabalığı kaldırmıyor kafa bir saatten sonra...” (Siteler, Erkek, 38).

“...Allah kimseyi hasta muhtaç etmesin. Tabiki ziyaret etmeye çalışıyoruz hastalarımızı ama bazen hayat telaşından ihmal de edebiliyoruz...” (Siteler, Erkek, 35) diyen katılımcıların yoğun ve yorucu hayat temposunun geçmişteki gelenekleri sürdürmeye engel olduğunu ifade ettikleri görülmüştür. Katılımcıların görüşlerine bakılacak olunursa geleneklere bağlılık çocukların yetiştirilme tarzıyla da ilişkilendirilmektedir;

“...Akrabalar uzakta olduğu için düğünlere tek gidiyoruz bazen. Benim tarafıya ben gitmeye çalışıyorum, eşimin tarafıysa o gidiyor. Çocuklar öyle çok da hevesli değil zaten gitmeye...” (Atatürk, Kadın, 45).

“...Bizim zamanımızda çocuk gelen misafirin elini öpmeyince babam kızardı ‘hoşgeldin dedin mi oğlum misafirlere’ derdi. Şimdi çocukları görmüyor gözümüz. Ben öyle yetiştirmedim çocukları. Edebi, saygıyı, büyüğü, küçüğü bilsin. Bilsin ki o da öyle yetiştiresin o da çocuklarını...” (Yeni, Erkek, 67) diyen bir katılımcının ailenin kültür aktarımı işlevini yerine getiren bir kurum olduğunu vurguladığı görülmektedir. Ayrıca çocuk yetiştirmenin çocuğun beklentileri üzerinde etkili olduğunu belirten bir diğer katılımcının ise bayramlaşma geleneğine karşı belirttikleri şu şekildedir;

“Biz herşeye sevinen çocuklardık. Biri bir şeker verdi mi sevinirdik. O yüzden bütün mahalleyi dolaşır gezer, ikinci, üçüncü gün bir daha dolaşırdık. Ama şimdiki çocuklar

şekerleri bile beğenmiyor. İyi çocuklar yetiştirmek lazım. Doyumsuz yetiştirince ne mutlu olmasını, ne de mutlu etmesini öğrenemiyorlar (Siteler, Kadın, 45) diyen katılımcı geleneksel değerlerin azalmasının çocukların yetiştirilme tarzıyla ilişkil olduğunu belirttiği görülmüştür.

Görüşme verilerine ilişkin olarak katılımcıların genelde eskiyle kıyaslama yaptığı ve geleneklere bağlılığın zamanla azaldığını belirttikleri ifade edilebilir. Katılımcıların geleneklere bağlılığın azalma nedeni olarak bireylerin kendilerini çevreden ve geleneklerden soyutladığı, komşuluk/akrabalık ilişkilerinin zayıfladığı, iş yükünün arttığı, kendi içine/işine/çocuğuna/ailesine dönük olarak yaşadığı şeklinde çeşitli ifadelerle belirtilmiştir.

3.9. Komşuluk ve Akrabalık İlişki Düzeyleri

İnsanın sosyal bir varlık olması gerçeği onun çevresindekilerle iletişim ve etkileşim içinde olmasını belli ölçülerde zorunlu kılmaktadır. Psikolojik, ekonomik ve sosyal ihtiyaçlar için aile üyeleri, arkadaşlar, komşular, akrabalar bu bağlamda önemli görülmektedir. Toplumsal ve mekansal yakınlığın öznesi olan komşuluğun önemi, halk dilinde küllüne muhtaç olunduğu ifadesiyle ilişkilendirilmiştir. Komşuluk sadece bir ikamet yapısı değil, aynı zamanda işlevi itibarıyla dayanışmanın, birliğin, yardımlaşmanın da sembolüdür. İlişki biçimleri, değer yargıları, kendine özgü hukuku ile toplumsal bir kurum olan komşuluk; mevcut kültürün paylaşılması ve nesillere aktarılması bakımından kültürel iklimin asli unsuru; toplumsal ve mekansal yakınlığın öznesi olarak bir yerleşimin temel yapı taşı, kısacası; toplumsal değişimin aynası olarak görülmektedir (Alver, 2012:343). Yaşanılan yerin özellikleri ve niteliklerinin bireylerin ilişki kalıplarını etkilediği belirtilmektedir. Bu sebeple kentsel, kısmi kentsel ve kısmi geleneksel mahallelerde komşuluk ve akrabalık ilişkilerinin ne düzeyde olduğu araştırma sürecine dahil edilmiştir. Nitekim katılımcılara apartmandaki bütün komşuları tanıyıp tanımadığı, komşuları ve akrabalarıyla yüz yüze ne sıklıkta görüştüğü, samimiyet düzeylerinin ne olduğu gibi sorular sorulmuştur.

Tablo 89: Apartmandaki bütün komşuları tanıma durumu

	Apartmanınızdaki bütün komşularınızı tanıyor musunuz?					
	Yeni mh.		Atatürk mh.		Siteler mh.	
	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)
Evet	184	75,4	152	63,3	101	41,7
Hayır	60	24,6	88	36,7	141	58,3
Toplam	244	100,0	240	100,0	242	100,0

Tablo 89 verileri apartmandaki bütün komşularını ne derece tanıdığına ilişkin verileri göstermektedir. Bu sebeple Yeni mh. katılımcılarının % 75,4' ü; Atatürk mh. katılımcılarının % 63,3' ü; Siteler mh. nin ise % 41,7' si apartmandaki bütün komşularını tanıdığını dile getirmiştir. Bu açıdan apartmandaki tüm komşularını tanıma durumunun en yüksek olduğu mahallenin Yeni mh. olduğu görülürken, en düşük olduğu mahalle ise Siteler mh. olarak ifade edilebilir. Durumu gelir düzeyine ilişkin olarak değerlendirmek için elde edilen veriler aşağıda tablolaştırılarak sunulmuştur.

Tablo 90: “Ailenin toplam aylık geliri” ile “apartmandaki bütün komşuları tanıma” durumu

Yeni mh.	Evet	Hayır	Toplam
<i>Asgari ücretten az</i>	2 ,8%	0 ,0%	2 ,8%
<i>Asgari ücret - 1500 TL</i>	45 18,4%	10 4,1%	55 22,5%
<i>1501 TL -2500 TL</i>	48 19,7%	16 6,6%	64 26,2%
<i>2501 TL - 3500 TL</i>	50 20,5%	14 5,7%	64 26,2%
<i>3501 TL- 4500 TL</i>	23 9,4%	5 2,0%	28 11,5%
<i>4501 TL'den fazla</i>	16 6,6%	15 6,1%	31 12,7%
Toplam	184 75,4%	60 24,6%	244 100,0%
Atatürk mh.	Evet	Hayır	Toplam
<i>Asgari ücretten az</i>	4 1,7%	4 1,7%	8 3,3%
<i>Asgari ücret - 1500 TL</i>	17 7,1%	11 4,6%	28 11,7%
<i>1501 TL -2500 TL</i>	43 17,9%	18 7,5%	61 25,4%
<i>2501 TL - 3500 TL</i>	41 17,1%	18 7,5%	59 24,6%
<i>3501 TL- 4500 TL</i>	29 12,1%	10 4,2%	39 16,3%
<i>4501 TL'den fazla</i>	18 7,5%	27 11,3%	45 18,8%
Toplam	152 63,3%	88 36,7%	240 100,0%

Siteler mh.	Evet	Hayır	Toplam
<i>Asgari ücretten az</i>	2 ,8%	4 1,7%	6 2,5%
<i>Asgari ücret - 1500 TL</i>	22 9,1%	15 6,2%	37 15,3%
<i>1501 TL -2500 TL</i>	22 9,1%	15 6,2%	37 15,3%
<i>2501 TL - 3500 TL</i>	20 8,3%	27 11,2%	47 19,4%
<i>3501 TL- 4500 TL</i>	10 4,1%	30 12,4%	40 16,5%
<i>4501 TL'den fazla</i>	25 10,3%	50 20,7%	75 31,0%
<i>Toplam</i>	101 41,7%	141 58,3%	242 100,0%

Tablo 90’ da ailenin toplam aylık geliri ile apartmandaki bütün komşuları tanıma durumuna ilişkin veriler gösterilmiştir. Bu kapsamda Yeni mh. de asgari ücret- 1500 TL arasında gelire sahip olanlar ve komşusunu tanıdığını söyleyenler tüm katılımcıların % 18,4’ ünü; 1501-2500 TL gelire sahip olanlar ve komşusunu tanıdığını belirtenler tüm katılımcının % 19,7’ sini; 2501-3500 TL gelire sahip olanlar ve komşusunu tanıdığını dile getirenler tüm katılımcıların % 20,5’ ini; 3501-4500 TL gelire sahip olanlar ve komşusunu tanıdığını belirtenler tüm katılımcıların % 9,4’ünü, 4501 TL ve üzeri gelire sahip olanlar ve komşusunu tanıdığını belirtenler ise tüm katılımcıların % 6,6’ sını oluşturmaktadır. Bu açıdan Yeni mh. de yoğunluk daha çok “komşusunu tanıyan ve alt-orta gelir grubunda” görülmektedir. Atatürk mh. de ise 1501-2500 TL arasında gelire sahip olanlar ve komşusunu tanıyanlar tüm katılımcının % 17,9’ unu; 2501-3500 TL gelire sahip olanlar ve komşularını tanıdığını ifade edenler toplam katılımcının % 17,1’ ini; 3501-4500 TL gelire sahip olanlar ve komşularını tanıdığını belirtenler toplam katılımcının % 12,1’ ini oluşturmaktadır. Atatürk mh.de de benzer şekilde komşusunu tanıyanların “alt ve orta gelir grubunda yoğunlaştığı” görülmektedir Öte yandan bir diğer yoğunluk “komşusunu tanımadığını belirten ve 4501 TL ve üzeri gelire sahip olanlardır” (% 11,3). Siteler mh. deki yoğunluk ise daha çok “üst gelir grubunda ve komşusunu tanımadığını” belirten katılımcılar arasında gözlenmektedir. 3501-4500 TL arasında gelire sahip olan ve komşusunu tanımadığını ifade edenler tüm katılımcının % 12,4’ ünü, 4501 TL ve üzeri aylık gelire sahip olan ve komşusunu tanımadığını belirtenler tüm katılımcıların % 20,7’ sini oluşturmaktadır. Bu bağlamda gelir düzeyinin apartmandaki komşuları tanıma durumu üzerinde belirleyici olduğu ifade edilebilir.

Tablo 91 : Komşularla yüz yüze görüşülme sıklığı

	Komşularınızla yüz yüze görüşme sıklığınız nedir?					
	Yeni mh.		Atatürk mh.		Siteler mh.	
	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)
Hergün	69	28,3	46	19,2	62	25,6
Haftada birkaç kez	112	45,9	95	39,6	88	36,4
Ayda birkaç kez	40	16,4	71	29,6	50	20,7
Yılda birkaç kez	8	3,3	18	7,5	13	5,4
Hiç görüşmüyoruz	15	6,1	10	4,2	29	12,0
Toplam	244	100,0	240	100,0	242	100,0

Komşuluk ilişkilerinin değerlendirilmesi maksadıyla katılımcılara komşularıyla yüzyüze görüşme sıklıkları da sorulmuştur. Komşularıyla hergün görüştüğünü belirtenler Yeni mh. de % 28,3; Atatürk mh. de % 19,2; Siteler mh. de % 25,6; haftada bir kaç kez görüştüğünü belirtenler Yeni mh. de % 45,9; Atatürk mh. de % 39,6; Siteler mh. de % 36,4 olarak görülmektedir. ayda birkaç kez diyenlerin oranı Yeni mh. de % 16,4; Atatürk mh. de % 29,6; Siteler mh. de % 20,7; yılda birkaç kez görüştüğünü belirtenler Yeni mh. de % 3,3; Atatürk mh. de % 7,5; Siteler mh. de % 5,4; hiç görüşmediğini belirtenler Yeni mh. de % 6,1; Atatürk mh. de % 4,2; Siteler mh. de % 12 olarak görülmektedir.

Tablo 92: Komşularla olan ilişki düzeyi

	Komşularınızla olan ilişkinizi nasıl tanımlarsınız?					
	Yeni mh.		Atatürk mh.		Siteler mh.	
	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)
Çok samimi	51	20,9	19	7,9	22	9,1
Samimi	100	41,0	95	39,6	82	33,9
Fikrim yok	5	2,0	8	3,3	6	2,5
Az samimi	67	27,5	100	41,7	104	43,0
Hiç samimi değil	21	8,6	18	7,5	28	11,6
Toplam	244	100,0	240	100,0	242	100,0

Komşularla olan ilişki düzeyinin gösterildiği tablo 92 verilerine göre; Yeni mh. de komşularıyla olan ilişkisini “çok samimi” olarak değerlendirenlerin oranı % 20,9; Atatürk mh. de % 7,9; Siteler mh. de % 9,1; “samimi” olarak görenler Yeni mh. de % 41; Atatürk mh. de % 39,6; Siteler mh. de % 33,9; “az samimi” şeklinde değerlendirenler Yeni mh. de % 27,5; Atatürk mh. de % 41,7; Siteler mh. de % 43 olarak görülürken, hiç samimi olmadığını belirtenler Yeni mh. de % 8,6; Atatürk mh. de % 7,5; Siteler mh. de %

11,6 olarak belirtilmektedir. Genel kapsamda Yeni mh. katılımcılarının çoğunlukla “samimi” yanıtını verdiği görülmektedir; Atatürk mh. ve Siteler mh. de “az samimi” yanıtının daha fazla olduğu görülmekte, Atatürk mh. de samimi ve az samimi yanıtının yaklaşık olduğu belirtilmektedir.

Tablo 93: Akrabalarla yüz yüze görüşülme sıklığı

	Akrabalarınızla yüz yüze görüşme sıklığınız nedir?					
	Yeni mh.		Atatürk mh.		Siteler mh.	
	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)
Hergün	36	14,8	7	2,9	9	3,7
Haftada birkaç kez	69	28,3	65	27,1	56	23,1
Ayda birkaç kez	91	37,3	94	39,2	83	34,3
Yılda birkaç kez	40	16,4	64	26,7	81	33,5
Hiç görüşmüyoruz	8	3,3	10	4,2	13	5,4
Toplam	244	100,0	240	100,0	242	100,0

Akrabalık ilişkilerin değerlendirildiği tablo 93 verileri dikkate alındığında akraba ile yüzyüze görüşme sıklığında Yeni mh. katılımcılarının % 14,8’ inin, Atatürk mh. de % 2,9’ unun, Siteler mh. de % 3,7’ sinin “her gün” yanıtını verdiğini görmek mümkündür. Haftada bir kaç kez diyenler Yeni mh. de % 28,3; Atatürk mh. de % 27,1; Siteler mh. de % 23,1 iken, ayda bir kaç kez diyenler Yeni mh. de % 37,3; Atatürk mh. de 39,2; Siteler mh. de % 34,3’ tür. Akrabalarıyla yüzyüze görüşme sıklığının yılda bir kaç kez olduğunu ifade edenler Yeni mh. de % 16,4; Atatürk mh. de % 26,7; Siteler mh. de % 33,5 iken; hiç görüşmediğini belirtenler Yeni mh. de % 3,3; Atatürk mh. de % 4,2 ; Siteler mh. de % 5,4; olarak görülmektedir.

Tablo 94: Akrabalarla olan ilişki düzeyi

	Akrabalarınızla olan ilişkinizi nasıl tanımlarsınız?					
	Yeni mh.		Atatürk mh.		Siteler mh.	
	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)
Çok samimi	83	34,0	41	17,1	47	19,4
Samimi	115	47,1	151	62,9	129	53,3
Fikrim yok	1	,4	2	,8	2	,8
Az samimi	34	13,9	33	13,8	52	21,5
Hiç samimi değil	11	4,5	13	5,4	12	5,0
Toplam	244	100,0	240	100,0	242	100,0

Akrabalarla olan ilişki düzeyi değerlendirildiğinde ise Yeni mh. de katılımcıların % 34' ü, Atatürk mh. de % 17,1' i, Siteler mh. de % 19,4' ü çok samimi yanıtını vermiştir. Samimi diyenlerin oranı Yeni mh. de % 47,1; Atatürk mh. de % 62,9; Siteler mh. de % 53,3 olarak görülürken, az samimi diyenler Yeni mh. de % 13,9; Atatürk mh. de % 13,8; Siteler mh. de % 21,5 olarak görülmektedir. Yeni mh. de katılımcıların % 4,5' i, Atatürk mh. de % 5,4' ü, Siteler mh. de ise % 5' i, hiç samimi olmadığını belirtirken, Yeni mh. de 1 kişi, Siteler mh. ve Atatürk mh. de 2' şer kişi fikir beyan etmemiştir.

Konuya ilişkin görüşme verilerine yer vermek gerekirse katılımcılara “*Komşularınızla ilişkileriniz nasıl, biraz bahseder misiniz?*” sorusu yöneltilmiştir. Bu bağlamda alınan yanıtlar “dayanışma/işbirliği eksen” ve “yabancılaşma eksen” şeklinde kategorize edilebilir. Bu maksatla Siteler mh. de daha çok iş birliğinden uzak bir ilişki biçimi göze çarpmaktayken, Yeni mh. de işbirliğine dayalı komşuluk ilişkilerinin daha yaygın olduğu anlaşılmaktadır. Yeni mh. den bir katılımcının ise duruma ilişkin yorumu şu şekildedir;

“...*Burası küçük yer tanıyor herkes birbirini. Herkes birbirinin iyiliğini ister. Bir ihtiyacı olsa yetişir...*” (Yeni, Erkek, 57) diyerek bir açıdan komşuluğu yardımlaşma olarak gördüğünü belirtmiştir.

“...*İyi komşularımız var çok şükür. Ben Aliğa' ya ilk geldiğim yıl çarşıya yakın diye aşağıda (Atatürk mh.) ev tutmuştum. Sonra kiralar yüksek gelip işler yolunda gitmeyince buraya taşındım. Burada gördüm aslında komşuluğu. Orada bazen perde bile açmıyor insanlar. O kadar uzaklar birbirlerine...*” (Yeni, Erkek, 51) şeklinde belirttiği ifadesinde insanlar arasındaki sosyal mesafenin uzaklığını “perde” lerin kapalı olmasıyla sembolleştirdiği belirtilebilir.

“*Komşuluğun kıymeti yok başka mahallelerde. Kediye köpeğe daha çok değer veriyorlar...*” (Yeni, Erkek, 50) diyen bir katılımcı da bireylerarası ilişki boyutunu insanlara verilen değer in yetersiz olduğuyla ilişkilendirdiği görülmüştür.

“...*Komşularla dipdibeyiz zaten. Herkes yardım eder birbirine. Bahçede beraber otururuz. Bir işi varsa ben ona yardım ederim o bana. Akrabalarla da öyle. Herkes birbirinin yanındadır. Biri hasta olsa, bir eksiği olsa herkes koşar...*” (Yeni, Kadın, 60)

diyen bir diğerkatılımcı komşularla olan ilişkisini işbirliği çerçevesinde belirttiğı görölmüştür.

Akrabalık bağlarının komşuluk ilişkilerine olumlu yansıdığını belirten bir katılımcının;

“...Burada komşuluk güzel başka yerlerde 3. Kattaki 1. Kattakini tanımaz mesela. Bura öyle değil. Zaten herkes akraba. Herkes birbirini tanıyor...” (Yeni, Erkek, 55) diyerek sosyal ilişkilerin önemini vurguladığı görölmüştür.

Yukarıdaki ifadeler işbirliğine dayalı komşuluk ilişkilerinin örneğı olarak ifade edilebilir. Bu açıdan aile apartmanı şeklinde olan konutlar, yanı sıra yer yer tek katlı bahçeli evlerde ikamet eden bireyler, komşuluk ilişkilerinin “samimi” olduğu gerçeğini ihtiyaç giderme konusunda birleştirmektedir. Yeni mh. de katılımcılar daha çok aile apartmanı şeklinde yerleşim olduğunu dile getirmiştir. Bu bağlamda dayanışma ve birlikteliğın yoğun olması kaçınılmazdır. Bu durum Durkheim’ ın mekanik ve organik dayanışmasını akla getirmektedir. Toplumsal analizde Durkheim yardımlaşma biçimini mekanik ve organik olarak ikiye ayırmıştır. Mekanik dayanışma daha çok geleneksel toplumlarda görülürken, organik dayanışma gelenekselden kopuşla birlikte ortaya çıkan bir durum olarak ifade edilmektedir. Mekanik dayanışma daha çok “aynılık” ilkesinden hareket ederken, organik dayanışma “farklılık” ilkesiyle kendini göstermekte ve kentleşme sürecinin/kentliliğın artması mekanikten organiğeye geçişin bir yansıması olarak değerlendirilmektedir. Bu itibarla Siteler ve Atatürk mahallesindeki komşuluk ilişkilerinin duygusallığa dayalı olmaktan ziyade rasyonaliteye dayalı olduğu görölmektedir. Marx’ ın ifadesiyle Siteler mh. ve Atatürk mh. de daha çok “yabancılaşmaya” dayalı komşuluk ilişkilerinin olduğu belirtilmektedir. Bu anlamda bir katılımcının komşularıyla “yönetici” aracılığıyla iletişim kurmayı tercih ettiğini belirtmesi dikkat çekicidir;

“...Herkesi tanıdığım söylenemez. İş, güç, yoğunluk her zaman oluyor. Eskisi gibi ev gezmeleri, komşuluk ilişkileri kalmadı artık. Herkes kendi derdinde. Ne kadar az insan o kadar az dert durumundayız. Görüşülmesi gereken bir durum olduğunda yöneticiye söylüyoruz o iletiyor zaten...” (Siteler, Kadın, 40).

Kadının çalışma hayatına katılmasının komşuluk ilişkilerini olumsuz etkilediğini düşünen bir diğer katılımcı ise düşüncelerini şu şekilde ifade etmiştir;

“...Kadın erkek herkes çalışıyor zaten. Çocuklar desen okulda. Akşama anca bir araya geliniyor. Herkes yorgun olunca kimsenin komşuya gideyim de oturayım gibi ayıracağı zaman olmuyor. Bazen iş yerinden üç beş arkadaşla bir araya geliyoruz o kadar...” (Siteler, Kadın, 41).

“...Komşuluk yok denecek kadar az. Herkes kendi evinde. Geçen gün çocuğu hastaneye götürüyüm dedim zor anında komşun yetişir derler ya çalacak kapı bulamadım. İş arkadaşımı aradım sağ olsun o yardımcı oldu. Yani o kadar da insanlık ölmedi bir kapıyı çalsam illa götüren olur ama işte o cesareti ya da o samimiyeti göremiyorum malesef...” (Siteler, Erkek, 35).

“...Aslında buradaki herkes iyi insan. Ama uzağız birbirimizden. Sanki herkes bir diğerinden bekliyor selam vermesini...” (Siteler, Erkek, 42).

“...Eve gidip oturmuşluğumuz çok olmuyor ama bahçede, asansörde, eve girip çıkarken denk geliyoruz...” (Atatürk, Kadın, 60).

“...Aslında kötü bir durum ama bazen apartmanda karşılaşıyoruz acaba bu binada mı oturuyor yoksa misafir olarak mı gelmiş diyorum...” (Atatürk, Erkek,47).

“...Komşuların hepsini tanımasam da çoğunu tanıyorum. Ama bu benim tez canlılığımdan kaynaklanıyor. İlgili bir insanım. Mahalle de apartmanda birşey mi duydum hemen bir işe girişiyorum. Yoksa aslında apartmanda birbirini tanımayan komşular çok. Bazen bir arkadaşımın otururken hadi şunu da çağıralım diyorum istemiyor. Kafam kaldırmaz diyor. Herkeste bir yoğunluk, bıkkınlık. Elinden gelse kimse kimseyle görüşmeyecek, nasıl olduk, neden bu hale geldik bilmiyorum. İnsanların birbirine güveni kalmadı artık sanırım. Eski samimiyet yok. Eski insanlık yok. Daha saftı, temizdi insanlar eskiden. Bir iş yaptı mı ötesini berisini düşünmezdi. Ama şimdi öyle mi herşeyden bir laf çıkarıyorlar. Kimsenin kimseye tahammülü yok. Anlayış yok...” (Atatürk, Erkek, 52).

“...Eskiden yemek yapınca bir şey eksik oldu mu komşudan istenirdi. Ama şimdi komşularla bir samimiyetimiz yok ki bir şey isteyelim. Bir de her yer açık geç saate kadar zaten. Eksik olsa hemen alabiliyoruz. Her şey elimizin altında olduğu için uzaklaştık belki de. Başkasına ihtiyacımız kalmadı gibi düşünüyoruz. Sanırım insanları birbirine yakınlaştıran şey muhtaçlık. Gelir artıp kimseye ihtiyacın kalmayınca insan daha çok bencilleşiyor. Kendi kabuğuna çekiliyor...” (Atatürk, Kadın, 46).

“... Komşuluklar eskisi gibi değil. Mesela biz on sene Aliğa’ daydık sonra evi kiraya verip Çanakkale’ ye taşındık orda da on sene kaldıktan sonra tekrar Aliğa’ ya döndük kendi evimize. Ama herşey değişmiş. Komşular değişmiş. Eskiden her sabah birbirimize gider birlikte kahvaltı yapardık komşularla. Aile gibiydik. Şimdi kimse kimseyi tanımıyor...” (Atatürk, Kadın, 55).

“...Apartmana yeni birileri taşınınca aslında çay, kek falan götürmek istiyorum. Malum biz de taşındık yıllarca ordan oraya. Biliyorum ilk bir hafta zor oluyor. Ocak yok, işte eşyaları yerleştir falan yorgun oluyor insan. Birşeylere ihtiyaçları vardır sorayım diyorum ama acaba rahatsız olur mu diye de düşünüyorum. Bir iki kişiye götürmüştüm baktım dışardan birşeyler sipariş etmişler. Gerek yoktu falan dediler. İşlerine engel mi oldum diye düşündüm. Sonradan da götürmedim kimseye artık. Ama insan o eski komşuluk ilişkilerini özliyor...” (Yeni, Kadın, 58).

“...Komşular derken yani herkesle aynı derecede samimi değiliz tabi. Yakın olduğum üç dört komşum var o kadar. Herkesle iyi olmak zaten mümkün değil. Herkesin huyu, suyu farklı. Kafalar denk olmayınca olmuyor. Gün yapalım dedik aramızda bir türlü anlaşamadık herkes kendine istiyor. Şu komşunun ihtiyacı varmış önce o alsın dedik bir kaç kişi itiraz etti, kura çekelim yoksa katılmam dedi. Sonradan da birlik olamadık. Araya fesatlık girince olmuyor. Hep ben, hep ben dersiniz bir gün tek başınıza kalırsınız...” (Yeni, Kadın, 40).

Yukarıdaki ifadeler aslında komşuluk ilişkilerinin neden zayıfladığını açıklayıcı ifadeler olarak değerlendirilebilir. Kadının çalışma yaşamına girmesi, iş yaşamının yoğun ve yorucu olması, stres, anlayışsız, tahammülsüz, sabırsız, bencil, muhtaçlık duygusu olmayan bireylerin artması bireyleri komşularından uzaklaştıran nedenler olarak sıralanabilir. Wirth’ in deyimiyle kent yaşamında fiziksel mesafe az ancak sosyal mesafe fazladır (Wirth, 1938:18). Kentli bireyin “bezgin tutumu” kentin psikolojik yönünü

yansıtmaktadır (Martindale ve Neuwirth, 2003: 39). Nicel ve nitel veriler bir arada değerlendirildiğinde komşularını tanıma düzeyi, komşularıyla görüşme sıklığı ve samimiyet düzeyinin en yoğun olduğu mh. nin Yeni mh. olduğunu söylemek mümkünken, Atatürk ve Siteler mh. de bu bağların daha zayıf olduğu ifade edilebilir. “*Eskiden, bizim zamanımızda*” vb. ifadeler aslında toplumsal değişme süreci içinde komşuluk ilişkilerindeki bağlılığın zamanla azaldığını yansıtmaktadır.

Akraba ilişkilerinin değerlendirildiği katılımcı görüşleri dikkate alındığında ise katılımcılara “*Akrabalarınızla ilişkiniz ne düzeyde, ne sıklıkla görüşüyor sunuz?*” sorusu yöneltilmiştir. Bu bağlamda alınan yanıtlar çerçevesinde “mesafenin” akrabalık ilişkileri üzerinde belirleyici olduğunu ifade etmek mümkündür;

“... *Akrabalarımızın hepsiyle çok sık görüşemiyoruz tabiki. Ama yakında Karşıyaka’da, Çiğli de olan akrabalarımızla bir araya gelmeye çalışıyoruz. Memleketteki akrabalarla ilişkimiz sınırlı. Kim kimin aklına gelirse arar sorar...*” (Atatürk, Kadın, 45).

“...*Akrabalarımızla aynı apartmanda oturuyoruz zaten. Yakınız birbirimize, ilişkilerimiz iyi...*” (Yeni, Erkek, 60).

“...*Sık sık birbirimize gidip geliriz. Buralar hep aile apartmanı zaten...*” (Yeni, Erkek, 67) diyen katılımcıların görüşlerinden hareketle fiziksel yakınlığın akrabalık ilişkilerine olumlu yansıdığı belirtilebilir.

“...*Biz buraya taşınmadan önce amcamlar taşınmıştı. Sonra baktı işler iyi beni de çağırdı yanına. Geldim, önce yanında çalıştım sonra ben de bir dükkân açtım. Ben de bir düzen kurdum. Şimdi kardeşimi yanıma aldım. O da bir düzen kursa iyi...*” (Yeni, Erkek, 50) diyen bir katılımcının ise akrabalığın iş bulma/iş edinme sürecinde olumlu etkisi olduğunu dile getirdiği görülmüştür.

“...*Alt katımda amcam, üst katında babam oturuyor. Her gün sık sık görüşüyoruz. Buralarda akrabalık komşuluk ilişkileri iyidir. Biraz köy gibi aslında. Yardımlaşma çok. Maddi-manevi ne düşünürsen düşün. Hep arkanda, yanında sana destek olan birileri var...*” (Yeni, Erkek, 61) diyen Yeni mh. katılımcısının ise mahallesini köye benzettiği görülmüştür. İfadesinde ise yaşanan mekanın boyutunun akrabalık ilişkileri üzerinde etkisi olduğunu dile getirdiği belirtilebilir. Ayrıca akrabalığın bir açıdan sosyal destek unsuru olarak görüldüğü ifade edilebilir.

Yukarıdaki ifadelerde katılımcılarının akrabalık ilişkilerini olumlu değerlendirdikleri görülmüştür. Bu kapsamda en sık karşılaşılan durum mesafeye ilişkindir. Akraba çevresinin yakında olması akraba ilişkilerinin güçlü/sağlam olması sürecini beraberinde getirmiştir. Bu bağlamda Yeni mh. de diğer mahallelere kıyasla daha güçlü bir akrabalık ilişkisinin olduğu dile getirilebilir. Tıpkı komşuluk ilişkisinde olduğu gibi akrabalık ilişkilerinde de yardımlaşma ve dayanışmanın ön planda olduğu açıktır. Yeni mh. deki bir katılımcının ifadesiyle ilişkilendirilecek olursa mesafenin uzak oluşu/göç süreci kentsel yaşamda akrabalık ilişkilerini olumsuz etkileyen önemli bir süreç olarak ifade edilebilir. Akrabaların uzakta olduğunu belirtenlerin ise daha çok kendi işlerine/ailelerine odaklandıklarını dile getirdikleri görülmüştür;

“... Akrabalarımızla uzağız aslında çoğu Sivas’ ta, Tokat’ ta. Düğünlerde bir araya geliyoruz anca. Tabi gidiş gelişlerimiz oluyor ama çok sık değil. Herkes iş, güç geçinme derdinde. Çok sık bir araya gelmesek de herkes birbirine yetismeye çalışır. Araya mesafe girince ister istemez o kadar sık bir araya gelinmiyor ancak yine de telefonlaşıyoruz, tatillerde bir araya geliyoruz...” (Yeni, Erkek, 55).

“...Akrabalarımızla ilişkilerimiz normal diyelim. Çok sık bir araya gelinmiyor aslında. Ayda yılda bir bazen yıllardır görüşmediğimiz akrabalarımız oluyor. Hatta çocuklara denk geldiğimizde bu işte amcanın kızı, bu halanın torunu falan diyoruz. O kadar koptuk yani. Memleket uzak olunca gidiş gelişler çok fazla olmuyor...” (Atatürk, Erkek, 65).

“...Yakında olsan akrabalık daha sıkı fıkı olur ama biz buralara taşınınca eski samimiyet kalmadı pek. Anca düğünlerde ya da ölümden bir araya geliniyor o da gelirlirse...” (Atatürk, Kadın, 41).

Yukarıdaki ifadelerden hareketle mekansal uzaklığın akrabalık ilişkilerini olumsuz etkilediği dile getirilebilir. Ayrıca kendi hayatlarını merkeze alan yaklaşımlarda, akrabalık ilişkilerinin zayıf olduğu görülmüştür. Tıpkı komşuluk ilişkilerinde olduğu gibi göç sürecine bağlı olarak mekansal mesafenin ve hayat telaşının sosyal mesafeyi de arttırdığı görülmektedir;

“...Yüzyüze görüşmesek de telefonlaşıyoruz. Eskiden daha çok görüşürdük aslında ama çoluk çocuk büyüyünce görüşmelerimiz azaldı. Kendi içimize döndük ama şimdi

çocuklar evlenince biz hanımla baş başa kalınca yakınını, eşini, dostunu daha çok arıyor insan...” (Siteler, Erkek, 65).

“...Yakın illerde akrabalarımız. Aslında bir araya gelince iyi oluyor ama hayat telaşından çok da bir arada olamıyoruz...” (Siteler, Kadın, 42).

“...İş güç yoğunluğu olunca akrabalarla ilişkimiz sınırlı düzeyde aslında. Ben de çalışan bir kadıyım. Bazen akrabalar size gelelim diyor ben uygun bir vakit bulup da çağırıyorum. İş güç ayrı, çocuğun okulu ayrı. Anca kendi işlerimize yetişiyoruz...” (Siteler, Kadın, 45) diyen bir katılımcı kadının çalışma yaşamına girmesinin akrabalık ilişkilerine olumsuz yansıdığını belirttiği görülmektedir.

“...Yalan yok işi düşen arıyor. Ya borç ister, ya çocuğunu işe sokmak ister...” (Siteler, Erkek, 50) diyen bir katılımcının ise akrabalık ilişkilerinin “çıkar” ilişkisine dayandığını belirttiği görülmüştür. Görüşme verilerine ilişkin olarak akrabalık ilişkilerini azaltan bir diğer durumun ise “teknoloji” olduğu konusunun gündeme geldiği dile getirilebilir. Gelişen teknolojinin bireylerarası ilişkilere olumsuz yansıdığı bilinmekle beraber, akrabalık ilişkilerini de olumsuz etkilediği katılımcıların görüşleri arasındadır;

“Herşeyin başı teknoloji aslında. Çocuklara dediğimizi yaptırıyoruz ki. Hadi amcanlara gidelim diyorum oyunun başından ayrılmıyor. Anca bayramlarda görür yüzlerini yoksa yok...” (Siteler, Erkek, 44).

“...Valla geçim derdindeyiz. Akrabalarla ilişkimizde çok iyi sayılmaz. İyi gününde herkes var da zor gününde kimse yok. En yakın akrabamız dolandırdı bizi. Artık kime güveneceğiz bilmiyorum. Biz zor gününde herkese yetiştik de bize kimse yetişmedi...” (Yeni, Kadın, 58) diyen bir katılımcının akrabalık ilişkilerinde ekonomik ilişkilerinin belirleyici olduğunu belirttiği görülmüştür. Bu açıdan “güven” duygusunun azalmasıyla akrabalık ilişkilerinin zayıfladığı belirtilebilir. Atatürk mh. deki bir katılımcının ise akrabalık ilişkilerinde ailenin beklentilerinin başat rolü oynadığını vurguladığı görülmüştür;

“...Aslında suç anne babalarda. Tamam çocuğumuz okusun adam olsun da sadece ders çalış demekle, ondan başarı beklemekle olmuyor bu işler. Yeri geldi mi saygıyı, sevgiyi öğreteceksin. Akraba güç demektir. Aslında bu ilişkileri, gelenekleri, akrabaya saygıyı öğretmedikçe onları güçsüz yapıyoruz da haberimiz yok. Sonuçta kime güveneceksin bu devirde. Yine sana yetişecek olan akrabandır...” (Atatürk, Erkek, 65)

diyerek ailelerin çocuktan beklentisinin değiştiğini belirtmesi ve sadece akademik eğitim odaklı yetiştirmesinin akrabalık ilişkilerine olumsuz yansıdığını belirttiği görülmüştür.

Kenti yabancılaşma mekanı olarak gören Simmel, tıpkı Wirth, Durkheim, Marx, Weber gibi kentte “biz” duygusunun zayıfladığını belirtmektedir (zdemir, 2011). Kentlileşmeye başlayan birey anonimleşme/belirsizleşme/güvensizleşme ve yabancılaşmaya karşı risk altındadır. Bu durumun akrabalık ve komşuluk ilişkilerine yansıma şekilleri yukarıdaki görüşme verilerinden hareketle dile getirilmiştir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Günümüz toplumlarının büyük bir bölümünün kentlerde yaşadığı gerçeği, bir yandan kentin avantajlarıyla ilişkilendirilirken, öte yandan yoğun nüfusun beraberinde getirdiği dezavantajlı gerçeklikleri ön plana çıkarmaktadır. Kentte yaşayan bireyler kentin fiziksel ve sosyal yönüne şekil veren önemli aktörler olarak görülmekte, kent ve bireyin karşılıklı etkileşimi ise, kentlerin fiziksel ve sosyal olarak “yeniden inşa” edilme sürecinin sürekli olarak devam ettiğini göstermektedir.

Kentleşme, kendine özgü sosyal dinamikler içeren karmaşık bir olgu olması sebebiyle her zaman önemlidir. Bu sebeptir ki kentin bir çok boyutunu ele alan çalışmalar sosyal bilimlerde hızla artmaktadır. Kent uzun yıllar boyunca fiziksel bir mekan olarak değerlendirilmiş ancak bunun yetersizliği sosyal bilimciler tarafından sıklıkla dile getirilmiştir. Bu itibarla kent yalnızca mekansal olarak değil, bireylere sosyal, kültürel, ekonomik bir yaşam alanı sunan önemli bir birim olarak da değerlendirilmektedir. Kentin yeniden inşası; bireylerin göç ediş nedenlerine, zamanlarına, mesafelerine göre çeşitlenirken, bireylerin kültürel ve ekonomik sermayelerinden de etkilenmektedir. Eğitim ve gelir durumu, bireylerin kente göç etme aşamasında mekan (mh.) konusunda belirleyici olabilmektedir. Üst gelir grubundakiler kentin fiziksel avantajlarından daha fazla yararlanmaktayken, alt gelir grubunda olan bireyler nispeten daha düşük imkanlarla yaşamını idame ettirme zorunda kalmaktadır. Kent merkezinin yaşam standartları için elverişli olması, her ne koşul olursa olsun bireylerin merkeze yakın olma arzusunu ön plana çıkaran çekici bir unsur olarak değerlendirilmektedir. Bu durum ise; tek katlı ve çok katlı apartmanların bir arada olduğu çarpık bir kentleşme görünümünün oluşmasına sebebiyet vermektedir. Bu sebeple sanayileşmede geç kalınmış toplumlarda bu tarz yapılanlamalarla daha fazla karşılaşılmaktadır.

Kent çalışmalarında daha çok kır ve kent gibi iki zıt yaşam biçimi üzerinden hareket edilirken, hızlı gerçekleşen toplumsal değişme süreciyle birlikte gecekondulaşma olgusuyla da karşı karşıya kalınmıştır. Bu sebeple değişme çağı olarak görülen ve herşeyin hızla tüketildiği 21. yüzyılda ayrışmalar/farklılaşmalar daha karmaşık bir hal almıştır. Bu sebeple önce kırdan kente sonra kentten kıra dönüşen yaşam alanları zamanla kısmi modern/kentsel, kısmi geleneksel gibi çeşitli kavramlarla

da ifade edilir olmuştur. Bu durum değişimin bazı konularda belirsizlik gösterdiğini, kentleşmenin çok aşamalı olarak gerçekleştiğini ve iç içe geçtiğini belirten çok boyutlu bir ifade olarak değerlendirilebilir. Kuşkusuz net karşıtlıkların olmadığı mekanlarda karşılaştırma yapmanın kısmen zorlukları vardır. Bu sebeple araştırmada önce kentsel, kısmi kentsel ve kısmi geleneksel olarak değerlendirilen mahallelerin aile profilini çıkarmak sonra elde edilen verilerin bulgulara dönüştürülmesi aşamasında benzerlikler ve farklılıklar çerçevesinde değerlendirmek araştırmanın temel çabası olarak ifade edilmelidir.

Sanayileşme sonrası bireylerin yaşam alanı olarak sıklıkla dile getirilen kentler, en temel ifadeyle merkezi bir kurum olan aile ile çift yönlü bir etkileşime girmektedir. Çünkü değişen toplumsal yapıyla kent, artık aileler için alternatif bir yaşam alanı olarak görülmektedir. Kentleşmeye kaynaklık eden göç süreci, bireysel olarak gerçekleşmiş olsa dahi zamanla ortak bir hafızanın oluşmasına zemin hazırlayabilmektedir. Bir yönüyle kentler fiziksel olarak yeniden inşa edilirken, sosyal olarak zihinsel yapıların inşası da bu sürece dahil olmaktadır. Böylelikle “kentli” birey, kente ait pratikleri içselleştiren ve yaşamına yansıtan kişi olarak görülmektedir. Aile içi ilişkiler, yaşam pratikleri, aile yapıları, ailesel tutum ve algılar yaşanan kentleşme sürecinden çeşitli boyutlarda etkilenmektedir. Bu sebeple farklı sermaye yoğunluklarında olan bireylerin yaşam alanları; kentsel, kısmi kentsel, geleneksel, kısmi geleneksel olarak isimlendirilebilecek farklı yaşam alanlarının oluşumuna zemin hazırlamaktadır. Farklılaşan mekanlardaki hafızalar/pratikler de bu durumdan etkilenebilmektedir. Sosyal ve ekonomik kentleşme süreciyle daha iyi bütünleşen göçmenler ile henüz tam olarak bütünleşmeyi gerçekleştiremeyen göçmenlerin yaşamsal mekanları, tutum ve algıları arasında farklılıklar bulunabilmektedir. Bu sebeple araştırmada farklı kentsel özellik gösteren mahallelerdeki (kentsel, kısmi kentsel, kısmi geleneksel) aile yapıları değerlendirilmiş, mevcut benzerlikler ve farklılıklar belirlenmeye çalışılmıştır. Bu kapsamda genel bir ifadeyle; farklı kentsel özellik gösteren mahallelerde aile yapıları sosyolojik olarak değerlendirilmeye çalışılmıştır denilebilir. Daha ayrıntılı şekilde ifade etmek gerekirse Aliaga’ nın farklı özelliklere sahip üç mahallesinde (Kentsel-Siteler mh., kısmi kentsel-Atatürk mh., kısmi geleneksel-Yeni mh.) yapılan aile yapısı araştırması kapsamında; ailelerin sosyo-ekonomik yapılarının ne düzeyde olduğu, toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin yaklaşımın cinsiyetçi olup olmadığı, aile içi tutum ve davranış eğilimlerinin demokratik olup olmadığı, kız ve erkek çocuğa yönelik algıda

farklılık olup olmadığı, yaşlılığa ve boşanmaya yönelik tutumlarının ne düzeyde olduğu, aile içi bir arada yapılan faaliyetler ve düzeylerinin ne olduğu, geleneklere bağlılık düzeylerinin ne olduğu, komşuluk ve akrabalık ilişki düzeylerinin ne olduğu gibi sorunsallar üzerinden değerlendirme yapılmaya çalışılmıştır. Bu noktadaki denetleyici temel nokta; Aliğa' nın kentleşme açısından farklı özellik gösteren mahallelerinde aile yapısını; benzerlikler, farklılıklar, algılar ve tutumlar üzerinden sosyolojik olarak anlamaya çalışmaktır.

Araştırma sonucuna göre sosyo-ekonomik duruma ilişkin veriler değerlendirildiğinde yoğunluklar açısından farklı tablolarla karşılaşıldığı görülmektedir. Geleneksele yakın olarak değerlendirilen Yeni mh. de eğitim durumu/kültürel sermaye daha düşükken, en yüksek eğitim düzeyinin kentsel mh. olarak dile getirilen Siteler mh. de olduğu görülmüştür. Ekonomik gelir/ekonomik sermaye durumuna ilişkin veriler değerlendirilirken bir sıralama yapmak gerekirse Siteler mh. de daha yüksek ekonomik sermayeye ilişkin bir tabloyla karşılaşırken, bu mahalleleri sırasıyla Atatürk ve Yeni mahallesinin takip ettiği görülmektedir. Bu bağlamda sermaye yoğunluklarında mahalleler arası farklılıklar gözlemlendiği belirtilebilir. Denilebilir ki diğer iki mh. ye nispeten Yeni mh. katılımcıları kültürel ve ekonomik sermaye açısından daha dezavantajlı konumdadır.

Öte yandan katılımcıların araştırma bölgesine göç etme zamanlarının çoğunlukla farklılaştığı gözlenmektedir. Aliğa' da yaşanan süreler değerlendirildiğinde en eski yerleşenlerin sırasıyla Atatürk mh., Siteler mh. ve Yeni mh. olduğu belirtilebilir. Daha öncede belirtildiği üzere Atatürk mh. en eski merkez mahallelerden biri ve fazla göç alışverişi yaşanmayan bir mahalleyken, Siteler ve Yeni mh. göç konusunda daha hareketli görülmektedir. Bu bağlamda belirtmek gerekirse yüksek sermaye sahibi olanlar daha çok Siteler mh. ne yerleşmeyi tercih ederken, daha düşük sermaye sahibi olanlar Yeni mh. ne yerleşmektedir.

Araştırma sonuçları Aliğa' nın daha çok bölge içi göç aldığını göstermektedir. Ancak bunun dışındaki göçmen hareketliliğine bakıldığında geleneksele yakın olan Yeni mh. de Doğu ve Güneydoğu, Siteler ve Atatürk mh.' de ise Marmara ve İç Anadolu Bölgesi' nden göç eden vatandaşların daha fazla yoğunlaştığı görülmektedir. Araştırma sonucuna göre sanayi ilçesi olan Aliğa' ya yerleşimin daha çok iş gerekçesiyle yapıldığı ifade edilirken, işçi kesiminin her üç mahallede de yüksek oluşu şaşırtıcı değildir. Ancak

biraz daha özele inildiğinde her mahallede farklı meslek grubunun yoğunlaştığı görülmüştür. Bu bağlamda ev hanımı ve esnafın Yeni mh. de daha yoğun olduğu, Siteler mh. de memurların, Atatürk mh. de ise emeklilerin yoğunlaştığı görülmüştür. Bir açıdan kısmi geleneksel olarak değerlendirilen Yeni mh. de esnafın yoğun olması düşük sosyo-ekonomik gelire sahip olan bireylerin kente tutunma aşamasında enformal sektöre yönelmesinin bir yansıması olarak değerlendirilebilir. Nitekim kültürel sermayesi yüksek olan Siteler mh. de nitelikli iş gücünün daha yoğun olduğu görülmektedir.

Araştırma kapsamında belirlenen örneklem çerçevesinde; toplumsal cinsiyet algısının cinsiyetçi olup olmadığı meselesinde belirtilmesi gereken esas nokta; kentsel, kısmi kentsel ve kısmi geleneksel olarak değerlendirilen mahallelerde toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin yaklaşımların geleneksele yakın olan Yeni mh. de cinsiyetçi bir görünüm arz ettiği meselesidir. Ayrıca bu bağlamda kentsel ve kısmi kentsel olarak değerlendirilen Siteler ve Atatürk mh. de toplumsal cinsiyet algısının eşitlikçi bir görünüm arz ettiği görülmektedir. Bu durum gelir düzeyiyle ilişkilendirildiğinde ise üst gelir grubunda olan bireylerin cinsiyetçi olmayan kısımda yoğunlaştığı görülmüştür. O halde ekonomik sermayenin fiziksel mekan ve sosyal pratikler açısından belirleyici olduğu ifade edilebilir.

Aile içi tutum ve davranışlar konusuna ilişkin veriler değerlendirildiğinde ise araştırma sonucuna göre; genel kapsamda demokratik bir eğilim gözlenirse de en demokratik tutumun kentsel/modern mh. olarak değerlendirilen Siteler mh. de daha fazla yoğunlaştığı gözlenmektedir. Araştırma sonucuna göre eğitim düzeyinin aile içi ortak karar alma üzerinde belirleyici olduğu görülmüştür. Kız ve erkek çocuk algısında belirgin bir farklılık gözlenmese de eşitliğe dair en güçlü tutumun yine kentsel/modern mh. olarak değerlendirilen Siteler mh. de olduğu ifade edilebilir. Ayrıca araştırma sonucuna göre eğitim düzeyi ile çocuğa yüklenen anlam konusunda ilişki olduğu belirtilebilir. Bu bağlamda eğitim düzeyi azaldıkça erkek çocuk aile için yaşlanıldığında yanında kalınması düşünülen birey olarak görülmekteyken, eğitim düzeyi yüksek olanların kız çocuklarının yanında kalmayı tercih ettiği görülmüştür. Bu bağlamda araştırma verileri kız çocuklarının öneminin değişen toplum yapısıyla birlikte arttığını göstermektedir. Ayrıca kız ve erkek çocuktan beklentinin maddi boyutta olmadığı her üç kentleşme aşaması geçiren mahallede benzer şekildedir. O halde denilebilir ki günümüz toplumunda çocuk önemli bir değer olarak görülmektedir. Eskiden çocuktan aileye olan faydanın, günümüz toplumunda aileden çocuğa şeklinde değiştiği gözlenmiştir. Nitekim “ailenin geleceği için çalışan çocuk” görünümü yerini “çocuğun geleceği için çalışan aile” ye

birakmiştir. Bu itibarla değişen toplum yapısında çocuğun, ekonomik sermaye aracı olarak görülmekten çıktığı dile getirilebilir.

Araştırma sonuçlarına göre belirtilmesi gereken bir diğer konu ise yaşlıya yönelik tutumdur. Bu kapsamda veriler genel çerçevede olumlu bir yaklaşım sergilese de geleneksele yakın olarak değerlendirilen Yeni mh. de yaşlıya karşı olumlu olarak daha güçlü tutumun sergilendiği görülmektedir. Verilere göre; yaşlı birey; muhtaç olan, aileye karşılıklı fayda sağlayan önemli bir kültürel değer olarak görülmektedir. Bu sebeple yaşlının anlamının her üç mh. açısından genel perspektifte olumlu değerlendirildiği görülse de yaşlı bakımı konusunda huzurevlerinin işlevselliği, kentleşme durumuyla paralellik göstermektedir. Nitekim modern/kentsel olarak değerlendirilen Siteler mh. nin alternatif bakım kurumu olarak görülen huzurevine, geleneksel olarak değerlendirilen Yeni mh. katılımcılarına oranla daha olumlu baktığı görülmüştür.

Boşanmaya ilişkin veriler değerlendirildiğinde ise boşanmanın genel perspektifte her üç mahalle için de olağan olduğu belirtilmekle beraber geleneksel algının Yeni mh. de daha fazla olduğu dile getirilmelidir. Bu kapsamda katılımcıların ifadelerinden boşanmanın hem mutsuz evliliği sonlandırma konusunda bir seçenek, hem de toplumsal dışlanmayı beraberinden getiren önemli bir sosyal problem olduğu gerçeğini ifade ettikleri görülmüştür. Ayrıca her üç mh. de boşanma konusunda “şiddet” ve “aldatma”nın kabul edilemeyen gerekçeler olarak ön plana çıktığı belirtilmelidir.

Aile içi bir arada yapılan faaliyetler ve düzeylerine bakıldığında ise katılımcılar çoğunlukla aile üyeleriyle ortak bir zaman diliminde buluşamadıklarını ve buna neden olan gerekçelerin yoğun hayat temposu ve farklı uğraşlar şeklinde dile getirildiği görülmüştür. Bu bağlamda kentlileşen hayat aile üyelerini birbirinden uzaklaştırabilmektedir. Bu durum sosyal bütünleşme açısından risk unsuru olarak görülmelidir. Ayrıca araştırma sonucuna göre farklı kentleşme aşamalarında olan katılımcıların aile üyeleriyle birlikte yaptıkları faaliyetlerin türü ve yoğunluğunun farklılaştığı belirtilebilir. Bu kapsamda tüketime yönelik faaliyetler açısından Siteler mh. nin daha fazla ön plana çıktığı görülürken, Yeni mh. de komşu-arkadaş ziyaretlerini içeren sosyal faaliyetlerin daha fazla ön planda olduğu ifade edilmelidir. Bu durum kültürel sermaye ile ilişkilendirildiğinde ise eğitim düzeyi düşük olan katılımcılar da komşu ziyareti yapma ve geleneklere bağlılığın daha fazla ön planda olduğu görülmüştür.

Araştırma sonuçları değerlendirildiğinde Aliğa' nın kentsel, kısmi kentsel ve kısmi geleneksel olarak değerlendirilen üç mahallesinde aile yapısı ve ilişkileri genel olarak taban tabana zıt görüşler içermekten ziyade nispeten daha zayıf/güçlü tutum/algı şeklinde ifade edilebilir. Ancak en belirgin farklılıkların, toplumsal cinsiyet algısında ve komşuluk ilişkilerinde olduğu görülmüştür. Belirtilmelidir ki, kültürel ve ekonomik sermayesi yüksek olan bireyler kentin ayrıcalıklı yerlerinde avantajlı yaşam imkanı bulurken, düşük olan bireyler fiziksel olarak dezavantajlı durumlarla daha fazla karşı karşıya kalabilmektedir. Ancak fiziksel olarak avantaj gibi görünen bazı olgular bireylere “sosyal risk” olarak dezavantaj şeklinde geri dönebilmektedir. Nitekim araştırma sonucuna göre ortaya çıkan belirgin bir durum ise komşularla ilişki düzeyinin yerleşim yerine göre farklılaştığı meselesidir. Modern/kentsel olarak değerlendirilen Siteler mh. nin apartmandaki tüm komşuları tanıma konusunda çoğunlukla olumsuz yanıt vermesi ve bu durumun daha çok üst gelir düzeyinde olan bireyler tarafından dile getirilmiş olması, bir yönüyle kentin yabancılaşma mekanı olarak yansması şeklinde değerlendirilebilir. Denilebilir ki, sermayedeki artış bireyler arasındaki çizgilerin hem fiziksel hem de sosyal olarak kalınlaşmasına zemin hazırlamaktadır. Nitekim sermayesi düşük bireylerde komşularını tanıma durumunun daha yoğun olduğu görülmüştür. Böylelikle belirtmek gerekirse modern hayat bireyler için önemli bir tehdit unsuru haline gelebilmektedir. Bireylerin sermaye düzeylerine göre yerleşim alanı tercih etmesi, fiziksel açıdan “kentsel ayrışma” olarak ifade edilebilir ve nitekim, kentsel ayrışma beraberinde “sosyal yabancılaşma” ve “mekansal yabancılaşmayı” getirmektedir.

Araştırma sonucunda akrabalık ilişkileri değerlendirildiğinde ise; göç sürecinin ve yerleşim alanlarının akrabalık ilişkisine etkisi görülmektedir. Akrabalarıyla daha sık görüşen ve daha samimi olan katılımcıların kısmi geleneksel olan Yeni mh. de daha fazla olduğu ve bu durumun akrabalarıyla fiziksel mesafesinin az olması gerçeğiyle ilişkilendirdikleri görülmüştür. Bu itibarla denilebilir ki fiziksel mesafe ile sosyal mesafe ilişkisi halindedir. Bir yönüyle kentleşme, yakın yerleşim alanında olmayan akrabalar için ayrı bir risk unsurunu barındırmaktadır.

Türkiye’ deki kentleşme ve aile ilişkisi profilinin Aliğa özelinde benzerlik gösterdiği görülmektedir. Belirtmek gerekirse toplumsal değişme süreciyle birlikte, kentleşme arttıkça toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin yaklaşımlar, aile içi tutum ve davranış eğilimleri ve çocuğa ilişkin algıların daha “eşitlikçi” bir görünüm arz ettiği meselesi gündeme gelmektedir. Ayrıca katılımcıların yaşlı bireylere yönelik alternatif

bakım olanaklarına karşı olumlu bakış açısının ve boşanmanın anlamının daha olumlu karşılanmasının kentleşme süreciyle birlikte paralel olarak arttığı belirtilebilir. Komşuluk-akrabalık ilişkisi ve geleneklere bağlılık konusu ise kentleşme süreciyle zıt bir seyir halindedir. Nitekim Aliğa özelinde kentsel, kısmi kentsel ve kısmi geleneksel örneklem çerçevesinde yürütülen bu çalışmada da benzer sonuçlarla karşılaşılsa da belirtilmesi gereken önemli bir durum mahalleler arasındaki en belirgin ayrımın toplumsal cinsiyet, komşuluk ilişkileri ve gelenekleri sürdürme konusunda olduğudur. Araştırma sonucuna göre aile içinde demokratik tutuma, yaşlıya, çocuğa, boşanmaya yüklenen anlamlar kentsel, kısmi kentsel ve kısmi geleneksel mhl.ler açısından kısmen farklılaşsa da ve genellikle olumlu karşılansa da, komşuluk ilişkileri ve geleneksel ilişkiler bağlamında farkın daha açık olduğu görülmektedir.

Geleneksele yakın olan Yeni mhl. de cinsiyetçi yaklaşımın hakim olması, komşuluk ilişkilerinin sürdürebilir olması ve geleneklerin nispeten devamlılık sağlaması bir ölçüde kültürel öğelerin baskın olduğu konular olarak değerlendirilebilir. Belirtilmelidir ki kentlileşen/modernleşen hayat içinde bu konular üzerinde önemle durulmalıdır. Hem devletin, hem de sivil toplum kuruluşlarının kentleşmenin sosyal yönüne kültürel ilişkiler perspektifinde kalıcı çözümler üretmesi gerekmektedir. Aksi takdirde kentler sosyal ilişkilerin zayıfladığı ve bireyselleşirken kendini yalnızlaştırdığı bir mekan haline gelecek, kentler adeta kültürel yapı ve insani değerler için bir “erime potası” olacaktır. Ancak belirtilmelidir ki, değişen toplumsal yapıda kapitalist üretim biçimlerinin etkisi artmakta ve bu nedenle kentler yalnızca kar amacıyla yapılandırılmaktadır. Bu açıdan ifade etmek gerekir ki geleneksel değerleri ve sosyal ilişkileri görmezden gelen bir kent alanı, bireylerin zamanla barınamayacağı bir birim olarak işlevini yitirecektir. İnsanın sosyal bir varlık olması söylemi burada hatırlatılmalıdır.

21. yüzyıl kentlerinin fizyolojik ve sosyolojik açıdan çok katmanlı olması, kentin “kültürel melezleşme/kültürel asimile” alanı olarak işlev görmesi durumunu da beraberinde getirmektedir. Bu bağlamda kültürel değerlere bağlılık zayıflamakta/başkalaşmaktadır. Belirtilmelidir ki fiziksel yıkımlar daha kolay onarılırken, sosyal yıkımın onarılması daha zor ve uzun bir süreci gerekli kılmaktadır. Bu sebeple kentleşmeye dair önlemlerin “toplumsal çözülme” nin hızını daha fazla artırmadan alınması ve geliştirilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda kentlerin geleneksel değerleri koruyacak ve sosyo-kültürel bütünlüğü sağlayacak şekilde, kentlerin hümanistleştirdiği ve

bireyler arası paylaşımların sürdürülebilir olması şeklinde kentsel ve ailesel politikalara ihtiyaç duyduyu belirtilmelidir. Bu bağlamda kent politikaları ile aile politikalarının bütüncül bir bakış açısıyla ele alınması önem arz etmektedir.

KAYNAKLAR

- Adak, N., (2005), *Toplumun Temel Yapı Taşı: Aile, Kurumlara Sosyolojik Bakış*, Birey Yayıncılık.
- Ağır, M., (1989), *Aliğa Sanayide Gelişen ve Büyüyen Kent*, Ağ yay., İzmir.
- Akın, E., (2007), *Kentsel Gelişme ve Kentsel Rantlar:Ankara Örneği*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Aktaş, G., (2015), *Türkiye’ de aile sosyolojisi çalışmalarına genel bakış*, sosyoloji konferansları, No:52/2, s: 419-441.
- Alkan, A., (1991), *Şehir, Şehirleşme ve Aile, Türk Ansiklopedisi*, Cilt:3, T.C. Başbakanlık Aile Araştırmaları Kurumu Yayınları, Ankara.
- Aliğa Kaymakamlığı Yay., (2001) *Aliğa*.
- ALTO, (2009), *Aliğa Çevre Durum Raporu*, İzmir.
- Alver, K., (2012), “Komşuluk”, *Kent Sosyolojisi*, Hece Yayınları, Ankara.
- Appelbaum, R., (1982), *Toplumsal Değişim Kuramları*, Çev: Türker Alkan, İş Bankası Yayınları, İstanbul.
- Arıkan, R. (2004), *Araştırma Teknikleri ve Rapor Hazırlama*, Asil Yayın, Ankara.
- Arslan, A., (1987), *İbni Haldun’un İlim ve Fikir Dünyası*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Arslantürk, Z., Amman, M. T. (2001), *Sosyoloji*, Çamlıca Yayınları, İstanbul.
- ASAGEM, (2010), *Türkiye’de Aile Değerleri Araştırması*, T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara.
- Aslanoğlu, R., (1998), *Kent, Kimlik ve Küreselleşme*, Asa Yayınları, Bursa.
- Ayan, S., (2010), *Aile ve Şiddet, Aile İçinde Çocuğa Yönelik Şiddet*, Ütopya Yayınevi, Ankara.
- Aydın, M., (2013), *Sistematik Aile Sosyolojisi*, Çizgi Kitabevi, Konya.
- Bal, H., (1999), *Kent Sosyolojisi*, Turhan Kitabevi , Ankara.
- Balamir, E.,(1997), *Aliğa’ya Sanayinin Etkisi*, Bitirme Projesi, Dokuz Eylül Üniversitesi. Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, İzmir.
- Balcı, A., (2005), *Sosyal Bilimlerde Araştırma*, Pegema Yayıncılık, Ankara.
- Barka, E., (2009), *Demir-Çelik ve Gemi Söküm Tesislerinin Çevresel Etkileri*, 1. İzmir Kent Sempozyumu Bildirileri, TMMOB, İzmir.
- Başol, K., (1984), *Demografi*, Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yayınları, İzmir.

- Bayer, A., (2013), *Değişen Toplumsal Yapıda Aile*, Şırnak Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt:IV/Güz, Sayı:8, Şırnak.
- Bayhan, V., (1997), *Toplum ve Göç*, (II.Ulusal Sosyoloji Kongresi 20-22 Kasım 1996 Mersin), Sosyoloji Derneği Yayınları:5, DiE Matbaası, Ankara.
- Bayram, A. ve Diğ., (2009), Çevre Durum Tespit Raporu.
- Bendix, R., (1995), Sanayileşme, Modernleşme ve Kalkınma, *Sosyoloji Yazıları*, Der: İhsan Sezal, 3. Baskı, Ekin Kitabevi, Bursa.
- Berkey, KM, Hanson SMH., (1991), *Pocket Guide Family Assesment and Intervention*. St Louis, Mosby.
- Bilton, T., vd., (2008), *Sosyoloji*, Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Birekul, M., Yılmaz, F. M. (2001). *Peygamber (sav) Günlerinde Sosyal Hayat ve Aile*, Konya: Yediveren Yayınları.
- Bottomore, T., Nisbet, R., (2002), “Yapısalcılık”, *Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi*, Çev.: B. Toprak, Ed.: T Bottomore ve R. Nisbet, Ayraç Yayınevi, Ankara.
- Bourdieu, P., (2000), *Outline Of A Theory Of Practice*, Çev. Richard Nice, Cambridge University Press, Cambridge.
- Bourdieu, P., (1996), *Distinction: A Social Critique of the Judament of Taste* (Çev: R. Nice), London: Routledge.
- Bozkurt, V., (2006), *Değişen Dünya 'da Sosyoloji*, Ekin Kitabevi, Bursa.
- Calhoun, C., (2007), *Classical Sociological Theory*, Blackwell, Oxford.
- Can, İ., (2013), Ailenin Tarihsel Gelişimi: Dünü, Bugünü ve Yarını, *Sistemik Aile Sosyolojisi*, Ed. Mustafa Aydın, Çizgi Kitabevi, Konya.
- Canatan, K., (2013), Aile Hakkında Kuramsal Perspektifler, *Aile Sosyolojisi*, Ed.: Kadir Canatan, Ergün Yıldırım, Açılım Kitap, İstanbul.
- Caner, E., (2004), *Kutsal Fahışeden Bakire Meryem'e Toprak ve Kadın*, Su Yay., İstanbul.
- Castells, Manuel, (1983), *The City and the Grassroots*, University of California Press, Berkeley and Los Angeles.
- Castells, M., (1997), *Kent, Sınıf, İktidar*, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.
- Coşkun, R. vd, (2015), *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri SPSS Uygulamalı*, Sakarya yayıncılık, Sakarya.
- Çakır, S., (2010), Geleneksel Kültürümüzde Göç ve Toplumsal Değişme, *Halk Kültüründe Göç Uluslararası Sempozyumu (Motif)*, 28-29-30 Mayıs 2010/ Balıkesir.
- Çakır, S., (2007), *Kentleşme ve Gecekondu Sorunu*, Fakülte Kitabevi, Isparta.

- Çelik, F., (2006), İç Göçlerin İtici ve Çekici Güçler Yaklaşımı İle Analizi, *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 27, Kayseri.
- Çezik, A., (1982), Kentleşme Yerleşme Sektör Raporu, DPT, SPD Yayını, Ankara.
- Çuhacı, A., (2007), Ulrich Beck'in Risk Toplumu Kuramı, *Sosyoloji Dergisi*, 3. Dizi, 14. Sayı.
- Denscombe, M., (1998) *The Good Research Guide*, Opan University Press, Buckingham.
- Demir, G., Şahin, K., (2008), Kentle Bütünleşen ve Bütünleş(e)meyen Göçmenlerin Sosyal, Ekonomik ve Kültürel Farklılıkları Işığında Kentle Bütünleşme Süreci, TÜBİTAK 1001 Projesi Raporu (106K124).
- Demir, G.; Ünal, S.; Şahin, K., (2006), Hızlı bir Gelişme ve Kalkınma Süreci İçinde Yer Alan Turizm Sektörünün Hakim Olduğu Kuşadası' nda, Farklı İş Kollarında Çalışan Göçmenler Üzerine Sosyolojik Bir Değerlendirme, V. Ulusal Sosyoloji Kongresi, Malatya.
- Devlet Planlama Teşkilatı, (2013), *10. Beş Yıllık Kalkınma Planı*, DPT Yayınları, Ankara.
- Devlet Planlama Teşkilatı, (2007), *9. Beş Yıllık Kalkınma Planı*, DPT Yayınları, Ankara.
- Devlet Planlama Teşkilatı, (2001), *8. Beş Yıllık Kalkınma Planı*, DPT Yayınları, Ankara.
- Devlet Planlama Teşkilatı, (1996), *7. Beş Yıllık Kalkınma Planı*, DPT Yayınları, Ankara.
- Devlet Planlama Teşkilatı, (1989), *6. Beş Yıllık Kalkınma Planı*, DPT Yayınları, Ankara.
- Devlet Planlama Teşkilatı, (1985), *5. Beş Yıllık Kalkınma Planı*, DPT Yayınları, Ankara.
- Devlet Planlama Teşkilatı, (1979), *4. Beş Yıllık Kalkınma Planı*, DPT Yayınları, Ankara.
- Devlet Planlama Teşkilatı, (1972), *3. Beş Yıllık Kalkınma Planı*, DPT Yayınları, Ankara.
- Devlet Planlama Teşkilatı, (1967), *2. Beş Yıllık Kalkınma Planı*, DPT Yayınları, Ankara.
- Devlet Planlama Teşkilatı, (1963), *1. Beş Yıllık Kalkınma Planı*, DPT Yayınları, Ankara.
- Diakov, V., Kovalev, S., (2008), *İlkçağ Tarihi*, Çev.: Özdemir İnce, Yordam Kitap Cilt:1, İstanbul.
- Doğan, İ., (2009), *Dünden Bugüne Türk Ailesi*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara.
- Doğan, İ., (1995), *Sosyoloji*, Sistem Yayınları, Ankara.
- Dökmen, Z., Y., (2004), *Toplumsal Cinsiyet: Sosyal Psikolojik Açıklamalar*, Sistem Yayıncılık, İstanbul.
- Dündar, Z., Ö., (2012), *Değişen ve Değiş(e)meyen Yönleriyle Aile:Yapısı, Türleri, İşlevleri*, Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Engels, F., (2010), *Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni*, Çev: Hasan İlhan, Alter Yayıncılık, Ankara.
- Erkal, M., (2004), *Sosyoloji*, Der Yayınları, İstanbul.

- Erkut, G. vd., (1991), *Türkiye 'de Kentleşme*, Yeni Yüzyıl Kitaplığı, İstanbul.
- Erkut, G., (1995), *Kentlileşme Sürecinin Sosyolojik Boyutu*, YeniYüzyıl Kitaplığı, İstanbul.
- Eroğlu, İ., (2013), Aliğa İlçesinde Arazi Kullanımına Etki Eden Doğal ve Beşeri Faktörler, *Marmara Coğrafya Dergisi*, Sayı: 27, İstanbul.
- Ertin, G., (1998), *Türkiye 'de Sanayi*, Anadolu Üniversitesi, Açıköğretim Fakültesi Yay., Eskişehir.
- Eser, U., (1993), *Türkiye 'de Sanayileşme*, 1. Baskı, İmge Yayınevi, Ankara.
- Esgin, A., (2004), Anthony Giddens' ta Sosyolojik Teorinin Merkezi Problemlerinin Yeniden Temellendirilmesi, Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Sivas.
- Fazlıoğlu, A., (1992), Toplumsal Değişmenin Aile Yapısına ve Kadın Statüsüne Etkileri, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Bölümü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Fişek, G., (1982), *Psychopathology And The Turkish Family: A Family Systems Theory Analsis*, Der. Çiğdem Kağıcıbaşı, Sex Roles, Family, Community in Turkey, İndiana University Press, Bloomington.
- Fuchs, C., (2003), "*Structuration Theory and Self Organization*", *Systemic Practice and Action Research*, Vol. 16, No: 2.
- Giddens, A., (2005), *Sosyoloji: Kısa Fakat Eleştirel Bir Giriş*, Çev.:Hayati Beşirli, Phoenix Yay., Ankara.
- Giddens, A., (2000), *Sosyoloji*, Yayına Hazırlayan: H. Özel ve C. Güzel, Ayraç Yayınları, Ankara.
- Giddens, A., (1999), *Toplumun Kuruluşu*, Çeviren: Aykut Kansu, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.
- Giddens, A., (1993), *Sosyoloji Eleştirel Bir Giriş*, Çev: R.Esengün-i.Öğretir), İstanbul.
- Gittins, D., (1991), *Aile Sorgulanıyor*, Çev.: Tuna Erdem, Pencere Yay., İstanbul.
- Goetz, J.P., LeCompte, M.D. (1984) *Ethnography And Qualitative Design In Educational Research*, Orlando:Academic Press.
- Gökçe, Birsen, (2013), *Türkiye 'nin Toplumsal Yapısı ve Toplumsal Kurumlar*, Savaş Yayınevi, Ankara.
- Gökçe, B., Acar, F., Ayata, A., Kasapoğlu, A., Özer, İ., Uygun, H., (1993), *Gecekonduarda Ailelerarası Geleneksel Dayanışmanın Çağdaş Organizasyonlara Dönüşümü*, T.C. Başbakanlık Kadın ve Sosyal Hizmetler Müsteşarlığı Yayınları, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

- Gökçe, B., (1977), *Gecekondu Gençliği*, Hacettepe Üniv. Yay., Ankara.
- Gölhan, M., (2012), Türkiye’de Sanayileşme ve İstihdam, *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, (39)
- Görmez, K., (1997), *Kent ve Siyaset*, Gazi Kitabevi, Ankara.
- Göze, A., (1989), *Siyasal Düşünceler ve Yönetimler*, Beta Yayınları, İstanbul.
- Güçlü, S., (2012), *Aileye İlişkin Kuramsal Yaklaşımlar*, Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Güçlü, Ö.S., (2002), *Kentlileşme ve Göç Sürecinde Antalya’da Kent Kültürü ve Kentlilik Bilinci*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Günindi, E., A., (2016), *Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisi*, Anı Yayıncılık, Ankara.
- Gürbüz, M., (2007), Yüreğir’e Göç Eden Nüfusun Sosyo-Ekonomik Özellikleri ve Şehirleşme Sürecindeki Değişimi, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü, Coğrafya Dergisi*, 15, 1–2.
- Güven, S., (1999), *Toplumbilim*, Ezgi Kitabevi, Bursa.
- Hablemitoğlu, Ş., (2009), *Toplumsal Cinsiyet Yazıları Kadına Dair Birkaç Söz*, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul.
- Haldun, İbni, (1954), *Mukaddime I.* (Çev.) Zakir Kadiri Ugan, Maarif Basımevi, İstanbul.
- Hallaç, S.; Öz, F., (2014), *Aile Kavramına Kuramsal Bir Bakış*, *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 6(2):142-153.
- Harvey, D., (2016), *Kent Deneyimi*, Çev., Esin Soğancılar, Sel Yayıncılık, İstanbul.
- Harvey, D., (2003), *Contested Cities: Social Process and Spatial Form*, City Reader, (Ed. Richard T. LeGates and Frederic Stout), Urban Reader Series, Routledge, London.
- Harvey, D., (1982), *The Limits to Capital*, Oxford.
- Harvey, D., (1974), *Social Justice and City*, John Hopkins University Press, Baltimore.
- Hatiboğlu, Z., (1989), *İktisat Bilimine Giriş*, İşletme Fakültesi Yayınları, No:220, İstanbul.
- Holton, R., J., (1999), *Kentler, Kapitalizm ve Uygarlık*, Çev.: Ruşen Keleş, İmge Yayınevi, Ankara.
- Işık, Ş., (2005a), İzmir’ in Aliğa İlçesinde Nüfus Özellikleri, *Ege Coğrafya Dergisi*, Sayı 14, İzmir.
- Işık, Ş., (2005b), Türkiye’de Kentleşme ve Kentleşme Modelleri, *Ege Coğrafya Dergisi*, (14), İzmir.
- İçli, G., (1999), Denizli İline Göç Eden Ailelerin Eğitime Bakış Açıkları, PAÜ, *Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5, Denizli.
- İdil, B., (1983), *Aliğa İmar Plan Araştırmaları*, Aliğa Belediyesi Yay., İzmir.
- İlkin, A., (1973), *Endüstrileşme*, Ak İktisat Ansiklopedisi, Cilt II, Ak Yayınları, İstanbul.

- İlkkaracan, P. ve İlkkaracan, İ. (1998), *1990'lar Türkiye'sinde Kadın ve Göç*, Bilanço 98: 75 Yılda Köylerden Şehirlere, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.
- İşçi, M., (2000), *Sosyal Yapı ve Sosyal Değişme*, Der Yayınları, İstanbul.
- İmamoğlu, O., (1991), *Çocuğun Aile İçinde Yetişme Ortamı ve Toplumsallaşması*, Türk Aile Ansiklopedisi, Cilt:1, Türk Yazarlar Birliği Vakfı, Ankara.
- İZTO, (1997), *İzmir İlçelerinin Ekonomik Profili ve Alternatif Yatırım Olanakları*, İzto Yay., İzmir
- Kağıtçıbaşı, Ç., (1990), *1. Aile Şurası Bildirileri*, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu. Yay., Ankara.
- Kandiyoti, D., (1988), *Bargaining with Patriarchy*, *Gender And Society*, 23.
- Kandiyoti, D., (1974), *Some Social-Psychological Dimensions of Social Change in A Turkish Village*, *The British Journal Of Sociology*, 25-1
- Kartal, S. Kemal, (1992), *Ekonomik ve Sosyal Yönleriyle Türkiye'de Kentleşme*, Mart.
- Kartal, K., (1983), *Kentleşmenin Ekonomik ve Sosyal Maliyeti*, *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt:16, Sayı:4, Aralık.
- Kartal, K. vd., (1982), "Kentleşme Sürecinde Toplumsal Değişme Odağı olarak Ankara", *Kentsel Bütünleşme*, TGAV Yayınları, Ankara.
- Kartal, G., K., (1978), *Kentleşme ve İnsan*, TODAİE Yayını No: 175, Ankara.
- Karkıner, N., Kasapoğlu, A., Ed.(2011), *Aile Sosyolojisi*, Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları, No:1303, Eskişehir.
- Kaya, E., H., Şentürk, O. Danış ve S., Şimşek, (2007), *Modern Kent Yönetimi– I*, 1. Baskı, Okutan Yay., Ankara.
- Kaygalak, İ., (2006), *İzmir Karşıyaka-Çiğli Periferisinde Göçün Sosyo-Ekonomik Boyutları*, *Ege Coğrafya Dergisi*, 15, İzmir.
- Kayıkçı, S., (2013), *Rafinaj Sektöründe Özelleştirme Politikası*: TÜPRAŞ, 11.07.2015, <http://yonetimbilimi.politics.ankara.edu.tr/files/2013/09/tupras.pdf>
- Kazgan, G., (1988), *Ekonomide Dışa Açık Büyüme*, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul.
- Keleş, R., (2002), *Kentleşme Politikası*, İmge Kitabevi Yayını, Ankara.
- Keleş, R., (1998), *Kentbilim Terimleri Sözlüğü*, İmge Yayınevi, Ankara.
- Keleş, R., (1996), *Sosyal Konut Politikası Kavramı Üzerinde Bir Deneme ve Türkiye'de Sosyal Konut Politikası*, *S.B.F. Dergisi*, Cilt: 21, Sayı: 2, Ankara.
- Kıray, M. B., (1999), *Toplumsal Yapı ve Toplumsal Değişme*, Bağlam Yay., İstanbul.
- Kıray, M., B., (1998), *Örgütlemeyen Kent:İzmir*, Bağlam Yay., İstanbul.

- Kılıç, N., (2004), *Aliğa İlçesinde Geline Son Nokta*, İzmir Ticaret Odası Bülteni, Mart 2004/1., 19-26, İzmir.
- Kibrit, A., (2003), Cumhuriyet Kenti Aliğa, Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Baılmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir.
- Kongar, E., (2007) *Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği*. Remzi Kitabevi 10. Basım, İstanbul.
- Kongar, E., (1986), *Türkiye Üzerine Araştırmalar*, Remzi Kitapevi, İstanbul.
- Kottak, C., P., (2001), *Antropoloji: İnsan Çeşitliliğine Bir Bakış*, Çev.: Sibel Özbudun vd., Ütopya Yay., Ankara.
- Kümbetoğlu, B., (2015), *Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Ararştırma*, Bağlam Yayıncılık, İstanbul.
- Landis, J. R. (1992), *Sociology: Concept and Characteristics*, Belmont California: Wadsworth Publishing Company.
- Lane, David C., (2001), “Opportunities Generated by Agency / Structure Debate and Suggestions for Clarifying the Social Theoretic Position of System Dynamics”, *System Dynamics Review*, Vol: 17, No:4.
- Layder, D., (2006), *Sosyal Teoriye Giriş*, Çev.: Ümit Tatlıcan, Küre Yay., İstanbul.
- Lefebvre, Henri, (1998), *Modern Dünyada Gündelik Hayat*, Metis Yayınları, İstanbul.
- Lefebvre, Henri (2007), *The Production of Space*, Blackwell, U.S.A.
- Lefebvre, H., (2002), *The Urban Revolution*, University of Minnesota Press, London.
- Leslie, G., Korman, S., (1989), *The Family In Social Context* , Oxford University Press.
- Lim, W. S., (1984), *Planlı Bir Kentsel Çevreye Doğru*, Yerleşim ve Çevre Bilim Sorunları, Kuram ve Uygulama, *Uluslararası Sos.Bir.Der. Seçmeler iki*, Türk Sos.Bil.Der., Ankara.
- Lundberg, G., A., Clarence C. Shrag, Otto N. Larsen, (1970), *Sociology*, (Çev.) Özer Ozankaya, Türk Siyasi İlimler Derneği Yayınları, No.19, Cilt:1, Ankara.
- Makal, A., ve Toksöz, G., (2015), *Geçmişten Günümüze Türkiye’de Kadın Emeği*, İmge Kitabevi, Ankara.
- Marx, K., (1993), *1844 El Yazmaları*, Çev.: K. Somer, Sol Yayınları, Ankara.
- Martindale, D.; Neuwirth, G., (2003), *Şehir ve Modern Kentin Oluşumu*, Çev: Musa Ceylan, Bakış Yayınevi, İstanbul.
- Meder, M.; Çeğin, G., (2011), Bourdieu’yü Okumak: Post-Pozitivist Bir Sosyolojinin İmkânı Üzerine, *Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, Gaziantep.
- Mocionis, J., J., (2012), *Sosyoloji*, Çev.Ed.V. Akan, Nobel Akademi, Ankara.

- Morgan, L.,H., (1998), *Eski Toplum*, Çev.: Ünsal Oskay, Payel Yay., İstanbul.
- Morgan, D., H., J., (1975), *Social Theory And The Family*, Routledge-Kegan Paul, London.
- Mouzelis, N., (2007), “Katılımcı-Toplumsal Bütün Sorunu: Parsons, Bourdieu, Giddens, ”*Ocak ve Zanaat*, (Çev: Ümit Tatlıcan), G. Çegin, E. Göker, A. Arlı ve Ü. Tatlıcan (Derl.), iletişim Yay., İstanbul.
- Neuman, W. L. (2010), *Toplumsal Araştırma Yöntemleri*, 1. Cilt. (Çev.: S. Özge), Yayın Odası, İstanbul
- Newman, D.,M., (2009), *Families: A Sociological Perspective*, Mcgrraw-Hill Pub, New York.
- Niray, N., (2002), Tarihsel Süreç İçinde Kentleşme Olgusu ve Muğla Örneği, *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Güz, Sayı: 9, Muğla.
- Nirun, N., (1994), *Sistematik Sosyoloji Yönünden Aile ve Kültür*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara.
- Nirun, N., (1991), *Sosyal Dinamik Bünye Analizi*, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara.
- Onat, Ü.,(1993), *Gecekondu Kadının Kente Özgü Düşünce ve Davranışlar Geliştirme Süreci*, T.C. Başbakanlık Kadın ve Sosyal Hizmetler Müsteşarlığı, Ankara.
- Ortaylı, İ. (2009), *Osmanlı Toplumunda Aile*, Timaş Yayınları, İstanbul.
- Ortaylı, İ., (1979), *Türkiye İdare Tarihi*, T.O.D.A.İ.E. Yayınları No:180, Ankara.
- Osmay, S., (1998), *1923'ten Bugüne Kent Merkezlerinin Dönüşümü*, (75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık İçinde), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Ozankaya, Ö., (1999), *Toplumbilim*, Cem Yayınevi, İstanbul.
- Özen, K., S., (2002), *İş-Aile Yaşamı Dengesi ve Dengeye Yönelik Yeni Bir Yaklaşım: Sınır Teorisi*, Dokuz Eylül Üniversitesi, S.B.E. Dergisi, 4/3.
- Özen, S., (1990), “Aile Kurumuna Bazı Sosyolojik Yaklaşımlar”, *Aile Yazıları: Temel Kavramlar, Yapı ve Tarihi Süreç*, Ed. B. Dikeçligil ve A.Çiğdem, Cilt:1, T.C. Başbakanlık Aile Araştırmaları Kurumu Yayınları, Ankara.
- Özcan, Y., Z., (1997), İç göç Tanımı ve Verileri ile ilgili Bazı Sorunlar, *Türkiye’de İçgöç Sorunsal Alanları ve Araştırma Yöntemleri Konferansı*; 6-8 Haziran 1997 Bolu-Gerede, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Özdemir, Ü., A., (2011), Kültür Bağlamında Kent ve Mekansal Örgütlenme, *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 2, Yalova.
- Özer, T., (1999), *Aliağa Rehberi*, Aliağa Belediyesi Yayınları.
- Özkalp, E., (2011), *Sosyolojiye Giriş*, Ekin Yayınları, Bursa.

- Park, R.E., Burgess, E.W. (2015), *Şehir, Kent Ortamındaki İnsan Davranışlarının Araştırılması Üzerine Öneriler*, Çev.,Pınar Karababa Kayalığı, Heretik yay, Ankara.
- Park, E., R., (2005), *Human Ecology, The Urban, Sociology Reader*, Jan Lin-Christopler Mele(Ed. Routledge, London.
- Park, R. Burgess, E., Mckenzie, R., (1925), *The City*, Chicago University Press, Chicago.
- Parsons, T., ve Bales, (1955), *Family Socialization and Interaction Process*, Routledge.
- Patton, M.Q. (1987) *How to Use Qualitative Methods in Evaluation*, Sage Pub., Londra.
- Pehlivanoğlu, P., (1998), *Differences in Turkish Parenting Practices Due To Socioeconomicstatus and Sex of The Child*, Yayınlanmamış Master Tezi, Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul.
- Petkim, (2008), *Petkim Faaliyet Raporu 2008*, İzmir.
- Poster, M., (1989), *Eleştirel Aile Kuramı*, Çev.:Hüseyin Tapınç, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Saunders, P., (1989), *Social Theory and Urban Question*, Unwin Hyman Ltd.
- Sayıl, I., (1994), *Ruh Sağlığı Sorunu Olarak Şiddet*, Kriz Dergisi, 2.
- Sayın, Ö., (1990), *Aile Sosyolojisi*, Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir.
- Seidman, S., (2004), “Sosyolojik Teorinin Sonu”, *İnsan Bilimlerinde Retoriğe Dönüş*, Çev. Hüsamettin Arslan, (der.) Hüsamettin Arslan, Paradigma Yayınları, İstanbul.
- Sezal, İ., (1992), *Kentleşme*, Ağaç Yayınları, Alternatif Üniversite Serisi, İstanbul.
- Simmel, G., (1996), Metropol ve Zihinsel Yaşam, *Cogito Dergisi*, Sayı: 8, s. 81-90, Yaz, İstanbul.
- Skinner, Q., (1991), *Çağdaş Temel Kuramlar*, Çev.: A. Demirhan, Vadi Yayınları, Ankara.
- Smith, A., D., (1976), *Social Change*, Longman, London & New York.
- Sprey, j., (1969), *The Family As A System İn Conlift*, Journal Marriage And The Family, Cilt:31
- Suher, H., (1991), Kentleşme ve Kentlileşme Politikaları, *Kentleşme Sürecinde Kentlileşme*, Aralık.
- Sencer, M., (1989), *Toplumbilimlerinde Yöntem*, Beta Basım İstanbul.
- Sencer, Y.,(1979), *Türkiye’ de Kentleşme*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Süslü, Ö., (2002), *Aliağa-Nemrut Sanayi Bölgesi*, Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Coğrafya Anabilim Dalı, İzmir.
- Swingewood, A., (1998), *Sosyolojik Düşüncenin Kısa Tarihi*, Çev.: O., Akinhay, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.

- Şahin, K., Demir, G., (2009), “Ataerkillik ve Cinsiyet Bağlamında Gizil Bir İktidar Çatışmasının Örneği Olarak İç Göçlerin Analizi”, *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 12, Sayı:2, 171-202.
- Şahin, K., (2008), Aydın Örneğinden Hareketle Göç ve Kentle Bütünleşme: Kemer ve Osman Yozgatlı Mahalleleri Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Aydın.
- Şaylan, G., (1995), *Küreselleşme ve Devletin Yeni İşlevi*, İmge Kitabevi Yayınları, No:109, Ankara.
- Şengül, H., T., (2009), *Kentsel Çelişki ve Siyaset*, İmge Kitapevi, Ankara.
- Şengül, T., (2001), *Sınıf Mücadelesi ve Kent Mekanı*, Praksis Kent ve Kapitalizm Özel Sayısı, 2001, Sayı:2
- Şenses, F., ve Taymaz, E., (2003), *Unutulan Bir Toplumsal Amaç: Sanayileşme:Ne oluyor? Ne Olmalı?*, İktisat Üzerine Yazılar II: İktisadi Kalkınma, Kriz ve İstikrar Oktar Türel’e Armağan içinde, İletişim Yayınları.
- Şenyapılı, T., (1979), “*A Porposal for a Comprehensive Framework for the Marginal Sector and Squatter Housing*”, ODTÜ Gelişme Dergisi, Sayı 6, 373-416.
- Şenyapılı, Ö., (1978), *Kentlileşen Köylüler*, Milliyet Yayınları, İstanbul.
- Şimşek, E., Gürler, Z., (1994), *Kırdan Kente Göç Olgusu ve Kırsal Sanayi*, Türkiye 1. Tarım Ekonomisi Kongresi, İzmir.
- Şirin, V., (1993), *Tarih*, Gendaş Yayınları, İstanbul.
- Tatlıdil, E., (2002), *Kentleşme ve Göç*, *Sosyolojiye Giriş*, Martı Yayınları, Ankara.
- Tatlıdil, E., (1992), *Kent Sosyolojisi: Kuram ve Kavramlar*, Ege Üniversitesi Sosyoloji Dergisi, Sayı: 3, s. 25-44, İzmir.
- Tellan, D., Ö., (2008), *Gündelik Yaşamın Üretimi ve Reklamlar*, İletişim Kuram Ve Araştırma Dergisi, 27.
- Tekeli, İ., (2009), *Modernizm, Modernite ve Türkiye’nin Kent Planlama Tarihi*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- Tekeli, İ., (1998), *Türkiye’de Cumhuriyet Döneminde Kentsel Gelişme ve Kent Planlaması*, 75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Tekeli, İ., (1981), Dört Plan Döneminde Bölgesel Politikalar ve Ekonomik Büyümenin Mekânsal Farklılaşması, *ODTÜ Gelişme Dergisi*, Planlama Özel Sayısı. (369- 389).
- Tezcan, S., ve Çoşkun, Y., (2004), *Türkiye’de 20. Yüzyılın son Çeyreğinde Kadınlarda ilk Evlenme Yaşı ve Günümüz Evlilik Özellikleri*, Nüfusbilim Dergisi.
- Tezcan, M., (1995), *Sosyolojiye Giriş*, Ankara Üniversitesi EBF Yayınları, Ankara.

- Tezcan, M., (1984), *Sosyal ve Kültürel Değişme*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.
- Timur, S., (1972), *Türkiye’de Aile Yapısı*, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Ankara.
- TMMOB, (2012), İzmir İl Koordinasyon Kurulu, *İzmir Aliağa Bölgesi Değerlendirme Raporu*, Haziran, İzmir.
- Tolan, B., (1991), *Toplum Bilimlerine Giriş*, Adım Yayıncılık, Ankara.
- Turan, M.T. ve Beşirli, A. (2008), Kentleşme Sürecinin Ruh Sağlığı Üzerine Etkileri, *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 9.
- TÜİK, (2011), *Bölgesel Göstergeler*, Türkiye İstatistik Kurumu Yayınları, Ankara.
- TÜİK, (2006), *Aile Yapısı Araştırması 2006*, TÜİK Matbaası, Ankara.
- Tüm İktisatçılar Birliği (TİB), (2006), *Türkiye’de Kadının Sosyoekonomik Durumu*, Tüm İktisatçılar Birliği Yay., No:13, Ankara.
- Tümertekin, E., (1973), *Türkiye’de Şehirleşme ve Şehirsel Fonksiyonlar*, İ.Ü. Yayını, İstanbul.
- Türkkan, E., (2001), *Türkiye’de Sanayileşme (1980-2000)*, Der: A., Şahinöz, Türkiye Ekonomisi Sektörel Analiz, İmaj Yayıncılık, Ankara.
- Türkmen, B., (2015), *Aliağa’ya Göç Hareketleri, İstihdam ve Nüfusun Nitelikleri*, Erişim Tarihi: 07.06.2015, http://www.aliaga.gov.tr/default_B0.aspx?id=1254
- Tütengil, C., O., (1985), *Kırsal Türkiye’nin Yapısı ve Sorunları*, Gerçek Yayınevi, 100 Soruda Dizisi, İstanbul.
- Tütengil, C., O., (1979), *100 Soruda Kırsal Türkiye’nin Yapısı ve Sorunları*, Gerçek Yayınevi, İstanbul.
- UNICEF, (2001), *Early marriage*, The Innocenti Digest, UNICEF Innocenti Research Centre, Florence.
- Ünal, S., (2008), Sosyal Bütünleşme ve Kimlik Bağlamında Türkiye’deki Balkan Göçmenleri Üzerine Bir Değerlendirme (İzmir’den Bir Örneklem), Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- Üner, S., (2008), *Toplumsal Cinsiyet Eşitliği*, T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Duma Ofset, Ankara.
- Üner, S., (1972), *Nüfus Bilim Sözlüğü*, Mars Tic. A. Ş. Yay., Ankara.
- Vuchinich, S., (1999), *Problem Solving in Families: Research and Practice*, Thousand Oaks, CA, Sage Publication.

- Wacquant, L., J., D., (2003), *Düşünümsel Bir Antropoloji İçin Cevaplar'a Giriş*, Düşünümsel Bir Antropoloji İçin Cevaplar, Çev. Nazlı Ökten, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Wallece, R., Wolf, A., (2004), *Çağdaş Sosyolojik Teoriler*, Punto Yay., İzmir.
- Wallece, W., (1969), *Social Theory*, Heinemann, London.
- Weber, M., (2000), *Şehir: Modern Kentin Oluşumu* (Editörler: Martindale, Don ve Neuwirth, Gertrud), Bakış Yayınları, İstanbul.
- Wirth, L., (2002), *Bir Yaşam Biçimi Olarak Kentlileşme*, (20. Yüzyıl Kenti İçinde; Derleme ve Çeviri: Duru, Bülent ve Alkan, Ayten), s. 77-106, İmge Kitabevi, Ankara.
- Wirth, L., (1938), *Urbanism As a Way of Life*, The American Journal Of Sociology, Vol.44, No.1, pp.1-24.
- Yasa, İ., (1970), *Türkiye'nin Toplumsal Yapısı ve Temel Sorunları*, TODAİE, No: 119, Ankara.
- Yazıcıoğlu, Y., ve Erdoğan, S., (2004), *Spss Uygulamalı Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, Detay Yayıncılık, Ankara.
- Yenigül, S.B. (2005), *The Effectcs of Migration on Urban*, G.Ü. Fen Bilimleri Dergisi, 18(2).
- Yıldırım, E., (2009), *Toplumsal Değişme Sürecinde Aile*, *Aile Sosyolojisi*, Ed. Kadir Canatan ve Ergün Yıldırım, Açılım Kitap, İstanbul.
- Yılmaz, D., Vefikuluçay ve Diğ., (2009), *Üniversite Öğrencilerinin Toplumsal Cinsiyet Rollerine İlişkin Görüşleri*, *Uluslar Arası İnsan Bilimleri Dergisi*, Cilt:6, Sayı:1.
- Yılmaz, N., (2010), *Farklılaştıran ve Ayırıştıran Bir Mekanizma Olarak Kentleşme*, *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*.
- Young, P. V., (1968), *Bilimsel Sosyal İncelemeler ve Araştırma* (Çev.: G. Bingöl ve N. İşçil), Ege Matbaası, Ankara.
- Yörükan, A., (2005), *Şehir Sosyolojisinin ve İnsan Ekolojisinin Teorik Temelleri*, Nobel Yayınları, Ankara.
- Yörükan, A., (1968), *Şehir Sosyolojisinin Teorik Temelleri: Temel Kavramlar, Teoriler ve Problemler*, İmar ve İskan Bakanlığı, Ankara.
- Yörükoğlu, A., (2007), *Değişen Toplumda Aile ve Çocuk*, Özgür Yayıncılık, İstanbul.
- Yurttaş, Z. Yavuz, F. ve Atsan, T. (1998), *Köy Sosyolojisi*, Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Ders Yayınları No: 205, 53, Erzurum.
- Zencirkıran, M., (2016), *Sosyoloji*, Dora Yayıncılık, Bursa.

- Zhang, K. H., Song, S., (2003), Rural-urban migration and urbanization in China: Evidence from time – series and cross – section analyses, *China Economic Review*, (14).
- Zubritski, Y., Mitropolski, Kerov, V., (2006), *İlkel Topluluk, Köleli Toplum ve Feodal Toplum*, Çev.:Sevim Belli, Sol Yay., Ankara.
- Zimmerman, C., C., (1964), *Yeni Sosyoloji Dersleri*, Çev: Amiran Kurtkan, Fakülteler Matbaası, İstanbul.

İNTERNET KAYNAKLARI

- Aliğa Belediyesi, (2015), Erişim Tarihi: 25.07.2015, <http://www.aliaga.bel.tr/ekonomi-37.html>
- ALOSBİ, (2015), Erişim Tarihi: 25.07.2015, <http://www.alosbi.org.tr/?l=tr&p=28>
- ALTO, (2015), *İzmir Kent Sempozyumu*, Erişim Tarihi: 20.03.2015 <http://www.tmmobizmir.org/wpcontent/uploads/2014/05/200822.pdf>.
- Ataay, F., (2011), Türkiye’de Kentsel ve Bölgesel Gelişme Dinamikleri (1923-2000), Erişim Tarihi: 13.02.2017, <http://farukataay.blogspot.com.tr/2011/02/turkiyede-kentsel-ve-bolgesel-gelisme.html>
- Babadallı, M., H., (2003), Organizmacı Değişme Modellerine İki Örnek:İbn-i Haldun ve N.J.Danilevsk, Erişim Tarihi: 10.03.2016, http://www.antropoloji.net/index.php?option=com_content&task=view&id=37&Itemid=15
- Bal, O., (2011), Ekonomik Sistem Olarak Kapitalizmin Evrimi ve İstihdam, Erişim Tarihi:13.02.2016, http://akademikpersonel.kocaeli.edu.tr/oguz.bal/bildiri/oguz.bal10.11.2011_15.56.52_bildiri.pdf
- Büyüköztürk, Şener, (2012), Örneklem Yöntemleri, Erişim Tarihi: 12.01.2016 <http://w3.balikesir.edu.tr/~msackes/wp/wp-content/uploads/2012/03/BAY-Final-Konulari.pdf>
- Creswell, J.W. (2006). Understanding Mixed Methods Research, (Chapter 1). Available at: http://www.sagepub.com/upm-data/10981_Chapter_1.pdf
- Gemi Sökümü Yapılan İşyerlerinde İş Sağlığı ve Güvenliği Proje Denetimi Değerlendirme Raporu*, (2005), Erişim Tarihi: 01.06.2015, http://www.csgeb.gov.tr/csgebPortal/ShowProperty/WLP%20Repository/itkb/dosyalar/yayinlar/yayinlar2013/2005_09

- İZKA, (2013), 2014-2023 İzmir Bölge Planı Aliğa İlçe Raporu, Erişim Tarihi: 02.06.2015,
http://www.izka.org.tr/files/planlama/3_ilce_calismalari/2014_2023/aliaga/2014_2023_ilce_ozet_raporu_aliaga.pdf
- İzmir İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, (2015), Erişim Tarihi: 02.06.2015,
<http://www.izmirkulturturizm.gov.tr/TR,77438/aliaga.html>
- İZTO, (2015), Aliğa, Erişim Tarihi: 02.06.2015,
http://www.izto.org.tr/portals/0/04_al%C4%B0a%C4%9Ea.pdf,
- Petkim Faaliyet Raporu, (2017), Erişim Tarihi: 02.08.2018,
http://www.petkim.com.tr/UserFiles/file/Yatirimci_Iliskileri/Faaliyet_Raporlari/petkim_faaliyet_raporu_2017_TR.pdf
- TMK, (2001), 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu, Erişim Tarihi: 10.11.2015,
<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4721.pdf>
- TMMOB, İzmir Kent Sempozyumu, Erişim Tarihi: 12.07.2015,
<http://www.tmmobizmir.org/wp-content/uploads/2014/05/200822.pdf>
- TÜİK, (2017), ADNKS, Aliğa, Erişim Tarihi: 03.03.2018, <http://www.tuik.gov.tr/Start.do>
- TÜİK, (2016), ADNKS, Erişim Tarihi: 08.05.2017, Aliğa, <http://www.tuik.gov.tr/Start.do>
- Tüpraş Faaliyet Raporu, (2009), Erişim Tarihi: 06.06.2015,
<http://www.tupras.com.tr/file.debug.php?lFileID=1709>
- UNICEF, (2007), *Protecting Against Abuse, Exploitation And Violence: Child Marriage:Progress For Children: A World Fit for Children Statistical Review*, Erişim Tarihi: 08.02.2017,
http://www.unicef.org/progressforchildren/2007n6/index_41401.htm

EK 1: FOTOĞRAFLARLA ALİAĞA

Fotoğraf 1: Eski Aliaga'dan Bir Görünüm

(http://www.aliaga.bel.tr/aliaga-resimleri-fotogoruntule&fotograf_kategori=1.html)

Fotoğraf 2: Eski Aliaga Sahili

(http://www.aliaga.bel.tr/aliaga-resimleri-fotogoruntule&fotograf_kategori=1.html)

Fotoğraf 3: Eski İzmir Aliaga Otobüsü

(http://www.aliaga.bel.tr/aliaga-resimleri-fotogoruntule&fotograf_kategori=1.html)

Fotoğraf 4: Günümüz Aliaga'sından Bir Görünüm

(http://www.aliaga.bel.tr/aliaga-resimleri-fotogoruntule&fotograf_kategori=2.html)

Fotoğraf 5 : Aliğa'nın Genel Görünümü

(http://www.aliaga.bel.tr/aliaga-resimleri-fotogoruntule&fotograf_kategori=2.html)

Fotoğraf 6: Aliğa' dan Bir Görünüm

(<http://www.kesanpostasi.com/aliaga-belediyesi-fotograf-yarismasi-duzenliyor.html>)

Fotoğraf 7: Aliağa Belediye Binası

(<http://www.kuzeyegehaber.com/guncel/24/10/2016/aliaga-belediye-binası-yenimahalleye-tasiniyor-/galeri/1>)

Fotoğraf 8: Aliağa Yeni Belediye Binası

(<http://www.kuzeyegehaber.com/guncel/24/10/2016/aliaga-belediye-binası-yenimahalleye-tasiniyor-/galeri/1>)

Fotoğraf 9: Aliğa Hükümet Konağı

(<http://www.hurriyet.com.tr/aliaga-kaymakamligi-ndan-kamu-kurumlarina-sigara-teblici-37110989>)

Fotoğraf 10: ALOSBİ- Aliğa Organize Sanayi Bölgesi

(<http://www.osbder.org/uye-detay/11/izmir-aliaga-organize-sanayi>)

Fotoğraf 11: Aliğa Tüpraş

(<http://statik3.enerjiensitusu.com/wp-content/uploads/t%C3%BCpra%C5%9F-ttt-36823783.jpg>)

Fotoğraf 12: Aliğa Tüpraş

(<http://www.star.com.tr/guncel/aliaga-tuprasta-yangin-haber-1044354/>)

Fotoğraf 13: Aliaga Petkim

(<http://www.asgroupexpo.com/fr/node/58>)

Fotoğraf 14: Aliaga Petkim Petrol Rafinerisi Tesisleri

(<http://www.eba.gov.tr/gorsel/bak/0d9b8dc196d99e61b4236972343bd13360adaba89e299>)

Fotoğraf 15: Aliğa Petkim

(<http://www.fotokritik.com/arama/petkim>)

Fotoğraf 16: Aliğa STAR Rafinerisi

(<http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/star-rafineri-eylul-2018de-uretime-basliyor-40636641>)

Fotoğraf 17: Aliğa STAR Rafinerisi

((<http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/star-rafineri-eylul-2018de-uretime-basliyor-40636641>))

Fotoğraf 18: Aliğa STAR Rafinerisi

((<http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/star-rafineri-eylul-2018de-uretime-basliyor-40636641>))

Fotoğraf 19: Aliğa Gemi Söküden Bir Görünüm

(<http://www.mpinspection.com/tr/gemi-sokum-yonetmeligi/>)

Fotoğraf 20: Aliğa Gemi Söküm

(<http://www.mpinspection.com/tr/gemi-sokum-yonetmeligi/>)

Fotoğraf 21: Aliğa Gemi Söküm Alanı

(<http://www.mpinspection.com/tr/gemi-sokum-yonetmeligi/>)

Fotoğraf 22: Aliğa Demir-Çelik'den bir görünüm

(<http://www.dokumdunyasi.com/-2-1-34-demir-celik.html>)

Fotoğraf 23: Yeni mahallesinden bir görünüm

Fotoğraf 24: Yeni mahallesinden bir görünüm

Fotoğraf 25: Yeni mahallesinden bir görünüm

Fotoğraf 26: Yeni mahallesinden bir görünüm

Fotoğraf 27: Yeni mahallesinden bir görünüm

Fotoğraf 28: Yeni mahallesinden bir görünüm

Aliağa- Siteler Mahallesi

Fotoğraf 29: Siteler mahallesinden bir görünüm

Fotoğraf 30: Siteler mahallesinden bir görünüm

Fotoğraf 31: Siteler mahallesinden bir görünüm

Fotoğraf 32: Siteler mahallesinden bir görünüm

Fotoğraf 33: Söğütözü mahallesinden bir görünüm

Fotoğraf 34: Söğütözü mahallesinden bir görünüm

Fotoğraf 35: Atatürk mahallesinden bir görünüm

Fotoğraf 36: Atatürk mahallesinden bir görünüm

Fotoğraf 37: Atatürk mahallesinden bir görünüm

Fotoğraf 38: Atatürk mahallesinden bir görünüm

EK 2: GÖRÜŞMECİ LİSTESİ

İSİM	CİNSİYET	YAŞ	EĞİTİM	MESLEK	MAHALLE
G.1	KADIN	45	LİSE	MEMUR	ATATÜRK
G.2	ERKEK	65	LİSE	EMEKLİ İŞÇİ	ATATÜRK
G.3	KADIN	40	ÜNİVERSİTE	ÜST DÜZEY MEMUR	ATATÜRK
G.4	KADIN	41	LİSE	EV HANIMI	ATATÜRK
G.5	ERKEK	45	LİSE	İŞÇİ	ATATÜRK
G.6	ERKEK	47	ORTAOKUL	İŞÇİ	ATATÜRK
G.7	ERKEK	55	ORTAOKUL	ESNAF	ATATÜRK
G.8	KADIN	38	ORTAOKUL	EV HANIMI	ATATÜRK
G.9	ERKEK	52	İLKOKUL	İŞÇİ	ATATÜRK
G.10	KADIN	55	LİSE	EV HANIMI	ATATÜRK
G.11	KADIN	42	ORTAOKUL	EV HANIMI	SİTELER
G.12	ERKEK	44	LİSE	ESNAF	SİTELER
G.13	KADIN	55	LİSE	İŞÇİ	SİTELER
G.14	KADIN	45	ÜNİVERSİTE	MEMUR	SİTELER
G.15	KADIN	33	ÜNİVERSİTE	MEMUR	SİTELER
G.16	KADIN	40	ORTAOKUL	EV HANIMI	SİTELER
G.17	ERKEK	38	ÜNİVERSİTE	MEMUR	SİTELER
G.18	ERKEK	65	LİSE	EMEKLİ MEMUR	SİTELER
G.19	ERKEK	40	ÜNİVERSİTE	MEMUR	SİTELER
G.20	ERKEK	50	LİSE	İŞÇİ	SİTELER
G.21	KADIN	35	ÜNİVERSİTE	MEMUR	SİTELER
G.22	ERKEK	35	ÜNİVERSİTE	MEMUR	SİTELER
G.23	ERKEK	39	ÜNİVERSİTE	İŞÇİ	SİTELER
G.24	ERKEK	42	ÜNİVERSİTE	MEMUR	SİTELER
G.25	ERKEK	65	ORTAOKUL	EMEKLİ	YENİ
G.26	KADIN	45	İLKOKUL.	EV HANIMI	YENİ
G.27	ERKEK	55	ORTAOKUL	ESNAF	YENİ
G.28	ERKEK	68	İLKOKUL	EMEKLİ	YENİ
G.29	ERKEK	61	ORTAOKUL	İŞÇİ	YENİ
G.30	ERKEK	50	İLKOKUL	ESNAF	YENİ
G.31	KADIN	40	İLKOKUL	EV HANIMI	YENİ
G.32	ERKEK	51	ORTAOKUL	İŞÇİ	YENİ
G.33	ERKEK	67	İLKOKUL	ESNAF	YENİ
G.34	ERKEK	60	İLKOKUL	İŞÇİ	YENİ
G.35	KADIN	60	İLKOKUL	EV HANIMI	YENİ
G.36	ERKEK	57	İLKOKUL	EMEKLİ İŞÇİ	YENİ
G.37	KADIN	30	LİSE	İŞÇİ	YENİ
G.38	KADIN	58	İLKOKUL	EV HANIMI	YENİ
G.39	ERKEK	47	LİSE	MEMUR	YENİ
G.40	ERKEK	32	ÜNİVERSİTE	MEMUR	YENİ

EK 3: ANKET SORULARI

1-Cinsiyet: ☐ Kadın ☐ Erkek

2-Yaşınız?

☐ 18- 25 arası ☐ 26-35 arası ☐ 36-50 arası ☐ 51-64 arası ☐ 65 ve üstü

3-Medeni durumunuz?

☐ Evli ☐ Dul/Boşanmış ☐ Ayrı

4-Eğitim durumunuz?

☐ Okur-yazar değil ☐ Okur-yazar ☐ İlkokul ☐ İlköğretim/Ortaokul ☐ Lise
☐ Yüksekokul ☐ Üniversite ☐ Diğer (Belirtiniz).....

5-Mesleğiniz?

☐ Çalışmıyor ☐ Ev Hanımı ☐ Emekli ☐ Memur ☐ Üst düzey memur ☐ İşçi
☐ Üst düzey işçi ☐ Geçici işçi ☐ Esnaf ☐ Tüccar ☐ Diğer (Belirtiniz).....

6-Ailenizin toplam aylık geliri nedir?

☐ Asgari ücretten az ☐ Asgari ücret-1.500 TL ☐ 1501 TL-2500 TL
☐ 2501 TL -3500 TL ☐ 3501 TL-4500 TL ☐ 4501TL den daha fazla

7-Oturduğunuz evin mülkiyet durumu nedir?

☐ Kendimize ait ☐ Lojman ☐ Kira ☐ Babamın evi
☐ Miras ☐ Diğer (Belirtiniz)

8-Aliğa'da kaç yıldır yaşıyorsunuz ?

☐ 1 yıldan az ☐ 1 – 5 yıl arası ☐ 5 – 10 yıl arası ☐ 10 yıldan fazla

9-Aliğa'ya yerleşmeden önce hangi bölgede yaşıyordunuz?

☐ Akdeniz Bölgesi ☐ Ege Bölgesi ☐ Karadeniz Bölgesi ☐ Marmara Bölgesi
☐ İç Anadolu Bölgesi ☐ Doğu Anadolu Bölgesi ☐ Güneydoğu Anadolu Bölgesi

10-Aliğa' ya yerleşme nedeniniz nedir?

☐ Aile/akraba ☐ Evlilik ☐ İş ☐ Eğitim ☐ Diğer (Belirtiniz).....

11-Aileniz kaç kişiden oluşuyor?

☐ 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ 6 ve daha fazla

12-Kaç çocuğunuz var?

☐ Hiç çocuğum yok ☐ 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ve daha fazla

13-Evde sizinle birlikte eşiniz ve çocuklarınız hariç kimler yaşıyor?

☐ Yanımızda yaşayan kimse yok ☐ Annem ☐ Babam ☐ Kız kardeşim
☐ Erkek kardeşim ☐ Diğer (Belirtiniz)

14-Ailenizde bakıma muhtaç yaşlı var mı?

☐ Evet ☐ Hayır

15-(Varsa) Bakımını kim üstleniyor?

☐ Evin Kadını ☐ Evin Erkeği ☐ Kadın Erkek birlikte ☐ Kız Çocuk
☐ Erkek Çocuk ☐ Tüm Aile Üyeleri

16-Ailenizde bakıma muhtaç engelli var mı?

☐ Evet ☐ Hayır

17-(Varsa) Bakımını kim üstleniyor?

☐ Evin Kadını ☐ Evin Erkeği ☐ Kadın Erkek birlikte ☐ Kız Çocuk
☐ Erkek Çocuk ☐ Tüm Aile Üyeleri

18-Kaç yaşında evlendiniz?

☐ 14 ve daha küçük ☐ 15-20 ☐ 21-25 ☐ 26-30 ☐ 31 ve üzeri

19-Eşinizle yakınlığınız nedir?

☐ Akrabam ☐ Kendi köylüm ☐ Hemşehrim ☐ Komşum
☐ Yakınlığım yok ☐ Diğer (Belirtiniz).....

20-Evlilik kararınızı nasıl aldınız?

☐ Ailem seçti ☐ Ailem seçti, fikrimi aldı ☐ Kendim karar verdim ☐ Kaçtık
☐ Diğer (Belirtiniz)

21-Ailevi konularda karar alırken kimlere danışırsınız ?

☐ Kararı kendim alırım ☐ Eşime ☐ Çocuklara ☐ Aile büyüklerine
☐ Eş ve aile büyüklerine ☐ Eş ve çocuklara ☐ Eş, çocuklar ve aile büyüklerine
☐ Diğer (Belirtiniz).....

22-Aile içindeki sohbetleriniz en çok hangi konu ile ilgilidir?

☐ Maddi konular ☐ Toplumsal olaylar ☐ Ailevi sorunlar
☐ Çocukların geleceği ☐ Değerler ve gelenekler ☐ Diğer (Belirtiniz).....

23-Boş zamanlarınızı nasıl değerlendiriyorsunuz?

☐ Boş zamanım yok ☐ Televizyon seyrederek ☐ İnternette gezinerek
☐ Kahvehaneye giderek ☐ Kitap okuyarak ☐ Komşu ve arkadaşlarla sohbet ederek
☐ Akraba ziyaretlerine giderek ☐ Spor/yürüyüş yaparak ☐ El ve ev işleriyle uğraşarak
☐ Diğer (Belirtiniz).....

24-Size göre okuyacağım iş ve sorumlulukları ailede hangi bireyler üstlenmelidir?

	Baba/Erkek	Anne/Kadın	Eşler birlikte	Anne ve Kız Çocuk	Baba ve Erkek Çocuk	Çocuklar birlikte
Evin geçimini sağlamak						
Yemek yapmak						
Aile bütçesini idame etmek						
Aile içindeki düzeni sağlamak						
Ev temizliği						
Bebek bakımı						
Çocukların derslerine yardım						
Okul öğretmen ilişkileri						
Yaşlı ve hastaların bakımı						
Engelli bireyin bakımı						

25-Kendinize bakamayacak kadar yaşlandığınızda nasıl yaşamayı düşünürsünüz?

☐ Huzurevine giderim ☐ Oğlumun yanında kalırım ☐ Kızımın yanında kalırım
☐ Evimde bakım hizmeti alırım ☐ Diğer (Belirtiniz).....

26-Aşağıda okuyacağım ifadelere katılıp katılmadığınızı belirtiniz.

	Tamamen katılıyorum	Katılıyorum	Fikrim yok	Katılmıyorum	Hiç katılmıyorum
Aile içinde kararlar eşler tarafından ortak alınmalıdır.					
Ev işlerinde eşler birbirine yardımcı olmalıdır.					
Aile içi kararlarda çocukların fikri önemlidir.					
Kadın ve erkek aynı hak ve sorumluluklara sahip olmalıdır.					
Ailemin diğer üyelerinin benim desteklediğim partiye oy vermelerini isterim.					
Kadının dışarıda ücretli bir işte çalışması aileye olumlu katkı sağlar.					
Çalışan kadın ailesine daha az vakit ayırır.					
Kadın eşinin desteklediği partiye oy vermelidir.					
Kızlar küçük yaşta evlendirilmelidir.					
Kız çocuk ile erkek çocuk eşit düzeyde mirastan yararlanmalıdır.					
Kız çocuklar eşlerini kendi seçmelidir.					
Erkek çocuklar eşlerini kendi seçmelidir.					
Neslin devamı sadece erkek çocuk ile sağlanır.					
Erkek çocuk ailenin itibarını artırır.					
Çocuklar büyüdüğünde anne ve babasına maddi katkıda bulunmalıdır.					
Çocuklar yaşlandığında anne ve babasına bakmalıdır.					
Yaşlı bakımı aile için büyük bir yüküdür.					
Huzurevleri yaşlılar için iyi bir yaşam alanıdır.					
Kadın mutsuz da olsa evliliğini devam ettirmek zorundadır.					
Mutsuz olan çiftler boşanabilmelidir.					
Boşanma ancak evliliğe yönelik bütün çabalar sona erdiğinde gerçekleştirilmelidir.					

27-Size göre okuyacağım ifadeler tek başına kesin bir boşanma sebebi midir?

	Evet	Hayır	Fikrim Yok
Erkeğin evin geçimini sağlayamaması			
Kadının evin geçimine katkıda bulunmaması			
Kadının ev içi iş ve sorumlulukla ilgilenmemesi			
Erkeğin ev içi iş ve sorumlulukla ilgilenmemesi			
Kadının, eşinin ailesi ile geçinememesi			
Erkeğin, eşinin ailesi ile geçinememesi			
Çeşitli nedenlerden dolayı eşlerin çocuk sahibi olamaması			
Kadının eşini aldatması (bir kez bile olsa)			
Erkeğin eşini aldatması (bir kez bile olsa)			
Erkeğin eşine şiddet uygulaması			
Kadının eşine şiddet uygulaması			

28-Aile üyeleri olarak size okuyacağım faaliyetleri hangi sıklıkta beraberce yaparsınız?

	Hiç	Ara sıra	Sık sık
Akraba ziyareti			
Komşu ziyareti			
Arkadaş ziyareti			
Dışarıda yemeğe gitmek			
Pikniğe gitmek			
Sinemaya/tiyatroya gitmek			
Alışverişe gitmek			
Tatile gitmek			

29-Size okuyacağım durumlarda akraba, arkadaş veya komşularınızı ziyarete gider misiniz?

	Hiç	Bazen	Genellikle	Mutlaka
Dini bayramlarda bayramlaşmaya				
Düğün nikah vb. törenlerine				
Ev alan yakınlarınıza ev görmeye				
Bebeği olan yakınlarınıza bebek görmeye				
Askere gidenleri uğurlamaya/karşılama				
Hasta ziyaretine				
Başsağlığına				
Kabir/mezarlık ziyaretine				

30-Apartmanınızdaki bütün komşularınızı tanıyor musunuz?

☐ Evet ☐ Hayır

31-Komşularınızla yüzyüze görüşme sıklığınız nedir?

☐ Hergün ☐ Haftada birkaç kez ☐ Ayda birkaç kez
☐ Senede birkaç kez ☐ Hiç görüşmüyoruz

32-Komşularınızla olan ilişkinizi nasıl tanımlarsınız?

☐ Çok samimi ☐ Samimi ☐ Fikrim yok ☐ Az samimi ☐ Hiç samimi değil

33-Akrabalarınızla yüzyüze görüşme sıklığınız nedir?

☐ Hergün ☐ Haftada birkaç kez ☐ Ayda birkaç kez
☐ Senede birkaç kez ☐ Hiç görüşmüyoruz

34-Akrabalarınızla olan ilişkinizi nasıl tanımlarsınız?

☐ Çok samimi ☐ Samimi ☐ Fikrim yok ☐ Az samimi ☐ Hiç samimi değil

EK 4: GÖRÜŞME SORULARI

1. *Kendinizden biraz bahseder misiniz?*
2. *Kaç yıldır Aliğa' da yaşıyorsunuz, Aliğa' ya yerleşmeye nasıl karar verdiniz?*
3. *Ailevi konularda nasıl karar alırsınız?*
4. *Ailenizde sizinle birlikte yaşayan yaşlı kimse var mı? Yaşlı bireyin aile içindeki yerinden/konumundan bahseder misiniz?*
5. *Aile içinde kadının ve erkeğin görevleri sizce nelerdir? Kadının çalışma yaşamına katılmasını nasıl değerlendiriyorsunuz?*
6. *Çocuğunuz var mı (varsa) kız ya da erkek çocuğa sahip olmak size ne hissettiriyor? Çocuklarınızdan beklentileriniz nelerdir?*
7. *Gün içinde aile üyelerinizle sık sık bir araya gelir misiniz? Hangi aktiviteleri bir arada yaparsınız?*
8. *Boşanmaya karşı tutumunuzdan biraz bahseder misiniz?*
9. *Bayram ziyareti, hasta ziyareti gibi geleneklerimizi devam ettiriyor musunuz?*
10. *Komşularınızla ilişkileriniz nasıl, biraz bahseder misiniz?*
11. *Akrabalarınızla ilişkiniz ne düzeyde, ne sıklıkla görüşüyorsunuz?*

EK 5: ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Zehra SEVİM

Doğum Yeri ve Tarihi : Kırıkkale/1988

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi : Adnan Menderes Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji

Yüksek Lisans Öğrenimi: Sakarya Üniversitesi, SBE, Sosyoloji Ana Bilim Dalı

Bildiği Yabancı Diller : İngilizce

İş Deneyimi

Mesleği : Öğretim Görevlisi

Çalıştığı Kurum : Siirt Üniversitesi

İletişim

e-posta Adresi : z.sevim@siirt.edu.tr

Tarih : 2019